

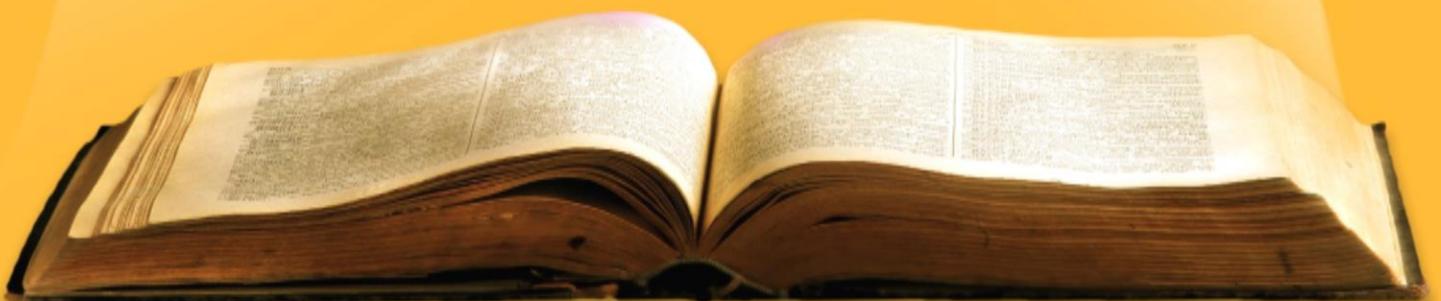
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ 12. 2018

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Хмельницького
кооперативного
торговельно-
економічного
інституту

Економічні науки

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту:
Економічні науки

Науковий журнал

№12 2018

Засновано в червні 2011 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту від 04 червня 2018 р.

Редакційна колегія:

Комарницький І.М., д.е.н., проф. (головний редактор);
Мудра Я.А., к.е.н. (заступник головного редактора);
Шкодін О.С., к.е.н. (відповідальний секретар);
Коваль Л.М., д.е.н., доц.;
Ландіна Т.В., д.е.н.;
Мікула Н.А., д.е.н., проф.;
Носов О.Ю., д.е.н., доц.;
Бухта С.В., к.е.н.;
Дзяна О.С., к.пед.н.;
Ілляшенко С.М., д.е.н., проф.;
Озеран В.О., к.е.н., проф.;
Пономарьов П.Х., к.т.н., проф.;
Церклевич В.С., к.пед.н.

Матеріали журналу знаходяться у вільному доступі на сайті
<http://www.xktei.km.ua/naukova-diyalnist/naukovi-vidannya/>

Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту: Економічні науки. – Хмельницький, 2018. – №12. – 378 с.

Наукове видання висвітлює актуальні питання економічної теорії; економіки та управління підприємствами; бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики; фінансів, банківської справи та страхування; менеджменту готельно-ресторанного бізнесу; підприємництва, біржової торгівлі та митної справи.

© Збірник наукових праць ХКТЕІ, 2018, №12

ЗМІСТ

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

<i>Башиянин Г.І., Носов О.Ю., Лапчук Я.С.</i> СОЦІАЛІЗАЦІЙНА ЕФЕКТИВНІСТЬ МІКРОЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ЕКСТЕНСИФІКАЦІЇ, ІНТЕНСИФІКАЦІЇ І ДЕТЕНСИФІКАЦІЇ	8
<i>Комарницька Г. О., Герин Т.Б.</i> СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СЕЛИЩА ВОРОХТА	22
<i>Комарницька Г. О., Климович І.Я.</i> РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК, ДОСЯГНЕННЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ	29
<i>Кузнєцова К. О., Дудик А.В.</i> МІЖНАРОДНЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ	37
<i>Кузнєцова К. О., Мацько Н. М.</i> ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИКІВ МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ПОЛІПРОМСИНТЕЗ»)	49
<i>Лобода Н.О., Мороз Н.П.</i> МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА: ЧИ БУДЕ В УКРАЇНІ ЯК У ЄС?	60
<i>Петренко Н.В.</i> КОРУПЦІЯ, ЯК ФОРМА ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ	69
<i>Савіцький А.В.</i> ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ СИСТЕМИ БАЗОВИХ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА	77
<i>Сапрун О.В.</i> ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ	84
<i>Теребух М.І.</i> ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОСТІ	93

Філь М. І., Сорока О. А.
СУЧАСНИЙ СТАН І ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПУСТОМИТІВСЬКОГО
РАЙОНУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ **102**

Хорошенюк О.В.
МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ **109**

МЕНЕДЖМЕНТ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Докторук Є.В.
ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА
КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ **120**

Завидівська О. І., Федак К.В.
ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА ЗДОРОВ'Я ТРУДОВОГО
КОЛЕКТИВУ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІ **126**

Коропецька Т.О., Діль А.В., Кравченко О.Ю.
EVENT-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ В
СФЕРІ ПОСЛУГ **134**

Коропецька Т.О., Скорий Є.Л.
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ **141**

Шкодїна О. С.
НОВІ ТРЕНДИ У ФОРМУЛІ УСПІШНОГО ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ **153**

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ У ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

Багрій К.Л.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ В ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ **160**

Колос І.В., Бунь Б.А.
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ
ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ПРОМИСЛОВОМУ
ПІДПРИЄМСТВІ **167**

<i>Озеран В.О., Кицай І.С.</i> ЗАКОНОДАВЧЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ	178
<i>Піхняк Т. А., Піхняк О.А.</i> БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ	187
<i>Подоконна О.М.</i> ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТОБІГ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	194
<i>Рилєєв С. В., Столяр Л. Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПОСЛУГ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ	204
<i>Ходзицька В. В.</i> СЕМАСІОЛОГІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ: ІНОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД	212
ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ СИСТЕМ	
<i>Боровик П.М., Сліпченко В.В., Коцуренко Ю.В.</i> ПРОБЛЕМА КАСОВОГО РОЗРИВУ БЮДЖЕТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ	223
<i>Гербич Л.А.</i> ДИНАМІЧНЕ РЕЗЕРВУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ	231
<i>Ларіонова К.Л., Голик Т.М.</i> КРЕДИТУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ПОТЕНЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ СЬОГОДНІ	239
<i>Ларіонова К.Л., Дубицька Л.В.</i> НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «САНАЦІЯ»	247
<i>Лопатовська О.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ	258

<i>Надієвець Л.М.</i> ФІНАНСОВИЙ СУПЕРМАРКЕТ ЯК ФОРМА БАНКІВСЬКО-СТРАХОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ЗАКОНОДАВЧІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ	265
<i>Нікольчук Ю.М.</i> ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В УКРАЇНІ: ДЕФІНІЦІЯ, СКЛАД ТА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ	276

<i>Троць І.В.</i> ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ FINTESCH В УКРАЇНІ	283
---	-----

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

<i>Бондарева Т.В.</i> ОПТОВАЯ ТОРГОВЛЯ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	293
---	-----

<i>Конончук И.А., Будкевич К.А., Логвинович А.Э.</i> ЛЬГОТЫ ДЛЯ БИЗНЕСА В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ И МАЛЫХ ГОРОДАХ	303
---	-----

<i>Кучерук Н.І.</i> ВЛАСТИВОСТІ ТА КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ЮВЕЛІРНИХ ТОВАРІВ	311
---	-----

<i>Пермінова С.О., Кораб К.А.</i> ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЇЇ РОЗБУДОВИ, ПРОБЛЕМИ ТА УМОВИ ПОКРАЩЕННЯ	319
---	-----

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ТУРИСТИЧНОМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

<i>Корнійчук Л. А.</i> СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ВЕГЕТЕРІАНСТВО, ЯК СИСТЕМУ ХАРЧУВАННЯ	328
--	-----

<i>Лиса А.І.</i> ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ІМІДЖУ ГОТЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА	337
--	-----

<i>Місюля І.А., Бузніцька І.В.</i> ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ТЕХНОЛОГІЯ ПРИГОТУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ МУСОВИХ ТОРТІВ	344
--	-----

**ІННОВАЦІЇ ТА НОВІТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНО-
ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

Коломієць О.М.

SPEECH ACTS OF PURPOSE IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE:
FUNCTIONAL APPROACH

354

Сапога Т.В.

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ КРЕДИТНО-
БАНКІВСЬКИХ ТЕРМІНІВ У ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО
СТИЛЮ

361

Церклевич В.С.

ПРІОРИТЕТНІ ФОРМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: АНОТОВАНИЙ ДОСВІД
РОБОТИ ЗВО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

367

ТЕНДЕНЦІ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

УДК 330.101.54:350.35

Башиянин Г.І.

*д.е.н., проф., завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Львівський торговельно-економічний університет*

Носов О.Ю.

*д.е.н., доц., професор кафедри права, соціально-гуманітарної та
загальноекономічної підготовки
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

Ланчук Я.С.

*к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту,
комерційної діяльності та митної справи*

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

СОЦІАЛІЗАЦІЙНА ЕФЕКТИВНІСТЬ МІКРОЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ЕКСТЕНСИФІКАЦІЇ, ІНТЕНСИФІКАЦІЇ І ДЕТЕНСИФІКАЦІЇ

Анотація. Проведено науковий аналіз проблеми впливу на соціалізаційну ефективність мікроекономічних систем таких процесів як екстенсифікація, інтенсифікація і детенсифікації в короткотривалому ринковому періоді. Обґрунтовано, що соціалізаційні витрати суттєво впливають на обсяги виробництва і темпи економічного зростання залежно від рівня використання факторів виробництва. Запропоновано три методи реального виміру впливу процесів соціалізації грошового доходу на обсяги економічної діяльності. Запропоновано практичні рекомендації щодо формування соціальної політики суб'єктів бізнесу.

Ключові слова: соціалізаційна ефективність мікроекономічних систем, номінальний і реальний негативний соціалізаційний ефект

Abstract. The scientific analyses of the problem of the influence on socialization efficiency of microeconomic systems of such processes as ekstensification, intensification and detensification in the short term market are made. Significant influence socialization production costs and economic growth, depending on the level of factors of production grounded. Methods of measuring the impact of socialization processes on the volume of economic activity are proposed. Practical recommendations for the formation of social policy firms are suggested.

Keywords: socialization efficiency of microeconomic systems, nominal and real negative socialization effect.

Вступ. Соціалізація економічних систем, причому як розвинених, так і перехідних національних економік сьогодні є важливою складовою процесу світової економічної трансформації. Вона проявляється у соціалізації економічного організму суспільства, гуманізації праці і життя людей,

формуванні всебічно розвиненої особистості, гуманізації праці і життя людини, розвитку соціальної сфери, якісному і кількісному задоволенні всіх потреб людини тощо. Соціалізація стосується не тільки економічного життя суспільства, вона виявляється в багатьох суспільних аспектах, стосується всієї системи суспільних відносин.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питання посилення соціальної компоненти економічного розвитку фундаментально досліджувалися вітчизняними ученими, серед яких В. Базилевич, В. Богиня, А. Гальчинський, В. Геєць, Ю. Зайцев, І. Лукінов, І. Малий, В. Мандибуря, С. Мочерний, В. Куценко, В. Лагутін, Е. Лібанова, А. Чухно. Дослідження особливостей соціалізації економіки постсоціалістичних країн широко представлено в публікаціях Л. Абалкіна, І. Андрєєвої, Л. Бальцеровича, О. Бузгаліна, В. Биченкова, В.Іноземцева, С. Кірдіної, Л. Семашко, О.Носов, В. Полтеровича, О. Рубінштейна, Г. Явлінського та інших авторів.

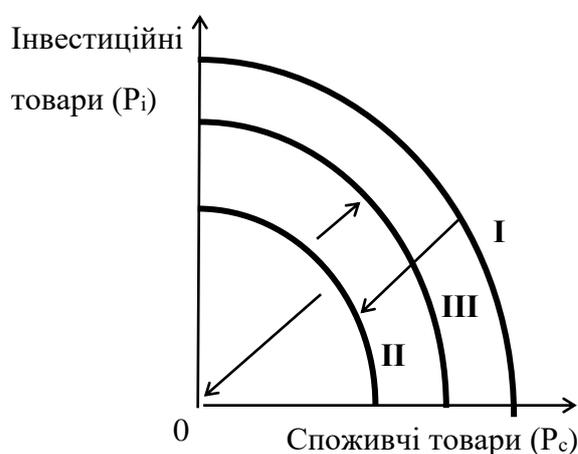
Проте, поряд з цим, залишається багато невирішених актуальних питань, пов'язаних з дослідженням економічної ефективності функціонування економічних систем, з дослідженням впливу економічних і соціальних процесів на результати економічної діяльності, тобто на зміну рівня економічної ефективності. Цю актуальну наукову проблему досліджують львівські науковці, такі як Г. Башнянин [1-11], Л. Гончарук [3; 5-7], Б. Кульчицький [5; 7], О.Носов [9-11] Г. Третьак [1; 4], Ю. Турянський [2; 8]. Незважаючи на значні фундаментальні дослідження, залишається багато невирішених питань, зокрема подальшого дослідження потребує проблема соціалізаційної ефективності функціонування економічних систем.

Мета роботи – на загальнотеоретичному рівні дослідити вплив екстенсифікації, інтенсифікації і детенсифікації на соціалізаційну ефективність мікроекономічних систем перехідного типу у короткотривалому ринковому періоді.

Результати дослідження. Соціалізація в мікроекономічних системах по-різному впливає на обсяги виробництва і темпи економічного зростання у

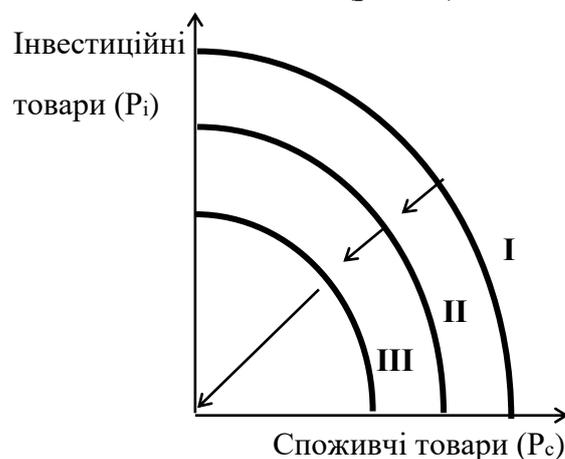
короткотривалому, довготривалому і гіпердовготривалому ринкових періодах. Однак вплив соціалізації на економічний розвиток відбувається за різних умов використання економічних ресурсів, а тому він може або послаблюватися, або посилюватися. Якщо економічні ресурси використовують інтенсивно, то дія негативного ефекту соціалізації в короткотривалому ринковому періоді (негативного з погляду темпів економічного зростання і лише в короткотривалому ринковому періоді) послаблюється, крива виробничих можливостей на меншу відстань зміщується вліво і вниз (рис. 1).

За умови детенсивного використання ресурсів негативні короткотривалі економічні ефекти соціалізації не послаблюються, а, навпаки, посилюються, крива виробничих можливостей зміщується вліво ще більше (рис. 2).

Умовні позначення:
 I – крива виробничих можливостей за відсутності соціалізації доходу і інтенсифікації ресурсів;
 II – крива виробничих можливостей за умов соціалізації доходу і відсутності інтенсифікації ресурсів;
 III – крива виробничих можливостей за умов соціалізації доходу і інтенсифікації

Рис. 1. Зміщення кривої виробничих можливостей за умов соціалізації в короткотривалому ринковому періоді (варіант інтенсифікації)

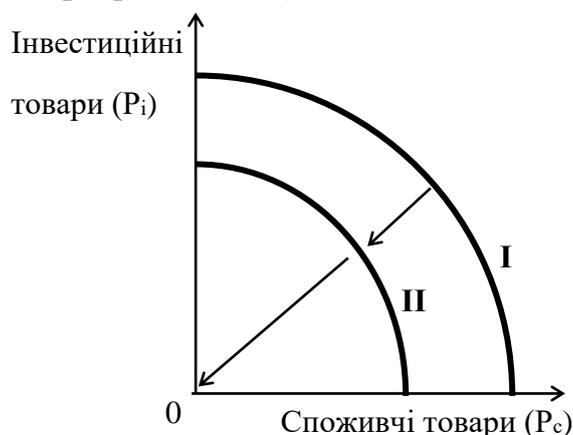

Умовні позначення:
 I – крива виробничих можливостей за умов відсутності соціалізації доходу і екстенсивного використання ресурсів;
 II – крива виробничих можливостей за умов соціалізації доходу і екстенсивного використання ресурсів;
 III – крива виробничих можливостей за умов соціалізації доходу і детенсифікації

Рис. 2. Зміщення кривої виробничих можливостей за умов соціалізації в короткотривалому ринковому періоді (варіант детенсифікації)

Лише за умов екстенсивного економічного розвитку негативний короткотривалий економічний ефект соціалізації не послаблюється і не посилюється, він проявляється в чистому вигляді (рис. 3).

Процеси соціалізації грошового доходу в чистому вигляді володіють негативними короткотривалими економічними ефектами (дефектами) лише за умов екстенсифікації. Такий вплив соціалізації на економічне зростання можна кваліфікувати як пропорційний (чим більша частина грошового доходу соціалізується, тим більшим буде економічний спад у короткотривалому ринковому періоді). За умов інтенсифікації чи, навпаки, детенсифікації він буде непропорційним. Непропорційний вплив соціалізації грошового доходу на економічний спад може бути або прогресивним (коли економічний спад пом'якшується), або регресивним (коли економічний спад посилюється).

Умовні позначення:

I – крива виробничих можливостей за умов відсутності соціалізації доходу і екстенсивного використання ресурсів;

II – крива виробничих можливостей за умов соціалізації доходу і

Рис. 3. Зміщення кривої виробничих можливостей за умов соціалізації і екстенсифікації в короткотривалому ринковому періоді (варіант екстенсифікації)

Якщо з указаних позицій оцінювати вітчизняні економічні системи (особливо у 90-х роках ХХ століття), то доведеться визнати, що переважно негативні короткотривалі економічні ефекти соціалізації або пропорційно впливають на темпи економічного спаду (від'ємне економічне зростання), або прогресивно, тобто посилюють економічний спад. Обумовлюється це детенсивним використанням економічних ресурсів у більшості економічних систем. Використання ресурсів у вітчизняній економіці, як правило, детенсивне. Що ж стосується найрозвиненіших західних економічних систем, то тут, навпаки, короткотривалі негативні ефекти соціалізації доходу мають

регресивний характер, оскільки їх дія пом'якшується інтенсивним використанням економічних ресурсів.

Позитивна форма прояву негативних короткотривалих економічних ефектів соціалізації частини грошового доходу спостерігається за умов гіперінтенсифікації економічних процесів, за яких негативний короткотривалий вплив соціалізації на економічне зростання (економічний спад) повністю “перекривається” наднормальним позитивним впливом процесів гіперінтенсифікації. Крива виробничих можливостей не лише не зміщується вліво і вниз під впливом розвитку процесів соціалізації грошового доходу, а навпаки, дещо зміщується вправо і вгору (рис. 4).

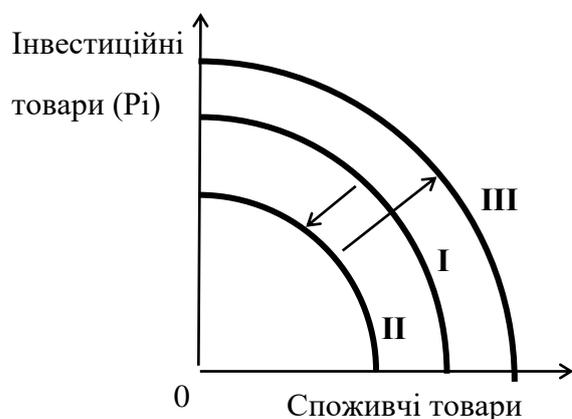
Щоб у чистому вигляді виявити вплив соціалізації доходу на економічне зростання, слід повністю елімінувати вплив на економічне зростання такого економічного фактора, як інтенсифікація використання економічних ресурсів. Для цього достатньо виходити з передумови, що економічні ресурси використовуються лише екстенсивно, причому ця екстенсифікація має бути чистою, що означає, що будь-який із економічних ресурсів повинен використовуватися лише екстенсивно.

Вплив соціалізації на економічний розвиток також нейтральний і за умов збалансованої інтенсифікації, під якою ми розуміємо такий процес інтенсифікації, позитивний вплив якого на темпи економічного зростання урівноважується з негативним впливом соціалізації на цей процес. За умов збалансованої інтенсифікації крива виробничих можливостей не зміщується навіть тоді, коли наявна певна соціалізація економічного доходу (за умов короткотривалого ринкового періоду) (рис. 5).

Таку інтенсифікацію можна було би ще позначити як нормальну, а інтенсифікацію за рівнем вищу – як наднормальну, гіпернормальну. Однак, оскільки вона анулює негативні (короткотривалі) ефекти соціалізації, то її можна було б також позначити як анулюючу.

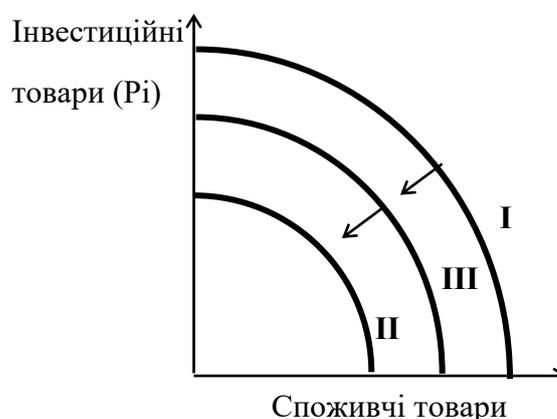
Анулююча інтенсифікація створює ілюзію, що соціалізація грошового доходу в короткотривалому ринковому періоді ніяк не впливає на темп

економічного зростання, і цю залежність між ними можна графічно зобразити вертикальною прямою економічного зростання чи економічної динаміки (рис. б).

Умовні позначення:
 I – крива виробничих можливостей за відсутності будь-якої соціалізації доходу;
 II – крива виробничих можливостей за умов соціалізації доходу і екстенсифікації;
 III – крива виробничих можливостей за умов соціалізації доходу і гіперінтенсифікації

Рис. 4. Вплив соціалізації доходу на економічне зростання за умов інтенсифікації ресурсів у короткотривалому ринковому періоді (варіант гіперінтенсифікації)

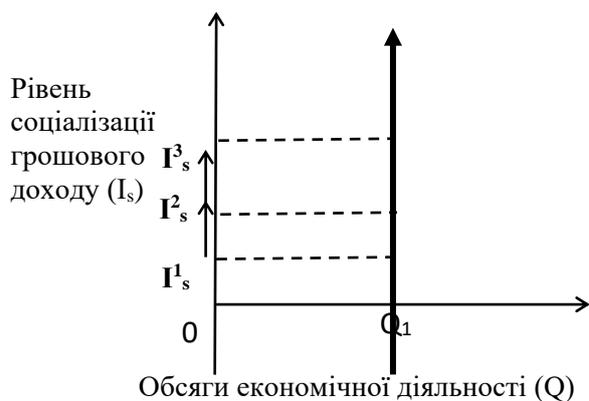

Умовні позначення:
 I – крива виробничих можливостей за умов відсутності соціалізації і інтенсифікації;
 II – крива виробничих можливостей за умов соціалізації і екстенсифікації;
 III – крива виробничих можливостей за збалансованої інтенсифікації

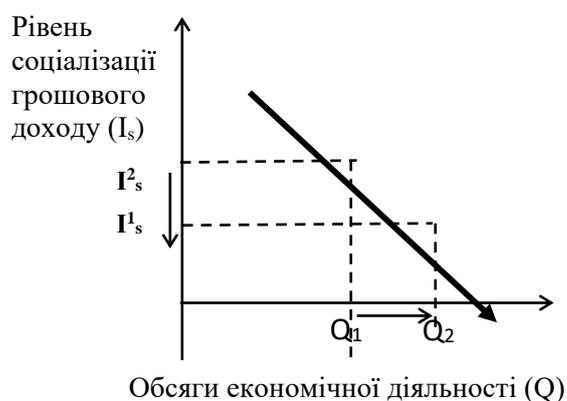
Рис. 5. Вплив соціалізації доходу на економічне зростання за умов збалансованої інтенсифікації ресурсів у короткотривалому ринковому періоді

За таких умов еластичність економічного зростання від рівня соціалізації грошового доходу дорівнює нулю. Економічне зростання, яке відбувається за вказаних вище умов, можна було би позначити як абсолютно нееластичне. Воно спостерігається лише за умов збалансованої інтенсифікації. Лишень як ступінь інтенсифікації використання ресурсів у той чи інший бік відхиляється від його збалансованого рівня, еластичність економічного зростання від рівня соціалізації грошового доходу перестає дорівнювати нулю.

На цей момент ми звертаємо особливу увагу, оскільки за умов нульової еластичності економічного зростання від рівня соціалізації грошового доходу може складатися неправильне уявлення про таку залежність між указаними параметрами за будь-яких умов (у будь-якому ринковому періоді, за будь-якого ступеня інтенсифікації економічних процесів). Тому в цій ситуації екстенсивні умови економічного функціонування відіграють роль певної економічної норми, економічної бази виміру впливу процесів соціалізації грошового доходу на темпи економічного зростання. Номінально цей вплив виявити дуже легко. Достатньо прослідкувати за характером зв'язку між такими економічними параметрами, як рівень соціалізації грошового доходу, з одного боку, і темп економічного зростання – з іншого. Але такий номінальний аналіз може призвести до кількох суперечливих висновків. По-перше, що між ними є обернений зв'язок (рис. 7). Такий зворотний зв'язок між ними в найчистішому вигляді проявляється за умов чистої екстенсифікації.

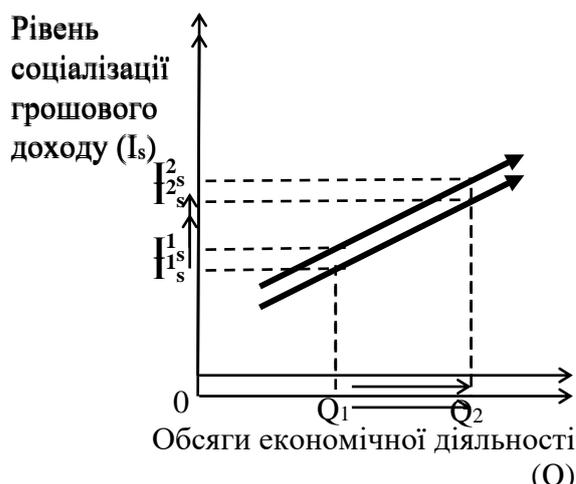
Рис. 6. Характер залежності між соціалізацією грошового доходу і економічним зростанням за умов анулюючої інтенсифікації (короткотривалий ринковий період)

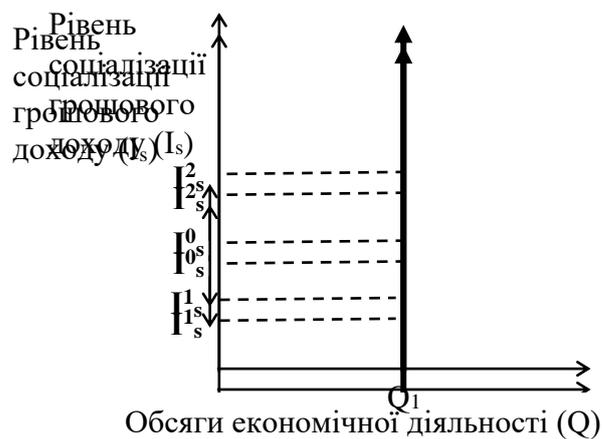
Рис. 7. Зворотний (негативний) зв'язок між соціалізацією грошового доходу і темпом економічного зростання (варіант чистої екстенсифікації)

По-друге, це позитивний або прямий зв'язок, коли інтенсифікація має наднормальний характер (наданулююча інтенсифікація) (рис. 8). По-третє, відсутність будь-якого зв'язку між ними за умов збалансовуючої (зрівноважуючої) інтенсифікації (рис. 9).

Таким чином, ми можемо виділити три способи реального виміру впливу процесів соціалізації грошового доходу на темпи економічного зростання. Перший спосіб найелементарніший, його найкраще використовувати за умов чистої (досконалої) екстенсифікації. Згідно з ним, весь обсяг зміни (негативний) масштабів виробництва розглядається в короткотривалому ринковому періоді.

Рис. 8. Прямий (позитивний) зв'язок між соціалізацією грошового доходу і темпом економічного зростання (варіант наднормальної інтенсифікації)

Рис. 9. Відсутність зв'язку між соціалізацією грошового доходу і темпом економічного зростання (варіант збалансованої інтенсифікації)

Якщо ту частину зміни обсягів виробництва, що викликана негативним короткотривалим впливом процесів соціалізації грошового доходу, позначити через Q^s , то вона буде визначена так:

$$Q^s = Q_t - Q_{t+1},$$

де Q^s – ефект соціалізації системи за умов її детенсифікації; Q_t – обсяги певної економічної діяльності в період часу “t” (до соціалізації грошового доходу); Q_{t+1} – обсяги певної економічної діяльності в період часу “t+1” (тобто після соціалізації грошового доходу).

Інтервал часу «(t+1) – t» є тим короткотривалим ринковим періодом, впродовж якого вплив процесів соціалізації грошового доходу на обсяги економічної діяльності лише негативний. Зауважимо, що короткотривалим називаємо такий період функціонування певної економічної системи,

впродовж якого соціалізація грошового доходу має лише негативний вплив на темпи економічного зростання, тобто зумовлює економічний спад.

Другий спосіб виміру реального впливу процесів соціалізації грошового доходу на економічне зростання – це його вимір за умов чистої детенсифікації. Чистою детенсифікацією ми називаємо таке використання економічних ресурсів, за якого детенсивно (неефективно) використовуються всі три основні фактори (ресурси) виробництва. За умов чистої детенсифікації витратна еластичність економічних результатів завжди менша за одиницю, тобто зростання обсягів виробництва на одиницю може бути викликане лише більшим за одиницю нарощуванням витрат економічних ресурсів. За нашими оцінками, більшість економічних систем трансформаційної вітчизняної економіки за період 1991-2012 рр. мала власне детенсивний характер.

Визначаючи тип використання економічних ресурсів – екстенсивний, інтенсивний чи детенсивний – ми припускаємо, що економічні витрати – це лише грошові платежі за придбані на стороні економічні ресурси. Це уточнення принципове, оскільки у суто теоретичному значенні, економічні витрати збігаються з економічними результатами (особливо в довгостроковому плані) і витратна еластичність економічних результатів завжди дорівнює одиниці (у довготривалому періоді).

За умов чистої детенсифікації негативний короткотривалий економічний ефект соціалізації грошового доходу посилюється і створюється ілюзія, що вплив соціалізації на темп економічного зростання більший, ніж насправді. Тобто номінально вимір цього впливу починає відхилятися від реального впливу. Тут виникає наукова проблема кількісного визначення ступеня впливу соціалізаційного доходу на темпи економічного зростання. Це, на нашу думку, можна здійснити шляхом коригування зміни обсягів виробництва за певний період часу $t/(t-1)$ на коефіцієнт детенсифікації:

$$Q_s^d = (Q_t - Q_{t+1}) \times D = (Q_t - Q_{t+1}) \times \frac{dTMP}{dTMC}$$

де Q_s^d – обсяги певної економічної діяльності в період часу «t» (до соціалізації грошового доходу); Q_{t+1} – обсяг певної економічної діяльності в період часу «t+1» (після соціалізації грошового доходу); D – коефіцієнт детенсифікації систем ($D = dTMP : dTMC$). Коефіцієнт детенсифікації збігається із ступенем витратної еластичності економічних результатів, який за умов чистої детенсифікації завжди менший від одиниці:

$$D = E_{p-c} = dTMP : dTMC < 1,$$

де D – коефіцієнт детенсифікації за певний період часу; E_{p-c} – витратна еластичність економічних (загальних) результатів.

Отримана за вказаною вище формулою величина Q_s характеризує обсяг чистого впливу процесів соціалізації грошового доходу на економічне зростання за умов чистої детенсифікації. Негативний економічний ефект чистої детенсифікації також визначається доволі простою формулою:

$$Q_d = -(Q_t - Q_{t+1}) \times (1-D)$$

де Q_d – негативний ефект соціалізації за умов чистої детенсифікації; Q_t – обсяги певної економічної діяльності до соціалізації доходу; Q_{t+1} – обсяги певної економічної діяльності після соціалізації доходу; D – коефіцієнт детенсифікації.

Як бачимо, за цих економічних умов негативний економічний ефект впливу на масштаби економічної діяльності має дві складові. Одна з них має детенсивне походження і викликана процесами детенсифікації, а інша зумовлюється процесами соціалізації грошового доходу, тобто:

$$Q_{[(t+1)-t]} = Q_d + Q_s^d,$$

де $Q_{[(t+1)-t]}$ – загальний негативний ефект соціалізації і детенсифікації; Q_d – ефект детенсифікації; Q_s^d – ефект соціалізації доходу.

Можна вважати, що криву обсягів виробництва в короткотривалому ринковому періоді формують процеси соціалізації грошового доходу, а процеси чистої детенсифікації її зміщують вліво (рис. 10), тобто виступають лише як фактори зміни обсягів економічної діяльності.

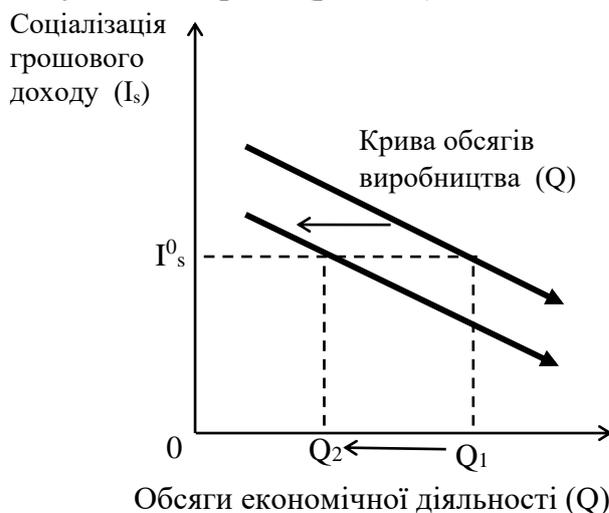
За умов чистої інтенсифікації тієї чи іншої економічної системи номінальний (фактичний) спад обсягів виробництва під впливом розвитку процесів соціалізації грошового доходу менший, ніж реальний, оскільки частина негативного короткотривалого економічного ефекту соціалізації нейтралізується процесами інтенсифікації. Щоб цю нейтралізацію зняти, слід фактичний рівень спаду (чи зростання, якщо ступінь інтенсифікації більший, ніж наднормальний) обсягів виробництва скоригувати у більший бік на коефіцієнт інтенсифікації, тобто фактично на коефіцієнт витратної еластичності

економічних результатів, який за цих економічних умов більший (завжди більший) за одиницю. Це коригування слід проводити за такою формулою:

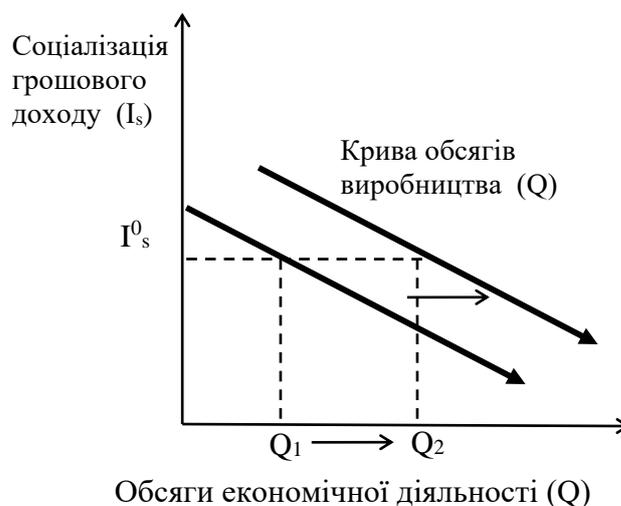
$$Q_s = (Q_t - Q_{t-1}) \times D = (Q_t - Q_{t+1}) \times \frac{dTMPP}{dTMCP}$$

де Q_s – величина чистого негативного впливу соціалізації на масштаби економічної діяльності; Q_t – обсяги певної економічної діяльності до соціалізації доходу; Q_{t+1} – обсяги певної економічної діяльності після соціалізації доходу; D – коефіцієнт детенсифікації.

Процеси інтенсифікації в прямо протилежному напрямі впливають на криву економічних результатів, вони її зміщують не вліво, як у попередній ситуації, а вправо (рис. 11).

Рис. 10. Зміщення кривої обсягів виробництва під впливом розвитку процесів чистої детенсифікації (в короткотривалому ринковому періоді)

Рис. 11. Зміщення кривої обсягів виробництва під впливом розвитку процесів чистої інтенсифікації за умов соціалізації (в коротко-тривалому ринковому періоді)

На підставі певного теоретичного узагальнення всіх трьох методів реального виміру впливу процесів соціалізації грошового доходу на обсяги економічної діяльності (темپ економічного зростання) можна дійти висновку, що цей реальний вимір проводити дуже просто, достатньо номінальні (фактичні) зміни обсягів економічної діяльності за певний період часу (але цей період часу не повинен перевищувати короткотривалого ринкового періоду) скоригувати на коефіцієнт витратної еластичності економічних результатів, тобто ми матимемо таку загальну і єдину формулу величини негативного економічного ефекту процесу соціалізації:

$$Q_s = (Q_t - Q_{t+1}) \times I$$

де Q_s – величина негативного ефекту соціалізації (в зменшенні обсягів економічної діяльності); Q_t – обсяги економічної діяльності до соціалізації доходу; Q_{t+1} – обсяги економічної діяльності після соціалізації доходу; I – коефіцієнт інтенсифікації систем.

Номінальна (фактична) зміна обсягів виробництва, представлена різницею $Q_t - Q_{t-1}$, трансформується в реальну (під реальною ми розуміємо ту зміну, що викликана лише розвитком процесів соціалізації) у більший бік, коли соціалізація відбувається за умов чистої інтенсифікації (а в деяких випадках – і за умов будь-якої інтенсифікації), і в менший бік, коли соціалізація відбувається за умов чистої детенсифікації (а в деяких випадках – і за умов будь-якої детенсифікації).

Оперування поняттями номінального і реального впливу соціалізації на економічне зростання має певне практичне значення у визначенні стратегії розвитку певної економічної системи. Якщо номінальні негативні економічні ефекти соціалізації більші від реальних, то від подальшої соціалізації слід утримуватися, якщо ж навпаки, то її сміливо можна продовжувати. Це її поглиблення незначно негативно вплине на темп економічного зростання в короткотривалому ринковому періоді, зате суттєво вплине на темп економічного зростання в майбутньому (в гіпердовготривалому ринковому періоді, наприклад). За незначних економічних негативних ефектів тепер ми

матимемо значний економічний вигаш у майбутньому (у вигляді високих темпів економічного зростання). У разі, коли номінальні економічні дефекти соціалізації більші від реальних, слід утримуватися від політики поглиблення розвитку процесів соціалізації, оскільки у цій економічній ситуації негативні короткотривалі економічні ефекти соціалізації можуть переважати позитивні ефекти в майбутньому. За таких умов соціалізацію грошового доходу недоцільно поглиблювати, її слід згортати до якоїсь межі. Таке згортання процесів соціалізації грошового доходу ми сьогодні спостерігаємо в більшості вітчизняних економічних систем трансформаційного періоду.

Висновки. У короткотривалому ринковому періоді соціалізація негативно впливає на економічну ефективність функціонування мікроекономічних систем перехідного типу, проте цей вплив може або посилюватися, або послаблюватися відповідним характером використання економічних ресурсів. За умов чистої екстенсифікації негативний вплив соціалізації на темпи економічного зростання проявляється в чистому вигляді, номінальний і реальний негативні соціалізаційні ефекти між собою збігаються. За умов чистої інтенсифікації негативний вплив соціалізації на економічний розвиток послаблюється (номінальний негативний ефект соціалізації виявляється меншим від реального), або навіть повністю нейтралізується. За умов чистої детенсифікації негативний вплив соціалізації на економічний розвиток посилюється, створюється ілюзію гіпернеефективності соціалізаційних процесів у короткотривалому ринковому періоді.

Характер співвідношення між номінальним і реальним негативним впливом соціалізаційних процесів на економічний розвиток повинен враховуватися під час формування соціалізаційної політики мікроекономічних фірм. Якщо номінальний негативний соціалізаційний ефект більший від нуля (за умов детенсифікації), то практику соціалізації грошового доходу слід згортати, обмежувати, бо зниження темпів економічного зростання може бути досить значним чи навіть надмірним. Якщо номінальний і реальний негативні соціалізаційні ефекти між собою збігаються (за умов екстенсифікації), фірма

має певну свободу вибору, вона може як розширювати, так і звужувати практику соціалізації, ні в першому, ні в другому разі не буде значного зниження рівня економічної ефективності її функціонування. За умов, коли номінальний негативний соціалізаційний ефект значно нижчий від реального (він нейтралізується розвитком процесів інтенсифікації), то практику соціалізації без будь-яких особливих застережень потрібно розширювати, вона не впливає негативно на економічний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башнянин Г.І. Деретуляційна еластичність економічних систем: поняття, загальна формула, типи і види / Г.І. Башнянин, Г.С. Третяк, М.С. Хом'як // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 81-90.
2. Башнянин Г.І. Ефективність капіталізації і лібералізації економічних систем в умовах ринкової транзиції: методологічні проблеми метрологічного аналізу/ Г.І. Башнянин, Ю.І. Турянський. – Львів: ЛКА, 2008. – 480 с.
3. Башнянин Г. І. Інтегральна динамічна економічна ефективність соціалізації в контексті стратегічної соціальної політики держави / Г.І. Башнянин, Л.Я. Гончарук, Р.П. Підлипна, А.І. Тесля // Наукова конференція «Простір і час сучасної науки» , 22-24.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://int-konf.org>.
4. Башнянин Г.І. Номінальна і реальна ефективність деретуляції макроекономічних систем / Г.І. Башнянин, Г.С. Третяк М.С. Хом'як // Матеріали межд. науч.-практ. конф. «Научные исследования и их практическое применение». Сборник научных трудов. Т. 14. Экономика. – Одесса: Черноморье, 2011. – С. 75-77.
5. Башнянин Г.І. Соціалізаційна ефективність економічних систем: поняття і її загальна формула / Г.І. Башнянин, Б.В. Кульчицький, Л.Я. Гончарук, А.І. Тесля // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 36. – С. 315-324.
6. Башнянин Г.І. Соціалізація економічних систем в умовах глобалізації / Г.І. Башнянин, Л.Я. Гончарук, І.В. Михайляк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.2. – С.187-195.
7. Башнянин Г.І. Соціалізаційна ефективність економічних систем: поняття і її загальна формула / Г.І. Башнянин, Б.В. Кульчицький, Л.Я. Гончарук, А.І. Тесля // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 36. – С. 315-324.
8. Башнянин Г.І. Часова ефективність лібералізації економічних систем / Г.І. Башнянин, Ю.І. Турянський, О.І. Дунас // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. – С.132-139.
9. Башнянин Г.І., Носов О.Ю., Труш І.Є. Державне регулювання макроекономічних процесів на основі грошово-кредитного механізму. Ліга – Пресе. Львів. – 2015. С. 222
10. Башнянин Г.І., Носов О.Ю., Труш І.Є., Т.А. Піхняк. Кредитне стимулювання економіки України. Ліга – Пресе. Львів. – 2015. С. 210
11. Башнянин Г.І., Семак Б.Б., Носов О.Ю., У.В. Пелех, М.А. Кольчицька. Державне регулювання кредитних ставок грошового ринку. Ліга – Пресе. Львів. – 2015. С. 192

Комарницька Г. О.

*к.е.н., в.о. завідувача кафедри економіки та менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Герин Т.Б.

магістрант спеціальності «Публічне управління і адміністрування»

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СЕЛИЩА ВОРОХТА

Анотація. У статті висвітлено аспекти стратегічного планування розвитку селища Ворохта. Досліджено методичні засади розвитку громади, виявлені та обґрунтовані перспективні напрями вдосконалення системи розвитку селища. Розглянуті основні характеристики цілей і завдань розвитку селища. Проаналізовано структуру селищної ради. Вказана основна мета стратегічного планування розвитку селища. Вказані основні перешкоди на шляху забезпечення ефективного розвитку селища Ворохта. Систему прогнозів розвитку селища, яка розроблена у кілька етапів. Зображено схематично структуру апарату Ворохтянської селищної ради.

Ключові слова: стратегія розвитку, стратегічне планування, органи місцевого самоврядування.

Abstract. The article covers the aspects of strategic planning of the development of the village of Vorokhta. The methodical foundations of community development were explored, perspective directions of improving the development system of the settlement were identified and grounded. The main characteristics of the goals and objectives of the settlement development are considered. The structure of the settlement council is analyzed. The main purpose of strategic planning of settlement development is specified. The main obstacles are stated on the way of effective development of the village of Vorokhta. The system of forecasts for the development of the village, which is developed in several stages. The structure of the apparatus of the Vorokhta settlement council is shown schematically.

Keywords: development strategy, strategic planning, local government bodies.

Вступ. Стратегічне планування розвитку тривалий час вже застосовується в Україні, але воно досі давало позитивний результат переважно в містах обласного значення, які мали більш-менш відповідні для цього людські та матеріальні ресурси, а також волю керівництва міста для реалізації плану. В процесі децентралізації влади в Україні з'являються нові спроможні територіальні громади, які досі не мали досвіду такого планування свого розвитку. Вони мають самостійно, виходячи з власних інтересів, визначати і планувати власне майбутнє.

Стратегічне планування являється об'єктивною передумовою ефективного функціонування селища. Взаємоузгодженість цілей та напрямів діяльності селища шляхом усвідомлення поточної ситуації досягнення

відповідності між внутрішніми можливостями та потребою для розвитку забезпечує формування стратегії, реалізація якої забезпечує становлення та розвиток нового, більш спроможного та інвестиційно привабливого селища.

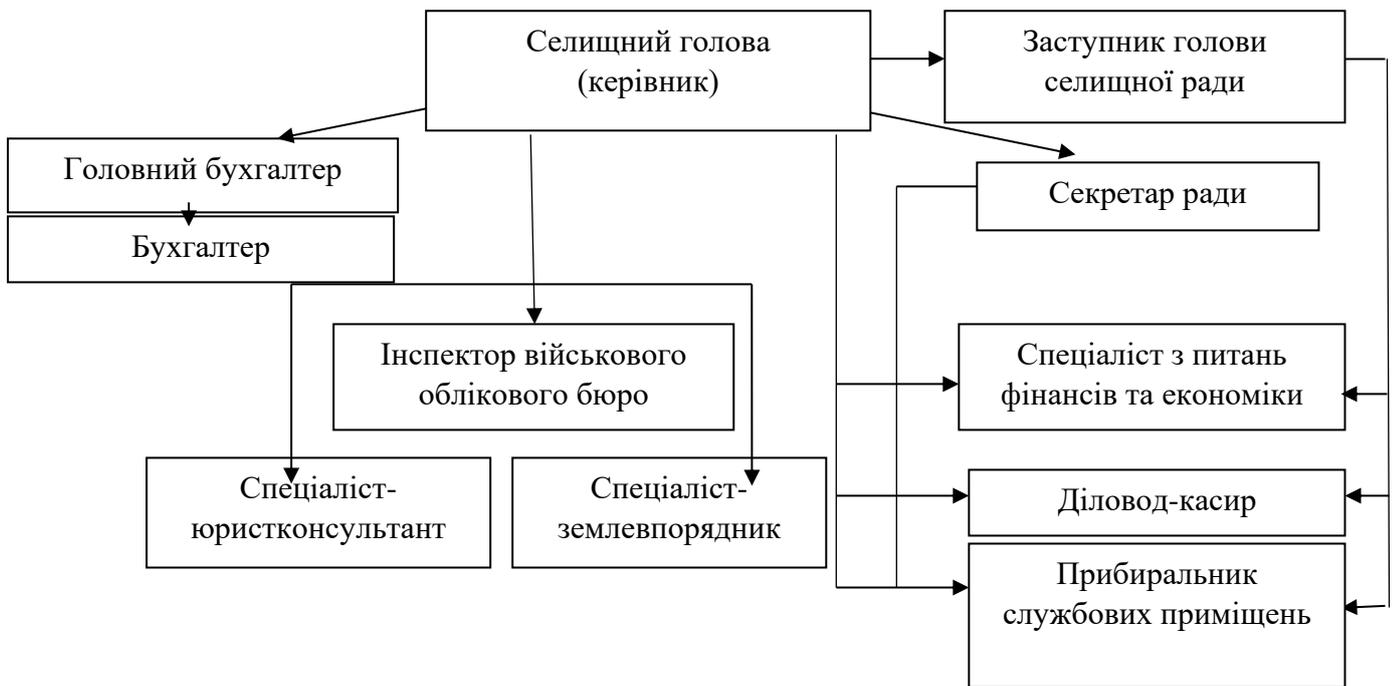
Метою статті є ознайомлення з основними напрямками, принципами і завданнями діяльності Ворохтянської селищної ради, а також визначення його ролі у формуванні і використанні коштів на реалізацію програм соціально-економічного і культурного розвитку Ворохти.

Аналіз досліджень та постановка завдання. В бюджетній системі кожної країни найбільш чисельною ланкою є місцеві бюджети. Місцеві бюджети виконують особливу роль в кожній унітарній країні тому що вони є фінансовою основою місцевого самоврядування. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються найбільш значні заходи держави в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, тобто всі ті витрати, які зачіпають інтереси широких верств населення.

Результати дослідження. Селищні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування[1].

Основним органом, який утворений для здійснення організаційно-функціональних повноважень у фінансовій сфері з метою забезпечення збалансованого економічного і соціально-культурного розвитку смт. Ворохта є Ворохтянська селищна рада. Структура апарату Ворохтянської селищної ради зображена на рис. 1.

Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” [1] від 21 травня 1997 року визначається система місцевого самоврядування держави, зокрема сутність селищної ради. Ворохтянська селищна рада є органом місцевого самоврядування, що представляє селищну територіальну громаду та здійснює від її імені та в її інтересах функції та повноваження місцевого самоврядування, визначені законодавством України.

Рис.1 Структура апарату Ворохтянської селищної ради Джерело: розроблено авторами

Ворохтянську селищну раду очолює селищний голова. Селищний голова - головна посадова особа територіальної громади селища. Він обирається територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на 5 років. Голова селищної ради очолює її виконавчий комітет, головує на її засіданнях[1].

Формування та розвиток нової, більш спроможної та інвестиційно привабливої смт. Ворохта - тривалий процес, і запорукою його успіху є ретельний аналіз та вибір найефективніших інструментів розвитку. За умов обмеженості ресурсів їх ефективне використання є першочерговим завданням команди управлінців. Однак тільки спільними зусиллями за умов найширшого залучення громадськості до процесу планування, вибору першочергових проектів та їх реалізації. Успіх можливий та досяжний за впровадженні в життєдіяльність громади комплексу регулюючих директив [3].

Ворохта-селище міського типу Івано-Франківської області України. Розташований у верхів'ях річки Прут, на північних схилах Лісистих Карпат,

поблизу Яблунецького перевалу (850м). Курорт Ворохта є центром підготовки українських спортсменів зі стрибків з трампліну, біатлону та лижних гонок [2].

Селище Ворохта почало розбудуватись, зокрема як курорт, після проведення залізної дороги у 1884 році. Перший курорт відкрили у 1906 році, який називався “Перша санаторія”, згодом, він був перейменований у “Гірське повітря”, що функціонує й до сьогодні. У 1928 році Ворохта була офіційно визнана курортом для хворих на туберкульоз і хвороби легень. До сьогодні тут оздоровлюються мешканці з різних куточків України.

Водночас селище розвивається як осередок гірськолижного спорту та туризму. У Ворохті збудовано два трампліни – для дітей і дорослих, які набули міжнародного значення. Тут споруджено канатно-крісельний і бугельний підйомники, працюють 3 спортивні бази – “Авангард”, “Заросляк” і “Україна”. З Ворохти розпочинається сходження на Говерлу.

У Ворохті діє залізнична станція, з якою є пряме сполучення до Львова, Києва, Івано-Франківська, Рахова, Тернополя, Хмельницького, Вінниці, Чернівців, Коломиї. Також є новозбудована автостанція, з якої є пряме безпересадкове сполучення до Яремче, Івано-Франківська, Львова, Коломиї, Верховини, Городенки, Заліщиків та Чорткова.

У Ворохті діє гірський пошуковий загін, у якому працюють 10 осіб. Діє пожежна частина, 2 пожежні машини, 3 бокси, працюють 12 осіб. У Ворохті є селищне комунальне підприємство та ТзОВ “Ворохта сервіс”, які здійснюють благоустрій селища, вивіз сміття на 2-х сміттєвозах.

Економічна спроможність Ворохти. У громаді зараз працюють:

1. Кістково-туберкульозний санаторій “Смерічка”, дитяче та дорослі відділення (єдиний в Україні).
2. Протитуберкульозний санаторій “Гірське повітря”.
3. Державне підприємство “Ворохтянське лісове господарство”.
4. Сім пилорам.
5. Автозаправка, з якої надходить орієнтовано 320 тис. грн. у рік.

6. 36 магазинів, два сувенірних, один промислово-продуктовий ринок, щотижнева торговиця.

7. 150 фізичних осіб підприємців.

8. 51 приватних садиб зеленого туризму.

9. Два готельно-відпочинкові комплекси “Ворохта” та “Керманич”.

10. Чотири ресторани, три кафе-бари, піцерія, салон краси.

Ворохта є туристичним центром. Наявна інфраструктура готова прийняти до 100 тисяч туристів на рік. Потенціал економічного розвитку:

1. Запаси деревина та лісу 950 тис метрів кубічних.

2. Інвестиційний проект виробництва карпатських чаїв, грибною продукції, виробництва та консервації екологічно чистих грибів та ягід.

3. Нерозроблені джерела води для виробництва столових та мінеральних вод.

4. Інвестиційний проект крісельно-канатних доріг.

5. Передбачається 500 новостворених робочих місць у зв'язку з відкриттям нових підприємств.

Проведемо SWOT – аналіз оцінку сильних та слабких сторін ресурсного забезпечення, можливостей та загроз розвитку Ворохти (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT – аналіз селища Ворохта

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Наявність цінних природних територій та Карпатського національного природного парку. 2. Сприятливі кліматичні умови для туризму й розвитку кліматичного курорту. 3. Велика кількість різноманітних туристичних об'єктів. 4. Культурно-етнографічні особливості Гуцульщини зі збереженими традиціями, звичаями та обрядами, народними майстрами автентичних ремесел, своєрідна архітектура. 5. Існуюча туристична інфраструктура (кількісний аспект). 6. Розвинутий зелений туризм.	1. Відсутність єдиного й узгодженого бачення розвитку туризму та профільної стратегії. 2. Поганий стан автомобільних доріг різного значення і підпорядкування. 3. Відсутність сучасних очисних споруд та неефективна робота існуючих (в т.ч. зливи каналізаційних стоків у річки). 4. Відсутність централізованого водопостачання. 5. Проблеми з утилізацією сміття. 6. Зношеність електричних мереж та неякісне електропостачання. 7. Відсутність системи підготовки і підвищення кваліфікації кадрів. 8. Відсутність взаємодії і довіри між владою, громадою та бізнесом.

Можливості	Загрози
1. Відродження селища, як базового для підготовки спортсменів. 2. Надання МОК можливості проведення юнацьких олімпійських ігор. 3. Покращення стану поверхневих вод регіону через басейнову раду. 4. Зменшення податкового навантаження, що сприяло б розвитку мікро підприємництва.	1.Продовження військових дій на Сході України. 2.Економічна нестабільність, спад економіки в країні. 3.Незахищеність права власності та низький рівень верховенства права. 4.Відсутність доступного кредитування. 5.Надмірне використання природних ресурсів (вт.ч. вирубки лісів, вивіз каменю з річок і т.п.). 6.Зміна клімату і пов'язані з цим фактори(обміління рік, зменшення зимового сезону, природні катаклізми).

Базуючись на результатах SWOT-аналізу Ворхтянська селищна рада разом з громадою обрали стратегію, яка передбачає формування конкурентних переваг громади шляхом мінімізації впливу на розвиток слабких сторін за допомогою можливостей, які зараз виникають в нашій країні та у світі. При цьому громада повинна максимально використати свої сильні сторони.

Таким чином, були обрані дві головні цілі фокусування зусиль з розвитку смт. Ворохта (табл.2).

Таблиця 2

Стратегічні, операційні цілі та завдання розвитку смт. Ворохта

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Завдання
1. Підвищення економічної спроможності громади	1.1 Покращення можливостей для розвитку малого бізнесу та залучення інвестицій	1.1.1. Підготовка об'єктів до залучення інвестицій
		1.1.2.Удосконалення процедур залучення інвестицій
		1.1.3. Популяризація інвестиційних можливостей громади
		1.1.4. Покращення інфраструктури підтримки бізнесу
		1.1.5. Розвиток комунальних підприємств громади
	1.2.Розвиток туризму	1.2.1. Створення нових туристичних продуктів
		1.2.2. Популяризація туристичних можливостей
2. Розвиток сільських територій	2.1. Розвиток інфраструктури території селища	2.1.1. Покращення інфраструктури водозабезпечення та водовідведення території
		2.1.2. Покращення транспортної доступності для розблокування для економічного та соціального розвитку селища
		2.1.3. Покращення управління твердими побутовими відходами

	2.2. Підвищення якості життя у селищі	2.2.1. Підвищення якості послуг освітніх закладів
		2.2.2. Підвищення якості послуг закладів охорони здоров'я
		2.2.3. Розширення можливостей для забезпечення культурних потреб та здорового способу життя
		2.2.4 Підвищення поінформованості та самоорганізації населення

Висновки. Отже, нами була проаналізована загальна організаційно-економічна характеристика Ворохтянської селищної ради, де розглядалася основна інформація про селищну раду, організаційна структура ради а також потенціал розвитку громади. Відповідно до цього визначено цілі і завдання розвитку селища Ворохта, яку буде проводити апарат управлінців селищної ради разом з громадою.

У сучасних умовах селище не може ефективно функціонувати без розроблення стратегії розвитку. Тому про стратегічне планування можна говорити, як про один із найважливіших елементів управління та необхідним інструментом в досягненні ним своїх цілей. Проте із-за мінливості середовища постає проблема доцільності стратегічного планування для досягнення розвитку селища. Особливо дана тенденція впливає через нестабільність економічної та політичної ситуації. Тому, для ефективності та дієвості стратегічного планування, потрібно постійно вдосконалювати методики, коригувати їх згідно впливу зовнішніх чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997р. № 280/97-ВР (зі змінами і доповненнями) // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>
2. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://vorohta.org/ua/about_us/article-1.
3. Регіональна урбанізація [Текст]: монографія / Г. О.Комарницька // Львів. держ. фінанс. акад. – Львів: ЛДФА; Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2015. – 175 с.

Комарницька Г. О.

*к.е.н., в.о. завідувача кафедри економіки та менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Климович І.Я.

магістрант спеціальності «Публічне управління і адміністрування»

РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК, ДОСЯГНЕННЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Анотація: Децентралізація, реформа адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування належать до кола найважливіших проблем України. Деякі науковці вважають вирішення даного питання не менш актуальним, ніж припинення бойових дій й мирне врегулювання ситуації на Сході країни. Мета статті полягає в комплексному теоретичному дослідженні системи місцевого самоврядування в Україні, його стану та перспектив реформування. Проаналізовано систему місцевого самоврядування, її особливості та функції. Розкрито сутність поняття електронного самоврядування та його розвиток в Україні. Розглянуто світовий досвід реформування місцевого самоврядування на прикладі Польщі, проведено аналіз здійсненої реформи як на території всієї України так і в межах Львівської області. Окреслено основні проблеми реформування, наведено проміжні результати та законодавчі напрацювання в даному напрямку. Описано можливість введення нового інструмент – краудсорсингу в діяльність органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: децентралізація, реформа місцевого самоврядування, територіальна громада, система місцевого самоврядування, електронне самоврядування, краудсорсинг.

Abstract. Decentralization, the reform of the administrative-territorial system and local self-government are among the most important problems of Ukraine. Some scholars believe the solution to this issue is no less relevant than the cessation of hostilities and the peaceful settlement of the situation in the East. The purpose of the paper is to provide a comprehensive theoretical study of the system of local self-government in Ukraine, its state and prospects for reform. The system of local self-government, its features and functions are analyzed. The essence of the concept of e-government and its development in Ukraine is revealed. The world experience of local self-government reform on the example of Poland is considered, an analysis of the implemented reform has been carried out on the territory of all Ukraine and within the Lviv region. The main problems of reforming are outlined, interim results and legislative developments in this direction are presented. The possibility of introducing a new instrument - crowdsourcing into the activities of local self-government bodies is described.

Keywords: decentralization, local self-government reform, territorial community, system of local self-government, e-government, crowdsourcing.

Вступ. Побудова соціально-правової, демократичної та фінансоводієздатної держави не можлива без формування системи місцевого самоврядування, яка є тим фундаментом на якому утворюються первинні

фінансові ресурси необхідні для забезпечення усіх належних благ населенню України.

Революція Гідності показала не ефективність централізації, її згубний та надмірний вплив, що в результаті призвело до розвалу місцевих державних адміністрацій. Тому обговорення шляхів глибокої реформи в Україні почалося ще на Майдані.

У зв'язку з цим постає питання усунення наявних проблем реформи та окреслення ефективних шляхів їх вирішення.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Серед науковців, які займалися вивченням проблем децентралізації та становлення системи місцевого самоврядування виділяють Ю. Панейка, І. Коліушка, М. Петришина, О. Батанова, І. Баб'юка, Л. Мурковича, О. Солоненка, І. Бутка, І. Пахомова, М. Баймуратова, П. Біленчука, А. Колодія, В.Кравченка та інших. Проте незважаючи на значні напрацювання в цьому напрямку, дане питання потребує подальшого дослідження.

Метою статті є обґрунтування шляхів вирішення основних проблем децентралізації в Україні на сучасному етапі.

Шлях до сьогоденної реформи місцевого самоврядування в Україні був довгим та важким, перепоною було радянське мислення, популізм та небажання влади проводити зміни.

Анексія Криму, війна на Сході країни, жорстка інформаційна війна, зовнішня агресія та внутрішня нестабільність – події під час яких було розпочато реформу. Не дивлячись на вкрай важку ситуацію, Уряд прийняв рішення про широку децентралізацію влади.

Результати дослідження. В умовах децентралізації розвиток інституту місцевого самоврядування, є необхідною умовою розбудови демократичної, правової та фінансоводієздатної держави.

Форма та назва місцевого самоврядування у різних країнах може відрізнитись, що спричинено особливостями її політико-соціального, адміністративно-територіального устрою, сукупності соціальних, історичних,

географічних та інших факторів. Так в інших країнах для передачі змісту цього явища використовуються такі терміни як: муніципальне управління, територіальна децентралізація, місцева автономія, комунальне управління, тощо.

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [2].

На сьогодні, систему органів місцевого самоврядування в Україні формує:

- територіальна громада;
- міська, сільська, селищна ради;
- міський, сільський, селищний голова;
- виконавчі органи міської, сільської, селищної ради;
- обласна та районна ради;
- органи самоорганізації населення.

Місцевому самоврядуванню притаманні такі риси:

- 1) автономність – обмежене втручання держави через свої інститути у діяльність органів місцевого самоврядування;
- 2) первинний суб'єкт самоврядування – територіальна громада – колектив громадян, який разом мешкає на конкретній території відносно постійно;
- 3) реалізується громадою через обраних представників;
- 4) фінансові ресурси, що належать до власного майна органів місцевого самоврядування, є відмінними від приватних та державних;
- 5) право запроваджувати та справляти місцеві податки, збори та платежі, використовувати їх в інтересах громади для наповнення місцевого бюджету;

б) надає різноманітні послуги місцевому населенню: адміністративні, соціальні, економічні тощо.

Реформа, яку проводить держава у напрямку місцевого самоврядування передбачає системні перетворення, децентралізацію влади – тобто передачу повноважень, ресурсів та відповідальності за принципом «згори-вниз».

Революція Гідності в Україні підтвердила курс на демократизацію, тим самим стала підвалиною до масштабних реформ, однією з яких стала децентралізація. Станом на 10 січня 2018 року (за даними грудня 2017) створено 699 ОТГ з них 34 чекають призначення виборів. У 2015-2018 роках 3264 територіальні громади об'єдналися у 699, що становить 29,1% від загальної кількості рад базового рівня станом на 01.01.2015 року.

Лідуючі позиції в напрямку децентралізації займають – Полтавська, Дніпропетровська, Житомирська, Тернопільська та Волинська області [6].

Якщо брати до уваги конкретну область, зокрема, Львівську то за три роки створено 35 об'єднаних громад, результати функціонування яких досить переконливі: чимале зростання бюджетів, покращення рівня послуг для населення, розвинута інфраструктура.

На даний момент перекроювання територій ще триває, в області зменшується кількість адміністративно-територіальних одиниць. Причиною такого зменшення є їх об'єднання. У середньому у чотири рази зросли доходи бюджету після об'єднання громади. Так, для прикладу будучи однією з найменших на Львівщині, Гніздичівська громада стала прикладом для наслідування через високі досягнення. Варто зазначити, що доходи даної громади зросли з 800 тисяч гривень до 25 мільйонів. На території ОТГ відкрито власну музичну школу, створено комунальне підприємство, соціальну перукарню, тобто створено нові робочі місця та надаються всі необхідні послуги для громадян.

На сьогодні, лідерами за створеними ОТГ є такі райони: Самбірський – 10 ОТГ, Пустомитівський та Мостиський – 4 ОТГ, Жидачівський та Старосамбірський по 3 ОТГ. Результати створених громад не можуть не

тішити, адже якщо поррахувати бюджет за 2015 рік трьох сільських рад і бюджет об'єднаної ОТГ за 2016 рік, то мінімальний приріст склав 60 %, подекуди це було 3,8 рази.

Аутсайдерами ж виступають такі райони Львівщини як: Жовківський, Городоцький, Бродівський, Сокальський, Стрийський, де кількість громад не перевищує 1. Державі в особі уповноважених на це органів необхідно проводити роз'яснюючі роботи, залучати кваліфікованих кадрів з метою стимулювання об'єднання громад на цих територіях.

Слід акцентувати увагу на тому, що держава надає певну консультативну допомогу (створено центри розвитку місцевого самоврядування), а також фінансову підтримку задля стимулювання об'єднувчих процесів. Виділені кошти спрямовуються на відродження інфраструктури, покращення благоустрою громад: створюються комунальні підприємства, проводиться реконструкція доріг, дошкільних навчальних закладів, амбулаторій, народних домів, газифікація населених пунктів, освітлення вулиць тощо.

Проте, на жаль, на сьогоднішній день існує чимало так званих підводних каменів. Так О. Скрипнюк вважає, що в умовах політичної нестабільності України при впровадженні децентралізації можлива поява нових або загострення існуючих негативних тенденцій у розвитку держави й суспільства, зокрема:

- поглиблення регіональних ідентичностей серед населення, сепаратистських настроїв у окремих регіонах;

- посилення сваволі чиновників та місцевих еліт і зростання незадоволення населення регіонів владою, включаючи центральну, яка демонструватиме неспроможність захистити інтереси та права регіональних громад;

- небезпека відцентрових тенденцій через вкрай низький рівень відповідальності держави перед адміністративно-територіальними суб'єктами [4].

На мою думку, ризики виникають насамперед через хаотичні та непослідовні дії Уряду. Варто виділити проблеми, які на мою думку, створюють загрози для реалізації реформи:

1) Відсутність основного закону «Про адміністративно-територіальний устрій України». Досі невирішеним залишається питання розмежування територій, контурування адміністративно-територіального устрою держави, незрозумілим залишається і сам процес розподілу території. Державі в першу чергу необхідно було прийняти даний закон, а тоді вже на його базі проводити реформу.

2) Недоузгодженість реформи із реформою охорони здоров'я, освіти, культури, тощо. Децентралізація не повинна бути окремою реформою, варто застосувати системний підхід, тільки тоді все запрацює як єдиний механізм.

3) Незрозумілість питання власності землі поза межами населених пунктів, а як наслідок відтік фінансових ресурсів до приватних осіб або інших органів державної влади.

4) Зниження мотивації до об'єднання через недостатній розмір субвенції у зв'язку з швидким збільшенням кількості ОТГ. Державна субвенція збільшується непропорційно збільшенню громад, а тому фінансування зменшується. Так у 2017 році у порівнянні з 2016 роком було виділено лише на 0,5 млрд.грн більше, а кількість ОТГ зросла майже удвічі, отже кожна громада отримала менше коштів, ніж минулого року. Тому важливим залишається питання фінансового забезпечення громад з боку держави.

5) Нерозуміння громадянами самого процесу децентралізації тягне за собою не підтримку об'єднувачих процесів з боку суспільства. Так, в Україні переважна більшість населення (80% і 83% в ОТГ) знає про реформу місцевого самоврядування та децентралізацію. Проте лише 17% (34% в ОТГ) жителів стверджують, що вони дуже добре обізнані [21].

6) Неврегульованість питання розподілу повноважень. Слід переглянути чисельність персоналу в райдержадміністраціях та райрадах, пропорційно поділити видатки на їх утримання.

7) Низькокваліфікованість посадових осіб, недостатність чи взагалі відсутність в ОТГ належно підготованих кадрів. В подальшому не знання основних засад роботи призводить до неефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад.

8) Нецільове використання коштів громад, через корупційні дії. Тому важливо запровадити контроль за діяльністю органів не лише з боку держави, але й з боку активного та небайдужого населення .

Через ризик корупційних дій в умовах бюджетної децентралізації є потреба здійснення повного та безперервного контролю за роботою органів влади при плануванні та витрачанні ними бюджетних коштів, управлінні і використанні фінансових ресурсів, тому з цією метою варто запровадити періодичну фінансову звітність.

Для розв'язання вищезгаданих проблем необхідно Уряду та відповідним органам на місцях зосередитись на виконанні таких заходів:

По-перше, ухвалити базовий закон «Про адміністративно-територіальний устрій України», який би прописав засади державної політики, механізм розподілу територій за новим адміністративно-територіальним устроєм.

По-друге, переглянути політику фінансового забезпечення громад, у зв'язку з цим збільшити обсяг субвенції на розвиток інфраструктури проводити заходи щодо заохочення більшої частини населення до об'єднання в громади.

По-третє, з метою припинення корупційних дій, запровадити позапланові перевірки, зробити діяльність органів місцевого самоврядування максимально прозорою.

По-четверте, надалі створювати Центри надання адміністративних послуг для громадян, продовжити роботу з формування опорних шкіл та госпітальних округів.

Основне ж це бажання інституцій влади, органів місцевого самоврядування та громадськості співпрацювати задля економічного зростання держави, та благополуччя кожного громадянина.

Висновки. Аналізуючи вищезгадане, можна дійти до висновку, що незважаючи на проблеми становлення та розвитку, місцеве самоврядування за роки державної Незалежності посіло важливе місце в житті українського суспільства.

На даний момент законодавча база системи місцевого самоврядування значно розширилась, створено правове поле для розвитку, ефективного функціонування, співробітництва та об'єднання територіальних громад, але на черзі низка законів, які вимагають негайного затвердження.

Для успішного втілення електронного урядування в нашій державі, необхідно пройти складний шлях, що дасть змогу максимально наблизити систему місцевого управління до європейських стандартів.

Аналіз здійсненої політики децентралізації в 2014-2017 роках дає змогу зробити такі висновки:

- відбулось істотне зростання кількості ОТГ;
- зросли доходи місцевих бюджетів;
- державна підтримка розвитку ОТГ збільшилась в 32 рази;
- покращення життя в ОТГ, відбудова інфраструктури, підвищення якості наданих публічних послуг.

Але в перспективі, 2018 рік має стати ключовим та змінити ситуацію на краще. Загалом до 2020 року відповідно до середньострокового плану пріоритетних дій Уряду, реформа децентралізації завершиться. Саме до цього періоду місцеві ради базового рівня повинні на 100% бути об'єднані у спроможні територіальні громади, тоді відбудеться повний та безповоротний перерозподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та державними органами виконавчої влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України « Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015 -№13. – С.90
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР
3. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика [Електронний ресурс] / О. Скрипнюк // Віче : громадсько-політичний і теоретичний журнал. – 2015. – № 12. – С. 22–24. – Режим доступу : www.viche.info
4. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>
5. Моніторинг процесу децентралізації станом на 10 листопада 2017: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/about>
6. Програма Ради Європи Децентралізація і територіальна консолідація в Україні Децентралізація і територіальна консолідація в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slg-coe.org.ua/>

УДК: 339.727.22

Кузнєцова К. О.

к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту

Національний технічний університет України «КПІ ім. Сікорського»,

Дудик А.В.

студент факультету менеджменту та маркетингу

МІЖНАРОДНЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Анотація: У статті досліджено сучасний стан міжнародного інвестиційного забезпечення сільськогосподарського виробництва України. Проведено аналіз нинішнього стану інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України. Освітлені і конкретизовані основні проблеми стабілізації та подальшого розвитку інвестиційної активності сільського господарства. Узагальнені та обґрунтовані стратегічні напрями інвестиційної діяльності в сільському господарстві.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, сільськогосподарське виробництво, капітальні інвестиції, іноземні інвестиції, економічний розвиток, інвестиційна привабливість.

Abstract. In the article examines current state of the international investment support of agricultural production in Ukraine. The present state of investment activity in the agrarian sector of the Ukrainian economy is analyzed. The basic problems of stabilization and further development of investment activity of agriculture are revealed and specified. Generalized and substantiated strategic directions of investment activity in agriculture. **Keywords:** investment support, agricultural enterprises, capital investment, foreign investment, economic development, investment attractiveness.

Вступ. Агропромисловий комплекс України має достатньо головних умов для значного залучення коштів як від вітчизняних, так і від іноземних інвесторів. Такими умовами є вдала географічна позиція; родючі чорноземні ґрунти; придатні для сільського господарства кліматичні умови; досить розвинута транспортна інфраструктура; наявність робочої сили. Існує низка факторів, які перешкоджають надходженню інвестицій в аграрний сектор України. Для вирішення більшості проблем, а також використання в повному обсязі потенційних можливостей АПК України та максимальної реалізації аграрного потенціалу країни, українське сільське господарство потребує додаткового припливу інвестицій.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблематику інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств, а також особливості розвитку аналізуються в наукових роботах таких відомих вчених: П.Т. Саблук, Е.Е. Гудзь, М.І. Кисіль, П.А. Стецюк, Н.Я. Дем'яненко, Ю.А. Лупенко та ін. Але недостатньо розробленими залишаються деякі аспекти активізації інвестиційної діяльності в агропромислове виробництво, а саме: становлення інфраструктури інвестиційного ринку, розробка комплексних програм поліпшення інвестиційного клімату.

Метою статті є аналіз динаміки інвестиційного забезпечення сільськогосподарського виробництва України та оцінка перспектив його розвитку в умовах економічних перетворень для визначення напрямків оптимальної інвестиційної політики. Для покращення інвестиційної діяльності необхідно удосконалити систему надання інвестиційних ресурсів й механізм державного захисту інтересів інвестора, спростити податкове навантаження за надання інвестицій.

Результати дослідження. Інвестиції відіграють важливу роль в економічному процесі, визначаючи загальний ріст економіки. У результаті інвестування основних засобів в економіку збільшуються обсяги виробництва, зростає національний прибуток, розвиваються галузі економіки та зростає прибутковість підприємств.

Розвиток і підвищення ефективності господарювання виробничих підприємств значною мірою залежить від загальнодержавного інвестиційного потенціалу, який формується за рахунок різних фінансових джерел, у тому числі іноземних інвестицій. Під час кризового стану більшість вітчизняних підприємств та організацій, через нестачу власних інвестиційних ресурсів та значну інтернаціоналізацію виробничо-господарських систем, потребують залучення іноземних інвестицій. Останні використовуються для фінансової підтримки вітчизняних товаровиробників та інших суб'єктів господарювання, впровадження нових технологій, нарощення експортного потенціалу, структурної перебудови економіки.

Сучасні аграрні підприємства вимагають значних вкладень з метою збільшення отримання доходу від своєї діяльності за такими основними напрямками: введення в дію тваринницьких приміщень, зведення теплиць закритого ґрунту, рекультивація земель, будівництво елеваторів, будівництво оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції, будівництво заводів з альтернативних видів палива, будівництво комбикормових, силосних та сінажних споруд тощо [1, с. 56].

Сільське господарство є одним з головних ланок АПК, його базовим елементом, яке займає одне з найважливіших місць в економіці України. Саме виробничий потенціал аграрного сектора повинен стати відправною точкою для відродження економіки, підвищення ефективності інвестиційно-інноваційної та соціальної діяльності країни. Незважаючи на Автономної Республіки Крим, внаслідок якої площі сільськогосподарських угідь скоротилися на 4%, а ріллі – на 3,8% галузь зберігає позитивну динаміку розвитку. У 2014 р в порівнянні з 2013 р обсяг валової продукції сільського господарства збільшився на 2,8%, в тому числі рослинництва на 3,1%, тваринництва на 2,0% [2, с. 30]. Сезонність сільськогосподарського виробництва обумовлює необхідність залучення позикових коштів у значних обсягах (більше 100 млрд. грн. в рік), в структурі кредитного портфеля банків

75% займає коротко- і середньострокові кредити, а довгострокове кредитування терміном користування 10-15 років взагалі відсутнє.

Таблиця 1

Обсяги і структура капітальних інвестицій в економіку України за джерелами фінансування 2012-2016 р.р.

Джерела інвестування	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Всього, млрд. грн.:	273,3	249,9	219,4	273,1	359,2
Кошти державного бюджету	16,3	6,2	2,7	6,1	9,3
Кошти місцевих бюджетів	8,6	6,8	5,9	12,4	26,8
Власні кошти підприємств та організацій	171,2	165,8	154,6	169,3	248,8
Кредити банків та інші запозичення	39,7	34,7	21,7	20,7	27,1
Кошти іноземних інвесторів	4,9	4,3	5,6	8,2	9,8
Кошти населення на будівництво житла	22,6	24,1	22,1	31,9	29,9
Інші джерела фінансування	10,0	8,0	6,7	6,9	7,4

Джерело: розроблено автором на основі [3].

Аналізуючи структуру капітальних інвестицій за джерелами формування, можна зробити висновок, що протягом 2011-2016 р.р. основним їх джерелом були фінансові ресурси вітчизняного походження, а саме власні кошти підприємств та організацій. Хоч іноземні інвестиції у сільськогосподарські підприємства становлять значно меншу суму, ніж вітчизняні, сукупно вони є значущими. За підрахунками експертів наша економіка щороку потребує близько 40 млрд дол. США іноземних інвестицій. За рахунок коштів населення на будівництво в країні акумулюється в середньому за аналізований період 10% інвестиційних ресурсів. Кредити банків та інші позики складають в середньому 8%. Менше всього освоєно інвестицій за рахунок бюджетних коштів, частка від загального обсягу яких у середньому сягає 2,5% (кошти державного бюджету) та 3,4% (кошти місцевих бюджетів). Проблема інвестиційного забезпечення розвитку галузі є найбільш гострою у малих і середніх сільськогосподарських підприємствах, а також у особистих селянських господарствах. Низький рівень прибутковості капіталу стримує їх інвестиційну діяльність. Високі трансакційні витрати і монополізм посередників на ринках сільськогосподарської продукції та інвестиційних

ресурсів не дозволяють формувати достатні власні джерела для розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства й забезпечувати її розширене відтворення [4, с. 78].

Таблиця 2

Питома вага обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство у структурі загального обсягу капітальних інвестицій

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяг капітальних інвестицій, млрд. грн.	273,3	249,9	219,4	273,1	359,2	309,09
Обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство, млрд. грн	18,9	18,6	18,8	27,9	56,1	57,8
Питома вага обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство у структурі загального обсягу капітальних інвестицій, %	6,7	6,8	7,3	10,7	15,6	18,7

Джерело: розроблено автором на основі [3].

Загалом на основі даних Державного комітету статистики України можна сказати, що загальна частка інвестицій в сільське господарство у 2017 році становить 18,7 % у структурі загальних капітальних інвестицій до економіки країни. Протягом аналізованого періоду спостерігаємо тенденцію до росту обсягів інвестицій в аграрний сектор [5]. За останні 5 років, починаючи з 2012 року капітальні інвестиції в сільське господарство зросли на 38,9 млрд. грн.

Загальний обсяг капітальних інвестицій в українське сільське господарство за 2017 рік становить близько 57,8 мільярда гривень. Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій (близько 72% від загального обсягу). Хоча частина іноземних вкладень є невеликою, є досить значимою.

Сезонність сільськогосподарського виробництва спонукає підприємства АПК, крім власних коштів, використовувати в незначному обсязі позичковий і залучений капітал, у т. ч. банківські кредити. Нині частка кредитного портфеля за кредитами, що надані сільськогосподарським підприємствам комерційними банками, становить лише 7 % [6].

Одним із надійних кредиторів українських аграріїв, який здійснює фінансування українського аграрного сектору на доступних для нього умовах, є Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), який став найбільшим інвестором вітчизняного аграрного сектору за останні роки та вклав у його розвиток більше 250 млн. євро. Ці кошти були інвестовані в 36 державних та приватних проєктів. За весь період співпраці з українськими позичальниками ЄБРР було профінансовано 344 проєкти на суму більше 10,5 млрд. євро. Це дає надію на подальшу розбудову партнерських відносин ЄБРР з малими та середніми вітчизняними аграрними підприємствами [8].

Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) в 2015 році залучив майже 180 млн. євро в нові проєкти з такими компаніями, як «Нібулон», «Кернел», «МХП». В 2016 р. уряд України та Європейський інвестиційний банк підписали угоду, що дозволяє залучити в агросектор кредити в розмірі 400 млн. євро терміном на 12 років з 4-річним пільговим періодом. Ці кошти призначені для малих і середніх підприємств в напрямках зернових і олійних культур та рибного господарства

В умовах подолання технологічного відставання аграрного сектора економіки України важливим фактором активізації його розвитку іноземні інвестиції. Іноземне інвестування в економіку країни можливе двома основними шляхами – пряме та непряме інвестування. Пряме інвестування – це безпосереднє вкладення коштів інвестором в об'єкти інвестування. Непряме інвестування – це вкладення за допомогою фінансових або інших посередників.

Розглянемо прямі іноземні інвестиції, адже вони є основною формою експорту приватного капіталу, що забезпечує встановлення ефективного контролю і надає право безпосередньої участі у розпорядженні/управлінні закордонною компанією (мова йде не тільки про купівлю цінних паперів – акцій, сертифікатів тощо). Визнаючи ту чи іншу особу іноземним інвестором, держава тим самим визнає його право на пільги та гарантії, що містяться у положеннях Закону «Про режим іноземного інвестування». Згідно з цим

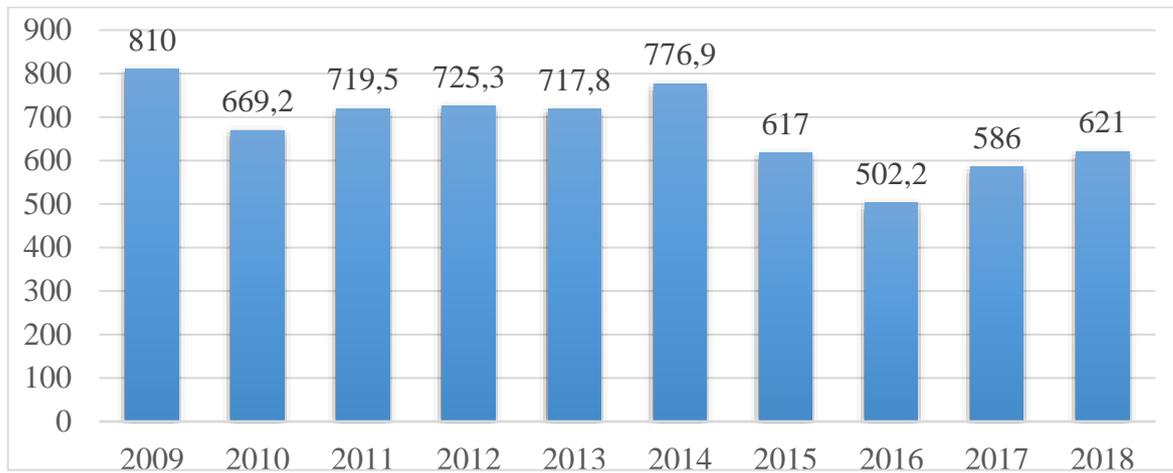
законом під іноземними інвестиціями розуміють усі «цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України задля отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту» [7, с.646].

Сьогодні близько 90% іноземних інвестицій в розвиток сільського господарства надходять з країн Європи.

Якщо розглядати період, починаючи з 2002 р., коли інвестиції у сільське господарство становили вже певну значущу цифру у 87 млн. дол. США (1,8% від загального обсягу інвестицій), зацікавлення агросектором зростало до кризи 2009 р. Збільшувались як обсяги інвестицій, так і їхня частка і в 2009 році обсяги іноземних інвестицій в сільське господарство досягнули пікового значення, що становило 810 млн. дол. США. Водночас показники 2010–2017 років так і не змогли перевищити навіть докризовий рівень 2009 року. У 2010 році бачимо значний спад обсягів іноземних інвестицій. Основними причинами низького рівня іноземних інвестицій в аграрний сектор є недосконала законодавча база, відсутність макроекономічної стабільності, високі ризики та невизначеність ринкового середовища, надмірний податковий тиск, відсутність повноцінного ринку землі та інші чинники, які ускладнюють процес формування інвестиційно привабливого середовища в країні. За таких умов інвестиційні проекти в Україні вважаються привабливими за забезпечення річної дохідності інвестицій понад 35–40% [8].

Динаміку обсягів прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал агросектору України станом на 1 січня відповідного року наведено на рис. 1.

На рисунку 1 представлено дані щодо прямих іноземних інвестицій за секцією А відповідно до КВЕДу (Класифікація видів економічної діяльності) «Сільське, лісове та рибне господарство». 2014 і 2015 рр. стали періодами рекордних збитків для інвесторів, оскільки було фактично знівельовано той потенціал, який закладався в 2005-2008 рр. і який ще нині (попри падіння на світових сировинних ринках) дає змогу отримувати доходи від експорту сільгосппродукції.

Рис.1. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій у акціонерний капітал агросектору України, млн. дол. США (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) Джерело: розроблено автором на основі [9].

Станом на початок 2016 р. рівень іноземних інвестицій був нижчий, ніж у 2007 р. (станом на 1 січня 2008 р.). Станом на 1 січня 2017 р. ситуація на перший погляд вирівнялась, проте це не зовсім так кошти не надходили. Просто одне з великих підприємств, що раніше залучило великі інвестиційні ресурси, під час перереєстрації змінило вид основної діяльності на сільськогосподарську. Частка інвестицій у сільське господарство становила 1,6% від загальних, або 582879,1 тис. дол. США. На рослинництво припадає 55% обсягів інвестицій у сільське господарство, на тваринництво – 30%. Розподіл обсягів інвестицій у сільське господарство за розділами та секціями відповідно до КВЕДу наведено у таблиці 1.

Збільшення попиту на українську сільськогосподарську продукцію обумовлює інтерес місцевих аграріїв до подальшого розвитку свого бізнесу. Як наслідок, помітне зростання капітальних інвестицій в цю сферу економіки протягом останніх кількох років.

Частка прямих іноземних інвестицій, спрямованих у сільське господарство України, протягом останніх років коливається в межах 1,2–1,6%. За досліджуваний період простежується падіння обсягу іноземних інвестицій на 30,4% у 2017 р. порівняно з 2010 р.

Найбільшим у світі інвестором коштів в українську економіку є «дуже потужна» середземноморська країна – Кіпр. Він також веде перед за обсягом

інвестицій у агросектор, на нього припадає 30% інвестицій у галузь, та лише 1,9% із них було спрямовано у сільське господарство.

Друге місце станом на 1 січня 2017 року за обсягом інвестицій у сільське господарство України з часткою у 15,2% посіли Британські Віргінські Острови. В минулому році їх частка становила 2,8%. Обсяг прямих іноземних інвестицій в український агросектор окремих країн станом на 1 січня 2017 року наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Обсяг прямих іноземних інвестицій окремих країн у агросектор станом на 1 січня 2017 року

	Загальний обсяг інвестицій, млн. дол. США	У тому числі у сільське господарство, млн. дол. США	Частка інвестицій у сільське господарство у загальному обсязі, %
Кіпр	9 690,1	178,2	1,9
Віргінські Острови	1682,6	88,9	5,3
Німеччина	1 584,6	58,3	3,6
Велика Британія	5844,7	50,8	0,9
Данія	137,6	46,4	33,7
Польща	764,4	30,5	4
Франція	1 294,5	21,3	1,6
США	574,4	17,4	3
Нідерланди	5 948,4	16,2	0,3
Швеція	322,1	13,3	4,1
Словаччина	71,1	11,5	1,6

Джерело: розроблено автором на основі [9].

Вагомими інвесторами є також Німеччина, Велика Британія і Данія. Причому третина данських інвестицій спрямована у агросектор, переважно у тваринництво (\$41 млн, або 88% інвестицій), і має тенденцію до збільшення. Нині майже чверть інвестицій у тваринництві має данське походження (половина припадає на Кіпр). Натомість «Вирощування однорічних і дворічних культур», тобто експортно орієнтованої продукції, є найцікавішим для іноземних інвесторів. Обсяг прямих іноземних інвестицій в український агросектор країн, чий внесок найзначніший за найвагомішими (за надходженнями інвестицій) секціями КВЕДу станом на 1 січня 2017 р., наведено у таблиці 4.

Таблиця 4

Обсяг прямих іноземних інвестицій окремих країн в агросектор за секціями КВЕДу станом на 1 січня 2017 року, тис. \$

	Сільське, лісове та рибне господарство	Вирощування однорічних і дворічних культур	Тваринництво
Кіпр	178163,9	72019,3	89276,4
Віргінські Острови	88881,1	88162,2	–
Німеччина	58298,6	27858,6	672,8
Велика Британія	50774,8	23465,2	322,4
Данія	46411,6	5436	40916,4
Польща	30491,5	–	28085,5
Франція	21267,2	6637,4	7,8
США	17442	16605,2	4444,2
Нідерланди	16204,1	15375,7	563
Швеція	13339,4	13339,6	–
Словаччина	11484,4	3324,6	73,7
Усього	585927,4	306498,3	178131,9

Джерело: розроблено автором за даними [9].

Отже, аграрний сектор України має досить привабливі передумови для залучення значних обсягів інвестицій. Проте багато потенційних іноземних інвесторів утримуються від вкладання коштів. Це зумовлено високими ризиками, які пов'язані з економічною і політичною ситуацією в країні, інфляцією, низькою інвестиційною привабливістю аграрних підприємств, недосконалістю нормативно-правової бази. Одним з ключових шляхів, який допоможе збільшити інвестиційну привабливість аграрного сектору, є зняття мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення. Створення вільного ринку землі в Україні зможе значно стимулювати економічний ріст і привести до значного економічного ефекту.

Висновки. На даний час, міжнародне інвестиційне забезпечення відіграє дуже важливу роль не лише у розвитку окремого підприємства, а й усієї економіки країни. Аграрна сфера може сподіватися на значні обсяги іноземних інвестицій у разі виваженої інвестиційної політики держави та створення сприятливих умов для інвестування. Основні причини, які

стимулюють інвестиції в сільське господарство: стабільне зростання попиту на продукцію АПК, зменшення ризиків, порівняно з очікуваними на початку бойових дій, вплив реформ, можливість диверсифікувати ринки збуту продукції, високим рівнем інвестиційної привабливості та збуту сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки. Позитивним фактором є й зростання інвестицій в сільгоспмашини та обладнання. Це пов'язано і з розширенням посівних площ, і з бажанням оновити парк існуючого обладнання. Рослинництво залишається локомотивом розвитку аграрної сфери і ключовим продуктом експорту.

Нині державна інвестиційна політика має бути зорієнтована на підтримку агропромислового виробництва. Зокрема, розв'язання проблем в інноваційно-інвестиційній сфері аграрного виробництва доцільно здійснювати шляхом:

- запобігання деградаційним процесам на землях сільськогосподарського призначення за допомогою проведення консервації малопродуктивних і техногенно-забруднених земель, запровадження енергоощадних технологій, контурно-меліоративної системи землеробства з урахуванням природно-сільськогосподарського районування територій та агроландшафтів;

- упровадження у виробництво нових високопродуктивних сортів та гібридів сільськогосподарських культур;

- упровадження сучасних систем живлення сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень та забезпечення внесення мінеральних й органічних добрив на рівні, що забезпечує бездефіцитний баланс поживних речовин у ґрунті;

- формування власного експортного потенціалу племінних (генетичних) ресурсів і зменшення залежності від імпорту;

- гармонізації національного законодавства із європейським та світовим законодавством;

- подальшого реформування податкової системи для спрощення окремих процедур сплати податків та запровадження пільгового оподаткування при здійсненні інвестиційної діяльності;
- усунення проявів бюрократизму та корупції в інвестиційній сфері;
- укладання міждержавних угод про заохочення та захист інвестицій з метою уникнення подвійного оподаткування;
- поліпшення інвестиційного клімату, сприяння залученню інвестицій міжнародних фінансових установ і країн – стратегічних партнерів України для реалізації проектів в агропромисловому комплексі тощо [10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макарчук О.Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного управління сільськогосподарським підприємством / О.Г. Макарчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181 (3). – С. 160–165.
2. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи/ Ю.О. Лупенко // Науковий вісник Мукачівського державного університету, Серія Економіка.. – 2015. - Випуск 2(4). Частина 2. – С. 30 – 34.
3. Капітальні інвестиції в Україні у 2011-2016 роках. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/2>.
4. Кісіль М. І. Інвестиційне забезпечення розвитку сільського господарства /М. І. Кісіль, М. Ю. Кожем'якіна // Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. [за ред. Лупенка Ю. О., Месель-Веселяка В. Я.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – С. 76–80.
5. <https://economics.unian.ua/agro/2271826-kapitalni-investitsiji-v-silске-gospodarstvo-perevischili-40-milyardiv.html>
6. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
7. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 47. – С. 646. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>.
8. Сільське господарство у 2016 році збереже пріоритетність інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.agroperspectiva.com/ru/press_release/14304.
9. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн ЄС в економіці України (2010-2017) Статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/2>.
10. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16822>.

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИКІВ МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ПОЛІПРОМСИНТЕЗ»)

Анотація: У статті на основі дослідження теоретико-методичних основ організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств розглянуто його прикладні аспекти в умовах вітчизняних виробників медичного обладнання на базі ТОВ «Поліпромсинтез». Дослідження показали, що основною з проблем зовнішньоекономічної діяльності підприємства є те, що в процесі її здійснення підприємство не намагається шукати і використовувати нові резерви підвищення ефективності ЗЕД або використовує їх нераціонально, що потребує розробки комплексної програми вдосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку його зовнішньоекономічної діяльності у подальших наукових дослідженнях.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, організаційно-економічне забезпечення, виробники медичного обладнання, проблеми.

Abstract. In the article, on the basis of the study of theoretical and methodological foundations of organizational and economic support of foreign economic activity (foreign economic activity) of enterprises, its applied aspects are considered in the conditions of domestic manufacturers of medical equipment on the basis of LLC Polipromsintez. Studies have shown that the main problem of foreign economic activity of an enterprise is that in the process of its implementation it does not try to seek and use new reserves for improving the efficiency of foreign economic activity or uses them inefficiently, which requires the development of a comprehensive program for improving organizational and economic development of its foreign economic activity.

Keywords: foreign economic activity, organizational and economic support, manufacturers of medical equipment, problems in further scientific research.

Вступ. Міжнародні інтеграційні процеси сприяють розвитку співробітництва між підприємствами різних країн. Так, незважаючи на високий потенціал вітчизняної галузі медичного приладобудування й певну зосередженість українських виробників на внутрішньому ринку, компанії експортують свою продукцію за кордон. Одна з основних країн-імпортерів – Російська Федерація. Зважаючи на політичну та економічну ситуацію, вітчизняні виробники змушені здійснити переорієнтування експорту на

європейську аудиторію.

В цілому зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) підприємства, яка здійснюється шляхом реалізації зовнішньоекономічних зв'язків, розглядається як невід'ємна сфера господарської діяльності, яка здатна позитивно впливати на ефективність виробництва, його технічний рівень, якість виробленої продукції. Сучасні реалії інтеграційних процесів у світі, вимог у сфері міжнародної торгівлі, а також конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках потребують якісно нових та глибоких змін в організаційно - економічному забезпеченні їх зовнішньоекономічної діяльності, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Теоретичне і методологічне обґрунтування окремих аспектів формування організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств знайшло відображення у працях таких українських дослідників як І. Кавас, О. Кириченко [1], О. Пшик-Ковальська, Х. Передало [2], А. Фатенок-Ткачук [3], Ю. Цьомик [4], Т. Б. Топольницька [5] та ін. Однак, як свідчить аналіз результатів досліджень, на сьогодні відсутнє комплексне вивчення теоретичних засад організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства, що унеможливорює його ефективне застосування в умовах вітчизняних виробників медичного обладнання.

Метою наукової статті є комплексне вивчення основних теоретичних аспектів формування організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства та дослідження його практичного застосування в умовах виробників медичного обладнання на прикладі ТОВ «Поліпромсинтез» Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити організаційно-економічні основи розвитку та науково-методичні підходи до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства; проаналізувати зовнішньоекономічну діяльність

ТОВ «Поліпромсинтез» в контексті організаційно-економічного розвитку та визначити її основні проблеми.

Результати дослідження. В контексті вступу в силу в 2016 році економічної частини Угоди про Асоціацію з ЄС та поглиблення співпраці в інших аспектах, актуальності набуває необхідність аналізу ключових змін, що відбуваються на підприємствах, пов'язаних з зовнішньоекономічними факторами. Висока динаміка цих змін ставить підприємства у такі умови, за яких вони, для адаптації і збереження довгострокової конкурентоспроможності, повинні постійно корегувати свою діяльність з урахуванням вимог навколишнього середовища.

Формування системи організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства відбувається під впливом багатьох факторів.

Дія факторів зовнішнього середовища передбачає вплив факторів з боку державних, а саме: політичні, економічні, адміністративні, інституціонально-правові та соціальні, – та ринкових механізмів, зокрема, економічні та організаційні фактори [3, с. 25].

Визначення впливу факторів внутрішнього середовища, на організаційне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства характеризується особливостями підприємства, в якому формується система забезпечення, їх традиційно поділяють на економічні, організаційні та соціально-психологічні фактори [3, с. 25].

Метою організаційного забезпечення ЗЕД підприємства є створення, насамперед, організаційної структури, яка буде відповідати загальним цілям підприємства, зокрема, організація взаємодії функціонально пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю підприємства підрозділів. Ця взаємодія повинна здійснюватися на основі формально встановлених (регламентованих) і неформальних організаційних зв'язків між елементами організаційної системи підприємства [6, с. 7].

В той же час організаційно-функціональна структура

зовнішньоекономічної діяльності підприємства залежить від багатьох факторів, серед яких можемо виокремити наступні: масштаби ЗЕД, витрати, які пов'язані з виробництвом за кордоном або з продажем продукції на зовнішніх ринках, контроль над гнучкістю бізнесу, прибутками і поведженням у конкурентному середовищі, економічна свобода, присутність у країні, ризику, пов'язані з роботою на міжнародних ринках тощо [1, с. 65-73].

Крім зазначених чинників, на організаційно-функціональну структуру зовнішньоекономічної діяльності підприємства також впливає спосіб, який підприємство обрало для виходу на зовнішні ринки [7, с. 81]:

- прямий спосіб виходу на зовнішні ринки, який передбачає безпосередній зв'язок між виробником і споживачем через створення власного внутрішнього підрозділу, який займається питаннями ЗЕД, або працює через відділи зовнішньоекономічних зв'язків (зовнішньоторговельні фірми, торгові дома). Він є доцільним у застосуванні підприємством, яке має велику частку експорту в загальному обороті, високу конкурентоспроможність продукції, незначну конкуренцію на даному сегменті ринку, наявність власних кваліфікованих фахівців по роботі на зовнішніх ринках;

- непрямий спосіб купівлі-продажу товарів на зовнішніх ринках, який передбачає встановлення зв'язків між продавцем і покупцем через залучення торговельних посередників, які є незалежними від них.

В цілому організаційне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства має ґрунтуватися на виконанні базових організаційних принципів, до яких належать принцип організаційної цілісності, делегування повноважень, паритету повноважень і відповідальності, єдності цілей, функціональної регламентації, гнучкості організаційних структур.

При цьому реалізація принципів організаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства можлива лише за наявності відповідного економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Під економічним забезпеченням, як правило, розуміють систему економічних відносин, які виникають у процесі виробництва й

реалізації благ (товарів, робіт, послуг) між окремими (самостійними) суб'єктами ринку, між суб'єктами ринку і державою (регіоном), між самою структурою та її трудовим колективом, між власниками капіталу і найманими працівниками з приводу порівняння витрат із доходами, виявлення, розподілу та використання прибутку [8, с. 25].

Мета економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства полягає у формуванні економічних стимулів до зовнішньоекономічної діяльності підприємства. На основі визначеної мети економічне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства має відповідати таким принципам: пріоритету споживача над виробником, пріоритетності витрат на зовнішньоекономічну діяльність, стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, відповідності рівня матеріально-технічної бази вимогам, що ставляться до якості й конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках тощо.

У забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності підприємства важливу роль відіграє економічна складова, яка здійснює суттєвий вплив на формування і функціонування організаційної складової. Одночасно з цим у практичній діяльності вони невіддільні одна від одної. Тому взаємодія економічних та організаційних елементів формують організаційно-економічне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства, що є важливою передумовою для підвищення ефективності господарювання загалом.

Узагальнюючи все вищезазначене доцільним вважаємо визначення організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства як цілісного процесу взаємодії елементів організаційного та економічного впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємства, яка реалізується в межах сформованої організаційної структури, на основі ефективного розподілу ресурсів, під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, з метою досягнення цілей та реалізації стратегії на зовнішніх ринках.

Поряд з важливістю змістовної характеристики організаційно-

економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства не менш актуальним є питання методичного забезпечення оцінки ефективності його функціонування, оскільки без економічного аналізу неможливе визначення ефективних напрямків діяльності підприємств, а насамперед ефективності проведення експортних операцій.

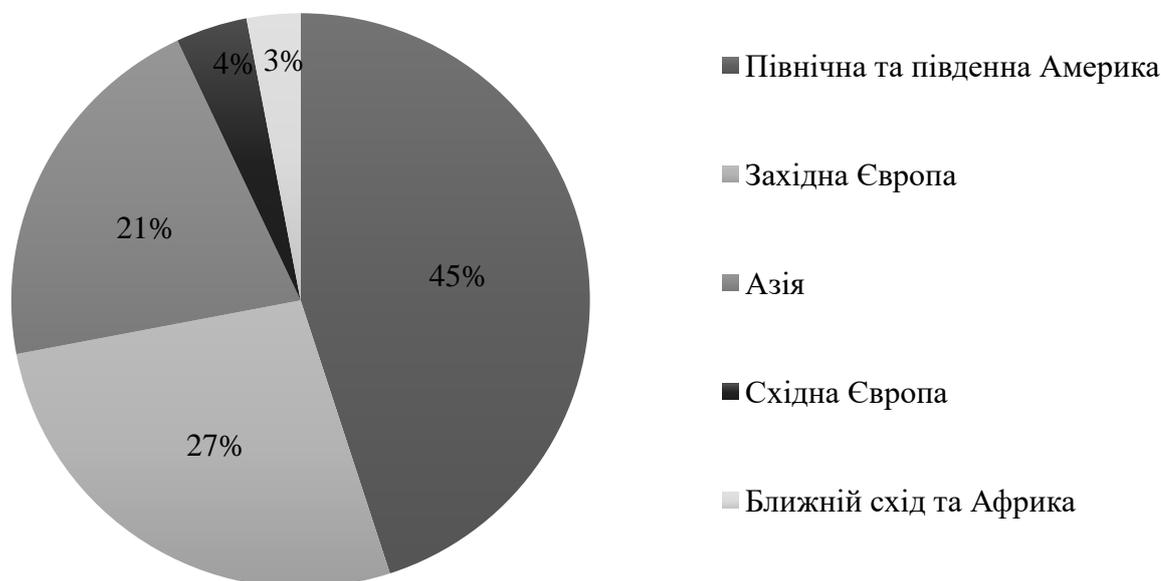
Сучасна практика визначення ефективності зовнішньоекономічних операцій включає економіко-математичні методи (математичне програмування, кореляційно-регресійний аналіз, дисперсійний аналіз, математичне моделювання, експертні оцінки), графічні методи (матричні, мережеві), балансові методи (балансове ув'язування, матричне складання плану), порівняльні методи (з планом, з попереднім періодом, з іншими підприємствами, з середнім рівнем), метод елімінування (ланцюгові підстановки, обчислення абсолютних та відносних різниць).

Оцінку ефективності організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних виробників медичного обладнання на прикладі ТОВ «Поліпромсинтез» вважаємо доцільним розпочати з визначення стану ринку медичного обладнання, з яким вона безпосередньо корелює.

Світовий ринок медичних виробів є одним з тих, що найбільш динамічно розвиваються. На даний момент темп зростання ринку становить близько двох відсотків щорічно. Обсяг світового ринку медичного обладнання становить приблизно 350 мільярдів доларів США. Велика частина ринку припадає на такі промислові центри як Німеччина, Китай, Італія, Японія і Сполучені Штати Америки. Найбільшим за розміром ринком є американський, темпи розвитку цього сегмента близькі до загальносвітових, наступним за величиною є ринок європейського регіону, а найшвидше розвивається ринок азіатсько-тихоокеанського регіону (рис. 1).

Що стосується ринку медичних послуг в Україні, то він зростає за рахунок впливу демографічних, економічних, соціально-економічних факторів, а також науково-технічного прогресу, проте скорочується в

доларовому еквіваленті. Особливістю України є її імпортоорієнтованість у досліджуваній галузі. В нашу країну завозяться як цілі апарати, так і його частини у розмірі близько 95% загального імпорту за винятком гуманітарної допомоги.

Рис. 1. Структура глобального ринку медичного обладнання *Джерело: [9]*

Одним з перспективних сегментів світового ринку медичного обладнання для вітчизняних виробників є ринок фізіотерапевтичного обладнання, ємність якого оцінюється експертами у \$19786,3 млн. у 2019 році при середньому темпі зростання 6,8% з 2014 (\$14240 млн. в 2014 році) до 2019 року.

До основних чинників його зростання ми можемо віднести зростання чисельності старіючого населення, популяризацію активного способу життя, реформи в сфері охорони здоров'я, розвиток медичного туризму й інтенсивне зростання ринку через великі інвестиційні можливості і розвиток інфраструктури охорони здоров'я, технологічні досягнення.

Ринок фізіотерапевтичного обладнання сегментований за продуктами, застосуванням, кінцевими користувачами і географією. Зокрема, за ознакою продукту 65% ринку припадає на обладнання, а саме: гідротерапія, кріотерапія, неперервна пасивна розробка суглобів/ continuous passive motion

(СРМ), електростимуляція, термотерапія, лікувальна гімнастика, ультразвук, інші (лазерна терапія, воскова терапія тощо), - решта 35% на ортопедичні та інші допоміжні аксесуари (ходунки, інвалідні коляски і милиці).

Гідротерапія займає найбільшу частку ринку фізіотерапевтичного обладнання. Проте, електростимуляція і ультразвук є найбільш швидко зростаючими сегментами на ринку. У 2015 р. на Північну Америку припадала найбільша частка ринку фізіотерапевтичного обладнання, а також на ринок Європи. На цих ринках прогнозується невелике зростання (до 10%) у наступні 5 років. Проте, в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні прогнозується більш інтенсивний ріст ринку через великі інвестиційні можливості і розвиток інфраструктури охорони здоров'я в цьому регіоні. Зростання ринку фізіотерапевтичного обладнання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні буде сконцентрований в Китаї, Індії, Австралії, Новій Зеландії та в країнах Близького Сходу.

ТОВ «Поліпромсинтез» займається виробництвом обладнання для гідротерапії (фізіотерапевтичне обладнання). На вітчизняному ринку обладнання для гідротерапії ТОВ «Поліпромсинтез» позиціонує себе як універсальний постачальник, працює з більшістю санаторіїв та профілакторіїв країни, а також зі спеціалізованими лікарнями та SPA й займає лідируючі позиції з часткою ринку у 65%, тому основними стратегічними орієнтирами підприємства є підтримка лідируючих позицій та розширення ринків збуту.

На даний момент конкурентами на ринку в переважній більшості є компанії іноземних країн за повної відсутності вітчизняної конкуренції. Серед них Фізіотехніка (Росія), Медексім (Словаччина), Хирана (Словаччина), МеденІнмед (Польща), Техномекс (Польща), Убеншайден (Німеччина), ВТЛ (Чехія-Англія), Акватор (Естонія) [10].

ТОВ «Поліпромсинтез» є імпортозалежним підприємством. Імпортних матеріалів у виробництві використовується від 60% до 80% в залежності від виду діяльності. Країнами, з яких підприємство імпортує сировину є Китай, Австрія, Франція та Чехія. Поряд з імпортозалежністю виробництва

підприємства, воно займається експортом обладнання для гідротерапії, так як побутові ванни є не дуже складними у виробництві, а тому, враховуючи вартість експорту, є неконкурентоспроможними на іноземних ринках, так як великі концерни займають майже всю нішу. Якість продукції підприємства відповідає міждержавним стандартам (ДСТУ, ГОСТ), стандартам медичного обладнання, технічним умовам (ТУ), міжнародним стандартам (ISO), європейським нормам (EN) і найвищим екологічним вимогам, проте деякі стандарти ще є недосягнуті, що не дозволяє виходити на ринки багатьох країн, тому величина експорту в порівнянні з загальною величиною реалізованої продукції є зовсім незначною (табл. 1).

Таблиця 1

**Чистий дохід від експорту обладнання для гідротерапії
ТОВ «Поліпромсинтез», тис. грн.**

Показник	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.
Чистий дохід від реалізації продукції	22698,20	27250,40	45503,60	60344,40
Чистий дохід від реалізації продукції на експорт	3956,30	3596,50	4498,00	5638,20
Відносна величина експорту, %	17,43	13,20	9,88	9,35

Розраховано автором на основі даних: [10]

Географічна структура експорту продукції ТОВ «Поліпромсинтез» наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Географічна структура експорту ТОВ «Поліпромсинтез», %

Країна	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016р.
Білорусь	20%	31%	16%	-
Росія	49%	20%	-	-
Казахстан	25%	42%	54%	49%
Сербія	-	-	-	10%
Іспанія	-	-	10%	12%
Марокко	-	-	4%	11%
Грузія	6%	-	-	18%
Узбекистан	-	7%	16%	-

Розраховано автором на основі статистичних даних: [11]

З табл. 2 бачимо, що у 2013-2016 роках ТОВ «Поліпромсинтез» експортувало свою продукцію на ринки таких країн як Росія, Казахстан, Грузія, Білорусь, Сербія, Марокко, проте в 2016 році частково переорієнтувало свій експорт з Росії, Білорусії, Узбекистану, вийшовши на ринки Грузії та Сербії. Проведений аналіз ефективності експортної діяльності підприємства за той же період за рядом абсолютних та відносних показників засвідчив її ефективність, а отже й актуальність вдосконалення системи її організаційно-економічного забезпечення.

Проведений аналіз особливостей зовнішньоекономічної діяльності ТОВ «Поліпромсинтез» дозволив визначити основні проблеми її організаційно економічного забезпечення, а саме:

1. Недостатньо розроблена нормативно-правова база з питань експорту.
2. Зниження рентабельності експорту підприємства за рахунок зростання собівартості виробництва й вартості виконання транспортних умов зовнішньоторговельних контрактів.
3. Експорт лише частини продукції, що виробляється підприємством, через обмеженість в сфері підтвердження та забезпечення якості продукції, а також недостатню конкурентоспроможність на міжнародному ринку порівняно з зарубіжними виробниками.
4. Припинення більше, ніж десятирічної співпраці з Росією та Білоруссю в зв'язку з складною політичною ситуацією з першою й складною ситуацією державного фінансування медицини в другій, та необхідність експортної переорієнтації на нові ринки збуту.

Висновки. Отже, на основі проведених досліджень можемо стверджувати, що спроможність підприємства забезпечити існування в динамічному середовищі значною мірою залежить від результативності організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, яке є своєрідним підґрунтям, основою організації процесів, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Тут організаційна складова відповідає за створення необхідних структур та взаємозв'язків, які

забезпечують функціонування системи, а економічна – за налагодження взаємовигідних відносин та пошук ресурсів, необхідних для роботи системи, та їх ефективне використання. Це сукупність забезпечувальних процесів організаційного та економічного впливу, які сприяють реалізації функцій зовнішньоекономічної діяльності підприємства, а також відповідають за створення необхідних умов для розвитку ЗЕД.

Дослідження організаційно-економічного забезпечення ЗЕД ТОВ «Поліпромсинтез» показало, що основною з проблем зовнішньоекономічної діяльності підприємства є те, що в процесі її здійснення воно не намагається шукати і використовувати нові резерви підвищення ефективності ЗЕД або використовує їх нерационально. Тому перспективою подальшого дослідження є розробка програми вдосконалення організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, що дасть змогу підприємству комплексно підійти до вирішення проблеми переорієнтації експорту у нових умовах функціонування на міжнародному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кириченко О. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. / О. Кириченко, І. Кавас – К. : Фінансист, 2000. – 653 с.
2. Пшик-Ковальська О. О. Чинники впливу на планування зовнішньоекономічної діяльності / О. О. Пшик-Ковальська, Х. С. Передало // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.8. – С. 296 – 301.
3. Фатенок-Ткачук А. О. Аналізування факторів впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств / А. О. Фатенок-Ткачук // Наукові праці КНТУ. – Сер. : Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 23-29.
4. Цьомик Ю. В. Удосконалення зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства та АПК» / Ю. В. Цьомик. – Сімферополь, 2006. – 23 с.
5. Топольницька Т. Б. Теоретичні засади організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Т. Б. Топольницька // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна економіка – 2013. – № 2. – С. 84-88.
6. Радіонова Н. Й. Організаційно-економічне забезпечення управління інноваційним розвитком машинобудівного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (підприємства машинобудівної та металургійної галузей)» / Н. Й. Радіонова. – Луганськ, 2010. – 19 с.
7. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: кредитно-модульний курс : навч. посібник / за ред. Ю. Г. Козака. – К. : ЦНЛ, 2006. – 792 с.
8. Львовчкін С. В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання / С. В. Львовчкін // Фінанси України. – 2000. – С. 23-28.

9. Сравнительный анализ состояния и развития рынков торговли медицинским оборудованием в России и за рубежом [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://web.snauka.ru/issues/2015/07/56036>.
10. Офіційний сайт ТОВ «Поліпромсинтез» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://polypromsyntes.com.ua/ua/>.
11. Державна служба статистики України - Статистична інформація - Зовнішньоекономічна діяльність - Обсяги експорту-імпорту за регіонами України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК: 336.2

Лобода Н.О.

*к. е. н., доц., доцент кафедри обліку та аудиту
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Мороз Н.П.

магістрант спеціальності «Облік і оподаткування»

МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА: ЧИ БУДЕ В УКРАЇНІ ЯК У ЄС?

Анотація: Стаття присвячена дослідженню впливу мінімальної заробітної плати на економічні показники. Окреслено основні наслідки підвищення мінімальної заробітної плати. На основі аналізу мінімальної заробітної плати в Україні та країнах ЄС виявлено, що розмір цієї соціальної гарантії, навіть після підвищення, залишається одним із найнижчих серед аналізованих країн. Установлено, що в європейській практиці використовують три основних підходи до встановлення мінімальної заробітної плати, а саме: на основі мінімальних потреб працівника (цей підхід є притаманним і Україні); на основі встановлення розміру, який у 2–2,5 рази перевищує прожитковий мінімум, і на основі співставлення розмірів мінімальної та середньої заробітної плати.

Ключові слова: мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, середньомісячна заробітна плата.

Abstract. The article is devoted to the study of the impact of the minimum wage on economic indicators. The main consequences of increasing the minimum wage are outlined. Based on the analysis of the minimum wage in Ukraine and the EU countries, it has been found that the size of this social guarantee, even after the increase, remains one of the lowest among the analyzed countries. It has been established that in European practice three basic approaches to the establishment of minimum wages are used, namely: on the basis of the minimum needs of the employee (this approach is inherent in Ukraine); on the basis of setting the size, which is 2-2.5 times higher than the subsistence level, and on the basis of the comparison of the size of the minimum and average wages.

Keywords: minimum wage, living wage, average monthly salary.

Вступ. Мінімальну заробітну плату (МЗП) можна визначити як найменшу суму винагороди, яку працедавець законодавчо зобов'язаний виплачувати своїм найманим робітникам. Рівень МЗП не може бути зменшений колективним договором або індивідуальним контрактом між

суб'єктами попиту та пропозиції робочої сили. Здійснюючи інтервенції у процес ціноутворення на ринку праці, держава передусім прагне забезпечити прожитковий мінімум для працюючого населення та підтримувати соціально справедливий рівень національного доходу. Позитивним аспектом підвищення МЗП є зростання доходів найменш забезпечених верств населення та зменшення рівня бідності в країні. Високий гарантований рівень оплати праці стимулює безробітних активніше займатися пошуками роботи, аніж існувати на соціальні виплати та допомоги.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питання мінімальної заробітної плати завжди були в центрі уваги науковців, оскільки це є соціальна гарантія населення країни. Важливе значення мають результати дослідження групи авторів, висвітлені у монографії [1] за загальною редакцією А. Колота (A. Kolot) та Г. Кулікова (H. Kulykov), праці Е. Лібанової (E. Libanova) [2], О. Мельниченка (O. Melnychenko) [3] та інших українських вчених. Адже вони розглядали мінімальну заробітну плату не тільки як інструмент державного регулювання доходів населення, але й як основу для побудови тарифної сітки, а також розглядали наслідки щодо диференціації мінімальної заробітної плати. Дослідження мінімальної заробітної плати у країнах-членах ЄС детально наводиться у працях А. Камінської і П. Левандовського (A. Kamińska, P. Lewandowski) [4], Т. Шультена (T. Schultena) [5], Л. Функа і Х. Леша (L. Funka and H. Lescha) [6] та ін.

Проголосивши курс на євроінтеграцію, Україна задекларувала стратегічну мету – «досягнення європейських стандартів життя» [7]. Одним з таких є підвищення рівня мінімальної заробітної плати. Проте Україні аби бути на рівні з європейськими країнами, як мінімум, потрібно збільшити ВВП в 2,5 рази. Оскільки з 2017 року в Україні різко підвищили розмір даної соціальної гарантії, це відповідно стало причиною численних дискусій щодо доцільності прийняття такого рішення і його наслідків впливу. Тому це і актуалізувало проблематику дослідження.

Результати дослідження. Слід відзначити, що формування рівня мінімальної заробітної плати є комплексною системною проблемою макроекономічного рівня, вирішення якої міститься не лише в площині соціальної та економічної політики, а й в політичному векторі розвитку країни загалом. Уперше мінімальна заробітна плата запроваджена в Новій Зеландії у 1894 р., після чого поширилася світом («наприкінці ХХ ст. відповідні закони були прийняті у понад 90 % країн світу» [8; с.280])

Попри доволі тривалу історію застосування мінімальної заробітної плати, у сучасній науці немає одностайності щодо її впливу на зайнятість, розподіл доходів та економіку країни загалом. Однак найголовніше те, що за відсутності економічних можливостей у країні і політичної волі її керівництва перейти до моделі «дорогої робочої сили», мінімальна заробітна плата донині не вирішила важливі проблеми:

1) орієнтація на задоволення лише мінімальних життєвих потреб населення (разом з інфляцією, тінізацією оплати праці, недосконалістю єдиної тарифної сітки та схем посадових окладів) є причинами масштабної бідності серед працюючої частини населення;

2) відірваність від фактичного рівня продуктивності праці нівелює мотиваційну складову цього засобу державного регулювання оплати праці [9].

Підхід до визначення мінімальної заробітної плати істотно відрізняється в різних країнах залежно від їхнього економічного стану. В одних країнах розмір мінімальної заробітної плати орієнтується на прожитковий мінімум, в інших – на таку винагороду, що забезпечує працівникам і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень.

Характерно, що в більшості країн з перехідною економікою, де, визначаючи рівень мінімальної заробітної плати, орієнтуються на прожитковий мінімум, вона виконує лише соціальну функцію захисту від бідності. Мінімальна заробітна плата, що встановлює захист прожиткового мінімуму, є перешкодою на шляху досягнення вищих заробітних плат.

Варто зазначити те, що прожитковий мінімум, який орієнтований на мінімально допустимі розміри споживання людиною найважливіших матеріальних благ та послуг, не забезпечує нормального відтворення робочої сили, оскільки не враховує повного набору товарів та послуг, що необхідні для задоволення першочергових матеріальних та культурних потреб. Прожитковий мінімум також виявляється суперечливим критерієм, зокрема, тому що в ньому не враховуються сімейні витрати.

Тому, за умови обмеження періодом кризового стану економіки, його потрібно розглядати як тимчасовий орієнтир в соціальній політиці. У перспективі на майбутнє мінімальна заробітна плата повинна забезпечувати споживання на рівні мінімального споживчого бюджету.

Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників [2].

При встановленні мінімальної заробітної плати мають враховуватися:

- соціальні чинники (прожитковий мінімум або межа бідності, динаміка цін, вартість життя та її зміни, розмір заробітних плат і соціальних виплат, диференціація доходів населення, потреби працівників та їх сімей, порівняльний рівень життя інших соціальних груп);

- економічні фактори (потреби економічного розвитку, продуктивність праці, бажаність досягнення високого рівня зайнятості). [8].

Рівень мінімальної заробітної плати є доволі диференційованим не лише по цілому світу, а й серед країн-членів Європейського Союзу.

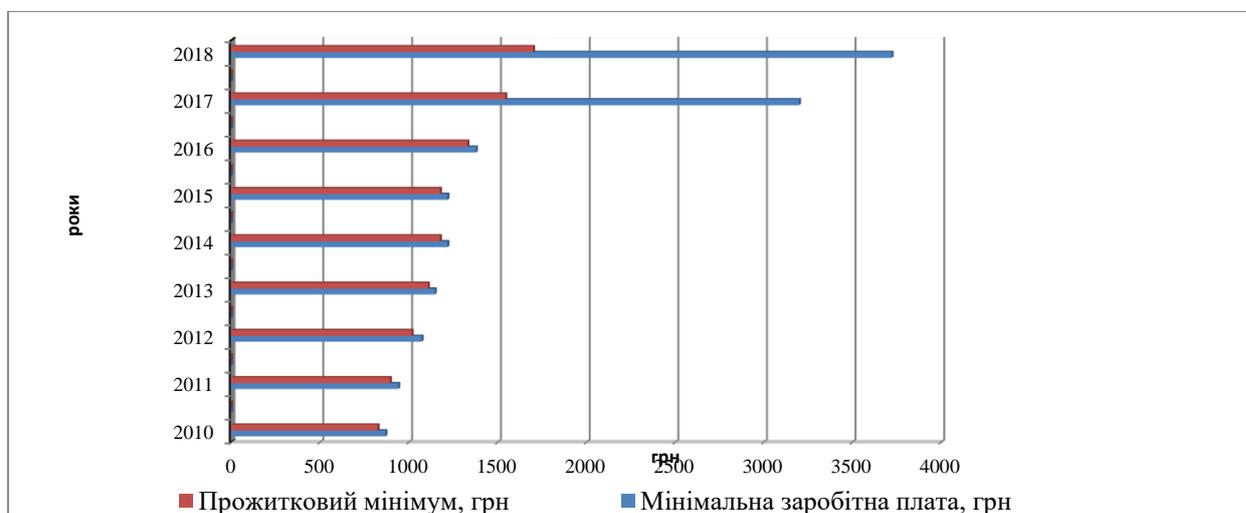
Так, варіювання мінімальної заробітної плати станом на 01.07.2017 р. становило від 235 євро у Болгарії до майже 1999 євро на місяць у Люксембурзі, а зміна її розміру в Україні наведена у таблиці 1 [10].

Як бачимо, величина мінімальної заробітної плати має загалом позитивну тенденцію. Так, лише упродовж останніх дев'яти років її розмір в Україні збільшився у 4,3 рази.

Аналіз мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму в Україні впродовж 2010-2018 років

Рік	Мінімальна заробітна плата, грн.	Прожитковий мінімум, грн	Співвідношення %	Відхилення мінімальної заробітної плати від прожиткового мінімуму, грн.
2010	869	825	105,3	44
2011	941	894	105,3	47
2012	1073	1017	105,5	56
2013	1147	1108	103,5	39
2014	1218	1176	103,6	42
2015	1218	1176	103,6	42
2016	1378	1330	103,6	48
2017	3200	1544	207,3	1656
2018	3723	1700	219	2023

Мінімальна заробітна плата тісно пов'язана з прожитковим мінімумом, динаміку яких можна побачити на рис. 1.

Рис 1. Динаміка прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати в Україні

Як видно з рис. протягом 2010 - 2018 рр. розмір прожиткового мінімуму збільшився. Так, станом на 01.01.2010 рік становив 825 грн., як уже на початок 2018 року розмір прожиткового мінімуму становить 1700 грн. Можна спостерігати, що прожитковий мінімум протягом 2010 – 2015 років знаходився

майже на одному рівні, проте, станом на 01.01.2018 рік значно відрізняється від мінімальної заробітної плати.

Мінімальна зарплата в країнах Євросоюзу коливається в межах 500-1400 євро. При цьому на сході ЄС мінімальна зарплата є нижчою, ніж на півночі.

Зазначається, що 22 з 28 країн-членів ЄС встановили розмір мінімальної зарплати на законодавчому рівні. Немає його тільки в Данії, Італії, Кіпрі, Австрії, Фінляндії та Швеції.

Згідно з даними станом на 1 січня 2018 року, найнижчими в ЄС є мінімальні зарплати в Болгарії – 261 євро. Мінімальна зарплата європейських країн та України наведена у таблиці 2.

Таблиця 2

Мінімальна зарплата європейських країн та України

Країна	Мінімальна зарплата у 2018 році, євро
Україна	116
Болгарія	261
Румунія	408
Литва	400
Чехія	478
Словаччина	480
Польща	503
Португалія	677
Греція	684
Іспанія	859
Велика Британія	1401
Німеччина	1498
Нідерланди	1578
Бельгія	1563
Люксембург	1999

На сьогоднішній день мінімальна зарплата становить всього лише близько 116 євро за нинішнім курсом.

Збільшення мінімальної заробітної плати до 3723 гривень - це лише перший крок. Наступного року вона може бути збільшена до 4200 грн, а потім і до 7500 гривень. Проте теперішній рівень не повністю враховує навіть потреби самого працівника, не говорячи вже про його сім'ю. Крім того, оновлені у 2016 р. норми основних видів продуктів харчування, які враховуються у ході розрахунку прожиткового мінімуму, практично не

змінилися з 2000 р., і не відповідають мінімальним потребам людини та реаліям життя.

Вважаємо, що причиною такого стану є відсутність методики визначення мінімальної заробітної плати, що створює можливості для маніпулювання розміром цієї соціальної гарантії.

Загалом, у європейській практиці застосовуються три підходи до розрахунку мінімальної заробітної плати:

1) на основі мінімальних потреб працівника. За цим підходом розмір мінімальної заробітної плати визначається на основі прожиткового мінімуму (впроваджений в Україні);

2) на основі встановлення розміру, який у 2–2,5 рази перевищує прожитковий

мінімум. У деяких країнах ці додаткові витрати враховують під час розрахунку споживчого кошика.

3) на основі співставлення розмірів мінімальної та середньої заробітної плати.

Інститут мінімальної заробітної плати діє в 22 країнах ЄС. Водночас у Австрії, Данії, Італії, Кіпрі, Швеції та Фінляндії єдиний розмір мінімальної заробітної плати на законодавчому рівні не затверджується, проте існує практика укладання колективних угод між соціальними партнерами та затвердження зарплатного мінімуму для деяких професій. Зауважимо, що колективні угоди можуть мати і загальний обов'язковий характер. Наприклад, у Фінляндії громадська комісія при Міністерстві соціальних справ та охорони здоров'я, як правило, ухвалює рішення щодо обов'язкового виконання укладених колективних угод усіма роботодавцями [11].

У Люксембурзі мінімальну заробітну плату коригують щоквартально відповідно до механізму індексації доходів громадян.

Таким чином, європейська практика свідчить, що рівень мінімальної заробітної плати є важливим індикатором не лише побудови системи гідної праці, а й соціально-економічного розвитку країни. Тому коригування її

розміру має відбуватись із урахуванням зміни цін та загальних доходів населення з метою соціального захисту найменш оплачуваних працівників та забезпечення стабільності тарифної системи, зменшення ризику інфляційного тиску.

Враховуючи викладене, можемо констатувати, що підвищення мінімальної заробітної плати в Україні до 3723 грн було необхідним кроком, оскільки внаслідок різкого збільшення тарифів на житлово-комунальні послуги та інші товари першої необхідності більшість працюючого населення не має змоги задовольнити власні мінімальні потреби. Це створює додаткове навантаження на бюджет: виплата допомоги малозабезпеченим, субсидії на відшкодування витрат на житлово-комунальні послуги тощо.

За рахунок того, що буде проведена детінізація заробітних плат і буде виплачуватися справедлива заробітна плата, бюджет буде збалансований. Дефіцит не буде перевищений більше ніж 3%.

Висновки. Мінімальна заробітна плата має важливе значення для українського ринку праці, адже це один із соціальних стандартів населення.

Отже, провівши аналіз мінімальної заробітної плати в Україні та країнах-членах ЄС ми встановили, що розмір цієї соціальної гарантії в Україні залишається одним із найнижчих серед аналізованих країн. Це є однією із причин, які виправдовують різке підвищення у 2017 р. мінімальної заробітної плати в Україні.

В Україні визначення розміру мінімальної заробітної плати не повною мірою враховуючи реальні потреби середньостатистичної української сім'ї.

Основними ризиками різкого підвищення заробітної плати є: збільшення безробіття, переведення частини працівників на неповний робочий день, можливе збільшення неформальної зайнятості.

Зменшити негативний вплив на рівень зайнятості населення можна лише за умови першочергового впровадження заходів зі стимулювання зайнятості населення, у першу чергу шляхом створення сприятливих умов для розвитку

малого і середнього бізнесу. Найпершим кроком повинно стати узгодження розміру цього соціального стандарту з реаліями життя.

Уряд, різко підвищуючи мінімальну зарплату, переслідує метою не підвищення добробуту українських громадян, а наповнення бюджету і скорочення його витрат. До речі, такий підхід цілком підтримає і МВФ, тому що програма співпраці з ним переслідує ті ж цілі.

Аби подолати кризові явища в економіці, уряди провідних країн не скорочували, а навпаки, збільшували соціальні видатки, аби відновити внутрішній попит.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС) : монографія / А.М. Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська [та ін.] ; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. — К. : КНЕУ, 2008 — 274 с.
2. Либанова Э. Государству выгодна дорогая рабочая сила / Э. Либанова // Бизнес. – 2007– № 43 – С. 22–24.
3. Мельниченко О.А. Мінімальна заробітна плата як засіб державного регулювання трудових доходів населення / О.А. Мельниченко, Р.М. Гулій // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2013 – Вип. 1 – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_7.
4. Kamińska A., Lewandowski P. The effects of minimum wage on a labour market with high temporary employment / Agnieszka Kamińska, Piotr Lewandowski, – 2015 – http://ibs.org.pl/app/uploads/2015/02/IBS_Working_Paper_07_2015.pdf. – Access mode (08.03.2017).
5. Schultena T. Minimum Wage Regimes in Europe / Thorsten Schulten/ – FES, 2014.– Режим доступу : <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/10558.pdf> . – Access mode (05.02.2017).
6. Minimum Wage Regulations in Selected European Countries / Lothar Funk, Hagen Lesch // Inter-economics. – 2006 – Access mode (08.03.2017). – Doi : 10.1007/s1027200601783
7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 5 від 12.01.2015. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
8. Безматерных В. Г. Трудовые доходы: проблемы их регулирования и пути совершенствования в Украине / В. Г. Безматерных, О. И. Ильницкая // Экономика Крыма. - 2012. - № 2. - С. 280 – 282;
9. Мельниченко А. А., Гулій Р. Н. Мінімальна заробітна плата як засіб державного регулювання трудових доходів населення [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2013-01\(9\)/13moatdn.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2013-01(9)/13moatdn.pdf);
10. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Statutory minimum wages in the EU 2016: Published on: 29 January 2016 / European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Режим доступу : <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/articles/working-conditions-industrial-relations/statutory-minimum-wages-in-the-eu-2016> – Access mode (05.02.2017).

*Петренко Н.В.,
аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київський національний торговельно-економічний університет*

КОРУПЦІЯ, ЯК ФОРМА ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

***Анотація:** Актуальність статті полягає в тому, що проблема корупції в нашій державі стоїть надзвичайно гостро, негативно впливає на економічну безпеку держави та є головною загрозою нормального розвитку суспільства. Негативні наслідки, породжені цим явищем, перешкоджають прогресивному, поступальному розвитку суспільства, і являють серйозну загрозу економічній безпеці країни.*

***Ключові слова:** корупція, економічна безпека, індекс сприйняття корупції.*

***Abstract.** The urgency of the article is that the problem of corruption in our country is extremely acute, negatively affects the economic security of the state and is a major threat to the normal development of society. Negative consequences generated by this phenomenon, impede the progressive, progressive development of society, and represent a serious threat to the economic security of the country.*

***Keywords:** corruption, economic security, index of corruption perception.*

Вступ. Масштабність вітчизняної корупції та її інституалізація перетворюють її на стійкий елемент функціонування економічної, соціальної, політичної, правової, морально-етичної та інших систем держави і суспільства [1, с. 19]. Трансформація економічної системи означає встановлення нових правил гри, які приводять до змін формальних інститутів. Але успіх економічних перетворень залежить також і від змін неформальних інститутів, яким є корупція.

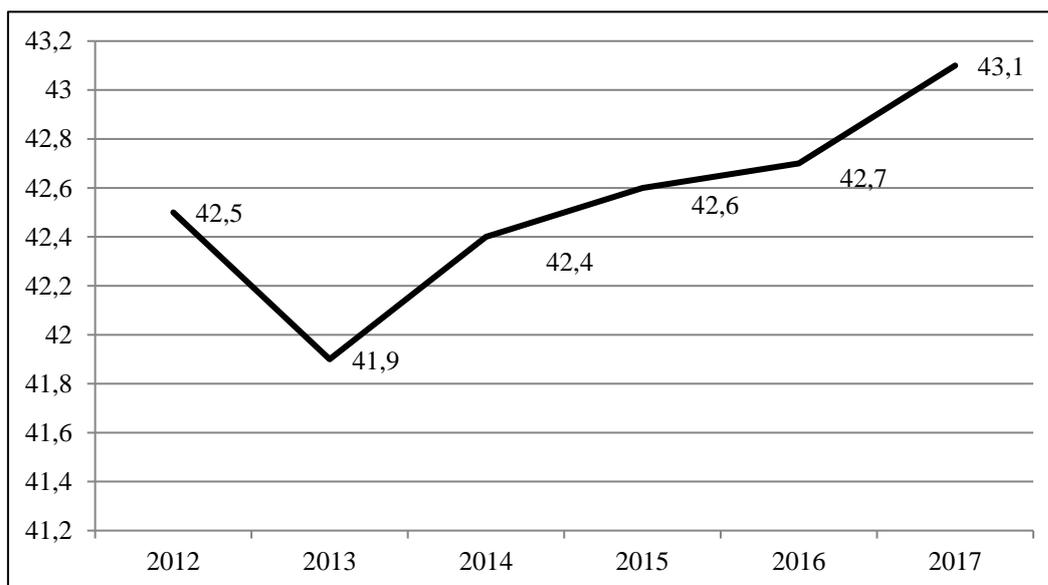
Результати дослідження. Основною загрозою економічній безпеці нашої держави є явище інституційної корупції в багатьох сферах суспільства. Поширення корупції на всіх рівнях державної влади і місцевого управління, в комерційній сфері і в побуті, а також вплив її на міжрегіональну і транснаціональну організовану злочинність в сучасних реаліях є загрозою економічній безпеці нашої держави. В результаті корумпованості державних посадових осіб віра населення в соціальну справедливість, в здатність органів виконавчої влади вирішувати нагальні питання і контролювати ситуацію на місцях знаходиться на достатньо низькому рівні. Гальмування виконання

основних антикорупційних законів, призводить до погіршення інвестиційного клімату в державі, заважає міжнародному економічному співробітництву, підриває імідж країни на міжнародній арені.

В умовах ринкових перетворень економіки України та створення громадянського суспільства проблема забезпечення економічної безпеки держави є надзвичайно актуальною. Це пов'язано в першу чергу з тим, що на сучасному етапі з'явилися нові виклики і загрози конституційному ладу, політичній та економічній стабільності. У цьому контексті розглядаємо вплив на економічну безпеку такого інституційного чинника, як корупція, який є актуальною проблемою для соціально-економічного життя будь-якої країни.

Корупція існувала й існує при всіх формах правління, це соціальне явище, яке є характерним для багатьох країн світу і яке на сучасному етапі стало глобальною проблемою. Як показує світовий досвід, жодна країна світу не мала і не має повного імунітету від корупції – змінюються лише її обсяги і прояви, а також можливості, які визначаються ставленням до неї держави і суспільства.

На рис.1 показано середній рівень індексу сприйняття корупції у світі за період 2012-2017 роки, який становить лише 42 бали зі 100 можливих, і його зростання йде дуже повільними темпами.

Розроблено автором за [3].

Рис.1 Середні значення індексу сприйняття корупції у світі за 2012-2017 роки

Тобто, це явище є транснаціональним і протидіяти йому потрібно глобально та системно на міжнародному рівні. Також, спостерігається тенденція до нерівномірного і дуже повільного зростання цього індексу з року в рік.

Зміцнення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій будь-якої держави, починаючи з моменту її виникнення. Актуальність цієї проблеми підвищується в періоди масштабних соціально-економічних і політичних трансформацій, подібних до тих, які переживає наша держава в цей час. Глибока соціально-економічна криза, що вразила на нинішньому етапі національну економіку ставить проблему забезпечення економічної безпеки в центр наукової і громадської уваги. І хоча соціально-економічна ситуація в країні в останні роки в певній мірі стабілізувалася, проблема як і раніше актуальна, в тому числі в зв'язку з необхідністю формування національної моделі ринкової економіки і пошуку гідного місця в світовому господарстві.

Без забезпечення економічної безпеки неможливим є вирішення важливих внутрішньодержавних та міжнародних завдань.

Однією з головних загроз економічній безпеці України є корупція, яка досягла за минуле десятиліття небачених масштабів. Вплив корупції на українське суспільство і державу має комплексний і системний характер, зокрема йдеться про соціальні, економічні, владні, політичні та міжнародні аспекти цього впливу [2, с. 3].

В Україні корупція є явищем кризового типу, що породжується кризою сучасного українського суспільства та здатна її поглиблювати. Вона має властивість зводити нанівець економічні, політичні, правові реформи в Україні і цим загрожує національній безпеці України.

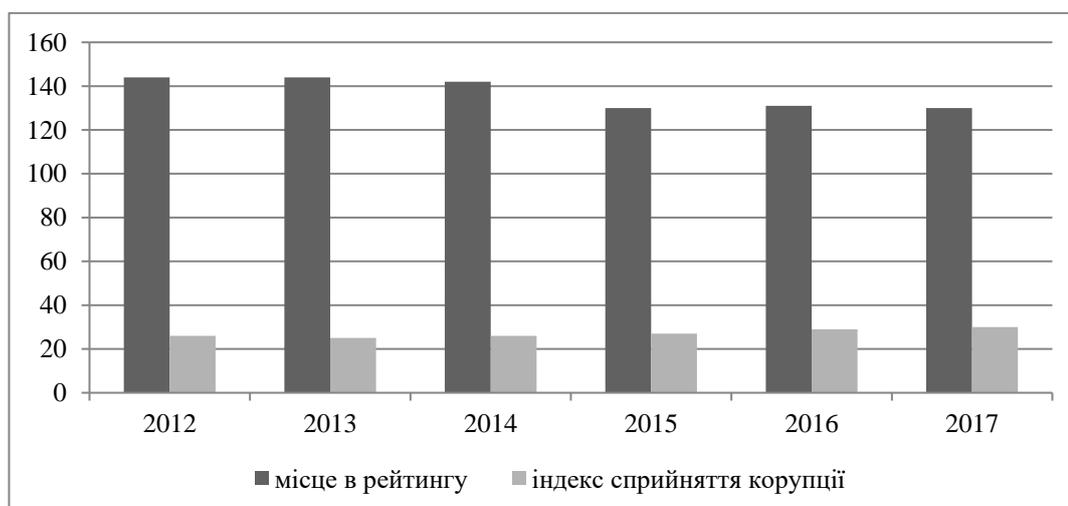
Корупція порушує цілісність економічних систем, зачіпає всі стадії процесу виробництва і перерозподілу ресурсів, послаблює доходи бюджетів всіх рівнів.

Корупційна діяльність безперервно трансформується в залежності від змін форм її прояву і характеру діяльності корупційних груп. Поширення

корупційних проявів, їх латентність покладає на державні антикорупційні органи складне завдання формування комплексної системи протидії небезпечним тенденціям економічної спрямованості. Отже, явище корупції виступає в сучасних умовах як виклик економічній безпеці держави.

Таким чином, загрозу економічній безпеці, перш за все, становлять матеріальні збитки, які завдаються корупційними діями, неможливість успішно вирішувати проблеми накопичення і економічного зростання, несприятливий інвестиційний клімат, який є наслідком низького рейтингу країни на міжнародній арені. Негативними наслідками корупції для економічної безпеки є: низький рейтинг держави на міжнародній арені, погіршення її політичних, економічних, соціальних та правових позицій; підриг економічної системи держави; тінізація економіки; нівелювання моральних цінностей. Також, наслідком високого рівня корупції є низький рівень авторитету держави у суспільства, та громадяни, які не дотримуються законодавства, тому що не відчують захисту своїх прав з боку держави. Крім того, корупція приводить до ще більшої соціальної поляризації суспільства.

Україна, в якій активно відбуваються інституційні перетворення, демонструє позитивну динаміку за останні шість років перемістившись з 144 на 130 місце серед 178 країн, що брали участь у дослідженні. Динаміка Індексу сприйняття корупції в Україні за 2012–2017 рр. показана на рис. 2

Рис. 2 Динаміка Індексу сприйняття корупції України Джерело: Складено автором за [3].

Вирішення цієї актуальної задачі вимагає наукового осмислення проблем, пов'язаних з корупцією та економічною безпекою.

Згідно з ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»[4, с.7].

Категорія «безпека» в даний час найчастіше використовується в контексті «забезпечення національної безпеки». За роки реформ було прийнято безліч нормативних правових актів з даної проблеми, найважливішим з яких є Закон України «Про основи національної безпеки України». Згідно нього, національна безпека - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [5].

Зрозуміло, що поняття національної безпеки ширше за поняття економічної безпеки, воно включає інформаційну, екологічну, енергетичну і ін. види національної безпеки. Але всі елементи або сторони національної безпеки включають, на наш погляд, економічну складову.

У науковій економічній літературі немає єдиного трактування економічної безпеки. Офіційно термін «економічна безпека» з'явився у 1985 році у резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Міжнародна економічна безпека».

Поняття категорії «економічної безпеки» можна розглядати за наступним групуванням: економічна безпека це стан економічної системи який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання і при якому держава має можливість виробляти і втілювати в життя незалежну економічну політику [6, с.12]; економічна безпека – це сукупність умов, за яких країна спроможна у довгостроковому режимі задовольняти власні інтереси, генерувати інноваційні зрушення в економіці, протистояти зовнішнім загрозам, реалізовувати конкурентні переваги у міжнародному поділі праці [7]; економічна безпека – це стан найбільш ефективного

використання економічних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування економічної системи в теперішньому і майбутньому [8].

З урахуванням вищевикладеного, сутність економічної безпеки можна визначити як такий стан економіки та відповідних економічних, політичних і соціальних інститутів, при якому забезпечується гарантований захист національних і індивідуальних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть при найбільш несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Таким чином, економічна безпека - це не тільки захищеність національних інтересів, а й готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства.

Корупція має вплив на всі сфери економіки держави. Економічним підґрунтям корумпованих зв'язків є масова «тінізація» економічного сектора України. Відповідно до офіційних заяв керівництва держави, частка тіньової економіки в Україні становить 45–60 %, що фактично дорівнює офіційним показникам.

Тобто, можна зробити висновок, що економічна безпека — це складова частина національної безпеки, її фундамент і матеріальна основа. Забезпечення економічної безпеки є одним із завдань держави, і означає створення нею системи самозбереження, що автоматично приводитиме у рух її захисні механізми захисту від тієї або іншої загрози.

Потрібно зазначити, що корупційними процесами вражені всі сфери суспільного життя, в тому числі й економічна сфера. Корупція призводить до зниження ефективності функціонування держави, протидіє державним інтересам в різних областях діяльності, а також створює пряму загрозу безпеці громадян, суспільства, держави. Корупційні процеси становлять загрозу для національної безпеки держави в правовій, політичній, економічній та соціальній сферах суспільного життя [9]. Згідно макроекономічним

дослідженням, корупція є найбільшим перешкодою до економічного зростання і розвитку, здатною поставити під загрозу будь-які перетворення. Саме тому корупцію правомірно розглядати як одну із загроз економічній безпеці держави.

Найбільш негативними наслідками впливу корупції на економіку є:

- зростання тіньової економіки, що призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету і втрати державою втрачає фінансових важелів управління економікою, загострення соціальних проблем через невиконання бюджетних зобов'язань;

- порушення конкурентних механізмів ринку, що призводить до зниження його ефективності та дискредитації ринкових відносини як таких, створення нових, корупційних монополій;

- порушення правил приватизації, що веде до уповільнення появи ефективних приватних власників;

- неефективне використання бюджетних коштів під час розподілу державних замовлень, коли підтримку знаходять економічно не вигідні проекти з необґрунтованим кошторисом, вибираються неефективні підрядники, що призводить до загострення бюджетних проблеми країни, що призводить до ускладнення бюджетних проблеми країни;

- зростання цін внаслідок «корупційних витрат», в результаті чого «накладні витрати» несуть кінцеві споживачі, тобто страждає особиста економічна безпека громадян, які змушені розплачуватися за корупцію;

- недовіра суспільства до здатності влади дотримуватися чесних правил ринкової гри, коли корупція є стимулятором створення надмірного числа бюрократичних перешкод, яких потім за додаткову плату "допомагають" дотримуватися недобросовісні чиновники;

- погіршення інвестиційного клімату, коли успіх реалізації інвестиційного проекту виступає в прямій залежності від успіху корупційної дії, внаслідок чого відбувається спад виробництва, неоновлення основних фондів;

- розширення масштабів корупції в неурядових організаціях, що призводить до зменшення ефективності їхньої роботи,

Також корупція є перешкодою на шляху реалізації макроекономічної політики держави, оскільки корумповані чиновники нижчої ланки системи управління спотворюють інформацію, яка передається вищим ланкам (уряду), підпорядковують реалізацію намічених цілей власним інтересам, в результаті чого страждає економічна безпека держави.

Отже, вплив корупції на економічну безпеку держави можна розглядати у двох її формах (проявах) - розкрадання державної власності і лобювання приватних економічних інтересів.

Забезпечення економічної безпеки регламентується відповідними нормативними документами, що прийняті і впроваджені в нашій державі, а саме: Конституція України, Закони України: «Про національну безпеку України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» тощо.

Явища корупції породжують не тільки проблеми функціонального характеру, але й структурного – якщо у суспільній свідомості сприйняття корупції в якості норми («нормального» засобу вирішення проблем) набуде стійкої лояльної орієнтації, це одразу легітимізує відповідні соціальні структури, до речі, тіньові як результат відповідних соціальних практик. Зароджуючись, наприклад, в економіці, стереотипи тіньової поведінки проникають в інші сфери суспільного життя – політику, сферу державного управління, органи правопорядку, освіту та інші.

Крім того, корупція здатна до постійної мімікрії та самовідтворення.

Висновки. Зростання масштабів корупції, її руйнівний вплив на економіку країни свідчать про відсутність ефективних заходів протидії, необхідних для забезпечення економічної безпеки нашої держави. Тому нагальною потребою в боротьбі з цим негативним явищем є реалізація

нормативного, правового, організаційного та інформаційного потенціалів, щоб поліпшити економічну безпеку держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання / В.О. Мандибура : монографія. – К.: Парлам.вид-во, 2017. – 488 с.
2. Каспрук В. Чи можливо подолати корупцію в Україні? [Електронний ресурс] / Каспрук В. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24637256.html>
3. Transparency International. (Електронний ресурс). Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/bezkarnist-ta-nediieve-pravosuddia-trymaut-ukrainu-na-koruptsiinomu-dni/>
4. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Закон України від 19.06.2003 № 964-IV «Про основи національної безпеки України» Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
6. Економічна безпека підприємства: аналіз наявних визначень/ Г. В. Козаченко, Т. М. Адаменко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. - 2015. - № 1(1). - С. 69-79. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2015_1%281%29_12
7. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики – 1994 - №12. – с.12
8. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [монографія] / Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.; за ред. В.М. Геєця. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
9. Кошкіна І. А., Чібугаєва С. Г., Сарварова Р. Р. Вплив корупції на економічну безпеку // Молодий вчений. - 2016. - №1. - С. 387-389.

УДК: 658.29

Савіцький А.В.

к.е.н., доцент кафедри права, соціально-гуманітарної та загальноекономічної підготовки,

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ СИСТЕМИ БАЗОВИХ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА

Анотація: У статті розглянуто підхід до формування структури управління прибутковістю підприємства в рамках систематизації базових факторів виробництва. Виділено структурні компоненти механізму управління прибутком підприємства в управлінні його прибутковістю та залученні необхідних факторів виробництва. Обґрунтовано значення теорії управління прибутком зі сторони активізації базових факторів

Abstract. The paper is about the approach of enterprise's profitability management structure making according to the systematization of basic factors of manufacturing. There were emphasized structural components of enterprise's profitability management mechanism in its general managerial system and main manufacturing factors. Also there was researched the meaning of profit management theory from the view of activation of basic

виробництва у побудові структури управління прибутковістю підприємства. manufacturing factors in the enterprise's profitability management structure.

Ключові слова: *підвищення прибутковості, складові управління прибутком, структура управління прибутковістю, фактори виробництва.* **Keywords:** *profitability increase, profit management components, profitability management structure, manufacturing factors.*

Вступ. В сучасних умовах розвитку ринкової економіки та формування економічних відносин між суб'єктами господарювання за умов посиленої конкуренції, членства України в СОТ та лібералізації ринків в рамках Угоди про вільну торгівлю з ЄС, для вітчизняних підприємств промисловості доцільно приділяти більше уваги розробці власних підходів до управління їх діяльністю зі сторони потенційних можливостей активізації найбільш результативних факторів виробництва. В першу чергу, це пов'язано з тим, що посилення конкурентних умов ринку вимагають від підприємств значних зусиль у напрямі отримання якісної віддачі від усіх елементів їх виробничої структури. Через те, питання щодо формування належної структури управління прибутковістю підприємства на основі активізації роботи у системі залучення його базових факторів виробництва є своєчасним і актуальним.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Основні проблеми, які пов'язані з управлінням прибутковістю підприємства та виділенням особливостей залучення його базових факторів виробництва в сучасних умовах розвитку присвячено науковій праці таких вітчизняних та закордонних вчених, дослідників та економістів, як: Андріяш А.С., Каламан О.Б., Качмарик Я.Д., Кондаурова І.О., Косік А.Ф., Гронтковська Г.Е., Люта О.В., Мірошніченко О.Ю., Жмайлов В.М.

Разом з тим, невирішеними питаннями зазначеної проблематики залишається формування чіткої структури управління прибутковістю підприємства на основі системного принципу активізації базових факторів виробництва.

Основними цілями статті є обґрунтування підходів до підвищення прибутку підприємства та активізації його базових факторів виробництва з метою формування та побудови структури управління прибутковістю.

Результати дослідження. На сьогодні, питання підвищення прибутковості вітчизняних підприємств промисловості набуває значної актуалізації, особливо для тих виробників, які є експортоорієнтовані на зовнішній ринок. В сучасних умовах господарювання та значних деформацій макроекономічного середовища, для підприємств досить не просто вийти на належний рівень прибутковості. В першу чергу, це пояснюється різними можливостями залучення факторів виробництва та наявності продуманої системи управління даними процесами. На авторське бачення, першоосновою такої проблематики має стати підвищення прибутку підприємства, що в подальшому забезпечить йому належний рівень рентабельності, і відповідно прибутковості.

На думку Мірошниченко О.Ю., процес досягнення підприємством кращих фінансових результатів на основі управління його прибутком має базуватися на певному механізмі, який є складовою загальної системи управління підприємством. В даному випадку така система управління складається з різних елементів, які в своїй сукупності так і окремо здійснюють вплив на розробку та реалізацію управлінських рішень з приводу формування, розподілу та використання прибутку підприємства. Такими елементами є: цілі, завдання, принципи, методи, інформаційно-аналітичне забезпечення, ресурси та нормативно-правове забезпечення управління [7, с.281]. З огляду на це, слід розуміти, що в основі механізму управління прибутком підприємства покладений системний та комплексний характер, який повинен передбачати конкретну послідовність дій щодо направленості ресурсів та факторів виробництва на підвищення його прибутковості через реалізацію певних управлінських рішень.

Ключовими критеріями механізму управління прибутком підприємства у загальній системі управління його прибутковістю та залучення відповідних факторів виробництва слід виділити наступні [1, с.68-69; 3, с.231; 4, с.48-51; 7, с.281-282; 6, с.158]:

- стратегічна спрямованість управлінських рішень, яка полягає у їх взаємоузгодженості з головними цілями та завданнями управління прибутковістю підприємства та відповідними факторами виробництва;

- інтегрованість управлінських рішень щодо формування прибутку підприємства із загальною системою управління, що передбачає їх вплив на кінцевий результат через активізацію належних факторів виробництва, а саме підвищення рівня прибутковості;

- урахування динамізму управлінських рішень щодо формування прибутку підприємства, що полягає у швидкому пристосуванні усього апарату управління до змін, які відбуваються у структурі залучення його факторів виробництва під впливом зовнішніх чинників, форм організації та ресурсного забезпечення;

- альтернативність підходів до розробки та реалізації управлінських рішень у напрямі формування прибутку підприємства, яка пов'язана з варіативністю способів підвищення рівня його прибутковості на основі передбачення різних альтернативних шляхів залучення факторів виробництва;

- урахування впливу ринкового механізму на прийняття управлінських рішень щодо формування прибутку підприємства, що передбачає врівноваження попиту та пропозиції, інфляційних процесів, можливостей залучення інвестицій, прибутковості акцій та облігацій, вартість кредитування.

На авторську думку, вищенаведені дослідження показують, що побудова та використання механізмів управління як однієї з базових теорії сучасного управління прибутковістю підприємства має виходити з його системного та комплексного характеру залучення відповідних для цього факторів виробництва. Через те, на рис.1 систематизовано особливості організації розробки та реалізації управлінських рішень щодо формування прибутку підприємства у структурі компонентів механізму управління його прибутковістю.

Згідно рис.1, слід зазначити, що на етапі розробки, найбільш важливими компонентами мають стати методи управління прибутком та ресурсне забезпечення.

**авторська структуризація

Рис. 1 Структурні компоненти механізму управління прибутковістю підприємства

Джерело: систематизовано та складено автором на основі: [1, с.68-69; 3, с.231; 4, с.48-51; 7, с.281-282; 6, с.158]

Це пояснюється тим, що сучасні методи менеджменту покладаються на досить не прості критерії акумуляції ресурсів підприємства, оборотних коштів та факторів виробництва згідно вимог міжнародних стандартів. Якщо підприємство не буде володіти належним потенціалом, який передбачається окремими підходами до управління, очікуваний рівень рентабельності його операційних процесів не буде відповідати плановим показникам, а результат – вимогам ринку.

На етапі реалізації, до найбільш важливих компонент, слід віднести ті, які стосуються урахування зміни ринкових процесів та спроможності підприємства за допомогою якісного рівня його факторів виробництва адаптуватись до викликів зовнішнього середовища. Особливого значення це набуває в умовах здійснення експортно-імпортних операцій за правилами СОТ та Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС.

В подальшому, з метою обґрунтування важливості наповнення відповідними елементами структури управління прибутковістю підприємства зі сторони активізації базових факторів виробництва, слід звернути увагу на дослідження Жмайлова В.М., Жмайлової О.Г., Бабицької О.О., Данько Ю.І. та Слюсарєвої Л.В., згідно яких в основу управління прибутком підприємства покладено ефективність використання праці, землі та капіталу, а також отриманих доходів від володіння ресурсами. Автори зазначають, що організаційно-економічний зміст управління прибутком підприємства виходить з позиції формування його економічної та фінансової складової. Економічна складова стосується співвідношення доходів та витрат, фінансова – розподілу та використання. В даному випадку, об'єктами управління прибутком, так само як і управління підприємством є його активи, капітал, інвестиції, грошові кошти, зобов'язання та трудовий потенціал [8, с.31, 36].

З огляду на це, слід вважати, що управління прибутковістю підприємства цілком має покладатись на прийняття управлінських рішень в межах досягнення ефективності використання трьох основних факторів виробництва.

Через те, управління прибутковістю у загальній структурі управління підприємством, перш за все передбачає підвищення його прибутку згідно специфіки управління наявним трудовим потенціалом, активами та технологіями [8, с.31, 36]. Поряд з цим, необхідно виділити ряд забезпечуючих підпроцесів які приводять у дію структурні підрозділи підприємства до вирішення тих чи інших проблем підвищення прибутку, а саме: управління

ресурсами, витратами, ціноутворенням, постачальницькою та маркетинговою діяльністю, управління ризиками [2, с.153-154].

Рис.2 Формування структури управління прибутковістю підприємства на основі застосування теорії управління прибутком згідно системи базових факторів виробництва*

Джерело: *систематизовано та складено автором на основі: [8, с.31, 36; 2, с.153-154; 5, с.131-138]

Висновки. Таким чином, в основі побудови структури управління прибутковістю підприємства згідно сучасних вимог ринку, приналежності України до СОТ та впливу інтеграційних процесів зі сторони лібералізації зовнішньої торгівлі в рамках Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС доцільно приймати до урахування загально прийняті закони здійснення виробництва, які виходять із активізації потенційних можливостей суб'єкта господарювання. Виходячи з цього, сучасні питання щодо підвищення прибутковості підприємства повинні опиратись на рівень його забезпеченості якісними факторами виробництва. Якщо підприємство в змозі збалансувати взаємодію та взаємодоповнюваність праці та капіталу у відповідності до вартості його основних

засобів, ефективність операційної діяльності буде характеризуватись позитивною динамікою, а загальний рівень прибутковості – стійким.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяш А.С. особливості управління прибутком підприємства / А.С. Андріяш, А.Ю. Могилова // Молодий вчений. – №6 (9). – 2014. – С.68-70.
2. Каламан О.Б. Особливості формування операційного прибутку підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу / О.Б. Калман // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No1/149.pdf>.
3. Качмарик Я.Д. Удосконалення і методичні підходи до управління прибутком на підприємстві / Я.Д. Качмарик, О.В. Підлужна // Науковий Вісник НЛТЕУ України. – 2012. – В.22.8. – С.229-233.
4. Кондаурова І.О., Механізм управління фінансовими результатами / І.О. Кондаурова, А.О. Гаврилов // Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства: збірник наукових праць за підсумками II міжнародної науково-практичної конференції викладачів, аспірантів і студентів (м. Донецьк, 6 грудня 2013 року). - Донецьк, 2013. - С.48-51.
5. Косік А.Ф. Мікроекономіка / А.Ф. Косік, Г.Е. Гронтковська. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 438 с.
6. Люта О.В. Система управління прибутком підприємства // О.В. Люта, Ю.В. Кобизька // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. – №3. – 2013. – С.151-163.
7. Мірошниченко О.Ю. Механізм управління прибутком вітчизняних підприємств / О.Ю. Мірошниченко, Ю.В. Корконос // Бізнес-Інформ. – №5. – 2014. – С.280-285.
8. Організаційно-економічні основи управління прибутком сільськогосподарських підприємств: монографія / В.М. Жмайлов, О.Г. Жмайлова, О.О. Бабицька, Ю. І. Данько, Л.В. Слюсарєва – Суми: СНАУ, 2014. – 408 с.

УДК 327.3

Сапрун О. В.

к.юр.н., доцент кафедри права, соціально-гуманітарної та загальноекономічної підготовки

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Анотація. Розглянуто питання економічної складової охорони громадського порядку. Оптимізації системи управління та висвітлено основні погляди на тлумачення громадського порядку.

Abstract. *Issues of economic component of protection of public order are considered. Optimization of the management system and highlights the main views on the interpretation of public order.*

Ключові слова: економіка, охорони громадського порядку, чинники, фактори, громадський порядок.

Keywords: *economy, protection of public order, factors, factors, public order.*

Вступ. Інтеграція України в Європейське співтовариство зумовили потребу у формуванні нового механізму державного управління. Актуальним

постає питання оптимізації системи управління, та створення ефективних механізмів її реалізації, впровадження нових підходів до охорони громадського порядку, а саме розуміння економічних чинників, що впливають на громадський порядок.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Роботи вчених, таких як: А.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, М.М. Дорогих, М.І. Єропкін, Л.В. Коваль, В.К. Колпаков, С.Ф. Константінов, О.П. Коренєв, В.А. Куліков, В.В. Лазарєв, М.В. Лошицький, Н.Р. Нижник, В.І. Олефір, В.М. Плішкін та інших направлені на удосконалення охорони громадського порядку.

Поряд з тим слід зауважити, що глибокого наукового дослідження, з економічної складової охорони громадського порядку не найшла своє відображення, що в свою чергу тягне необхідність додаткового теоретичного та практичного вивчення.

Результати дослідження. Перш ніж розібратись в залежності організації охорони громадського порядку від зовнішнього середовища, необхідно зазначити в чому полягає ця залежність. В тлумачному словнику Української мови зазначено, що чинник це - похідне від поняття "чинити", "діяти", "здійснювати певний вчинок, дію", тобто "те, що чинить, здійснює вплив, діюче". Серед синонімів цього поняття — поняття "фактор", яке походить від латинського слова "facere" ("діяти", "виробляти", "примножувати"). - умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища [1].

Нами пропонується типова класифікація чинників (факторів), які впливають на громадський порядок, а саме:

Перша група – це фундаментальні чинники, що формувалися протягом значного періоду часу та притаманні даній території. Вони створюють основу соціально-економічного розвитку країни і не зазнають швидких змін. До таких чинників відносяться: суспільно-географічне положення, природно-ресурсні умови, демографічний потенціал (частково), транспортна мережа, матеріально-технічна база промислового і агропромислового комплексів.

Друга група – це чинники, які можуть змінюватися впродовж еволюційного розвитку суспільства, що сприяє значному підвищенню продуктивності праці, загального рівня розвитку країни. Вони при певних обставинах можуть забезпечити стрімке зростання економіки. До цієї групи чинників відносяться: науково-інтелектуальний потенціал, рівень освіченості, форми господарювання, науково-технічні трансформації, інновації, соціальна інфраструктура, комунікацій, криміногенні фактори та інші.

Як ми бачимо з цієї класифікації економічна складова є основною частиною забезпечення охорони громадського порядку. Що можна спостерігати на прикладі різних країн. Де більший рівень матеріально-економічного достатку населення, де більше виділяється коштів на охорону громадського порядку, там і найменший показник злочинності. Про це свідчать дані [рейтингу](#), складеного фахівцями Всесвітнього економічного форуму. Згідно з даними рейтингу, у групі країн із найвищим рівнем організованої злочинності Україна опинилася поруч із державами Південної, Латинської Америки та Африки. А очолили рейтинг Сальвадор, Гондурас і Венесуела. За даними ВЕФ, найменший вплив організована злочинність має у Фінляндії, Норвегії та Омані[2].

На даний час в Україні ліквідовано радянську систему профілактики охорони громадського порядку, яка, не завжди була шкідливою, а подекуди була порівняно дієвою. І не створено нової системи, яка б була схвалена на державному рівні, як концепція охорони громадського порядку, що би і обумовлювала економічні чинники, які повинні відповідати кращим європейським і світовим стандартам у цій сфері.

Необхідно погодитися з Атаманчуком Г.В., який вважає, що "кожне суспільство має можливість нормально розвиватися на базі тільки власної культури, своїх традицій і звичаїв, поглядів та установок, ідеалів та цінностей" [3, с. 18]. Натомість, не можна і ігнорувати використання кращого із світового досвіду.

На наш погляд, економічна складова охорони громадського порядку повинна досліджуватись тільки в двох обов'язкових аспектах:

1) вивчення позитивного зарубіжного досвіду охорони громадського порядку;

2) теоретичне та нормативне обґрунтування охорони громадського порядку.

У теоретичному плані необхідність розробки та тлумачення зваженої державної політики у сфері охорони громадського порядку. Питання охорони громадського порядку завжди є пріоритетним у забезпеченні життєдіяльності людини, суспільства, держави. Більше того, охорона громадського порядку, – є основою суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу[4].

Перш ніж безпосередньо перейти до аналізу поняття функціонального завдання «охорона громадського порядку» необхідно з'ясувати сутність його складових: охорона, громадський, порядок. Розкрити зміст такого соціального явища, як громадський порядок.

Охорона – це дія за значенням охороняти[5]. Охороняти – це оберігати від небезпеки кого-, що-небудь, забезпечувати від загрози нападу, замаху і т. ін. Стояти на варті біля кого-, чого-небудь; вартувати, стерегти. Забезпечувати, гарантувати недоторканність кого-, чого-небудь. Оберігати від руйнування, знищення, завдання шкоди і т. ін. Захищати від чого-небудь[6].

Значним елементом виступає шкода, тобто – це людські жертви, матеріальні втрати; збитки, неприємності тощо, що є наслідком яких-небудь дій, учинків[7].

Громадський – це прикметник, що походить від іменника громада. Виникає, відбувається в суспільстві або стосується суспільства, зв'язаний з ним; суспільний. Належний усій громаді, усьому суспільству; колективний. Признач. для загального користування[8].

Громадський, означає «належний до певного колективу людей», вказує на суспільство або людність цілої країни, на все громадянство, що підлягає законам країни й виконує пов'язані з цим обов'язки. Від цього маємо вислови:

громадянські права, громадянська війна. Властиве українській мові слово цивільний, як і прикметник громадянський, відповідає російському (гражданский, штатський), прикметник цивільний — протилежний слову військовий тощо[9].

Громада – група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін. Об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання; організація[10].

Порядок – це стан коли де-небудь чисто прибрано, всі речі на своїх місцях; чистота, лад; протилежне безладдю [11].

У тлумачному словнику В. Даля порядок – це правильний устрій, дотримання чіткості наступного ходу справ, визначеність розташування речей [12, с. 327].

В антична міфології висунута ідея щодо сенсу «порядку», яким є логіка розвитку світу: світ рухається від хаосу до космосу і характерними ознаками цього процесу виступають гармонія та міра [13, с. 294].

Підбиваючи підсумок тлумачення слів і враховуючи три вище виведені визначення можна прийти до висновку, що охорона громадського порядку – це вид діяльності (державних органів, підприємств, організацій, громадян, їх об'єднань), у здійсненні комплексу адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення права, свобод людини, недоторканності власності від протиправних посягань, відвернення шкоди, правам, закономірному устрою, життєдіяльності людини, громади, суспільства, держави.

Розглядаючи тлумачення охорони громадського порядку слід звертатись до поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених про зміст такого визначення, як «громадський порядок», які можна поділити на такі групи:

1. Так, французькі вчені з поліцейського права, зокрема Ніколас Деламар, розглядав громадський порядок, як найважливішу галузь компетенції держави, покликану охороняти порядок у громадських місцях [14, с. 331].

Послідовники Н. Деламара – поліцейсти XVIII-XIX ст. І. Зоннельфельс, І. Юсті, Р. Моль та інші – продовжили розвиток поліцейського права визначили поняття «громадський порядок». Вони підкреслювали важливість поліцейського права, вказуючи на те, що зазначена галузь забезпечує основні умови для життєдіяльності людини, а саме її безпеку і благополуччя[15].

Як бачимо в XIX ст. поняття «громадський порядок» є всеохоплюючою категорією включаючи в себе найважливіші умови для життєдіяльності суспільства. З здійсненням революційних перетворень на початку XX ст. «громадський порядок» займає ще ширшу категорію, включаючи в собі державні справи, обов'язок.

2. У марксистській ідеології «громадський порядок» ототожнюють з державним устроєм (ладом) держави даного типу або певної історичної епохи з усією сукупністю характерних для них відносин [16, с. 26,173]. Дане світосприйняття ставить на перший план державу, відкидаючи людину з її правами десь на задній план, роблячи «державоцентриську» теорію пріоритетною в усіх сферах життєдіяльності.

3. Одним із перших нормативних актів в якому згадується термін «громадський порядок» була Конституція СРСР затверджена Надзвичайним VIII з'їздом Рад Союзу РСР 5 грудня 1936 року[17].

В післявоєнний період поняття «громадський порядок», отримує новий виток дискусійних обговорень, як в нормативних актах Указ Президії Верховної Ради СРСР від 26 липня 1966 року «Про посилення відповідальності за хуліганство»[18].

4. Нове поняття «громадського порядку» у широкому і вузькому значенні дають І.П. Голосніченко та Я.Ю. Кондратьєв: широкому значенні як суспільні відносини, що регулюються нормами права та іншими соціальними нормами, сутність яких визначається матеріальними умовами життя суспільства, відношенням громадян до найрізноманітніших сторін співжиття у суспільстві; вузькому значенні як стан соціальної урегульованості, при якому забезпечуються життя, здоров'я громадян, їх права та свободи, громадський

спокій, мораль, людська гідність [19, с. 14,16].

В своєму розумінні «громадського порядку» І.П. Голосніченко та Я.Ю. Кондратьєв наблизились до суті «громадського порядку» де визначили, що ця категорія стосується найрізноманітніших сторін співжиття у суспільстві, але не визначили функціональних завдання усіх інституцій держави.

5. Л.В. Коваль під «громадським порядком» розуміє певний позитивний стан, що існує в суспільстві, забезпечення якого гарантує уникнення певних небезпек як перед суспільством, так і перед окремими громадянами [20, с. 58-62]. О.Ф. Скакун «громадський порядок» визначає як стан (режим) упорядкованості соціальними нормами (нормами права, моралі, корпоративними нормами, нормами-звичаями) системи суспільних відносин і їх додержання [21, с. 453-454].

В даному визначенні Л.В. Коваль, О.Ф. Скакун закономірний устрій життєдіяльності людини ототожнює з «позитивним станом», тобто з тимчасовою категорією, несталою умовою, якої може не стати, а потім знову появитись. Можливо тимчасову умову можна пояснити певними відхиленнями від громадського порядку, але це є порушення громадського порядку, але громадський порядок як соціальна категорія нікуди не зникає.

6. М.В. Корнієнко дає таке визначення «громадського порядку» – це обумовлена потребами суспільства система врегульованих соціальними нормами відносин, що складаються в громадських місцях у процесі спілкування людей, яка має на меті забезпечення сприятливої обстановки для функціонування суспільного життя, нормальних умов праці та відпочинку людей, діяльності державних органів, підприємств, установ і організацій [22].

В своїх тлумаченнях «громадського порядку» М.В. Корнієнко, зводить його вплив тільки до громадського місця, виходячи з цього визначення поза громадським місцем немає „громадського порядку”.

7. С.В. Ківалов та Л.Р. Біла зазначають, що «громадський порядок» – це певна система відносин, належний порядок, що склався у суспільстві, який

відповідає інтересам держави і всіх її громадян [23, с. 71]. С.В. Ківалов та Л.Р. Біла в даному визначенні схилиються до матеріалістичної доктрини, яка відтісняє людину на другий план, що є неприйнятним для Європейської цивілізації.

8. В.Д. Сущенко, В.І. Олефір розглядають «громадський порядок» як «урегульовану правовими та іншими соціальними нормами певну частину суспільних відносин, які складають режим життєдіяльності у відповідних сферах, забезпечують недоторканість життя, здоров'я та гідності громадян, власності та умов, що склалися для нормальної діяльності установ, підприємств, організацій, посадових осіб та громадян [24, с. 69]. В даному визначенні, хоч закладенні важливі складові життєдіяльності людини, але все ж вони обмежують філософську категорію «громадського порядку».

9. В.Н. Хропанюк визначає «громадський порядок» як усю сукупну систему суспільних відносин, яка складається в результаті реалізації соціальних норм (права, моралі, норм громадських організацій, звичаїв, традицій і ритуалів) та охороняється виключно спеціальними державно-правовими засобами [25, с. 350].

В певній мірі можна погодитись даним визначенням, але В.Н. Хропанюк обмежує охорону виключно спеціальними державно-правовими засобами, що зводить нанівець природне право людини «охороняти самого себе».

Дані визначення, ще раз підтверджують наш висновок, що сутність функціонального завдання «охорона громадського порядку» неможливо з'ясувати розуміння його складових: охорона, громадський, та порядок. та не розібравшись в понятті «громадський порядок».

Дані визначення, ще раз підтверджують наш висновок, що сутність функціонального завдання «охорона громадського порядку» неможливо з'ясувати розуміння його складових: охорона, громадський, та порядок. та не розібравшись в понятті «громадський порядок».

Висновки. З вище наведеного випливає наступний умовивід: громадський порядок – є всеохоплюючою категорією включаючи в себе

найважливіші умови для життєдіяльності суспільства, ця категорія стосується найрізноманітніших сторін співжиття у суспільстві. Закономірний устрій життєдіяльності людини не можна ототожнювати з «позитивним станом», тобто з тимчасовою категорією, несталою умовою, якої може не стати, а потім знову появитись, громадський порядок як соціальна категорія нікуди не зникає. Не можна «громадський порядок» зводити до громадського місця, виходячи з цього визначення поза громадським місцем немає «громадського порядку». Є неприйнятним при визначенні громадського порядку схиляються до матеріалістичної доктрини, яка відтісняє людину на другий план. Обмеження охорони виключно спеціальними державно-правовими засобами, не можливе, так як зводить нанівець природне право людини «охороняти самого себе, оточуючих».

Тому можна зробити тільки висновок, що громадський порядок – це правила, закономірний устрій життєдіяльності людини, громади, суспільства, держави у будь – якому місці де перебуває громадянин. А його економічна складова є основою для ефективного його забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник Української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://sum.in.ua/s/chynnyky>
2. Рівень злочинності в Україні є одним із найвищих у світі, – рейтинг [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://24tv.ua/riven_zlochinnosti_v_ukrayini_je_odnim_iz_nayvishih_u_sviti
3. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : [курс лекций] / Г. В. Атаманчук. - М. : Юрид. лит., 1997. - 400 с.
4. Конституція України Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР Ст.3 [Електронний ресурс] //Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. Словник української мови: в 11 томах. - Том 5, 1974. - Стор. 824.
6. Словник української мови: в 11 томах. - Том 5, 1974. - Стор. 825.
7. Словник української мови: в 11 томах. - Том 2, 1971. - Стор. 174.
8. Словник української мови: в 11 томах. - Том 11, 1980. - Стор. 478.
9. «Як ми говоримо» Бориса Антоненка-Давидовича [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/hromadskyj-hromadyanskyj-cyvilnyj>
10. Словник української мови: в 11 томах. - Том 2, 1971. - Стор. 174.
11. Словник української мови: в 11 томах. - Том 7, 1976. - Стор. 302.
12. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: т. 4. – М.: Рус. яз., 1980. – 680 с.
13. Практична філософія та правовий порядок: Збірка наукових статей. – Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2000. – 342 с.

14. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Санкт-Петербург. – Т. 10. – С.-Пб., 1893. – 856 с.
15. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – №3, 2010 П.В. Панталієнко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>
16. Маркс К., Энгельс Ф. Соч 2-е изд. Т. 21. – С. 26, 173.
17. Конституція СРСР затверджена Надзвичайним VIII з'їздом Рад Союзу РСР 5 грудня 1936 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/ER/etext/cnst1936.htm>
18. Про посилення відповідальності за хуліганство: Указ Президії Верховної Ради СРСР від 26 липня 1966 року // Відомості Верховної Ради СРСР. – 1966. – № 30. – Ст. 595.
19. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Підручник / Під заг. ред. І.П. Голосніченка, Я.Ю. Кондратьєва. – К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 177 с.
20. Коваль Л. Адміністративне право України: Курс лекцій (Загальна частина). – К.: Основи, 1994. – 154 с.
21. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учебник. – Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000 – 704 с.
22. Корнієнко М.В. Управління силами і засобами ОВС при ускладненні оперативної обстановки в сфері охорони громадського порядку: Автореф. дис... канд. юрид. наук 12.00.07 Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2000. – 22 с.
23. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України: Навчально-методичний посібник. - Вид. друге, перероб. і доп. / С.В. Ківалов. - Одеса: Юридична література, 2002. - 312 с.
24. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: Навчальний посібник / За заг. ред. Моїсєєва Є.М. / Сущенко В.Д., Олефір В.І., Константінов С.Ф. та ін. – К.: КНТ, 2008. – 264 с.
25. Хропанюк В.Н. Теория государства и права /Под ред. В.Г. Стрекозова. – М.: Интерстиль, 2000. – 361 с.

УДК 332.1(477)

Теребух М.І.

*к.е.н., доц., доцент кафедри економіки України
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОСТІ

***Анотація.** Сучасне українське село не досягло того рівня розвитку, яке б могло мати при наявному ресурсному потенціалі. Причини такого стану є різні, але головною є низький рівень стратегічного планування розвитку сільських територій. Сучасна стратегія повинна базуватись на ідеї сталості, яка передбачає збалансований, гармонійний розвиток сільської економіки, природнього середовища та сільського жителя.*

***Ключові слова:** сільські території, ресурсний потенціал, стратегічне планування, сталий розвиток.*

***Abstract.** The modern Ukrainian village has not reached the level of development that it could have with the available resource potential. The reasons for this state of affairs are different, but the main is the low level of strategic planning of rural development. The modern strategy should be based on the idea of sustainability, which implies a balanced, harmonious development of the rural economy, the natural environment and the villager.*

***Keywords:** rural territories, resource potential, strategic planning, sustainable development.*

Вступ. Стратегічним завданням розвитку сільського господарства у світі є продовольча безпека держави, збереження довкілля та добробут сільських жителів. Ці фундаментальні цілі можуть бути досягнуті тільки у випадку реалізації концепту сталого (стійкого) розвитку не тільки стосовно сільського господарства, як галузі, а сільських територій в цілому з їх природоресурсним та людським потенціалом. тобто те, що дістало назву сільський розвиток.

Світовий досвід та вітчизняна практика переконує, що про рівень розвитку економіки і якості життя населення країни можна судити за рівнем розвитку сільських територій. Сільські території відіграють важливу роль у процесі функціонування будь-якої держави. В середньому у світі сільські території складають 75% від загальної площі, де проживає 51% всього населення світу. На даних територіях виробляється 32% світового ВВП. [1, с.127] На жаль, сьогодні у сільському розвитку Україні зберігається тенденція незбалансованості з ознаками втрати природоресурсного та людського потенціалу. Вчені вказують на низку причин, що зумовлюють такий стан. До найвагоміших, або навіть базових причин можна віднести відсутність системної стратегії розвитку як сільського господарства, так і, в цілому, сільських територій України. За цілою низкою нормативно-правових актів, що приймалися в Україні, спостерігались лише декларативні наміри без реальних механізмів їх втілення та результативності. Як наслідок, українські реалії засвідчують різновекторну динаміку аграрного і сільського розвитку: в цілому монокультурне сільськогосподарське виробництво зростає, а сільські жителі, їхні громади занепадають. Важливим напрямом гармонізації національного аграрного виробництва і сільського розвитку є визначення стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій та формування дієвого та ефективного механізму їх втілення.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблемам розвитку сільських територій приділяють велику увагу в сучасних українських наукових працях. Авторами найбільш вагомих теоретичних та методичних розробок з різних аспектів теми дослідження є Геєць В.М., Месель-Веселяк

В.Я., Прокопа І.В., Попова О.Л., Бородіна О.М., Шубравська О.В., Юрчишин В.В., Павлов О.І., Кропивко М.Ф. та ін. У працях вчених основна увага приділяється питанням дослідження економічного та соціального стану українського села, причин, що зумовили цей стан, проблемам розвитку агросфери України, оцінці програм соціально-економічного розвитку села і т.п.

Метою статті є дослідження негативних тенденцій у розвитку сільських територій України та обґрунтування необхідності втілення концепції сталого розвитку в стратегію реформування українського села. Державне регулювання аграрної сфери в Україні та реалізація державних програм щодо розвитку сільських територій не призводить до фактичного покращення добробуту сільського населення та розвитку сільської місцевості. Існує нагальна потреба в реальному механізмі впровадження Стратегії сталого розвитку сільських територій України.

Результати дослідження. Сьогодні надзвичайно важко уявити економічний розвиток України без відродження українського села. Прагнення України до інтеграції у європейське співтовариство потребує розроблення заходів і механізмів сталого розвитку українського села та якнайскорішого прийняття рішень у цій сфері розвитку людського потенціалу нашої держави. Без подолання негативних тенденцій у розвитку сільських територій, на яких проживає майже третина населення України, наша країна не зможе ефективно конкурувати з іншими країнами.

Економічна наука і досвід розвинених країн світу головними пріоритетами у політиці держави визначили: по-перше – сільський розвиток, через підтримку аграрного підприємництва, по-друге – розвиток сільських територій, через інвестиції в їх соціально-економічну інфраструктуру. Складовими такої моделі управління розвитком сільських територій є відповідна державна політика, наукове і громадське забезпечення, інфраструктурні інвестиції, соціально-відповідальне підприємництво і,

звичайно, формування і функціонування інституту сільського самоврядування.[2, с.82]

Аграрна сфера України є системоутвірною у національній економіці, оскільки формує продовольчу та, у певних межах, економічну, екологічну та енергетичну безпеку держави, а також забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки. Але сьогодні українське село не досягло того рівня розвитку, яке б могло мати при наявному потенціалі. Причини такого стану є різні, але однією з головних - є низький рівень стратегічного планування, зокрема ігнорування концепту сталого розвитку, що передбачає гармонійний, поступальний розвиток трьох ключових складових: економіки, навколишнього середовища та соціуму, тобто людини.

Стратегічним завданням розвитку сільського господарства у світі є продовольча безпека держави, збереження довкілля та добробут сільських жителів. Основними критеріями стійкого сільського розвитку має бути підвищення ефективності сільського господарства, диверсифікація сільської економіки в цілому, продовольча безпека країни, природний приріст сільського населення, підвищення рівня та якості життя на селі, дотримання соціального контролю над історично освоєними територіями, поліпшення родючості ґрунту й екологічної ситуації в сільських районах.

Сучасне стратегічне планування в аграрній сфері України пов'язують з початком державотворчих процесів в Україні, яке мало характер реформ. Метою реформування є досягнення нового стану суспільства, в якому перешкоди позитивному розвитку, які існували в попередньому стані суспільства, в його новому стані не можуть існувати. Аграрна реформа проходила у 2 етапи з 1991 по 1999 рр. Другий етап розпочався у 2000 р.

Під час першого етапу було створено передумови для роздержавлення і приватизації землі та іншого майна колективних і державних сільськогосподарських підприємств та їхньої реорганізації. У 2000 р. розпочався другий етап аграрних трансформацій, який пов'язують із грудневим 1999 р. Указом Президента України "Про невідкладні заходи щодо

прискорення реформування аграрного сектора економіки". Відповідно до Указу земельні паї трансформувалися у приватні земельні ділянки, що мали конкретно визначені фізичні межі. Власники сертифікатів на право власності на земельну частку (пай) поступово обмінювали їх на державні акти на право приватної власності з виділенням земельних ділянок в натурі. При цьому частина селян вилучала свої ділянки з метою самостійного господарювання. Із 2004 р. в аграрному секторі економіки спостерігаються процеси, які характеризують третій етап трансформаційних змін – інтенсифікація аграрного виробництва на основі концентрації сільськогосподарської землі та майна. Ці процеси є наслідком незавершеності інституційних трансформацій, що відкрило можливість встановлення тіньового контролю над розподілом майна колишніх колективних господарств і сільськогосподарських земель, формування тіньового ринку землі. [3, с.12].

За різними оцінками реформи в аграрному секторі визначаються як непослідовні, незавершені (напр. земельна реформа) і такі, що носили невиключний, несистематичний та несистемний характер. Фактично, результуючою цих перетворень стало покращення економічних показників виробництва певних видів сільськогосподарської продукції. Поряд із цим успіхи останніх років у виробництві та експорті окремих видів сільськогосподарської продукції зовсім не співвідносні з рівнем продовольчої безпеки України, який за роки аграрних трансформацій істотно знизився, і особливо – з соціально-економічним станом села, що справедливо можна назвати занепадом. Реальна середньомісячна заробітна плата штатних працівників сільського, лісового та рибного господарства за останні 8 років практично не зростала. А рівень бідності жителів сільських місцевостей у період із 2000 по 2015 рік за національним (відносним) критерієм не знизився а навіть зріс із 28 до 38,8%. За межею бідності, яка за критерієм ФАО ООН для країн Центральної та Східної Європи встановлена на рівні вартості добового споживання й визначена в сумі 5 дол. США, нині перебуває 95,8% сільських жителів України [4, с.5].

Нарощення виробництва та експорту супроводжується руйнацією сільського способу життя; характерними ознаками сучасного українського села стали: бідність, безробіття, низький рівень заробітної плати, зниження якісних характеристик працівників, дефіцит самостійності, відповідальності, ініціативності, помітно погіршився стан соціальної та інженерної інфраструктури. Із чотирьох стратегічних цілей, досягнення яких задекларовано Законом України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року": 1) гарантування продовольчої безпеки країни; 2) перетворення аграрного сектора на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому і зовнішньому ринках сектор економіки держави; 3) збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації; 4) комплексний розвиток сільських територій і розв'язання соціальних проблем на селі – наразі можна говорити про певне просування до досягнення лише перших двох.[3, с.15] А все тому, що від початку в Україні не були визначені основні стратегічні орієнтири, які б втілювались через середньострокове планування і відповідали ідеї збалансованого розвитку. Добрі концепції, як правило не ставали програмами, а перспективні законопроекти – законами. За величезним масивом документів – законодавчих актів та їх проектів, політичних та економічних програм – досі не видно системної, цілісної та послідовної державної політики.

Основними чинниками, що зумовлюють розвиток сільських територій є рівень доходів, бідність, безробіття, активізація процесів міграції, «вимирання» і старіння сіл, нерозвиненість інфраструктури, диспропорції регіонального розвитку, інерційний характер мислення та поведінки сільських жителів, неузгодженість дій між органами місцевого самоврядування і державними структурами, недосконалість інституційного середовища.[5, с.8]

У передових країнах світу нарощення сільськогосподарського виробництва свого часу відіграло історично важливу роль у забезпеченні розвитку всієї економіки. Сільське господарство було рушійною силою, яка спричинила розвиток несільськогосподарських секторів і сприяла підвищенню

загального рівня добробуту населення. Економічне зростання, що брало початок із сільського господарства, забезпечило досить вагомий внесок у подолання бідності та виведення країн у промислово розвинені. Однак пізніший досвід цих країн показав, що зростання у сільському господарстві має не лише позитивні наслідки – збільшення обсягів виробництва чи доходів, але й призводить до небажаних результатів, котрі погіршують якість життя на селі. Тому в минулому столітті світова наука і практика почали розглядати аграрне зростання не як кінцеву мету, а як засіб забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства, передусім його сільської складової. Тобто сучасна економічна політика розвитку села (сільської місцевості) в Європі та світі базується виключно на принципах новітньої стратегії розвитку людства, а саме стратегії сталого або збалансованого розвитку. На відміну від зростання аграрний розвиток не є виключно економічним явищем. Аграрний розвиток – це таке нарощення аграрного виробництва, при якому вигоди від нього більш-менш рівномірно розподіляються між усіма учасниками процесу, підвищення продуктивності здійснюється безпечним для довкілля способом, а скорочення зайнятості у сільському господарстві супроводжується створенням нових робочих місць у позааграрній сфері на селі. [6, с.9]

Сільські території є надзвичайно складним об'єктом управлінського впливу. Державне регулювання є основним напрямом забезпечення сталого розвитку українського села та засобом забезпечення рівноваги економіки України. Методи, форми й масштаби державного регулювання визначаються характером і гостротою економічних, соціальних, екологічних та інших проблем у конкретних умовах місця і часу.

Світовий досвід переконує, що успіху досягають ті країни, які знайшли власні стратегії розвитку. Ефективна реалізація державних програм стратегічного розвитку залежить від соціально-політичних особливостей кожної країни, від географічних і кліматичних умов, від сучасного стану економічного розвитку та рівня життя населення. Щодо способів організації аграрного виробництва, то тут кожна вітчизняна модель стає унікальною. Вона

повинна враховувати традиції народу, його ментальність, культуру, історичний досвід і весь комплекс умов даного часу й даної місцевості. Українська модель – це коопероване виробництво на певній сільській території, яке належить його працівникам і сільській громаді в цілому. Дослідження показують, що існують базові умови, без урахування яких розвиток сільських територій практично неможливий. Найбільш вагомими з них є: потенціал самої території (виробничий, у т.ч. сільськогосподарський, туристський тощо); повноцінний інститут місцевого самоврядування на селі; сприятливі умови для розвитку підприємництва; відповідна інфраструктура (соціальна та інженерна); кваліфіковані кадри для сільськогосподарського виробництва, освіти, медицини, сфери послуг і т.д.; дієві державні та регіональні програми сільського розвитку. Однак, на сьогодні, багато з цих умов не створено належним чином [7, с.31].

Незаперечним є той факт, що успішна реалізація будь-якої стратегії можлива лише за умови наявності ефективного механізму її реалізації. Головними складовими такого механізму є нормативно-правове, інституційне, організаційне, фінансово-економічне, кадрове, інформаційне та науково-методичне забезпечення. Основними проблемами стратегічного планування розвитку агросфери України є: - невизначеність у концептуальних підходах до об'єктно-суб'єктних відносин у процесах делегування повноважень, направлених на розробку і реалізацію стратегій, що призводить до утруднення вибору місії і ключових цілей у конкретному стратегічному плані; недоліки організаційного забезпечення процесу стратегічного планування, що не сприяє формуванню системи відповідальності на різних рівнях державного управління; відсутність контуру стратегічного планування на регіональному рівні, що негативно впливає на процеси розробки регіональних програм розвитку аграрного сектору, сільських територій тощо; відсутність стратегічного бачення перспектив розвитку агросфери, що не дозволяє формулювати бачення майбутнього й відповідних йому стратегічних ініціатив; невірний підхід до використання інформаційних матеріалів методологічного

супроводу процесів розробки стратегій, що негативно позначається на розробці методик стратегічного планування; прагнення отримати результати у найкоротші терміни, результатом чого є стратегічні плани і програми з ідентичним обґрунтуванням соціально-економічних, екологічних, просторових перспектив розвитку, представлені у суто теоретичному ракурсі (без обґрунтованого бюджетування програм реалізації) [8, с.91].

Отже, давно назріла необхідність здійснити комплексну ревізію підходів, сформулювати цілісну та зрозумілу політику держави стосовно сільських територій. Відтак – розробити базові стратегічні документи та на цій основі систематизувати та реформувати увесь масив законодавства, державних програм, механізмів та інструментів державної підтримки та стимулювання розвитку.

Висновки. Сьогодні у сільському розвитку України зберігається тенденція незбалансованості з ознаками втрати природоресурсного та людського потенціалу. Вчені вказують на низку причин, що зумовлюють такий стан. До найвагоміших, або навіть базових причин можна віднести відсутність системної стратегії розвитку як сільського господарства, так і в цілому сільських територій України. За цілою низкою нормативно-правових актів, що приймалися в Україні, спостерігались лише декларативні наміри без реальних механізмів їх втілення та результативності. Характерними ознаками сучасного українського села стали: бідність, безробіття, низький рівень заробітної плати, зниження якісних характеристик працівників, дефіцит самостійності, відповідальності, ініціативності, помітно погіршився стан соціальної та інженерної інфраструктури.

Державне регулювання є основним напрямом забезпечення сталого розвитку українського села та засобом забезпечення рівноваги економіки України. Методи, форми й масштаби державного регулювання визначаються характером і гостротою економічних, соціальних, екологічних та інших проблем у конкретних умовах місця і часу. Важливим напрямом гармонізації національного аграрного виробництва і сільського розвитку є визначення

стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій та формування дієвого та ефективного механізму їх втілення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стегней М.І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід та українські реалії// Актуальні проблеми економіки №3(141).- 2013,-с.125-133.
2. Павлюк С.І. Свтова практика державного регулювання сільських територій // Вісник аграрної науки Причорномор'я. Вип.4(87) -2015,-с.77-85.
3. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О.М.Бородіна, В.М.Геєць, А.О.Гуторов та ін.] ; за ред. В.М.Гейця, О.М.Бородіної, І.В.Прокопи ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. - К., 2012. -56 с.
4. Кропивко М.Ф. Стратегічне бачення аграрного устрою України. //Економіка АПК №4.- 2017,-с.5-16
5. Лупенко Ю.О. Стан та перспективи сталого розвитку сільських територій //Економіка АПК №6.-2017,-с.7-10
6. Політика сільського розвитку на базі громад в Україні: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук О. М.Бородіної, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук І.В.Прокопи, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук О.Л.Попової; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України. – К. 2015.- 70с.
7. Даниленко А.С. Пріоритетні напрями забезпечення розвитку сільських територій України.// Економіка та управління АПК № 1.- 2015-с.27-36
8. Кравчук І.І. Концептуальні засади формування стратегій розвитку агросфери України /І.І. Кравчук// Science and Education a New Dimension: Humanities and Social Science. 2013.- Vol. 6.-с.89-94

УДК 338.48:640.4

Філь М. І.

*к.т.н., доцент, доцент кафедри туризм
Львівський національний університет ім. І. Франка*

Сорока О. А.

*Магістр, 61 група, кафедри туризм
Львівський національний університет ім. І. Франка*

СУЧАСНИЙ СТАН І ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПУСТОМИТІВСЬКОГО РАЙОНУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анотація. Проаналізовано колективні засоби розміщення, тривалість перебування приїжджих у готелях та аналогічних засобах, загальну площу, місткість, номерний фонд, розподіл колективних засобів розміщування, розподіл суб'єктів туристичної діяльності та обслуговування дітей та приїжджих у Пустомитівському районі.

Ключові слова: туристи, номерний фонд, готель, Пустомитівський район.

Abstract. The author analyzes the collective means of accommodation, the length of stay of visitors in hotels and similar means, the total area, capacity, number fund, distribution of collective accommodation facilities, distribution of subjects of tourist activity and service of children and visitors in Pustomyty district.

Keywords: tourists, number room, hotel, Pustomyty district.

Вступ. Оцінка розвитку туристичної та готельної сфери передбачає визначення соціально - економічної ефективності діяльності суб'єктів національного ринку, де галузевий аналіз поєднується з регіональним. Але для успішного розвитку туристичної галузі не менш важливе значення мають готельне та ресторанне господарство, транспортна система та зв'язок, мережа закладів культури та відпочинку тощо. Належний рівень їхнього розвитку сприяють підвищенню мобільності людей, розширенню їх контактів, обміну досвідом, організації різноманітних заходів, оздоровленню й відпочинку.

Тому вивчення стану й динаміки функціонування готельної сфери має вагомим значення у дослідженні туристичної галузі міста чи регіону, визначенні стратегічних орієнтирів її розвитку.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Серед науковців, які досліджують сучасний стан і динаміку розвитку індустрії гостинності України та її регіонів були: І. Асмолова, С. Байлик, М. Бойко, Л. Воротіна, С. Галасюк, В. Герасименко, О. Гусева, В. Карсекін, Т. Коломієць, Г. Круль, Н. Кузнецова, О. Любіцева, М. Мальська, Ю. Маначинська, І. Мініч, О. Милашко, С. Нездоймінов, І. Пандяк, та ін.

Коллективні засоби розміщування є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, які займаються проблемами вивчення стану та перспектив розвитку. Статистичні дані досліджено такими науковцями по Львівській області як: Зимовіна С. І., Корисько Г. М., Кармазин М. М., Голод О. А., Конкевич О. М., Крупка М. М., Сотнікова Л. В., Шулигіна Н. В., Матковський С. О., Мельник І. Д.

Однією з найважливіших складових туристичної індустрії, яка визначає її реальний потенціал, є готельне господарство.

Львівщина є одним із найбільш привабливих туристичних регіонів, адже володіє сприятливими кліматичними умовами, значним природньоресурсним потенціалом, багатою історико-культурною спадщиною. Але для успішного розвитку туристичної галузі не менш важливе значення мають готельне та

ресторанне господарство, транспортна система та зв'язок, мережа закладів культури та відпочинку тощо. Належний рівень їхнього розвитку сприяють підвищенню мобільності людей, розширенню їх контактів, обміну досвідом, організації різноманітних заходів, оздоровленню й відпочинку. Брак засобів розміщування ускладнює ці процеси. Тому вивчення стану й динаміки функціонування готельної сфери має вагомим значення у дослідженні туристичної галузі міста чи регіону, визначенні стратегічних орієнтирів її розвитку, адже послуги з розміщення є одним із найважливіших елементів туризму й, по суті, детермінують саме поняття „туризм”.

Оцінка розвитку туристичної та готельної сфери передбачає визначення соціально- економічної ефективності діяльності суб'єктів національного ринку, де галузевий аналіз поєднується з регіональним.

Представлено результати статистичного дослідження колективних засобів розміщування Львівської області за 2015 р. Здійснено аналіз кількості засобів розміщування різних міст, у межах області [5]. У відповідності до статистичних стандартів колективні засоби розміщування розподіляють на такі типи: 1) готелі та аналогічні засоби розміщування (готель, мотель, готельно-офісний центр, кемпінг, клуб із приміщенням для проживання, гуртожиток для приїжджих, туристська база, гірський притулок, студентський літній табір та інші місця для тимчасового розміщування); 2) спеціалізовані засоби розміщування (санаторій, дитячий санаторій, пансіонат з лікуванням, дитячий заклад оздоровлення цілорічної дії, дитячий центр, санаторій-профілакторій, бальнеологічна лікарня, грязелікарня, будинок відпочинку, пансіонат відпочинку, база відпочинку, оздоровчий заклад 1-2 денного перебування) [6]. На рис. 1. наведена кількість колективних засобів розміщування за районами у 2015 році. Показником використання ресурсів засобів розміщування, ритмічності їх роботи є коефіцієнт використання місткості. Відомо, що при зменшенні попиту засоби розміщування не можуть реалізувати свої послуги в інший час в іншому місці, і якщо вони залишилися невикористаними, то прибуток буде втрачений, оскільки послуги не можна

накопичувати, зберігати [7]. Львівська область недостатньо забезпечена колективними засобами розміщування, крім того, існує диспропорція у територіальній забезпеченості регіону: найбільше таких закладів зосереджено в Львівському (з урахуванням обласного центру), Сколівському, Пустомитівському районах.

Рис. 1. Кількість колективних засобів розміщування за районами у 2015 році (за даними Головного управління статистики у Львівській області)

Представлено результати статистичного дослідження колективних засобів розміщування Львівської області за 2016 р. Здійснено аналіз кількості засобів розміщування у Пустомитівському районі [1].

Розподіл колективних засобів розміщування у 2016 році у Пустомитівському районі становить - 7,9 %, а розподіл суб'єктів туристичної діяльності становить 3,7 % до загальної кількості.

Упродовж 2016 року послугами колективних засобів розміщування скористалися 861 тис. осіб, у тому числі у готелях та аналогічних засобах

розміщення зупинялися 750 тис. приїжджих, у спеціалізованих засобах (санаторіях, пансіонатах, базах відпочинку) оздоровилось 111 тис. осіб.

Порівняно з 2015 роком кількість розміщених у готелях та аналогічних закладах збільшилась на 27%, у спеціалізованих закладах – зменшилась на 10%, водночас кількість іноземних громадян за цей період зросла відповідно на 47% та 13%. Упродовж 2016 року послугами суб'єктів туристичної діяльності скористалися 182 тис. осіб (у 2015 році – 113 тис. осіб), з яких 95% – громадяни України.

Результати дослідження. У 2016 році на Львівщині діяли 287 готельних закладів та 56 спеціалізованих (санаторно-курортних та відпочинкових) засобів розміщування. Упродовж року їх послугами скористалися 861,3 тис. осіб, у тому числі 106,8 тис. іноземців. У готельних закладах налічувалось 17,9 тис. місць, у спеціалізованих закладах розміщування – 12,9 тис. місць. Упродовж року у готелях та аналогічних засобах розміщення зупинялися 749,9 тис. приїжджих. Порівняно з 2015 роком їх кількість збільшилась на 158,6 тис. осіб (на 26,8%). Натомість кількість гостей, що оздоровились та відпочили у спеціалізованих закладах, скоротилась на 12,6 тис. осіб (на 10,2%) і становила 111,4 тис. осіб.

У Пустомитіському районі обслуговано дітей у віці 0-17 років у готелях та аналогічних засобах розміщування у 2015 році – 1735, 2016-2810 осіб, іноземців: 2 2015-2539 осіб, 2016 році 4031 осіб.

До системи показників статистики туризму включено показники щодо кількості колективних засобів розміщування, дитячих закладів оздоровлення та відпочинку із розподілом їх за типами, кількості розміщених осіб за окремими категоріями, включаючи іноземців, одноразової місткості та кількості номерів у колективних засобах розміщування, дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, тривалості перебування у колективних засобах розміщування, дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, кількості туроператорів (турагентів) та показники, що характеризують їх фінансово-господарську діяльність, а також відносні показники охоплення дітей

оздоровленням, коефіцієнт використання місткості, середньої місткості колективних засобів розміщування тощо.

Рис. 2. Номерний фонд готелів та аналогічних засобів розміщування у Пустомитівському районі

Одним із напрямів вивчення розвитку туристичної галузі є визначення її впливу на національну економіку. Нижче, у табл. 1 наведемо порівняльні дані місткості готелів та аналогічних засобів розміщування у Пустомитівському районі 2015-2016 рр.

Таблиця 1

Місткість готелів та аналогічних засобів розміщування у Пустомитівському районі

Кількість закладів, одиниць	2015			2016		
	Кількість закладів, одиниць	Одноразова місткість, місць	Кількість розміщених, осіб	Кількість закладів, одиниць	Одноразова місткість, місць	Кількість розміщених, осіб
1	2	3	4	5	6	7
Пустомитівський район	25	1546	49868	27	1485	51963

Отже, з вище описаного, можемо стверджувати, що кількість закладів збільшилось на 2 одиниці, а також кількість розміщених осіб.

Тривалість перебування приїжджих у готелях та аналогічних засобах розміщування у Пустомитівському районі становить : у 2015 році – 63576 ночівель, у 2016 р. – 67204 одиниць, а загальна площа становить на кінець 2015 року 33,7 тис.м²; а в 2016 році – 33,5 тис.м². На рис. 2, наведено дані номерного фонду готелів та аналогічних засобів розміщування у Пустомитівському районі.

Висновки. У статті представлено результати статистичного дослідження колективних засобів розміщування та висвітлено основні зміни. Згідно даних, бачимо розвиток у Пустомитівському районі, де збільшується попит на заклади, а саме відвідування іноземних туристів.

Подальші дослідження будуть стосуватися більш глибокого аналізу показників стану та розвитку такого типу колективних засобів розміщування як спеціалізовані засоби розміщування, які відіграють особливу роль в Пустомитівському районі Львівської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головне управління статистики у Львівській області / Колективні засоби розміщування та туристична діяльність у Львівській області / Статистичний бюлетень.- Львів.-2016.-С. 33.
2. Колективні засоби розміщування та туристична діяльність у Львівській області 2016 / Статистичний збірник. Головне управління статистики у Львівській області / Львів.- 2017.- С. 51.
3. Милашко О. Г. Колективні засоби розміщування як об'єкт статистичного вивчення / Милашко О. Г. // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський нац. екон. ун-т. – Одеса, 2014. – Випуск 2 (53). – С. 202–206.
4. Асмолова І. М. Проблеми, перспективи удосконалення управління приватними готелями в умовах підготовки та проведення в Україні „Євро- 2012” / Асмолова І. М., Воротіна Л. І. // Наук. вісник ЧДТЕУ. – 2012. – № 1 (13). – С. 190–194.
5. Філь М. І. Порівняльний аналіз зеленого туризму на Львівщині / М. І. Філь, В. З. Холявка, Т. О. Коропецька / Туризм: наука, освіта, практика. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 5-ї річниці створення кафедри туризму та готельно-ресторанної справи у Національному університеті водного господарства та природокористування (м. Рівне, 15-17 березня 2018 р.) / Редкол.:проф. В. С. Мошинський (голов. ред.) та ін. – Рівне: видавець О. Зень, 2018.– 139-142 с.
6. Філь М. І. Стан та перспективи розміщення готельних закладів Львівської області, за 2016 рік / М. І. Філь, В.З. Холявка, Т. О. Коропецька / Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького 2017, т 19, № 81.- Львів.- С. 45-48.
7. Філь М. І. Розвиток туристичної діяльності на Львівщині / М. І. Філь, В.З. Холявка / Стратегічні імперативи розвитку туризму та економіки в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю факультету міжнародного туризму та управління персоналом Запорізького національного технічного університету, м. Запоріжжя, 30–31 березня 2017 р. : в 2 т. / Колектив авторів ; за заг. Ред. проф. В. М. Зайцевої; Запорізький національний технічний університет. – Запоріжжя : «Просвіта», 2017. – Т. 1. – С. 387-389.
8. Marta Malska. Transborder cooperation in the use of healing springs of Lviv region as objects of regional tourism / Marta Malska, Natalia Antoniuk, Mariia Fil / Archives of tourism, hospitality and sport science / Copyright by Vincent Pol University in Lublin, Poland.- Vol.2 Year 2016. - P. 31-38.ISSN : 2451-5124
9. Філь М. І. Розміщування закладів готельного господарства у Львівській області за 2015 рік / М. І. Філь. Ян Бринза, Т. О. Коропецька / Інновації в управлінні

УДК: 336.2

Хорошенюк О.В.

к.юр.н., доцент кафедри права,
соціально-гуманітарної та загальноекономічної підготовки,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті запропоновано авторські визначення понять “публічна служба”, “організація публічної служби” та “модель організації публічної служби”. На основі порівняльного аналізу найбільш поширених у світі моделей організації публічної служби (класичної бюрократії, меритократичної, нової публічної служби, постмодерністської, партнерської) з’ясовано їх ключові характеристики та основні тенденції розвитку. Розкрито складові концептуального підходу до організації публічної служби в державі. Обґрунтовано важливість урахування в процесі відповідних державних реформ таких чинників, як тактичні і стратегічні потреби та інтереси суспільства, тенденції і практика організації моделей публічної служби за кордоном, а також необхідність визначення конкретних цілей публічної служби в державі на певному етапі її розвитку. Сформульовано пропозиції, які варто покласти в основу нової моделі організації публічної служби в Україні.

Ключові слова: публічна служба, модель, цілі, ресурси, цінності, корпоративна культура, відкритість, партнерство, мережі.

Abstract. In this article the author determines notions “public service” “public service organization” and “model of public service organization”. On the basis of the comparative analysis of the most widely spread models of public service organization (classical bureaucracy, meritocratic, new public service, post modern, affiliate), their key characteristics and main development tendencies have been determined. The components of the conceptual approach to the organization of public service in the country have been exposed. The importance of taking into consideration while implementing corresponding state reforms such significant factors as tactical and strategic needs and interests of the society, tendencies and practice of public service models organization abroad as well as the necessity of determination of certain purposes of the public service in the state on the certain stage of its development has been justified. The suggestions which base a new model of the organization of the public service in Ukraine have been formulated.

Keywords: public service, model, purposes, resources, values, corporative culture, partnership, openness, nets.

Вступ. Україна дедалі частіше стикається з викликами, передбачити які надзвичайно складно, а іноді – неможливо. Ці виклики здебільшого мають негативний характер і потребують своєчасного та якісного реагування

публічних інституцій. На відміну від інституцій приватного сектору, успіх їх діяльності полягає в тому, наскільки задовольняються інтереси всього суспільства, забезпечується його добробут і безпека. У свою чергу, це залежить від того, які механізми управління визначені в державі та яким чином організована публічна служба, чи стимулює вона своїх працівників до ефективного застосування цих механізмів та більш продуктивної діяльності на благо суспільства. На сьогодні у світі реалізується багато різних моделей публічної служби, дослідження яких може бути дуже корисним для України. Їх узагальнення та аналіз сприятиме пошуку для України такої моделі, яка відповідатиме потенціалу держави, цілям її розвитку, кращим європейським та світовим практикам.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених раніше частин проблеми. На сьогодні науковці обґрунтували і докладно розкрили сутність та особливості багатьох моделей організації публічної служби. Так, романо-германська (кар'єрна), англосаксонська (позиційна), ісламська, східно-азіатська, трудова і корпоративна моделі досліджувалися А.Орсарієвим [10], адміністративна, бюрократична, менеджеріальна та ринкова – В.Соловихом [12], меритократична – А.Мухаметаліною [6], сучасної бюрократії, орієнтації на клієнта, вестмінстерська, імперська, етична – О.Оболонським [9]. Р.Дінхардт та Дж.Дінхардт з аризонського університету (США) теоретично обґрунтували модель “нової державної служби”. Роль уряду щодо її запровадження висвітлено в праці вітчизняного вченого Д.Неліпи [8]. Зазначений перелік не є вичерпним. Проте й досі вчені всього світу не дали одностайної відповіді на питання, на яких засадах та згідно з якими базовими принципами повинна бути сформована модель організації публічної служби держави, щоб адекватно функціонувати в сучасних умовах динамічного і непередбачуваного розвитку та з якими ризиками стикається держава під час запровадження тієї чи іншої моделі.

Поява поняття “публічна служба” пов’язана з ім’ям французького професора Л.Дюгі (Léon Duguit), який ще в 1920-х рр. обґрунтував сфери втручання держави (“публічний” від лат. publicus – суспільний, народний, що походить від public – народ). На його думку, поняття “публічна служба” означає наступне: це “будь-яка діяльність, здійснення якої має бути визначене, забезпечене і контрольоване керівниками держави, тому що це необхідно для реалізації та розвитку взаємної соціальної залежності й тому, що за своєю природою вона може бути повністю забезпечена тільки з втручанням влади”. В Україні термін “публічна служба” з’явився в науковому обігу дещо пізніше – в 50-х роках ХХ ст., а саме завдяки відомому українському вченому Ю.Панейку. Публічну службу він розглядав як інтегровану систему різних видів служб, які слугують для задоволення суспільного інтересу. Уже тоді вчений увів у науковий обіг поняття “корпорація публічних служб” [11, с. 10], що суттєво змінило погляди на державу та її роль у житті суспільства. Водночас термін “публічна служба” є ще досить новим для українського законодавства. Вперше на законодавчому рівні він був закріплений в 2005 р. у Кодексі адміністративного судочинства України. Згодом до Кодексу адміністративного судочинства України були внесені відповідні зміни, у тому числі щодо визначення поняття "публічна служба". Так, відповідно до п. 17 ст. 4 Кодексу під публічною службою розуміється “діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади АРК, органах місцевого самоврядування[4].

Нами опрацьовано багато наукових праць, присвячених сутності публічної служби. У результаті методологічного синтезу існуючих підходів ми дійшли висновку, що публічна служба за своїм призначенням (головне – це забезпечення тактичних і стратегічних інтересів суспільства) охоплює ширше коло суб’єктів, ніж це визначено в зазначеному Кодексі. Так, на наш погляд, публічна служба – це, з одного боку, інтегрований інститут суспільства,

покликаний розв'язувати суперечності суспільного розвитку, а з другого – сфера людської діяльності в усіх типах державних, комунальних, громадських установ, організацій і підприємств щодо практичної реалізації конституційних гарантій, політики розвитку держави, тактичних і стратегічних інтересів суспільства.

З урахуванням наукових напрацювань щодо категорії “організація” та її державно-управлінських і публічних аспектів, нами встановлено, що з позиції системного підходу організація публічної служби – це комплекс заходів, засобів, ресурсів і важелів щодо формування системи установ та організацій, умов діяльності й розвитку їх працівників, з метою реалізації конституційних гарантій і цілей розвитку держави. Вона включає в себе такі складові:

- 1) інституційну: впорядковану систему органів публічної служби, а також органів управління її розвитком;
- 2) правову: нормативно-правові акти, що регулюють функціонування системи публічної служби та окремих її елементів;
- 3) ресурсну: кадрове, матеріально-технічне, фінансове, науково-методичне, інформаційне та інше забезпечення;
- 4) організаційно-технологічну: механізми та інструменти добору кадрів на публічну службу, стимулювання їх діяльності, оцінювання праці, організація взаємовідносин, реалізації публічної політики і т.ін.;
- 5) культурно-ціннісну: корпоративну культуру в системі публічної служби та ціннісні орієнтації публічних службовців.

Ключові характеристики організації публічної служби знаходять своє відображення у відповідній моделі (від лат. *modulus* – “міра, аналог, зразок”). Так, у нашому дослідженні модель організації публічної служби – це систематизована множина умов і характеристик публічної служби, що розкриває її організаційно- функціональні особливості.

На сьогодні запроваджено на практиці та описано в науковій літературі вже досить багато моделей публічної служби. В основу практично всіх існуючих моделей публічної служби покладено елементи “моделі класичної

бюрократії”, яку на початку ХХ ст. обґрунтував М.Вебер. Хоча на практиці термін “бюрократія” часто використовується для позначення негативного ставлення до системи публічної служби, за авторським баченням вказана базова модель має позитивістську орієнтацію. Учений розглядав її як раціональну форму ієрархічного управління, що передбачає наявність компетентних і неупереджених виконавців державних завдань, вирішення їх у повній відповідності із законодавством і визначеними процедурами, упорядкованість діловодства та свободу службовців від суб’єктивного впливу посадових осіб. Важливим також є те, що згідно з цією моделлю всі призначення проводяться на основі заслуг та рівня компетенції. Остання характеристика є ключовою в моделі, що набула особливої популярності в науці і поширення на практиці протягом останніх десятиліть – меритократичній моделі публічної служби. Меритократія (букв. “влада достойних”, від лат. *meritus* – гідний і др.-грец. *κράτος* – влада, правління) – модель організації публічної служби, згідно з якою керівні пости повинні займати найздібніші щодо управління люди, незалежно від їхнього соціального походження та фінансового достатку. Модель меритократії – одна з найстаріших моделей публічної служби, адже її ключові елементи були розроблені на сході в рамках конфуціанської філософії ще в V ст. до н.е. Відповідає їй ідея суспільства, керованого носіями знання, яка зустрічається в Платона. У праці “Держава” він відстоює тезу про те, що державою повинні керувати носії знання – філософи, які на той час вважалися найосвіченішими людьми в державі. Моделі публічної служби, які ґрунтуються на принципі меритократії, вже довели свою ефективність. Практично вони застосовані в організації публічної служби в Сінгапурі, Франції, Китаї, Грузії. Ключові риси сучасної меритократичної моделі яскраво проявляються в сінгапурській моделі публічної служби. Так, набір і просування співробітників публічної служби здійснюється на основі їх знань, ділових якостей і заслуг. Комісія з питань державної служби разом з державними установами відбирають здібних учнів, присуджують їм стипендію для здобуття вищої освіти. Потім ці учні

зобов'язуються працювати протягом певного часу в організаціях, які оплатили їхнє навчання. Деякі з них згодом відбираються на посади в системі публічної служби. Вони направляються на роботу почергово в кілька установ, з тим щоб отримати широкий досвід. Поступово їм надається все більше повноважень з метою всебічного розвитку та перевірки ділових якостей. Хоча всі державні службовці періодично проходять атестацію з використанням системи оцінки поточного робочого потенціалу, просування по службі здійснюється тільки на основі досягнень. Докладаються також значні зусилля з метою найму та утримання талановитих працівників. Оклади високопоставлених державних службовців прирівняні до окладів фахівців цього самого рівня приватного сектору. Особлива увага приділяється зміцненню морального духу і забезпеченню благополуччя службовців. [7, с. 9–10].

Китайська меритократична модель публічної служби відрізняється тим, що при виборі кандидатів на посади в органах влади враховується й суспільна думка. У Китаї назвали цю модель “вибір плюс вибори” – “selection plus election”: компетентні лідери відбираються і просуваються у своїй кар’єрі не лише на основі досягнень у роботі, а й за суспільної підтримки, що встановлюється за допомогою опитувань громадської думки, спеціального внутрішнього оцінювання та різних “локальних” виборів. Китайці вважають, що така модель політичного лідерства орієнтована на благо існуючого і майбутніх поколінь [3]. Водночас Китайська меритократична модель не позбавлена недоліків: багато хто з вищого державного керівництва здобув докторські ступені вже перебуваючи на посаді, і кар’єрне зростання керівників регіонів хоча й відбувається з урахуванням активності цих керівників, але почасти без урахування показників розвитку регіонів, які свідчать про їх реальні результати і досягнення [5]. Сінгапурська меритократична модель також має свої обмеження для застосування в інших державах. Як зазначають фахівці, не варто забувати, що Сінгапур є містом-державою і має невеликий розмір. Потім його вкрай технократичний за своїм характером бюрократичний апарат функціонує в умовах панування однієї з партій і до недавнього часу – в

умовах деполітизації громадян [7, с. 29]. Нині меритократичну модель визначили як базову для реформування публічної служби в Казахстані [2], для чого вже закладено правові основи [6].

Модель нової публічної служби (New Public Service) виникла у 1980-х рр. як наслідок теоретичного осмислення практичного використання концепції Нового державного менеджменту (New public management). Публічна служба в межах цієї моделі призначена для надання послуг суспільству на принципах, що застосовуються в приватному секторі, а її функціональною особливістю стає те, що вона більшою мірою координує діяльність надавачів послуг, а не регулює її. В центрі уваги публічних службовців перебувають потреби та інтереси суспільства.

Сьогодні модель нової публічної служби в різних модифікаціях та різною мірою представлена практично в усіх країнах світу. Окремі елементи запроваджені й в Україні: дозвільні офіси, адміністративні центри, громадські ради, громадські експертизи, громадські слухання, профілі професійної компетентності посадовців і т.ін.

Постмодерністська модель публічної служби, або, як її скорочено називають, Post-NPS (NPS – New public Service). Основні категорії, які розкривають сутність цієї моделі: суспільні та особистісні цінності, гуманізм, організаційні цінності розвитку, організаційний клімат, відкритість організаційних систем, мережі. Ця модель передбачає, що поліпшення якості трудового життя в організації (задоволеність від роботи і робочих відносин, якість керівництва, знання і компетентність, різноманітність інструментарію управління, організаційна культура і т.д.) зрештою зумовлює широкі соціально-економічні зміни в суспільстві. Так, надається суттєве значення суб'єктивним характеристикам людини – не лише мотивам її поведінки, а всьому спектру емоцій і почуттів, які впливають на відносини між реальними людьми [7, с. 12].

Підвищує результативність та суттєво розвиває соціальний капітал партнерська модель публічної служби, яка обрана для подальшого

впровадження сучасною Шотландією. Згідно з цією моделлю уряд, органи місцевого самоврядування та сервісні організації повинні підтримувати і розвивати зв'язки між собою та з населенням, створювати умови для розширення можливостей громадськості і територіальних громад щодо проектування та надання якісних публічних послуг. Практично цю модель у Шотландії планується реалізовувати через політичну угоду між національним урядом і місцевим самоврядуванням, на підставі якої буде сформовано чіткий план дій для всіх залучених суб'єктів. До цього потенційні партнерства розробляють і погоджують з урядом свої заходи. Так, вимогою цієї угоди має бути те, щоб створювалися партнерства навколо реальних проблем – для досягнення конкретних суспільно значущих результатів. Усі сторони мають визначити пріоритети і здійснити кроки, які забезпечують ефект зниження вартості публічної послуги та попиту на неї в більш довгостроковій перспективі. Для поширення позитивної практики та її продовження усі надавачі публічних послуг повинні публічно звітувати, як завдяки скоординованим діям і спільній роботі з партнерами досягаються кращі результати.

Концептуальний підхід сприяє досягненню суспільних цілей, запобіганню кризовим ситуаціям та підвищенню ефективності публічної служби в державі. Варто зауважити, що на практиці модель публічної служби суттєво змінюється переважно тоді, коли виникають певні суспільні кризи, які й зумовлюють системні зміни в публічній службі як своєрідному локомотиві на шляху бажаних змін у державі, ключовому інструменті розв'язання назрілих проблем і запобігання новим. Так, сучасна вітчизняна модель публічної служби була в основному сформована в 90-х рр. Зараз у державі знову виникла потреба в її трансформації, пошуку нової, більш ефективної моделі, адже виникли нові негативні обставини, зумовлені черговою глобальною фінансово-економічною кризою та складною політичною ситуацією.

Уряд України одним із пріоритетів визначив модель “доброчесної публічної служби”. Як зазначено на урядовому порталі, з одного боку, має бути законодавчо визначено реальні вимоги до службовців, систему мотивації, у тому числі достойну оплату праці, а з другого - посилення громадського контролю за їх діяльністю та взаємодії з громадськістю. Хоча не була визначена назва цієї моделі, але за своїм змістом така модель вже впроваджується. Так, новими цінностями сучасних публічних службовців пропонувалися цінності публічної служби, що пов’язані із загальною управлінською культурою (політична нейтральність, чесність і непідкупність, нове управлінське та економічне мислення, суворе дотримання законності, управлінський професіоналізм, ефективність, якість, своєчасність виконання службових обов’язків), а також базові цінності – патріотизм, відданість народу, національно-духовна свідомість, повага і вільне володіння державною мовою, обстоювання національних інтересів, національна гідність, політико-правова культура [1, с. 497, 499]. Обрана для України модель доброчесної публічної служби орієнтована насамперед на зміну мотиваційно-ціннісних чинників та посилення контролюючих функцій громадськості, що зумовлено існуючим станом суспільних справ в Україні, більшою мірою політичною ситуацією. Однак слід брати до уваги й інші суспільні проблеми, імовірні в майбутньому суспільні інтереси, що сприятиме вибору найбільш ефективної моделі.

Висновки. Основні характеристики еволюції, якими можна описати вектор змін у трансформації моделей публічної служби, можна представити через такі дихотомічні зв’язки: закритість→ відкритість, централізація→ децентралізація, правління→співуправління, суспільство→людина, регулювання→послуги, технологізація→гуманізація, ієрархія→мережі, регламентації→інновації, управління→служіння, автономія→ залежність, субординація→партнерство, кваліфікація→талант, страх→довіра, бюрократія→полікратія, повноваження→компетентність, директиви→цінності, функції→завдання, стабільність→конкуренція.

Ці характеристики не належать до якоїсь однієї моделі, яка вже є у світі, кожна з них відображає загальносвітову тенденцію. Однак їх необхідно враховувати при визначенні необхідних змін щодо публічної служби нашої держави. Структурно-параметричний синтез основних світових моделей публічної служби дав нам підстави сформулювати концептуальні положення, які варто покласти в основу нової моделі публічної служби в Україні, основні серед них:

1) публічна служба будується навколо тактичних і стратегічних потреб та інтересів людей, територіальних громад, суспільства загалом;

2) формування системи органів публічної служби та визначення їх чисельності має відбуватися з урахуванням інтегральної здатності її суб'єктів ефективно й результативно працювати разом для досягнення конкретних суспільних результатів, які в сукупності забезпечуватимуть постійне підвищення якості життя та безпеку народу;

3) принципи організації публічної служби в державі зрозумілі для суспільства і забезпечують її відкритість, прозорість і підзвітність народу;

4) усі публічні службовці прагнуть постійно підвищувати свою продуктивність знижувати витрати на надання публічних послуг;

5) умови проходження публічної служби є такі, що приваблюють, утримують і стимулюють продуктивну діяльність талановитих і кваліфікованих фахівців, заохочують гендерну рівність;

6) керівники публічного сектору мають не тільки великий досвід практичної роботи, а й глибокі знання щодо публічного управління;

7) публічні службовці зацікавлені у взаємодії з громадськістю для отримання конкретних спільних результатів;

8) у державі посилюється координаційна роль публічної влади;

9) публічні структури забезпечені ресурсами, яких достатньо для досягнення визначених цілей, у тому числі достовірною інформацією, що має не вузько спрямований, а системний характер;

10) у державі високий рівень довіри громадян до публічних інституцій.

Модель добросовісної публічної служби, яка обрана урядом України для подальшого впровадження в державі, є дійсно важливою для подолання проблем корупції, закритості і суспільної довіри. Однак варто враховувати ще й інші суспільні проблеми, тому нова модель публічної служби в Україні має інтегрувати елементи різних моделей, що впливають на розв'язання цих проблем. Визначити ці елементи можна за допомогою з'ясування проблемного поля впливу інститутів публічної служби в Україні, що є завданням подальших наукових досліджень в окресленому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія державної служби в Україні : у 5 т. – Т. 5: Документи і матеріали. Кн. 1. 1914-1991 /упоряд. : Г. В. Боряк (кер. кол. упоряд.), Л. Я. Демченко, В. С. Лозицький та ін. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 824 с.
2. Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее [Электронный ресурс]: Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 17 января 2014 г. // Официальный сайт Президента Республики Казахстан. – Режим доступа: http://www.akorda.kz/ru/page/page_215750_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaevanarodu-kazakhstan-17-yanvarya-2014-g
3. Китайская меритократия против западной демократии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.saskanascenrs.lv/ru/prjamaja-rech/kitajskaja-meritokratija-protiv-zapadnojdemokratii/>
4. Кодекс адміністративного судочинства України // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35. – Ст. 446.
5. Крастев И. Подъем и падение демократии? Меритократия? [Электронный ресурс] /И. Крастев. – Режим доступа : <http://www.globalaffairs.ru/number/Podem-i-padenie-demokratii-Meritokratiya-16033>
6. Мухаметалинова А. О. Меритократия на государственной службе [Электронный ресурс] / А. О. Мухаметалинова. – Режим доступа : www.group-global.org/storage_manage/download_file/18828
7. Нарращивание потенциала государственной службы для развития на местном уровне: государственная служба Сингапура (тематическое исследование) [Электронный ресурс] : Записка Секретариата Комитета экспертов по государственному управлению, Нью-Йорк, 16–20 апреля 2012 г. –
8. Режим доступа : <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan048431.pdf>
9. Неліпа Д. Концепція “нової державної служби” Джанет і Роберта Денхардт / Д. Неліпа // Вісн. держ. служби України. – 2013. – № 3. – С. 12–15.
10. Оболонский А. В. Бюрократия для XXI века? Модели государственной службы: Россия, США, Англия, Австралия / А. В. Оболонский. – М. : Дело, 2002. – 166 с.
11. Орсариев А. А. Мировые модели государственной службы и опыт Казахстана [Электронный ресурс] / А. А. Орсариев. – Режим доступа : <http://www.ia-centr.ru/expert/10135>
12. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред.
13. В. П. Тимошука, А. М. Школика ; Центр політ.-прав. реформ. – К. : Конус-Ю, 2007. – 735 с.

УДК: 631.11:658.8

Докторук Є.В.

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація: У статті визначено відмінності між поняттями організаційна та корпоративна культура підприємства, наведено рівні, складові елементи корпоративної культури та завдання менеджменту компанії щодо її формування.

Ключові слова: корпоративна культура, організаційна культура, менеджмент підприємства, управління персоналом

Abstract: The article defines the differences between concepts of organizational and corporate culture of the enterprise, presents the levels, components of the corporate culture and the company's management tasks in relation to its formation.

Key words: corporate culture, organizational culture, enterprise management, personnel management

Вступ. У сучасних умовах господарювання в Україні корпоративній культурі продовжують приділяти не достатню увагу, хоча вона є надважливим елементом фундаменту у побудові ефективної системи управління персоналом. Також існує певна підміна понять організаційна і корпоративна культура. Багато науковців їх ототожнюють, проте вони мають певну відмінність.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблема дослідження понятійного апарату організаційної культури підприємств займається велика кількість зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як Л. Елдрідж, А. Кромбі, У. Оучі, М. Пакановский, Н. О'Доннел- Тружилло, С. Мішон, П. Штерн, Р. Кілманн, М. Сакстон, А. Мак- Лін, Ж. Маршалл, Є. Браун, Д. Мацумото, А.И. Наумов, В.А. Погребняк, Т.О. Соломанідіна, Г.М. Захарчин, О.М. Браницький; також слід відмітити, що багато вчених присвятили свої дослідження

корпоративній культурі, з них такі як К. Голд, К. Шульц, Б. Карлофф, М. Армстронг, Р.Л. Кричевський, В.В. Томілов, В.А. Співак та ін. [1].

Метою статті і визначення понять організаційної та корпоративної культури та відмінностей між ними, а також вивчення складових елементів корпоративної культури компанії.

Результати дослідження. Термін «корпоративна культура» з'явився в ХІХ сторіччі. Його було сформульовано та застосовано німецьким фельдмаршалом Мольтке, якій застосував його, даючи характеристику взаємовідносин в офіцерському середовищі. В той час взаємовідносини регулювалися не тільки уставами, судами гідності, але і дуелями: шабельний шрам був обов'язковим атрибутом приналежності до офіцерської «корпорації». Правила поведінки, як писані так і неписані, склалися в середині професійних спільнот ще в середньовічних гільдіях, причому порушення цих правил могли призвести до виключення їх членів із спільноти. Спеціалісти галузі менеджменту організації вважають, що організації, як і нації, мають свою культуру. Процес формування організаційної культури цікавий для організації, в першу чергу, можливістю регулювання поведінкових установок персоналу на підставі тих цінностей, які прийнятні для організації, але не є пріоритетними, а іноді і відходять від цінностей, які склалися в суспільстві. В сучасній літературі є достатньо багато визначень поняття «корпоративної культури». Як і багато інших термінів, цей термін не має єдиного тлумачення. В сучасній учбової і наукової літературі налічує більш 50 понять «корпоративної культури». Одним з популярних та розповсюджених є визначення, що корпоративна культура – це набір припущень, переконань, цінностей і норм, які поділяються всіма членами організації [2].

Проте слід зауважити, що відповідні елементи можуть як формуватися свідомо керівництвом так і виникати спонтанно у середовищі працівників незалежно від бажання керівництва. До того ж вони не завжди можуть співпадати з офіційно сформованими правилами та нормами поведінки на рівні топ менеджменту. Тому важливо розділяти ці поняття, для чіткого

усвідомлення елементів культури організації (компанії), що сформувались спонтанно у процесі її діяльності та сформовані керівництвом у відповідності до мети та цілей компанії та вимог соціокультурного середовища.

На відмінності організаційної та корпоративної культури є багато поглядів науковців, що відрізняються за трактуванням даних понять та їх змісту. Так, на думку А.А.Максименко [3], основою відмінності корпоративної і організаційної культур є розмір організації. «Для малої і середньої групи, якою є організація, що складається з десятків або сотень працівників, більш відповідним буде поняття організаційної культури (особовий або статусно-рольовий контакт, розвинена внутрішня неформальна структура і тому подібне). У організації, що має в своєму складі декілька тисяч чоловік, відсутня внутрішня неформальна структура, статусно- рольовий контакт або взагалі знайомство на рівні статусів; стосовно неї можна говорити про корпоративну культуру».

І. Грошев [4] вважає, що поняття «організаційна» застосовне до локальної галузевої організації, «корпоративна» до багатoproфільної міжнародної корпорації, а «підприємницька» до культури малих підприємств. На думку Т.О. Соломанідіної [5] адекватнішим для цілей управління являється термін «організаційна культура», так як не кожне підприємство, фірма або організація є корпорацією, тобто поняття «організаційна культура» ширше за поняття «корпоративна культура». Якщо поняття «корпоративна» тлумачити як загально професійне, на рівні цінностей і норм даного бізнесу, підприємницької діяльності або сфери виробництва, то тоді корпоративна культура включає ширші норми і цінності, що визначають соціальну значущість і відповідальність працівників, зайнятих в цій сфері. У даному контексті поняття «корпоративна культура» охоплює організаційні культури окремих компаній, зайнятих в певному бізнесі. А.І. Пригожин [6] вважає, що «уміло визначивши функції, мотивацію, розвиток стосунків між працівниками, узгодження інтересів, залучивши працівників до вироблення загальних цілей, можна розвинути організаційну культуру до рівня

корпоративної, коли інтереси і дії працівників максимально зосередяться на мету організації в цілому».

Ми погоджуємося з певними складовими трактувань, наведених вище, але спробуємо розмежувати цих два поняття більш детально. На нашу думку, організаційна культура є сукупністю поведінкових моментів, символів, ритуалів і міфів, які відповідають цінностям, які поширенні серед працівників і передаються кожному члену, так би мовити, «з вуст в уста» у якості життєвого досвіду. Вона формується у певному сенсі самостійно без свідомого впливу та корекції з боку вищого керівництва.

У свою чергу, корпоративна культура - це свідомо сформульовані інтереси, ідеї і цінності керівництвом компанії, що відповідають місії, цілям та стратегічним планам розвитку організації та викладені у певній матеріальній формі (корпоративні правила, кодекс поведінки тощо). Це управління повсякденною поведінкою працівників усіх рівнів через систему необхідних для діяльності організації цінностей, норм, правил, ритуалів, традицій і символів, що здійснюється усвідомлено топ менеджментом компанії.

Ці визначення дозволяють нам зрозуміти, що є підприємства без корпоративної культури, але немає компаній без організаційної культури. Треба розуміти, що в організаційній культурі, яка формується стихійно (ситуативно), можуть складатися негативні норми поведінки персоналу, наприклад: грубіянити клієнту - це нормально, якщо підлеглий зробив роботу добре - це заслуга начальника, якщо погано, то його вина, зарплату можна переглядати і заднім числом - нічого їм стільки грошей платити, брак допустимий, головне, щоб його не помітив замовник, проявляєш ініціативу - значить хочеш вислужитися перед керівником і т.д.

Тому, корпоративна культура у системі управління персоналом підприємства повинна розглядатися як стратегічний інструмент, що дозволяє орієнтувати усі його підрозділи та усіх працівників на загальні цілі, підвищувати ініціативу персоналу, забезпечувати відданість загальній справі, полегшувати спілкування. Корпоративна культура – це добре сформована

система керівних переконань, принципів і технологій у життєдіяльності підприємства.

Корпоративна культура виявляється у філософії та ідеології управління, ціннісних орієнтаціях, віруваннях, очікуваннях, нормах поведінки. Корпоративна культура регламентує поведінку людини і дає можливість прогнозувати її реакцію в критичних ситуаціях [7].

Виділяють три рівні корпоративної культури: рівень поверхневої (символьної) культури, смисловий рівень («цінність»), рівень цінностей світосприйняття [8]. При цьому головною проблемою є те, що кожен наступний рівень є все менш очевидним. Самий верхній складає усе те, що можна побачити, почути або зрозуміти, спостерігаючи за поведінкою працівників підприємства. Виявити більш глибокі складові набагато важче.

У деяких підприємствах в якості базисного виступає припущення про неприязнь людей до праці, з якого випливає припущення про те, що вони будуть по можливості ухилятися від виконання своїх обов'язків. Менеджмент такого підприємства жорстко контролює дії працівників, обмежує ступінь їхньої волі, колеги підозріло ставляться один до одного. Культура більш прогресивних підприємств ґрунтується на припущенні про те, що кожен індивід прагне на високому рівні виконувати доручені йому обов'язки. У таких підприємствах робітники мають більшу волю і більшу відповідальність, колеги довіряють один одному і працюють спільно. Базові припущення найчастіше виникають з основних переконань засновника підприємства або його перших керівників.

Корпоративна культура формується на базі організаційної культури. Вона повною мірою пояснює усі складові управління підприємством: стратегію, цілі, ринкові ніші, стан продуктивності праці, якості товарів, відношення до споживачів, конкурентів і т.д. У свою чергу за допомогою корпоративної культури можна формувати організаційну культуру новоствореного підприємства чи коригувати вже сформовану в існуючій організації.

Сутність корпоративної культури у системі управління персоналом підприємства визначають:

- загальнолюдські цінності, сполучення інтересів персоналу (співробітництво, новаторство, довіра і т.д.) з корпоративними інтересами (підвищення конкурентоспроможності, завоювання ринкової ніші і т.д.);

- реальні ринкові вимоги до управління підприємством (пріоритет споживача, якість роботи та ін.) і вимоги до персоналу (відданість підприємству, акцент на почутті спільності, причетності до загальної справи підприємства та ін.).

Отже, метою корпоративної культури є формування поведінки персоналу, що сприяє досягненню мети та цілей підприємства.

Для досягнення даної мети в процесі управління персоналом підприємства необхідно вирішувати наступні задачі:

- розвиток у персоналу почуття причетності до справ підприємства;
- заохочення залучення персоналу у спільну діяльність на благо підприємства;
- зміцнення стабільності системи соціальних відносин;
- підтримка індивідуальної ініціативи працівників;
- надання допомоги персоналу в досягненні особистого успіху;
- створення атмосфери єдності менеджерів і персоналу підприємства;
- делегування відповідальності;
- зміцнення корпоративної родини (поздоровлення персоналу із сімейними, трудовими святами, подіями і т.д.) [8].

У цій роботі величезна роль приділяється менеджерам, їхній організаційній культурі та вмінню працювати з персоналом. Керівництво корпоративною культурою у підприємстві здійснює, насамперед, весь менеджерський склад на принципах безперервності і тривалого впливу.

Висновки. Отже, на нашу думку, відмінність між поняттями організаційна та корпоративна культура все ж таки існують і полягають у площинні формування відповідної культури в компанії. Організаційна

культура формується спонтанно, так би мовити, знизу догори, базуючись на поглядах, цінностях та віруваннях звичайних працівників. У свою чергу корпоративна культура базується на чітко зважених рішеннях менеджменту компанії, що формують культуру у відповідності до мети та цілей компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Синицька О.І., Білецька О.О. Організаційна чи корпоративна культура: теоретичні підходи до тлумачення понять / О.І. Синицька, О.О. Білецька // Вісник хмельницького національного університету: економічні науки. - №5 Т.1. – 2011. – С. 99-102.
2. Корпоративна культура організації / В.В. Юрченко, Ю.В. Мельник, Н.В. Богданова. Навчально-методичний посібник. – К.: Міністерство доходів та зборів України, 2014. – 44 с.
3. Максименко А.А. Организационная культура : системно-психологические описания: [учебное пособие] / Максименко А.А. – Кострома : КГУ, 2003.– 168 с.
4. Грошев И.В. Организационная культура : [учебное пособие] / Грошев И.В.– М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 288 с.
5. Соломанидина Т.О. Организационная культура компании. [учебное пособие] / Соломанидина Т.О. – М. : ООО «Журнал управление персоналом», 2003. – 456 с.
6. Пригожин А.И. Методы развития организации / Пригожин А.И.– М. : МЦФЭР, 2003.– 864 с.
7. Балабанова Л.В., Сардак О.В. Управління персоналом. Підручник.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.
8. Елена Пятникова. Как изменить корпоративную культуру? [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/hrm/hrm294.html>.

УДК 378

Завидівська О. І.,
канд.екон .наук, доцент кафедри менеджменту та соціальних наук
Львівський інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Федак К.В.
магістрант

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА ЗДОРОВ'Я ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІ

Анотація. Актуальність статті полягає в тому, що в сучасному світі все частіше постає проблема професійного вигорання, що відображається на здоров'ї працівників, мотивації до роботи тощо. В майбутньому це призводить до зниження працездатності та плинності кадрів.

Ключові слова: професійне вигорання, здоров'я працівників, мотивація, ефективність праці.

Abstract. The urgency of the article is that in the modern world the problem of professional burning is becoming more and more frequent. This is reflected in the health of workers, motivation to work, etc. In the future it is aimed at reducing the efficiency and turnover of personnel.

Key words: professional burnout, health workers, motivation, labor efficiency.

Вступ. Проблема професійного вигорання є особливо помітною. В умовах низького соціально-економічного життя, відсутності доступу до ресурсів, які допомагають долати стрес, цей феномен зустрічається серед працівників практично усіх сфер.

Підвищений інтерес до проблеми професійного вигорання обумовлений тим, що в колективі завжди є певна кількість працівників, які почуваються виснаженими як морально, так і фізично, що в результаті позначається на ефективності професійної діяльності, психологічному самопочутті, здоров'ї тощо.

В повсякденному житті все частіше працівники зіштовхуються з безліччю факторів ризику для здоров'я, які можуть бути присутніми в робочому середовищі. Більшість ризиків пов'язана з взаємодією між типом роботи, організаційним та управлінським середовищем, навичками та компетенцією співробітників і підтримкою, доступною для співробітників під час виконання своєї роботи. Ці ризики тісно пов'язані з поняттям професійного вигорання.

Термін «вигорання» можна визначити як стан, який залежить від різних учасників процесу: від працедавця, колективу і самого працівника. На це можуть впливати фактори, пов'язані з роботою, індивідуальні характеристики особи, наприклад, певні люди мають більшу схильність до цього чи занадто високі вимоги до себе. Крім того, причиною вигорання можуть бути наявність або відсутність ресурсів підтримки.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що понад половина українців сьогодні перебувають у стані емоційного вигорання. Кожен третій працівник мав досвід перебування у такому стані, що приводить до негативних наслідків як для працівника так і для підприємства в цілому.

Аналіз досліджень та постановка завдань. Проблеми професійного вигорання працівників в процесі праці вивчали у своїх працях такі вчені, як: Коновчук Н., Романовська О., Набільська Є., Мірошніченко О., Лаврова К., Левин А., Мащак С., Грішнова О. та багато інших.

Метою даного дослідження є виявити закономірності формування процесу професійного вигорання та методів боротьби з даним явищем.

Відповідно до мети були поставлені наступні завдання:

- обґрунтувати теоретичні аспекти терміну професійного вигорання;
- здійснити аналіз проблем, що виникають як наслідок вигорання працівників;
- розробити рекомендації та визначити шляхи подолання проблем для уникнення погіршення здоров'я працівників задля збереження ефективної діяльності підприємства.

Результати дослідження. Процес розвитку професійного вигорання – це поступове накопичення негативних емоцій, котрі не мають адекватного виходу, особистість демонструє зростання напруги у спілкуванні з колегами по роботі, друзями та знайомими; поступово емоційна хронічна втома переходить у фізичну; спостерігаються розлади сну і як наслідок – людина не має сили працювати. Поступово хронічна втома викликає стан апатії та депресії, спалахи роздратування, почуття напруги, дискомфорту. До основних симптомів професійного вигорання можна віднести п'ять основних груп (рис. 1). Таким чином, синдром професійного вигорання характеризується поєднанням симптомів порушення у психічній, соматичній і соціальній сферах.

Рис. 1. Основні симптоми професійного вигорання [1]

Професійне вигорання виникає під впливом певних факторів. До зовнішніх факторів (пов'язані з роботою) відносять [2]:

- особливості організації праці – надмірне робоче навантаження, незрозумілі (неповні) посадові інструкції, невизначені обов'язки, рольовий конфлікт, невизнання на роботі – всі ці фактори можуть посилити ймовірність вигорання;
- робота, що вимагає постійної концентрації і відданості клієнту, який в той же час потребує ретельного догляду, часто призводить до психічного перевантаження;
- відсутність професійної мотивації, монотонна робота, низька заробітна плата.

Внутрішні фактори, що можуть призвести до вигорання (індивідуальні) [2]:

- особисте ставлення до роботи – гіперболізована професійна етика, надмірне переживання щодо проблем клієнтів;
- недостатня компетентність;
- високі особисті амбіції і недоліки в підтримці особистого психічного балансу.

Все це має негативні наслідки, адже створює економічні витрати для роботодавців, оскільки знижується продуктивність праці і зростає плінність кадрів. Для працівника це «відбивається» на здоров'ї, а також сімейному і соціальному житті.

Звичайно основним фактором професійного вигорання є тип професії. Дослідження, які були проведені на ринку праці в Україні показали, що до професій, представники яких більше за інших перебувають у зоні ризику, наражаючись на те, щоб відчути й пережити стан емоційного вигорання, належать учителі, медики, банкіри, соціальні працівники та продавці. Дані опитування демонструють, що саме представники соціономічних професій (тип роботи «людина – людина») найбільше схильні до вигорання [3].

Менеджер або працівник, який відчуває на собі дію синдрому «професійного вигорання», може намагатися подолати ситуацію, уникаючи співробітників, фізично і подумки дистанціюючись від них. Уникнення та

дистанціювання можуть проявлятися багатьма шляхами. Наприклад, працівник часто буває відсутній на роботі. Він може спілкуватися безособовим способом з колегами, зменшувати власну залученість до контактів з ними, зрештою стає депресивним і починає сприймати ситуацію як «безнадійну». Він може залишити свою посаду чи взагалі змінити професію [4, с.8].

Професійне вигоряння не тільки небезпечно для самих працівників, але і приносить збитки компанії. Наслідки вигорання для організації:

- Зниження задоволеності працею;
- Збільшення плинності кадрів;
- Погіршення соціально-психологічного клімату;
- Збільшення несприятливих фізичних і емоційних симптомів самопочуття працівників;
- Погіршення якісних і кількісних показників роботи;
- Збільшення витрат на забезпечення здоров'я працівників.

Існує чимало конкретних способів припинити шлях синдрому «професійного вигорання»: культивування інших інтересів, не пов'язаних з професійною діяльністю; внесення різноманітності в свою роботу; підтримання свого здоров'я, дотримання режиму сну і харчування; оволодіння технікою медитації; відкритість новому досвіду; уміння не поспішати і давати собі достатньо часу для досягнення позитивних результатів у роботі й житті; обдумані зобов'язання; читання не тільки професійної, а й іншої хорошої літератури; участь у семінарах, конференціях, де надається можливість зустрітися з новими людьми і обмінятися досвідом; періодична спільна робота з колегами, яка значно відрізняються професійно і особистісно; участь у роботі професійної групи, що дає можливість обговорити виниклі особистісні проблеми, пов'язані з роботою; хобі, що приносить задоволення [5, с. 15].

В свою чергу працедавець може допомогти своєму «вигорілому» працівнику [6]: переглянути навантаження працівника; залученість до роботи, чи не надто вона монотонна для нього тощо; баланс між роботою та іншими

сферами життя; розвиток і навчання працівників; вдячність і винагорода; турбота про здоров'я і безпеку; стосунки; цінності.

За даними, які були отримані в результаті опитування українського кадрового порталу, серед 857 респондентів з різних регіонів України. 47% респондентів вважають, що заняття улюбленою справою – це найкращий спосіб боротьби з будь-якими емоційними та психологічними проблемами. 40% українців переконані, що діяти потрібно радикально, а тому вбачають єдиний ефективний спосіб боротьби з емоційною дисгармонією – зміна роботи. З метою оздоровлення та боротьби з емоційним вигоранням, українці надають перевагу перебуванню з рідними, а також заняттю улюбленим хобі чи спортом [3].

Профілактичні, лікувальні, реабілітаційні заходи вияву та подолання професійного вигорання особистості повинні сприяти обмеженню дії чинників стресу: зняття психічної напруги, підвищення професійної мотивації, вирівнювання балансу між витраченими зусиллями, матеріальною, моральною винагородою, соціальним схваленням.

З метою подолання професійного вигорання працівникам необхідно використовувати технічні перерви, тайм-аути, ділові ігри для збереження психічного і фізичного здоров'я; оволодіти вміннями і навичками саморегуляції, релаксації, розширити коло спілкування за межі професійного, підтримувати хорошу фізичну форму, змінювати види діяльності на непрофесійні.

Цілеспрямована профілактика професійного вигорання передбачає розвиток умінь і навичок рівномірного розподілу професійних навантажень; швидке перелаштування з одного виду діяльності на іншій; конструктивне вирішення конфліктів, підвищення професійної майстерності та кваліфікації шляхом самоосвіти та короткострокового навчання, вивчення досвіду успішних фахівців [7].

Для уникнення професійного вигорання необхідно дотримуватись високої якості трудового життя, яке характеризується певними ознаками [8, с. 150]:

1. Робота має бути цікавою саме для цього конкретного працівника.
2. Мають бути створені умови для безперервного навчання, постійного професійного зростання, розвитку здібностей працівників.
3. Винагорода і визнання праці мають бути справедливими і сприйматися як такі.
4. Умови праці мають відповідати санітарно-гігієнічним нормам.
5. Нагляд з боку керівництва має бути мінімальним, однак здійснюватися завжди, коли в ньому виникає необхідність.
6. Працівники повинні брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їх роботи та їх частки.
7. Мають бути забезпечені гарантії роботи та дружні взаємовідносини в трудовому колективі.
8. На належному рівні має бути побутове та медичне обслуговування працівників.

Перелік цих положень можна доповнювати. Якість трудового життя можна підвищити шляхом зміни на краще будь-якого з цих складових. Мотивуючий вплив якості трудового життя полягає не стільки у її рівні, скільки у напрямку її зміни [8, с. 151].

Однією із важливих умов також є сформованість умінь адекватно розподіляти обов'язки у професійному та приватному житті. Вигорання посилюється лише тоді, коли межі між професійним та власним життям розпочинають стиратися, а професійна діяльність потребує значної частини часу.

Для збереження психологічного здоров'я фахівця слід обмежувати професійну діяльність і не поширювати її на життя у сімейному чи родинному колі, взаємодію із друзями.

Висновки. Отже вигорання – це процес поступової втрати емоційної, розумової та фізичної енергії, що проявляється у симптомах емоційного, розумового виснаження, фізичної втоми, особистісної відстороненості та зниження задоволення від роботи.

До групи ризику належать фахівці, діяльність яких пов'язана з постійним спілкуванням з людьми, тобто ті, які працюють в системі професій «людина-людина», а саме педагоги, медики, журналісти, соціальні працівники, консультанти. Особливо швидко «вигорають» працівники, які мають меланхолійну вдачу та характеризуються сором'язливістю і скромністю. Вони схильні до накопичення емоційного дискомфорту.

Професійне вигорання має негативні наслідки як для працівника (втрата інтересу, погіршення здоров'я тощо) так і для підприємства (зниження продуктивності праці, плинність кадрів).

Тому для запобігання професійного вигорання необхідно дотримуватись певних правил, а саме:

- збільшувати задоволення від роботи. Робота є насолодою: коли вона має сенс, цікава, творча, приносить добрі плоди і винагороди, навантаження є достатнє;

- навантаження має відповідати рівню можливостей, компетентностей, підтримки і загалом вимог інших сфер життя;

- регулярне поповнення енергії та відновлення;

- бути в мережі добрих стосунків – сім'ї, дружби, команди, спільноти, де є взаємна відповідальність, підтримка і допомога тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коновчук Н.С. Основні причини та профілактика професійного вигорання у менеджерів / Н. С. Коновчук // Правничий вісник Університету "КРОК". – 2012. – Вип. 14. – С. 91-95. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2012_14_20.
2. Романовська О. В. Причини та особливості прояву синдрому «професійного вигорання» в соціальних працівників / Романовська О. В., Набільська Є. М. // Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2011. – № 3 (11). – С. 103–107.
3. Український кадровий портал «Head Hunter.ua» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.hh.ua.

4. Мірошниченко О. А. Профілактика синдрому «професійного вигорання» у працюючих в екстремальних умовах: Навчально-методичний посібник. / Олена Анатоліївна Мірошниченко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 156 с.
5. Лаврова К. Синдром вигорання: профілактика и управление. Пособие для сотрудников, работающих в программах снижения вреда / К. Лаврова, А. Левин. – М. : ССВЦВЕ, 2009. – 69 с.
6. Інтернет – платформа «ProHR» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://prohr.rabota.ua>.
7. Мащак С. О. Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема / С. О. Мащак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. – 2012. – Вип. 2(1). – С. 444-452.
8. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник / О.А. Грішнова. – 5-те вид., оновлене. – К. : Знання, 2011. – 390 с.

УДК 658

Коропецька Т.О.

*к.е.н., доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут,*

Діль А.В.

*викладач кафедри готельно-ресторанного бізнесу,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут,*

Кравченко О.Ю.

магістрант спеціальності «Менеджмент»

EVENT-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ПОСЛУГ

Анотація. Стаття присвячена вивченню інноваційних засобів управління в сфері послуг, а саме – event-менеджменту. Розкрито сутність поняття «event-менеджмент», досліджено основні його аспекти та засоби застосування на практиці в сфері послуг.

Ключові слова: івент-менеджмент, івент, інновації, управління, маркетинг.

Abstract. The article is devoted to the study of innovative means of management in the field of services, namely, event management. The essence of concept "event-management" is revealed, its main aspects and means of application in the sphere of services are investigated.

Key words: event-menedzhent, event, innovation, management, marketing.

Вступ. Пошук ефективних моделей функціонування бізнесу формує потребу в розробці та використанні нових підходів до управління, застосування креативних, інноваційних управлінських методів та інструментів. В якості інноваційного засобу управління розглядається event-менеджмент, який все активніше застосовують на практиці українські компанії та підприємства.

«Event-management» з англійської, дослівно перекладається як управління подією. В Україні цей вид діяльності називається організацією подій або івент-менеджментом та є одним з найефективніших інструментів PR (від англ. public relations - зв'язки з громадськістю, «піар»), спрямованих на отримання довготривалого ефекту у формуванні іміджу підприємства, його впливу на суспільні інтереси та потреби.

Ціллю event-менеджменту в туристичній галузі, готельно-ресторанній та інших галузях сфери послуг є залучення та утримання клієнтів і як результат – отримання більшого прибутку. Саме тому, досліджена тема є актуальною для вивчення та застосування на практиці.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. У вітчизняних наукових дослідженнях проблемам розвитку івент-менеджменту в компаніях присвячено мало уваги, більшість із аспектів управління та організації заходів взагалі не розкрито. Серед провідних вчених, які займалися дослідженням сучасних технологій у сфері організації заходів варто відзначити Ю. Азарова, А. Денисенка, Ф. Джані, О. Шумовича, К. Федорова, В. Музиканта, Дж. Голдблатта, Б. Кнаузе, У. Хальцбаура та інших. Кожен із зазначених дослідників запропонував власну класифікацію event-менеджменту, а їх наукові праці покладені в основу міжнародних навчальних магістерських курсів в області event-менеджменту та стали посібниками для практиків в даній індустрії.

Основними завданнями статті є дослідження інновацій event-менеджменту, аналіз сучасних тенденцій системи event-менеджменту в компаніях, в тому числі туристичної та готельно-ресторанної галузях, а також пошук можливостей розвитку event-менеджменту в Україні.

Результати дослідження. Ефективний event-менеджмент – це достатньо новий для України напрямок, це перспективна для просування цінностей бренду на ринку, адже дозволяє вибудувувати тісний емоційний зв'язок між бізнесом та клієнтом. Event-менеджмент є цікавою галуззю, що розвивається та дає можливість кар'єрного росту для всіх, хто захоплюється

організацією та плануванням заходів. Цей вид діяльності включає вивчення бренду, цільової аудиторії, розробку концепції заходу, планування логістики та координацію технічних аспектів перед безпосереднім виконанням умов заходу.

Отже, event-менеджмент включає планування, піар, маркетинг, комунікації та продажі, бюджетування. Івент - це завжди можливість зустрічі зі своєю цільовою аудиторією, можливість зрозуміти її потреби та пріоритети і таким чином вплинути на вибір.

У.Хальцбаур в своїй книзі зазначає, що event-менеджмент включає в себе всі плановані, організовані, контролюючі та управлінські міри, які необхідні для проведення виключно єдиного в своєму роді заходу – event [1].

Ю. Касьянов розглядає event як свято, влаштоване для співробітників або клієнтів компанії [2]. Крім свят, під event розуміють конференції, виставки, прес-конференції, а під event-менеджментом – їх успішна організація [3].

Українські фахівці, зайняті в івент-індустрії, використовують поняття «івентивний маркетинг» – «event marketing» позначаючи ним досягнення маркетингових цілей фірми шляхом організації та проведення заходів. Івентивний маркетинг розглядається як один з нових інструментів створення і підтримки іміджу компанії або її продукції.

Цікавість фахівців до цього методу просування фірми пояснюється наступними факторами:

- зростанням рекламного кластера, що веде до ослаблення інтересу до прямої реклами;
- зростанням конкуренції і, як наслідок, збільшенням чутливості споживачів до нецінових факторів – іміджу марки, якості продукту.

Event-менеджмент розуміють як впровадження методів управління проектами – project management в практику проведення подій [4], наголошується на необхідності формалізованого проектного підходу до організації заходів.

Подальший розвиток event-менеджменту в українських компаніях дозволить збагатити практику компаній важливою інноваційною управлінською технологією, що допомагає ефективно вирішувати наступні завдання [5]:

- підвищення впізнаваності продукту, послуги або компанії;
- підвищення обізнаності про послуги організації (подія просуває окрему послугу);
- презентація сприятливого іміджу продукту, послуги, місця або організації (заходи можуть бути використані як для вибудовування іміджу, так і для його зміцнення);
- зростання продажів продукту або, наприклад, відвідуваності місця;
- задоволення потреб суспільства, як соціальних, так і матеріальних.

Для кращого розуміння процесу планування заходів можна звернутися до системи, запропонованої Л. Картером, який під плануванням пропонує розуміти наступні кроки [5]:

- 1) розробку концепції event (теми та ідеї);
- 2) постановку цілей і завдання event;
- 3) координацію співробітників і ресурсів на підготовку;
- 4) моніторинг бюджетів і дедлайнів;
- 5) проведення заходу;
- 6) follow-up – аналіз результатів event.

В сучасному світі ефективному керівнику важливо фокусуватись на вирішенні бізнес-завдань, а не на логістичних, адміністративних та організаційних питаннях. Event-менеджмент, по суті, є програмою управління заходом, яка залежно від поставлених цілей та передбачає виконання event-менеджером різнопланових дій – побудову логістики, драматургії, сценографії заходу. Організація заходу – це кожного разу новий проект.

Event-менеджмент як окремий напрямок бізнесу почав розвиватися на заході в середині 80-х років ХХ століття, коли можливості прямої реклами, а також різних рекламних и BTL-акцій були вичерпані. З того часу організація

подій ввішла в практику великих корпорацій і малих підприємств. В Україні можливості для розвитку event-бізнесу великі і зазвичай пропозиція випереджує потреби ринку. На сьогодні не всі керівники розглядають event-менеджмент значущим елементом управління, вважаючи, що всі бізнес-події, в.т.ч. конференції, семінари, презентації, корпоративні зустрічі, всього лише новий різновид спільно проведеного часу колег, партнерів, або клієнтів компанії. Тому, головні цілі event-менеджменту (підвищення мотивації співробітників, підтримка корпоративного духу, відчуття команди, підвищення іміджу компанії, залучення нових клієнтів, збільшення прибутку) залишаються поза увагою таких керівників. Але, не дивлячись на це, event-менеджмент в Україні продовжує розвиватися і знаходить своїх прихильників, адже використання будь-яких заходів event-менеджменту в діяльності компанії приведе до бажаного результату, якщо правильно побудувати процес планування та реалізації заходу. Event-менеджмент – перспективний напрямок, що дозволяє компаніям підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку, збільшити прибуток і рівень лояльності клієнтів і партнерів [6].

Проаналізувавши вітчизняні та зарубіжні наукові джерела літератури, ми прийшли до висновку, що більшість науковців виділяють наступні елементи event-менеджменту: вивчення складнощів, тонкощів, нюансів бренду; визначення цільової аудиторії; розробку концепції заходу; планування логістики і координацію технічних аспектів безпосереднього виконання (включаючи умови проведення заходу).

Спектр застосування інструментів event-менеджменту досить широкий. Event-менеджмент – перспективний напрямок, що дозволяє компаніям підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку, збільшити прибуток і рівень лояльності клієнтів і партнерів.

Автор О. Є. Завгородня у своїй статті «Додаткові послуги та інновації в соціокультурному просторі ресторанного бізнесу» [7] пропонує впроваджувати інноваційні послуги у сфері event-менеджменту ресторанного бізнесу, зокрема:

- організацію та проведення різних заходів, зокрема таких як офіційні прийоми, фуршети і бенкети,
- святкування ювілеїв і весіль, днів народжень, барбекю на природі та ін.;
- забезпечення доступу відвідувачів до караоке- залів;
- кейтеринг,
- надання послуг флориста, дизайнера букінг-артиста, фото і відео зйомки;
- організацію святкування з послугами відомих артистів різних жанрів, музичних колективів;
- надання послуг піротехніків, кондитерів;
- проведення дитячих свят з використанням дитячого меню, клоунів, улюблених персонажів казок, героїв мультфільмів, фокусників, ілюзіоністів, лялькового театру, шоу мильних бульбашок, рухливих ігор,
- кулінарних майстер-класів, турнірів із караоке;
- надання дитячого майданчика;
- надання VIP будиночків;
- забезпечення та організація активного відпочинку – катання на квадроциклах, велосипедах, лижах, тощо;
- організацію риболовлі, полювання, збирання грибів та ягід;
- організацію пейнтболу, гри в теніс, купання в басейні та перебування в сауні [7].

Популярний готельно-ресторанний комплекс «Південна Брама», що знаходиться у Хмельницькому по вулиці Житецького 1/1, використовує у своїй діяльності принципи event-менеджменту, що допомагає їм у проведенні свят, покращує управління подіями та їхню організацію, вибудовує дружні взаємостосунки в колективі та залучає нових відвідувачів скористатися їхніми послугами.

Одним із перспективних напрямків event-індустрії в Україні є MICE. MICE – це мистецтво організації заходів за кордоном. Поняття MICE включає 4 пункти: – Meetings - зустрічі, стратегічні, циклові наради, переговори, презентації; – Incentives - інсентив, заохочувальні поїздки, мотиваційні програми, стимулювання лояльності партнерів, співробітників, дилерів; – Conferences / Conventions - конференції, форуми, конгреси; – Exhibitions / Events - виставки, подієвий туризм, корпоративні події. На даний момент це перспективна сфера бізнесу, одна з найбільш захоплюючих і перспективних в усьому світі, яка тільки набирає свої оберти. В даний час безумовними світовими лідерами індустрії MICE як і раніше є США, Великобританія, Німеччина та Австралія. До світових лідерів швидко наближається ряд інших країн Європи, а також Китай, Південна Корея, Індія, Таїланд, Японія, Бразилія, Мексика, Південна Африка та інші держави. В Україні індустрія MICE-туризму сформувалась відносно недавно і зараз дуже стрімко розвивається. Високі стандарти сервісу в цій області в нашу країну привезли самі клієнти – зарубіжні компанії, які звикли до якісного обслуговування у себе вдома. В Україні вже Асоціація ділового туризму України ВТА Ukraine – добровільне громадське неприбуткове об'єднання, яке об'єднує своїх членів (учасників) на підставі спільності інтересів для реалізації місії і цілей Асоціації. Місія Асоціації: об'єднати зусилля професіоналів індустрії ділового туризму та MICE для створення умов ефективного розвитку галузі в Україні. Загалом Асоціація об'єднує компанії, які займаються MICE та надає їм підтримку.

Висновки. Оскільки методи ведення бізнесу в Україні та управління загалом знаходиться у фазі активного розвитку, будь якого роду інновації є неминучими. Особливо це стосується сфери послуг. На нашу думку, систематизація розрізнених event і планування кожної окремої події в рамках event-політики є наступною стадією розвитку event-менеджменту для українських компаній. В цьому випадку event-менеджмент стає інноваційним інструментом досягнення цілей фірми на всіх етапах її функціонування.

Загалом можна зазначити, що в Україні event-менеджмент тільки набирає оберти. Потрібен час, щоб з'явилися заклади підготовки професіоналів, виникла потреба у людей в отриманні нестандартного якісного продукту сфери event, а також розуміння, що це перспективний бізнес. Event-менеджмент – це насамперед інструмент маркетингових комунікацій. Розуміти дане поняття слід ширше, ніж просто організація заходів. Заходи event-менеджменту спрямовані не тільки на просування товарів і послуг підприємства, але і його самого. Event-менеджмент дозволяє формувати імідж підприємства, лояльність клієнтів, залучати нових партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Event-менеджмент / У.Хальцбаур, Э.Йеттингер, Б.Кнаузе, Р.Мозер, М.Целлер [пер.с нем. Т.Фоминой].- М.:Эксмо, 2007.-384с.
2. Касьянов Ю.В. PR-кампания своими силами. – СПб.: Питер, 2008. – 250 с.
3. Shone A., Parry B. Successful event management: a practical handbook. – Cengage Learning EMEA, 2004. – P. 13
4. Wikipedia. Event Management. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Event_management#Marketing_tool
5. Carter L. Event Planning. – AuthorHouse, 2007. – P. 3.
6. Денисенко А. Ю. Event-менеджмент та event-маркетинг [Електронний ресурс] / А. Ю Денисенко. – Комерційний директор. – 2006. – Режим доступу: <http://www.eventum-premo.ru/event-management-and-event-marketing>
7. Завгородня О. Є. Додаткові послуги та інновації в соціокультурному просторі ресторанного бізнесу// Культура України. – 2016, Випуск 52 – С. 129-139.
8. Готельно-ресторанний комплекс «Південна Брама» - Режим доступу: <https://pivdennabrama.uaprom.net>

УДК: 331.101.3:334.716

Коропецька Т.О.

*к.е.н., доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут,*

Скорий Є.Л.

*магістрант спеціальності «Менеджмент»
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. В статті досліджено потенціал та розвиток впровадження систем мотивації на підприємствах, зарубіжний досвід в даному напрямку.

Abstract. In the article the potential and development of introduction of systems of motivation at enterprises, foreign experience in this direction is researched.

Проведено аналіз шляхів покращення становища ймовірного розвитку систем мотивації.

Ключові слова: мотивація, проблеми розвитку, зарубіжний досвід, впровадження систем мотивації, мотивація праці, підприємство.

The analysis of ways to improve the situation of probable development of systems of motivation is carried out.

Key words: Motivation, problems of development, foreign experience, implementation of motivation systems, motivation of labor, enterprise.

Вступ. Необхідне впровадження перетворень та формування нової системи мотивації праці, а також розробка та впровадження нових підходів до побудови моделей мотивації праці, які б враховували структурні зміни внутрішньої будови мотивації, що спостерігаються сьогодні.

Вивчення проблем мотивації трудової діяльності має як теоретичне, так і пряме практичне значення. Від того, як розуміє та чи інша людина свою трудову діяльність, якими мотивами вона керується, залежить її ставлення до роботи. Успішна господарська діяльність підприємства, випуск конкурентоспроможної продукції залежить не лише від технічного оснащення організації, наявності сучасних технологій, чітко поставленої системи контролю якості продукції, маркетингових досліджень ринкового середовища та послідовного впровадження концепції просування товарів на ринки, а й від кваліфікації співробітників підприємства, ефективного управління персоналом.

Мотивація працівників потребує неабиякого уміння, наполегливості та розуміння людської природи. Вона вимагає розвинених здібностей спонукати виконавців до вищого рівня напруження, зусиль, відповідальності, якості, досягнення ефективних результатів.

Розгляд даної проблеми є актуальним для сучасного економічного середовища чи окремого підприємства, оскільки не завжди використовуються всі елементи мотивації, а лише ті, що є менш затратними, а тому не раціональними для стимулювання персоналу на окремому підприємстві. Для ефективного стимулювання праці необхідно розробляти і впроваджувати нові

моделі мотивації трудової діяльності, які в свою чергу будуть сприяти підвищенню продуктивності праці на даному підприємстві.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Дослідження зарубіжних та вітчизняних літературних джерел щодо дослідження теорії й методології мотивації персоналу, психології управління свідчить про безсумнівний інтерес вчених до цієї проблеми.

Зарубіжні вчені такі, як Дж. К. Грейсон, Г. Десслер, А. Маслоу, знайшли глибоке обґрунтування шляхи ефективного управління персоналом та його мотивації, розкриті чинники, що сприяють або перешкоджають підвищенню продуктивності праці робітників.

Серед вітчизняних вчених питання мотивації персоналу знаходить своє відображення в роботах А. Новикової, Г. Дмитренко, З. Живко, І. Савицької, К. Ковальської, О. Попрозмана, Захарчин Г.М. [2 – 7].

Незважаючи на значний внесок цих вчених у дослідження даної проблеми, гострота і актуальність її вимагають подальшого поглибленого аналізу, переосмислення традиційних концепцій та розробки сучасних методик формування та реалізації мотиваційних моделей та систем для підприємств.

Метою даної статті є зосередження уваги на необхідності підвищення ефективності управління персоналом, зокрема його мотивації. Оскільки ефективне управління зумовлює побудову конкурентоспроможного підприємства, а отже на пряму залежить від її людських ресурсів, конкретних результатів праці, ініціативності, дисципліни, тому варто розглянути основні проблеми мотивації праці та можливі шляхи їх подолання.

Результати дослідження. Найважливішою умовою впровадження стратегічних змін є зацікавленість всіх категорій персоналу в досягненні стратегічних орієнтирів. Реалізація цієї умови передбачає ефективну розробку та використання системи мотивації.

Трудова діяльність людини залежить як від внутрішніх мотивів, що виникають у разі замкненої взаємодії людини і мети, так і від мотивів

відкритої взаємодії, коли суб'єкт зовнішнього середовища породжує мотиви, що спонукають людину до певних дій. Об'єктивними різновидами зовнішньої мотивації є стимулювання здіючим на підприємстві порядком призначення премій, правилами внутрішнього розпорядку, наказами та розпорядженнями керівництва.

На сьогодні матеріальне стимулювання працівників підприємств, як основна складова частина загальної системи мотивації, перейняло здебільшого риси, притаманні попередній адміністративно-командній системі господарювання. Внаслідок відсутності прямої залежності розміру премії від конкретних результатів роботи працівників структурних підрозділів підприємства, вона перестала виконувати свою головну функцію – стимулюючу, і перетворилась в просту надбавку до посадового окладу.

Відсутність висококваліфікованих кадрів, спроможних забезпечити належну організацію і функціонування підприємства за ринкових умов, зводять практично нанівець всі спроби розробки, а тим більше – впровадження високоефективної системи цільового управління, в якій чільне місце належить системі мотивації. Подальше послаблення мотивації праці неминуче призведе до загострення негативних соціально-економічних процесів які мають місце в нашій державі. Слід також враховувати фактори, які зумовлюють поведінку працівника, і їх необхідно враховувати в практиці мотивації трудової діяльності. До таких факторів належать: фізичний тип особистості (вік, стать тощо), професійна підготовка, рівень самосвідомості та освіченості, вплив зовнішнього середовища, психологічний клімат у колективі;

При організації системи мотивації праці на підприємстві потрібно дотримуватися високої внутрішньої мотивованості працівників.

Також при формуванні дієвої системи мотивації необхідно спиратися на постійний аналіз і вдосконалення відносин між: роботодавцями і найманими працівниками, керівниками та їхніми підлеглими, конкуруючими робочими групами, групами, що виконують споріднені функції.

Однак, сьогодні на багатьох підприємствах України застосовуються лише окремі елементи системи мотивації. Тому така система не має комплексного характеру, оскільки традиційно ці елементи не поєднані один з одним, використовуються окремо. Ще одним недоліком такої системи мотивації є те, що вона має поточний, короткотерміновий характер, не націлена на майбутнє. На більшості вітчизняних підприємствах керівництво не приділяє стратегічної уваги розробці системи мотивації, яка в більшості випадків має перманентний характер.

Швидке поширення нових іноземних термінів як в побуті, так і в бізнесовій сфері, призвело до того, що сьогодні питанням мотивації захопилися не тільки керівники, а й самі працівники, що постійно очікують зовнішнього стимулювання своєї роботи.

Ще однією проблемою є те, що на підприємствах рідко здійснюється процес мотивації на основі індивідуального підходу до винагородження, яке є основою дієвості будь-якої моделі мотивації як матеріальної, так і моральної. Більшість керівників надають перевагу використанню моральної моделі мотивації, а працівники навпаки – матеріальній моделі, оскільки вбачають в ній єдине джерело задоволення власних потреб.

Не досконалі методи мотивації на підприємствах проявляються у не використанні або дуже рідко використовуються такі економічні (прямі) методи як оплата навчання, виплати за раціональне використання робочого часу. Якщо розглядати економічні (непрямі) методи, то рідко надають пільги на користування житлом, транспортом, пільгове харчування, винагорода вільним часом. Тільки провідні підприємства країни чи галузі використовують такий метод нематеріальної мотивації, як участь робітників у прийнятті рішень.

Тому для формування ефективної системи мотивації необхідно шукати шляхи вдосконалення, звернутись до досвіду інших країн, в яких система мотивації праці вже давно носить характер постійного удосконалення, а підприємства віддають значно більшу роль у розвитку даного питання.[3]

Використання зарубіжних методів мотивації є в більшій частині неприйнятною для підприємств України, оскільки в них незадовільні матеріальні потреби, не говорячи вже про моральні. При розробці нематеріальних моделей мотивації необхідно враховувати ціннісні орієнтації працівника, а саме індивідуалізм, орієнтація на майбутнє та досягнення успіху, тощо.

Тому в Україні погано працюють популярні на Заході технології управління по цілях. Світові тенденції мотивації зводяться до наступного: посилення ролі керівних працівників у забезпеченні інтересів власника; стимулювання за досягнення конкретних результатів; використання гнучких графіків роботи і систем оплати праці.

У США одним з основних способів мотивації є матеріальна винагорода. Оплата праці в американських компаніях визначається не результатами праці, а кількістю відпрацьованого часу. У США оклади керівника вищої ланки встановлюються індивідуально з урахуванням змісту і результатів його роботи. На підприємствах існує проста система преміювання, яка передбачає частку працівника у фонді преміювання, яка відповідає розміру його окладу в сумі окладів всіх працівників. Таким чином, дохід працівників на американських підприємствах визначається результатами оцінки атестації і рівнем попередньої заробітної плати. [11]

Французька модель мотивації праці характеризується більшим розмаїттям економічних інструментів, включаючи стратегічне планування й стимулювання конкуренції, гнучкою системою оподаткування. Відмінна риса її — включення стратегічного планування в ринковий механізм. Базисом ринкових відносин у французькій моделі є конкуренція, що безпосередньо впливає на якість продукції, задоволення потреб населення в товарах і послугах, зменшення витрат виробництва. [11]

Оплата праці французьких фірм характеризується двома тенденціями: індексація заробітної плати залежно від вартості життя й індивідуалізація оплати праці. Індекси цін на споживчі товари враховуються в оплаті праці

практично на всіх великих підприємствах, що відбивається в колективних договорах із профспілками. Принцип індивідуалізації оплати праці у Франції здійснюється шляхом урахування рівня професійної кваліфікації, якості виконуваної роботи, кількості внесених раціоналізаторських пропозицій, рівня мобільності працівника. Застосовують три основні підходи до індивідуалізації оплати праці:

1. Для кожного робочого місця, оцінюваного на основі колективної угоди, визначаються мінімальна заробітна плата й «вилка» окладів. Оцінка праці кожного працівника здійснюється щодо виконуваної роботи, а не щодо праці співробітників, зайнятих на інших робочих місцях. Критеріями трудового внеску працівника є кількість і якість його праці, а також участь у громадському житті підприємства.

2. Зарплата ділиться на дві частини: постійну, що залежить від займаної посади або робочого місця, і змінну, що відображає ефективність праці. Додатково виплачуються премії за високу якість роботи, сумлінне ставлення до праці тощо. Персонал бере активну участь в обговоренні питань оплати праці в рамках спеціальних комісій.

3. На підприємствах здійснюються такі форми індивідуалізації заробітної плати, як участь у прибутках, продаж працівникам акцій підприємства, виплата премій.

У французькій моделі становить інтерес методика оцінки праці (яка зазвичай має багатофакторний характер) і використовувані критерії. Зміст цієї методики в загальному вигляді зводиться до такого. На підприємствах застосовується бальна оцінка ефективності праці працівника (від 0 до 120 балів) за шістьма показниками: професійні знання, продуктивність праці, якість роботи, дотримання правил техніки безпеки, етика виробництва, ініціативність. Персонал підприємства при цьому ділиться на 5 категорій. До найвищої — першої — відносять працівників, які набрали від 100 до 120 балів; до другої — тих, що набрали від 76 до 99 балів, і т.д. Одночасно діє низка обмежень: до першої категорії можна віднести не менше 5 і не більше 10%

працівників одного підрозділу й однієї професії, до другої — від 30 до 40%, до третьої — від 35 до 45%. У разі відсутності на роботі від 3 до 5 днів на місяць надбавка скорочується на 25%, протягом 10 і більше днів — на 100%.

Перевага французької моделі мотивації праці полягає в тому, що вона відчутно стимулює ефективність і якість праці, слугує фактором саморегулювання розміру фонду оплати праці. При виникненні тимчасових труднощів фонд оплати праці автоматично скорочується, завдяки чому підприємство безболісно реагує на кон'юнктурні зміни. Модель забезпечує широку поінформованість працівників про економічне становище компанії.

У Великобританії нині існує дві модифікації оплати праці, що залежать від прибутку: грошова й акціонерна, що передбачає часткову оплату акціями. Крім того, передбачається можливість застосування системи заробітної плати, що коливається, повністю залежачи від прибутку фірми.

На підприємствах Великобританії участь у прибутках запроваджується тоді, коли, відповідно до індивідуальної чи колективної угоди, на додачу до встановленої зарплати регулярно виплачується певна частка від прибутку підприємства. Залежно від бази для вирахування суми, що розподіляється через систему участі в прибутках, розрізняють участь у прибутках, участь у чистому доході, участь в обороті або утвореній вартості, трудову пайову участь, чисто трудову участь. [11]

Пайова участь у капіталі передбачає внесення частини особистих заощаджень працівників в обмін на акції або облігації фірми з використанням цих грошей на придбання основних фондів і оборотних коштів. Пайова участь у капіталі тягне за собою передачу учасникам корпорації частини прибутку (доходу), в тому числі у вигляді дивідендів або відсотків, виплату допомоги чи премій підприємства.

Трудова пайова участь поєднує зазначені вище форми. Працівник одержує дохід за трьома напрямками: основна заробітна плата, частка від участі в прибутку на основі праці, частка від прибутку на основі вкладеного ним капіталу.

Практичне застосування зазначених моделей нової системи оплати праці у Великобританії показало, що дохід працівників від участі в прибутках у середньому становить 3% від базового окладу, лише в деяких фірмах він досяг 10 % від окладу. Після впровадження участі у прибутках кількість робочих місць зросла на 13%, при цьому середня зарплата на фірмах з такою системою участі виявилася на 4% нижчою, ніж у звичайних фірмах. Разом з тим участь у прибутках у формі розподілу акцій позитивно позначається як на компанії, так і на її службовцях, поліпшує їхнє ставлення до роботи, створює сприятливу атмосферу у фірмі, стимулює ефективнішу роботу. Від застосування такої системи можна чекати значного підвищення продуктивності праці.

У центрі німецької моделі мотивації праці перебуває людина з її інтересами як вільна особистість, що усвідомлює свою відповідальність перед суспільством. Свобода в економічному значенні — це розуміння інтересів суспільства й знаходження свого місця в системі «виробництво—споживання». Але не кожний громадянин у змозі працювати відповідно до вимог ринку. Ринкове господарство Німеччини називається соціальним тому, що держава створює умови для всіх громадян, перепиняє прояви несправедливості й боронить усіх обділених і беззахисних: безробітних, хворих, старих і дітей. Соціальна справедливість і солідарність — неодмінні передумови суспільного консенсусу. Західні дослідники дійшли висновку, що гармонійне поєднання стимулювання праці й соціальних гарантій становить собою одну з найкращих моделей, будь-коли відомих в історії економічних теорій. Ця модель забезпечує рівною мірою як економічний добробут, так і соціальні гарантії.

Проте не лише матеріальний бік мотивації становить основу інтересу працівників до продуктивної праці.

Google четвертий рік поспіль очолює список кращих роботодавців світу. З одного боку, можна заперечити, що ця компанія може собі це дозволити, враховуючи її масштабність, але, з іншого боку, щоб створити такий проект і постійно тільки вдосконалюватись, необхідні кваліфіковані співробітники з

бажанням віддаватися роботі цілком і повністю. Тому Google – найпоказовіший приклад того, як потрібно мотивувати співробітників, щоб вони приносили якомога більше користі роботодавцю. [13]

По-перше, Google створив комфортабельні, затишні і стимулюючі творчий процес умови праці, зокрема обладнав вельми оригінальний центральний офіс. Спортивний комплекс, невелика клініка, перукарня, хімчистка, розваги (гірка з другої на першій поверх, катання на самокаті і велосипеді), релакс в масажному кріслі, смачна їжа, і, нарешті, можливість розміщення домашніх тварин, якщо без них ви не можете зосередитися на виконанні поставленого завдання. Співробітники компанії пишаються своєю роботою, не хочуть її втратити і намагаються всіляко бути корисними, відчуваючи таку турботу про себе і розуміння своїх потреб, нехай іноді і вельми специфічних.

Організм кожної людини має свої особливості, зокрема це стосується працездатності залежно від часу доби. Не новина, що типова “сова” не зможе виконувати роботу повноцінно рано вранці, в той же самий час “жайворонки” під вечір теж не відрізняються особливою продуктивністю. Мало хто з компаній готовий враховувати цей нюанс з наступним складанням індивідуальних графіків роботи співробітників. Кайдани тимчасової прив’язки – це не про Google. В компанії завжди можна домовитися про зміщення графіка в ту чи іншу сторону.

Чи не хочете на роботі жити нею єдиною? І це не проблема! В Google вам дозволять чверть робочого часу присвячувати своїм особистим проектам, ніяк не пов’язаним з посадовими обов’язками. Саме таким “особистим проектом” колись була пошта Gmail – незаперечний доказ користі від даного виду мотивації. Цей метод застосовує не тільки Google, але вже з іншою метою. Компанії, що не мають можливості повноцінно оплачувати роботу співробітників, дозволяють їм займатися підробітком на основному місці роботи, щоб не втратити цінні кадри.

І останній “хіт” від Google – медитація. У компанії обладнали спеціальні кімнати для цього процесу, наймають вчителів буддизму. Мета – навчання співробітників техніки медитації і як наслідок – підвищення їх усвідомленості, самодостатності, спокою, енергійності, ентузіазму та креативності, а також націленість на взаємодопомога в колективі. [13]

В Україні, на жаль, мотивація співробітників полягає в маніпулюванні заробітних плат, тобто підприємства то збільшують, то зменшують платню працівників залежно від перебування на ринку. Тільки великі підприємства, висококваліфікованому персоналу крім високої заробітної плати пропонують соціальний пакет, який покриває частину витрат життєдіяльності працівника (медична страховка, доплата до відпустки, пенсійне накопичувальне страхування, мобільні послуги тощо).

На основі вищенаведених концепцій можна сформувати ефективну систему мотивації персоналу на підприємстві, яка буде враховувати не лише інтереси керівників, але й потреби персоналу. У сучасних економічних умовах, винахідлива мотивація повинна знаходитись на перших позиціях у формуванні стратегії підприємства.

Висновки. Для досягнення відчутного економічного ефекту українським підприємствам слід впровадити такі складові системи мотивації праці:

- поєднання елементів погодинної і відрядної систем оплати праці; встановлення розміру оплати праці залежно від рівня кваліфікації, якості роботи, стажу;
- встановлення надбавок, премій за безаварійну роботу, довгу експлуатацію машин;
- індивідуалізація оплати праці з урахуванням ініціативності, старанності працівника, дотримання ним правил техніки безпеки, поведінки на виробництві, а також з урахуванням складу сім’ї тощо.

Комплексна система мотивації та оцінки результатів праці персоналу підприємств має широкі можливості для покращення результативності роботи як окремого працівника, так і всього колективу підприємств в цілому.

Звичайно, мотивація праці не є основним завданням керівництва організації. Але працівники, які вдало мотивовані на якісне виконання роботи та готові працювати з повною віддачею є саме тим інструментом, що за правильного використання призведе не лише до зростання продуктивності праці, а й до появи нових можливостей.

Отже, мотивація виступає одним із основних чинників, які безпосередньо впливають на рівень та обсяг виробництва, результативність роботи, конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Дана проблема на сьогодні досить актуальна, а тому потребує постійного удосконалення.

Система мотивації праці розвивається, використовуючи при цьому все нові і нові напрямки. Не можна впевнено говорити, що нові методи стимулювання діють безвідмовно і без негативних наслідків. Адже, кожна ситуація має як негативні, так і позитивні ефекти. Тому при формуванні нових, прогресивних систем мотивації будуть виникати інші питання, вирішення яких буде основою для побудови ефективної системи управління персоналом на підприємстві, забезпечення належного рівня продуктивності праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриковская О. В., Соловьева Ж. В. Проблемы мотивации праці управлінського персоналу /Гриковская О. В., Соловьева Ж. В.// Актуальні проблеми економіки. – 2008. - №9(87). - С. 86 – 91.
2. Дмитренко Г. Організаційно – технологічний аспект формування механізму цілеспрямованої мотивації персоналу /Г. Дмитренко// Вища школа – 2009. - №12. – С. 19 – 28.
3. Ковальська К. В. Нові підходи до мотивації персоналу в стратегічному управлінні корпораціями /К. В. Ковальська, Р. В. Рак// Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. - №1. – С. 29 – 33.
4. Новикова А. Психология мотивационных стимулов персонала /А. Новикова// Вісник КІБіТ. – 2010. - №1. – С. 91 – 96.
5. Попрозман О. І. Мотивація персоналу на підприємствах /О. І. Попрозман// Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. - №9. – С. 139 – 142.
6. Савіцька І. А. Роль нематеріального стимулювання в мотивації праці персоналу /І. А. Савіцька// Розвиток національної економіки в умовах євроатлантичної інтеграції та

- світової фінансової кризи: Матеріали Міжнар. наук. – практ. конфр. молодих учених та студентів, 5 – 6 березня 2009 /МОНУ, МФУ, БДФА, Молдовська економічна академія, Лазька політехніка. – Чернівці, 2009. – С. 184 – 186.
7. Живко З. Б. Аналіз та оцінка системи мотивації персоналу як чинника безпеки /З. Б. Живко// Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №10. – С. 65 – 73.
  8. Єськов О. Мотивація і стимулювання праці // Економіка України. 2001.-№2
  9. Русаков С.В. Аналіз систем мотивації персоналу з урахуванням досвіду провідних країн світу / С.В. Русаков // Вісн. Хмельницького нац. ун-ту. – 2009. - №5. – С.93-96.
  10. Петраченко Д. Мотивація і стимулювання праці персоналу як інструмент удосконалення діяльності підприємства / Д. Петраченко // Схід. – 2009. – №9. – С. 23-27.
  11. Козаченко А.В. Зарубіжний досвід мотивації праці [Електронний ресурс].Доступ: http://www.elitarium.ru/2010/10/22/zarubezhnyjj_opyt_motivacii_truda.ht
  12. Кулик І. Мотивація праці в Україні та за кордоном/ І.Кулик // Вісник Київського Інституту бізнесу і технологій. - К.: Вид-во КІБІТ. – 2011. – Вип.1. – С.62-66
  13. Електронний ресурс Escadra.com ua. <https://escadra.com.ua/izobretatel'naya-motivaciya-sekretu-uspeshnyx-kompanij.html>

УДК 658.3:316.46

Шкодін О. С.,
канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

НОВІ ТРЕНДИ У ФОРМУЛІ УСПІШНОГО ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ

Анотація: У статті підлягають розгляду питання щодо нових тенденцій ефективного ведення бізнесу. Виокремлено нові бізнес-технології. Узагальнено особливості базових рівнів інтелектів: IQ, EQ, VQ.

Ключові слова: бізнес, бізнес-технології, коефіцієнт інтелекту, коефіцієнт емоційного інтелекту, коефіцієнт життєвої енергії, успіх.

Abstract. The questions of new trends of the effective business are considered in this article. The new business technologies are identified. The features of basic levels of the intellects IQ, EQ, VQ are generalized.

Keywords: business, business technologies, intelligence quotient, emotional intelligence, vitality quotient.

Вступ. Усі процеси сучасного бізнес-середовища складні та динамічно розвиваючі. З метою підвищення ефективності управління бізнес-процесами, їх оптимізації, і, як результат, досягнення успіху у веденні бізнесу, актуальності набуває впровадження нових бізнес-технологій. Однак, головний секрет «Золотої формули успіху» полягає у тому, що її просто не існує – нажаль, ані в житті, а ні в бізнесі. Та, все ж таки існує «золотий ключик», що

здатний допомогти відшукати необхідні елементи для формування пазлу успіху.

Ведення бізнесу – це професія. Як і будь-яка інша робота, вона передбачає певного набору знань, певних компетенцій, виконання певних посадових обов'язків. Хочете бути пасивним бізнесменом, сидіти під пальмою і отримувати дивіденди? Купуйте акції якої-небудь компанії. А над своїм проектом потрібно працювати, причому працювати із задоволенням та любов'ю. Бувший президент ІВМ Томас Уотсон казав : «Якщо Ви прагнете досягти успіху, ваше серце має бути у вашому бізнесі, а ваш бізнес має бути у вашому серці» [4].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблеми результативного управління бізнесом, впровадження нових бізнес-технологій на підприємствах, оптимізації бізнес-моделей досліджувались як вітчизняними так і зарубіжними вченими: Адіесом І., Андерсеном Б., Беннісом У., Кузнецовим А., Пінтосевичем І., Нестулею С.І., Шеклтоном В. тощо. Проте, у дослідженнях не вистачає комплексного обґрунтування ефективного управління бізнесом на засадах лідерства, що орієнтується на принципи теорії множинного інтелекту.

Метою дослідження є обґрунтування сучасних бізнес-технологій та їх впливу на результативність і успішність ведення бізнесу у сучасних умовах.

Результати дослідження. Усім відомо, що бізнес – це підприємницька діяльність, сформована на власний ризик, що не суперечить чинному законодавству та приносить прибуток [2].

Не секрет, що для відкриття власної справи потрібно детально продумати ідею, скласти хороший бізнес-план з урахуванням можливих ризиків, сформуванню команду, впровадити ефективну систему мотивації тощо. Однак, одним вдається успішно перемагати у конкурентній боротьбі, а іншим – не вдається сформуванню конкурентних переваг.

Щороку бізнесмени, фінансові аналітики знаходять нові шляхи ведення бізнесу, адже змінюються умови існування бізнесу, потреби споживачів,

ринки, різноманітні внутрішні та зовнішні фактори, інформаційні технології, психологічні стани людей, погляди поколінь тощо.

Основна тенденція бізнесу сьогодні – перехід суб'єктів господарювання на нові бізнес-моделі.

На сьогоднішній день значна увага приділяється ефективному лідерству як запоруці успіху не лише особистості, а й організації в цілому, що орієнтується на принципи теорії множинного інтелекту. Тобто, раніше для лідера важливим було стати прикладом для наслідування і все робити краще за інших, пізніше – фокус почав зміщуватись у сторону спільної командної роботи, а вже сьогодні мова йде про здатність «заряджати» своєю ідеєю інших та змушувати їх працювати «як на себе» [3].

Саме тому, у нових умовах ведення бізнесу зміщуються пріоритети від коефіцієнту інтелекту до емоційного інтелекту та коефіцієнту життєвої енергії. Актуальності набуває вірна частка їх поєднання. Тобто, пазлами формули успіху у сучасному бізнес-середовищі є сума інтелектів IQ, EQ та VQ. Причому, важливим є чітке розуміння різних рівнів цих інтелектів – від низького до високого. У таблиці 1 представимо їх характерні особливості.

Таблиця 1

Характеристика коефіцієнтів IQ, EQ та VQ за рівнями

Вид інтелекту	Рівні коефіцієнту інтелекту		
	Низький	Середній	Високий
1	2	3	4
IQ	Стандартне мислення. Форма мислення – шаблонна. Цей рівень, є розумовою асоціативною реакцією на зовнішні обставини або внутрішні переживання. Виконує роль внутрішньої бази пам'яті. На цьому рівні мислення зберігається вся	Індивідуальне мислення. Це наш природний таланти сприймати і виражати думки.	Геніальне мислення. Це вільна форма сприйняття, вираження і генерування думок, що виходить за рамки шаблонів. На цьому рівні мислення відбувається постійний апгрейд власної системи інтелекту.

	інформація, яка отримана людиною протягом життя.		
EQ	Неконтрольоване емоційне реагування на ситуацію, оточення і свої дії. Як наслідок таких реакцій, у людини з'являється звичка переживати негативні емоції, такі як заздрість, образа, туга, смуток, печаль, жалість до себе, страх, самоприниження.	Містить більш розширену гамму емоцій, де включається здатність прожити суперечливі або доповнюючі один одного емоції. Наприклад ображаюся, але вдячна. Заздрую, але захоплююся цією людиною. Більш широкий спектр переживання емоцій дозволяє мати свободу вибору своїх реакцій.	Здатність перетворювати емоції в енергію для досягнення поставлених цілей. Характерна здатність створювати необхідну емоційну атмосферу. Наприклад, гнів перетворювати у співчуття, ненависть в прощення. Яскраво виявлений так само і в навичках розрізняти емоції, почуття і створювати з них настрій, як всередині себе, так і в інших людях.
VQ	Характерним є такий тип поведінки, як лінь, апатія, пасивність. Людей характеризують, як м'якотілих, нездатних відстоювати свої інтереси, безініціативних. Часто такі люди відмовчуються і чекають вказівок. Найчастіше це фахівці вузького профілю.	Характеризує наявність у людини волі. Такі люди можуть виконувати свої обіцянки, планувати і діяти відповідно до складеного плану. Вони працьовиті, наполегливі, цілеспрямовані. Гармонійно впливаються в колектив. Спокійно і впевнено просуваються по кар'єрних сходах і домагаються цілей.	Наявність харизми та лідерських якостей. Така людина завжди має свою думку й індивідуальний погляд на все. Вона здатна надихати, об'єднувати і вести за собою людей. Часто має складний характер. Або є не поступливою і безкомпромісною в тому, що робить або говорить. Відмінний мотиватор і безумовний авторитет.

Більше того на сьогодні вже виділяють ще один коефіцієнт, що має неабияке значення для успішного ведення бізнесу – LQ (коефіцієнт здатності до навчання).

На засадах та принципах багатоінтелектної теорії, сформовані нові бізнес-тенденції і моделі, а саме: теорія драйв-менеджменту, теорія щастя, технологія «Лідер та плем'я», фанкі-бізнес, поведінкова економіка тощо [1, 5-8].

Все більше компаній вимірюють рівень задоволеності і залученості своїх співробітників, що свідчить про реалізацію теорії щастя у бізнес-середовищі [5]. Також компанії замовляють внутрішні тренінги по безконфліктній комунікації, стрес-менеджменту, підвищення особистої ефективності. Більш того, компанії ввели на організаційному рівні щоденні медитації.

Власники побачили, що розслаблений стан не веде до помилкових рішень, а навпаки – вживаються ефективні рішення.

Чарльз Свіндолл, письменник, сказав: «Життя на 10% складається з того, що відбувається зі мною, і на 90% з того, як я на це реаую». Ці реакції проявляються в емоціях і в поведінці. І правильно «сприймати» їх – це вже половина успіху.

Технологія «Лідер та плем'я» створена з метою впровадження системного підходу до управління бізнесом на засадах корпоративної культури, розкриття індивідуального потенціалу за рахунок формування командної роботи та усунення емоційного банкрутства [5].

Таким чином, успішне ведення бізнесу на сьогоднішній день значною мірою залежить від ефективно сформованого та емоційно «підживленого» іміджу бізнес-структури, що здатний сформувати та забезпечити її довгострокові стратегічні перспективи.

Технологія драйв-менеджменту забезпечує здатність до енергійних дій з задоволенням, радістю та успіхом [1]. Особливо актуальною вона стала в процесі дослідження нью-ейдж мислення, що акцентує увагу на різних поколіннях – від бекі-бумерів до покоління «Альфа». Найбільш затребуваними принципи драйв-менеджменту є для покоління Z, що вирізняється відкритістю до нових знань, людей і активностей. У різних питаннях – від освіти до стосунків, вони сповідують свободу вибору та користь. Важливим для них є отримання задоволення та емоційного насичення.

«Бізнес в стилі фанк» (фанкібізнес) – нова концепція управління бізнесом і створення підприємств, викладена в однойменному бізнес бестселері К'єлла Нордстрема і Йонаса Ріддерстрале.

Базові орієнтири фанкі-бізнесу [6]:

- інтегративне мислення (наука+мистецтво);
- лідерство у поєднанні з управлінням;
- творчі ідеї+нові технології;
- емоційний бізнес.

Ну і не секрет, що все більшого розмаху набуває поведінкова економіка [8]. За класичною економічною теорією, люди діють раціонально. Та й самі ми схильні думати, що ухвалюємо рішення з максимальною вигодою для себе. Однак нашим вибором часто керують емоції. Особливої уваги заслуговує у цьому напрямку Річард Талер – відомий американський економіст, Лауреат Нобелівської премії з економіки у 2017 році за вклад у сфері поведінкової економіки. Він виявив систематичні наслідки таких людських рис як обмежена раціональність, соціальні переваги, недостатність самоконтролю та їх вплив на прийнятті індивідуальні рішення.

Особливу увагу він приділяє нашому сприйняттю виграшів і втрат. Виявляється, що програші й втрати є набагато болючішими за перемоги і виграші. Умовно кажучи, розчарування від втрачених ста гривень в середньому приблизно дорівнює радості від знайдених двохсот. Це пояснює, чому не такий великий відсоток людей стає підприємцями чи береться за діяльність із високим ступенем непрогнозованості, адже переживати втрати більшості з нас є надто складно.

Тож ми живемо у світі відчуттів, емоцій, віримо в торгівельні марки і короткі ємні слогани, купуємося на обгортку чи думку авторитетів. Але вперто продовжуємо вважати себе раціональними істотами, що роблять свідомий вибір, надаючи поведінковим економістам неймовірний простір для досліджень, які згодом повернуться в наше життя новітньою економічною політикою.

Висновки. Таким чином, постійний пошук, розвиток та впровадження нових бізнес-технологій здатні забезпечити оптимізацію й ефективну реалізацію бізнес-процесів, що формує досить успішну підприємницьку діяльність усіх суб'єктів господарювання. Інноваційні бізнес-технології здатні забезпечити не лише постійний та динамічний пошук нових рішень у бізнес-середовищі, а й змінити способи взаємодії між людьми і вплинути на усталені бізнес-процеси, що забезпечує додаткові конкурентні переваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вагін І. Драйв-менеджмент – Режим доступу: <http://igor-vagin.ru/training/drayv-meneditment>
2. Господарський Кодекс України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Корабаєва К. Найкращі вчителі – життя та практичний досвід [Електронний ресурс] / К. Корабаєва, С. Рутас – Режим доступу: <http://and.kz/special/luchshie-uchitelya-%E2%80%94-zhizn-i-prakticheskiy-opyt.html>
4. Кращі цитати для досягнення успіху – Режим доступу: <http://pintosevich.com/luchshie-tsitatyi-dlya-dostizheniya-uspeha/>.
5. Лидер и Племя: как спасти бизнес от эмоционального банкротства и сделать сотрудников счастливыми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://probusiness.io/management/3893-lider-i-plemya-kak-spasti-biznes-ot-emocionalnogo-bankrotstva-i-sdelat-sotrudnikov-schastlivymi.html>
6. Нордстрем К. Бізнес у стилі фанк. Капітал танцює під дудку таланту [Електронний ресурс] / К. Нордстрем, Й. Ріддерстрале. – Режим доступу: http://en-business.com.ua/assets/files/nordstrem_fank.pdf
7. Создание счастья — новый тренд в бизнесе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://probusiness.io/hr/3452-sozdanie-schastyu-novyy-trend-v-biznese-pochemu-emocionalnyu-intellekt-sotrudnikov-vazhnee-iq.html>
8. Талер Р. Поведінкова економіка: дурниці, що ми робимо [Електронний ресурс] / Р. Талер. – Режим доступу: <http://www.psychologies.ru/articles/povedencheskaya-ekonomika-gluposti-kotoryie-my-i-soversaem/>

УДК: 657(477)

*Багрій К.Л.,
канд.екон.наук, доц. кафедри обліку і оподаткування,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ В ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Анотація: Актуальність статті полягає в тому, що досліджено специфіку діяльності та деякі аспекти обліку в профспілкових організаціях. Встановлено, що особливості діяльності неприбуткових організацій обумовлюють відповідні особливості обліку в них, а саме обмежений склад об'єктів обліку, наявність специфічних ділянок обліку. Окреслено основні засади побудови обліку у профспілкових організаціях, зокрема, розкрито особливості організації ведення бухгалтерського обліку та визначено порядок обліку операцій, що здійснюються профспілкою, із застосуванням загального та спеціального плану рахунків.

Ключові слова: бізнес, бізнес-технології, коефіцієнт інтелекту, коефіцієнт емоційного інтелекту, коефіцієнт життєвої енергії, успіх.

Abstract. The urgency of the article is that the specifics of activity and some aspects of accounting in trade union organizations have been researched. It is established that the peculiarities of the activity of non-profit organizations cause the corresponding features of accounting in them, namely, the limited composition of the objects of accounting, the availability of specific areas of accounting. The main principles of accounting in trade unions are outlined, in particular, the features of the organization of accounting are disclosed and the procedure of accounting for operations carried out by the union, using the general and special chart of accounts is specified.

Keywords: non-profit organizations, trade union organization, accounting, trade union fees, account plans, targeted financing, non-targeted financing

Вступ. Неприбуткові організації становлять одну з важливих складових соціально-економічного розвитку будь-якої сучасної держави. До складу таких організацій у різних країнах включають громадські, бюджетні, благодійні, релігійні організації; недержавні пенсійні фонди, товариства власників житла тощо. В системі вітчизняного законодавства виокремлено вісім груп таких організацій за особливостями оподаткування отримуваних доходів згідно з Податковим кодексом України (ПКУ) та вісімнадцять видів неприбуткових організацій за ознаками неприбутковості. Відповідно до вищезазначеного поділу профспілкові організації відносять до не бюджетних неприбуткових організацій.

В Україні профспілкові організації, які створюються для задоволення широкого спектра соціальних інтересів громадян і досягнення суспільних благ, набувають все більшого значення. Профспілки діють у соціальній сфері, для фінансування якої у держави не вистачає коштів. Кількість і стан розвитку профспілкових організацій свідчить, що вони є реальним економічним сектором, який акумулює значну кількість коштів.

Первинні профспілкові організації, як і всі юридичні особи, зобов'язані вести бухгалтерський облік, керуючись Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та іншими нормативно-правовими актами щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Проте практична відсутність нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку, які враховують особливості діяльності профспілкових організацій, обумовлюють необхідність проведення системних досліджень в цьому напрямку.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Вивчення проблем регулювання бухгалтерського обліку в бюджетних неприбуткових організаціях займає одне з провідних місць в наукових працях українських вчених, серед яких Ю.А. Верига [4], Т.О., Волошина [5], Н.О. Гура [6], Р.Т. Джога, С.В. Свірко, Л.М. Сінельник [7], Н.О. Козіцька [8], Я.В. Олійник [9], Н.В. Серкіна [10] та інші. Однак, більшість досліджень присвячена обліковим проблемам бюджетних установ, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів тощо. Разом з тим, питання бухгалтерського обліку та звітності профспілкових організацій, залишаються поза увагою.

Беручи до уваги вагомий науковий внесок вищезазначених науковців, необхідно відзначити, що і досі залишилося багато теоретичних та організаційно-практичних питань, які вимагають подальшого розвитку та застосування нових підходів до побудови системи обліку в неприбуткових профспілкових організаціях.

Метою статті є дослідження питань щодо особливостей ведення обліку в профспілкових організаціях.

Результати дослідження. Як правило, профспілкові організації при організації та веденні бухгалтерського обліку керуються обліковою політикою, розробленою згідно з вимогами П(С)БО і використовують загальний План рахунків, затверджений Інструкцією № 291 [1].

Порядок відображення операцій з надходження грошових коштів та іншого майна, а також їх витрачання в бухгалтерському обліку профспілки залежить від джерел таких надходжень. Причому річна сума надходжень, склад і суми здійснюваних витрат завчасно плануються в кошторисі (бюджеті) на майбутній рік. Кошторис формується з урахуванням цілей та основних завдань такої профспілки і затверджується на засіданні профкому або на профспілкових зборах.

Доходи, пов'язані зі здійсненням статутної діяльності відповідно до кошторису профспілки, належать до цільових надходжень які, як правило, складаються із вступних та членських внесків, що сплачуються членами профспілки. Нагадаємо, що такі внески на підставі заяви працівника – члена профспілки утримувати із заробітної плати і перераховувати на поточний рахунок профспілки може його роботодавець.

Також значну частину цільових надходжень профспілки становлять відрахування підприємств на культурно-масову, фізкультурну та оздоровчу роботу в розмірі не менше 0,3 % фонду оплати праці.

Цільові надходження обліковують на рахунку 48 «Цільове фінансування та цільові надходження». Тут же відображаємо надходження як благодійність та пожертви. При цьому кошти цільового призначення відображають за кредитом цього рахунку, а їх використання – за дебетом рахунку згідно Інструкції № 291 [1]. Тобто, на рахунку 48 профспілки ведуть аналітичний облік надходжень і витрачання коштів за їх призначенням та джерелом надходжень.

Згідно з пп. 16, 17 П(С)БО 15 [2] цільове фінансування не визнається доходом, доки немає підтвердження, що воно буде одержано і підприємство

виконає умови щодо такого фінансування. Одержане цільове фінансування визнається доходом протягом тих періодів, у яких були понесені витрати, пов'язані з виконанням умов цільового фінансування.

Необхідно звернути увагу, що профспілка може вільно використовувати членські внески й інші власні кошти на придбання майна, необхідного для здійснення своєї статутної діяльності. При цьому цільове фінансування капітальних інвестицій визнається доходом протягом періоду корисного використання відповідних об'єктів інвестування (основних засобів, нематеріальних активів тощо) пропорційно сумі нарахованої амортизації цих об'єктів згідно п. 18 П(С)БО 15 [2].

Цільовим надходженням вважається також фінансування підприємства без установлення особою, яка його здійснює, умов витрачання таких надходжень на виконання будь-яких конкретних цілей. Його визнають дебіторською заборгованістю з одночасним визнанням доходу звітного періоду згідно п. 19 П(С)БО 15 [2]. Відбувається це в момент отримання коштів на банківський рахунок підприємства.

До нецільового фінансування відносять пасивні доходи, доходи від проведення основної або іншої статутної діяльності. Ці надходження відображаємо в бухгалтерському обліку з використанням 7 класу рахунків.

Слід зазначити, що з метою забезпечення єдиних методологічних принципів організації та ведення бухгалтерського обліку затверджено План рахунків бухгалтерського обліку первинних профспілкових організацій (спеціальний План рахунків) та Інструкцію про застосування такого плану рахунків. Проте він не суттєво відрізняється від загального Плану рахунків. На практиці ж останній профспілки використовують частіше, що більшою мірою відповідає чинному законодавству. Адже загальний План рахунків затверджено регулювальником бухгалтерського обліку – Міністерством фінансів України.

Можна назвати декілька особливостей використання спеціального Плану рахунків, що суттєво його відрізняють. Перш за все, відповідно до

нього, 7 клас рахунків «Доходи і результати діяльності» використовують виключно профспілки, які ведуть господарську діяльність та отримують дохід. Причому витрати, пов'язані з такою господарською діяльністю, групуються із застосуванням 8 класу рахунків «Витрати за елементами на господарську діяльність». Узагальнюють інформацію про результат своєї господарської діяльності такі профспілки на рахунку 79 «Фінансові результати».

Варто зауважити, що використання 9 класу рахунків у спеціальному Плані рахунків попросту не передбачено, у тому числі при веденні профспілкою господарської діяльності.

Також профспілки, що здійснюють господарювання ведуть облік нерозподілених прибутків або непокритих збитків поточного і минулих років на рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)».

Таким чином, профспілкові організації, які господарську діяльність не ведуть, 7 і 8 класи рахунків не використовують, а всі операції надходження та використання коштів, у тому числі безоплатне отримання активів, узагальнюють виключно на рахунку 48 «Цільове фінансування та цільові надходження».

Для наочності порівняємо прядок обліку операцій, що здійснюються профспілкою, використовуючи обидва Плани рахунків (див. табл. 1).

Звітністю, що надається профспілковим органом вищого навчального закладу до Державної фіскальної служби України, є Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку за формою 1-ДФ. Звітним періодом для первинних профспілкових організацій є квартал. Варто підкреслити, що профспілки, їх об'єднання та організації профспілок, які є неприбутковими організаціями – неплатниками податку на прибуток (бо відповідають вимогам п. 133.4 Податкового кодексу України) можуть не подавати Звіт про використання доходів за підсумками року. Вони зобов'язані будуть подати Звіт тільки якщо порушать умови неприбутковості з п. 133.4 Податкового кодексу України [3].

Порядок обліку операцій, що здійснюються профспілкою

№ з/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік			
		Загальний план рахунків		Спеціальний план рахунків	
		Дт	Кт	Дт	Кт
Надходження коштів цільового фінансування					
1.	Отримано на поточний рахунок кошти на культурно-масову, фізкультурну та оздоровчу роботу	311	48	311	48
2.	Отримано на поточний рахунок членські профвнески	311	48	311	48
Придбання програмного забезпечення					
3.	Перераховано грошові кошти за програмне забезпечення	371	311	377	311
4.	Отримано програмне забезпечення	154	631	154	377
5.	Здійснено залік заборгованостей	631	371	-	-
6.	Введено в господарський обіг програмне забезпечення	127 48	154 69	125*	154
* Логічно використовувати субрахунок 127 «Інші нематеріальні активи», адже придбаваючи комп'ютерну програму як кінцевий користувач, профспілка не отримує авторське право чи суміжні з ним права (наприклад, право тиражувати та розповсюджувати), проте у Спеціальному плані рахунків відсутній субрахунок 127 або його аналог, а інструкція до нього пропонує використовувати в такому разі саме субрахунок 125 «Авторські та суміжні з ним права».					
Безоплатне отримання основного засобу					
	Отримано безоплатно ноутбук	152 104	424* 152	104 424**	424** 48
* При нарахуванні амортизації робимо проведення Дт424 Кт745. ** Хоча, у принципі, цей субрахунок можна не використовувати, а обліковувати безпосередньо за кредитом рахунку 48.					
Використання коштів на проведення святкового заходу					
7.	Використано кошти цільового фінансування згідно з кошторисом на проведення святкового заходу (придбано кондитерські вироби, матеріали для прикрашання залу)	209	631	209	631
8.	Оплачено рахунки постачальників	631	311	631	311
9.	Списано витрати, пов'язані з проведенням святкового заходу, згідно з актом, затвердженим на засіданні профкому	949	209	48	209
10.	Відображено дохід у сумі використаних цільових надходжень	48	718	-	-
11.	Списано на фінансовий результат:				
	- витрати на проведення святкового заходу	791	949	-	-
	- дохід у сумі використаних цільових надходжень	718	791	-	-
Використання коштів на придбання культивентарю					
12.	Перераховано грошові кошти на придбання культивентарю	371	311	377	311
13.	Оприбутковано культивентар	22	631	22	377
14.	Здійснено залік заборгованостей	631	371	-	-
15.	Передано культивентар в експлуатацію	949	22	48	22
16.	Відображено дохід у сумі використаних цільових надходжень	48	718	-	-
17.	Списано на фінансовий результат:				
	- витрати на проведення святкового заходу	791	949	-	-
	- дохід у сумі використаних цільових надходжень	718	791	-	-

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що ведення бухгалтерського обліку та складання звітності профспілкових організацій в Україні залишаються малодослідженим. Незначна кількість публікацій, які присвячено діяльності профспілкових організацій як об'єкту бухгалтерського обліку, призводить до дефіциту теоретичного забезпечення методики та організації бухгалтерського обліку профспілкових організацій з урахуванням особливостей їх діяльності. Саме розвиток бухгалтерського обліку та складання звітності в профспілкових організаціях, сприятиме прозорості їх діяльності, а також формуванню суспільної думки щодо повноти і достовірності інформації, наданої цими організаціями.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають в удосконаленні бухгалтерського обліку профспілкових організацій з позицій застосування відповідних рівнів регламентації обліку та необхідності врахування специфічних питань, що стосуються виключно їх діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (з наступними змінами і доповненнями): Наказ Мінфіну України від 30.11.1999 р. № 291. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» (з наступними змінами і доповненнями) : Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Верига Ю. А. Облік у бюджетних установах: навч. посіб. для студ. вузів / Ю. А. Верига. – К.: ЦУЛ, 2012. – 592 с.
5. Волошина Т. О. Особливості організації обліку неприбуткових організацій [Електронний ресурс] / Т. О. Волошина // Управління розвитком. – 2013. - № 17. – С. 17-19. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_17_8
6. Гура Н. О. Облік видів економічної діяльності: навч. посіб. / Н. О. Гура. – К.: Знання, 2004. – 541 с.
7. Джога Р. Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: підручник / Р. Т. Джога, С. В. Свірко, Л. М. Сінельник ; за заг. ред. проф. Р.Т. Джоги. – К.: КНЕУ, 2003. – 483 с.
8. Козіцька Н. О. Бухгалтерський облік і фінансова звітність неприбуткових організацій у контексті імплементації до міжнародних стандартів фінансової звітності [Електронний ресурс] / Н. О. Козіцька // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. – 2013. – Вип. 1. – С. 99-105. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnugp_ekon_2013_1_15
9. Олійник Я. В. Проблемні положення методології та організації бухгалтерського обліку та фінансової звітності неприбуткових організацій [Електронний ресурс] / Я. В. Олійник

// Бізнес Інформ. – 2012 - № 5. – С. 234-236. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_5_67

10. Серкіна Н. В. Особливості обліку надходження і перерахування членських внесків у неприбутковій організації та їх контроль [Електронний ресурс] / Н. В. Серкіна, В. Г. Швець // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 12(4) – С. 251-254. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_12\(4\)_56](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_12(4)_56)

УДК 65.012.12

Колос І.В.

*к.е.н., доцент, САР, доцент кафедри обліку і аудиту,
Національний університет харчових технологій*

Бунь Б.А.

магістрант,

Національний університет харчових технологій

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація: Розвинуто теоретичні засади податкового планування на промисловому підприємстві шляхом обґрунтування загальної мети, сукупності завдань, принципів, на яких має базуватися, функцій, що виконуватимуться у процесі управління суб'єктом господарювання, зокрема промисловим підприємством, та методів реалізації. Аргументована необхідність залучення професійно компетентних фахівців до постановки податкового планування. Пріоритетним напрямом є досягнення необхідно достатнього рівня професійної компетентності фахівців для забезпечення професійного судження. Доведено доцільність розроблення і запровадження внутрішніх регламентів підприємства з постановки податкового планування, що сприятиме координуванню дій фахівців і покращенню якості виконання робіт з орієнтацією на досягнення мети податкового планування.

Ключові слова: податкове планування, планування податків, внутрішні регламенти податкового планування, професійна компетентність, професійне судження.

Abstract. Bases developed theoretical tax planning in an industrial plant by a substantiation of a common goal, a set of objectives, principles, which should be based on, functions that will be performed during enterprise management, in particular an industrial enterprise, and implementation techniques. It argued the need to bring to the formulation of tax planning professional competence of experts. Competence is a priority to achieve the necessary adequate level of professionalism to provide professional judgment. Expediency is proved for the development and implementation of internal enterprise regulations on the formulation of tax planning. This will facilitate the coordination of actions of experts and improve the quality of work with a focus on achieving tax planning purposes.

Keywords: tax planning, planning for taxes, internal regulations of tax planning, professional competence, professional judgment.

Вступ. Проблеми встановлення впливу податкових платежів на результати функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах сьогодення суттєво посилюються. Виникає необхідність в запровадженні податкового планування на постійній основі з орієнтацією на використання легальних засобів, прийомів та способів для максимального зменшення податкового тягара. У зв'язку з цим набуває особливого значення проблема обґрунтування теоретико-методичних підходів до постановки податкового планування на сучасному промисловому підприємстві.

Аналіз досліджень та постановка завдання. В опублікованих працях фахівцями (науковцями, консультантами, практиками) з проблематики активного запровадження податкового навантаження обґрунтовано базис дослідження:

– сутність податкового планування і його значення в системі управління підприємством [1, с. 16-27; 2, с. 137-140; 3, с. 173-174], зокрема податкового менеджменту [4, с. 18-39, 200-245; 5, с. 335-338];

– сукупність принципів, функцій, методів податкового планування, що є підґрунтям / концептуальною основою для обґрунтування і постановки раціонального податкового планування [1, с. 20-21, 2, с. 140-141; 5, с. 334-335; 6, с. 328-332; 7, с. 214-217].

Сучасні виклики економічного розвитку ставлять перед вітчизняними суб'єктами господарювання завдання щодо генерування грошових коштів і підтвердження їх сумою прибутку за умови дотримання вимог чинного законодавства з орієнтацією на мінімізацію податків і платежів. Вивчення опублікованих результатів наукових досліджень показало відсутність однозначного вирішення доцільності впровадження на практиці податкового планування в системі управління підприємством. Однією з основних причин, що стримує запровадження й активне використання податкового планування вітчизняними підприємствами є недостатній рівень теоретичного й методичного забезпечення. В цьому аспекті набуває перспективності

дослідження податкового планування з позиції покращення рівня результатів функціонування промислового підприємства.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних аспектів постановки податкового планування на сучасному промисловому підприємстві з фокусуванням на дотриманні податкового законодавства і покращення фінансового стану. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наукових завдань: розкрити теоретичні засади податкового планування на підприємстві і встановити його основні орієнтири; обґрунтувати доцільність розроблення і впровадження внутрішніх регламентів підприємства щодо постановки податкового планування з метою покращення ефективності діяльності промислового підприємства на безперервній основі.

В ході дослідження використано такі методи і прийоми: наукового інформаційного пошуку і когнітивний метод (для узагальнення трактувань дефініції податкового планування); дедукції (для встановлення особливостей податкового планування і планування податків); системного аналізу (для встановлення основних орієнтирів податкового планування в межах промислового підприємства); графічний метод (для представлення теоретичних засад податкового планування на промисловому підприємстві).

Результати дослідження. Огляд наукових публікацій вітчизняних дослідників надав можливість зробити висновок про наявність різних тлумачень і відсутність єдиного підходу до розкриття сутності податкового планування. Існуючі варіанти визначення дефініції «податкового планування» зведено у табл. 1.

Таблиця 1

Варіанти визначення дефініції «податкове планування» (складено авторами на основі джерел [1, 3-5, 7, 8])

Автор	Визначення поняття
О. Адамик [1, с. 16, 20]	цілеспрямована діяльність підприємства, орієнтована на максимальне використання усіх особливостей чинного законодавства з метою досягнення найвищого фінансового результату (максимізація прибутку підприємства та збільшення обсягу коштів, що залишаються у його розпорядженні) шляхом законної оптимізації господарської діяльності підприємства з позиції її

	податкових наслідків
П. Бечко, Н. Лиса [4, с. 226-227]	<ul style="list-style-type: none"> • у широкому сенсі – це інтеграційний процес, що полягає у впорядкуванні фінансово-господарської діяльності відповідно до чинного податкового законодавства і стратегії розвитку підприємства; • у вузькому сенсі – це попередній розгляд, оцінка рішень у сфері фінансово-господарської діяльності підприємства з урахуванням розміру можливих податкових платежів і вибір якнайкращих із них рішень з позиції напрямів досягнення мети підприємства
О. Івашко [8, с. 205]	легальний шлях зменшення податкових зобов'язань, що ґрунтується на використанні можливостей, наданих податковим законодавством, шляхом коригування господарської діяльності суб'єкта господарювання й методів ведення бухгалтерського обліку ... є механізмом, що дозволяє взаємно задовольняти протиріччя інтересів між державою та підприємством
Л. Лазебник [3, с. 173]	складний організаційно-фінансово-економічний механізм, складовими елементами якого є не тільки економічне обґрунтування та фінансове оформлення документації, але і використання існуючого законодавства з метою планування податкових платежів в рамках здійснення підприємницької діяльності без порушення законодавства
Л. Ткачик [5, с. 334]	є частиною планування фінансів на мікрорівні і являє собою процес розроблення податкових планів, виходячи з нормативів і ставок, які затверджені законодавством України, а також низкою підзаконних актів Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів і Міністерства доходів і зборів з метою забезпечення взаємодії всіх елементів оподаткування
О. Ходякова, А. Лук'яненко [7, с. 214]	елемент податкової політики підприємства, який представляє собою процес аналізу різних податкових альтернатив і розробку на основі його результатів легальних, систематичних, планових дій, спрямованих на оптимізацію податкових зобов'язань у поточному та майбутніх податкових періодах з метою підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства

Не зважаючи на існування відмінностей у трактуванні «податкове планування», загальною позицією залишається мінімізація суми податків і платежів засобами, що не суперечать чинному законодавству, з метою збільшення суми прибутку підприємства й покращення його фінансового стану.

Водночас, в наукових, науково-методичних, навчально-практичних, практичних, спеціальних фахових виданнях зустрічається поняття «планування податків», що не є тотожним за своєю економічною сутністю, як справедливо зазначено, «... не розкриває усіх можливостей податкового планування ...» [1, с. 16]. Саме тому планування податків доцільно розглядати як планування податкових платежів, що передбачає розрахування суми податкового зобов'язання перед бюджетом на певну дату за окремим податком або групою (загальнодержавних / місцевих) податків і зборів. Порівняльну

характеристику з виокремленням відмінності й особливості податкового планування і планування податків представлено в табл. 2.

Таблиця 2

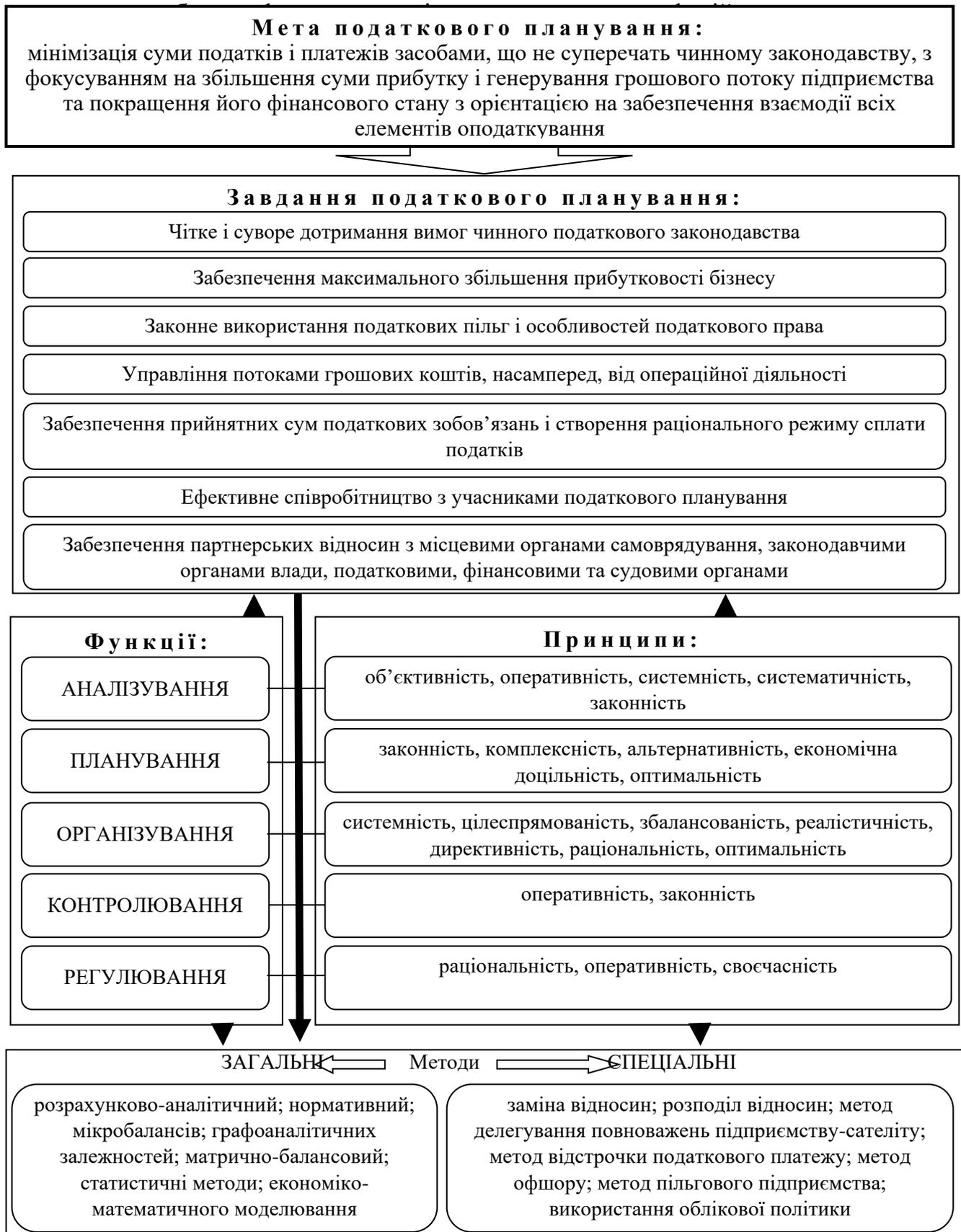
Порівняльна характеристика податкового планування і планування податків

Ознака	Характеристика	
	Податкове планування	Планування податків
Мета	Оптимізація (мінімізація) сум окремих податків і загальної суми податкових платежів у плановому періоді	Обчислення сум окремих податків і загальної суми податкових платежів на плановий період
Необхідні знання фахівця	Розробка конкретних схем законного зменшення податкового тиску	Знання податкового законодавства, що передбачає встановлення переліку податків, механізму їх сплати та платіжного календаря податкових платежів
Альтернативність планування	Багатоваріантне	Одноваріантне
Використання податкових пільг	Розглядаються усі можливі податкові пільги, передбачені законодавством	Розглядаються податкові пільги, які можливі для конкретного виду діяльності
Результат планування	Рівень зменшення податкового навантаження на підприємство	Сума податків, що підлягають сплаті до бюджету та позабюджетних фондів

Джерело: [1, с. 18]

Дієвість податкового планування значною мірою залежить від комплексного розгляду цілей, принципів, на яких має базуватися, функцій, що виконуватимуться у процесі управління суб'єктом господарювання, зокрема промисловим підприємством, а також методів реалізації. Проведені дослідження цієї проблематики дозволили визначити теоретичні засади податкового планування на промисловому підприємстві (рис. 1), де у загальному вигляді визначено мету і сформульовано завдання податкового планування, що реалізуються через відповідні функції (аналізування – планування – організування – контролювання – регулювання) і методи, ефективного виконання яких сприятиме дотримання відповідних принципів податкового планування.

Можливість запровадження промисловим підприємством податкового планування забезпечується альтернативністю податкового і господарського законодавства: одні і ті ж самі цілі можуть бути досягнуті різними шляхами, а

Рис. 1. Теоретичні засади податкового планування на промисловому підприємстві Джерело: (складено авторами на основі джерел [1, с. 20; 5, с. 334–336; 6, с. 329–332; 7, с. 214–215])

Дефініцію «професійне судження» Міжнародною федерацією бухгалтерів визначено як застосування необхідних навичок, знань і досвіду в контексті стандартів аудиту, бухгалтерського обліку та професійної етики при прийнятті обґрунтованих рішень про напрями діяльності, що проводяться відповідно до міжнародних стандартів [9, с. 35].

У світовій практиці бухгалтерського обліку поняття «професійне судження» є одним із основних при розкритті інформації. Виваженою є позиція про посилення значення і ролі професійного судження бухгалтера в ході формування фінансової звітності через законодавчо закріплене право вибору методів, способів, прийомів з числа дозволених альтернатив [10, с. 196-204]. Вітчизняний дослідник Л. Кіндрацька [11, с. 321-323] акцентує на виключному значенні професійного судження в ході формування адресної інформації на вимогу зацікавленого користувача (управлінця) й обережності ставлення до варіантності висловлюваного професійного судження. Можна стверджувати, що основною передумовою обґрунтованості якісного професійного судження про відповідні варіанти дій щодо управління і виконання проектів та робочих завдань, зокрема з податкового планування, виходячи з професійних цінностей, етики та відносин, є відповідний рівень технічної компетентності (базовий, середній, високий), набуті професійні навички (інтелектуальні, міжособистісні та комунікації, персональні, організаційні) та сфери компетентності (професійний скептицизм, етичні принципи, дія в інтересах суспільства).

Водночас, фахівці мають бути обізнаними щодо теоретико-прикладних аспектів податкового планування з достатнім рівнем професійної компетентності для здійснення таких видів професійної діяльності:

– науково-дослідної – здатність обґрунтовувати актуальність, теоретичну і практичну значимість податкового планування; здатність узагальнювати наукові результати вітчизняних і зарубіжних дослідників, виявляти перспективні напрями запровадження елементів податкового планування з урахуванням специфіки функціонування суб'єкта

господарювання; здатність проводити самостійні дослідження і презентувати результати керівництву;

– аналітичної – здатність аналізувати і використовувати різні джерела інформації для проведення економічних розрахунків; здатність прогнозувати ключові показники діяльності підприємства з урахуванням альтернативності податкового планування;

– організаційно-управлінської – здатність здійснювати керівництво економічними підрозділами в межах окремого суб'єкта господарювання різних організаційно-правових форм власності; здатність розробляти альтернативні варіанти управлінських рішень й обґрунтовувати найефективніші щодо впровадження податкового планування в умовах сьогодення.

В ході постановки податкового планування на підприємстві доцільно розробляти і формувати [12, с. 208-210]:

– Податкову стратегію підприємства – для встановлення цільових показників розвитку підприємства з термінами їх досягнення щодо легального зменшення податкових зобов'язань / податкового навантаження і створення прийняттого режиму сплати податків;

– Облікову політику підприємства в частині оподаткування або Податкову політику підприємства – для контролю за станом бухгалтерського обліку і правильністю складання податкової звітності. Внутрішнім регламентом здійснюється (1) встановлення правил і способів обчислення податків, внесків, обов'язкових платежів, варіантність яких передбачено податковим законодавством, (2) закріплення обраних з числа дозволених за Податковим кодексом України альтернатив методів оцінки наявних у підприємства об'єктів обліку активів, зобов'язань, доходів, витрат з урахуванням специфіки функціонування підприємства;

– податкові бюджети за джерелами відшкодування податків з урахуванням вимог чинного законодавства – для стратегічного і проміжного (річного / кварталного / місячного) контролю за рівнем податкового навантаження на підприємство;

– податковий платіжний календар – для контролю за правильністю і своєчасністю розрахунків з бюджетами всіх рівнів.

Виваженою є позиція щодо розроблення податкових бюджетів [13, с. 64-69]:

– Бюджет непрямих податків за трьома підрозділами: (1) податок на додану вартість, (2) акцизний збір, (3) ввізне мито. В кожному підрозділі визначається планова сума об'єкту оподаткування; планова сума податку; планова сума зарахування у зменшення до сплати; планова сума зобов'язання перед бюджетом; планова сума податку до сплати в бюджет;

– Бюджет податків, внесків, зборів, які відшкодовуються за рахунок операційних витрат підприємства за такими підрозділами: (1) податки, внески, збори до державного бюджету; (2) податки, внески, збори до місцевого бюджету. В підрозділах відображаються планові суми: об'єктів оподаткування; податків, внесків, зборів; зарахувань у зменшення до сплати податків, внесків, зборів; зобов'язань перед бюджетами; перерахування податків, внесків, зборів до бюджетів відповідного рівня;

– Бюджет податку на прибуток, в якому відповідно до норм чинного законодавства відображаються планові величини доходу, витрати та прибутку, що підлягає оподаткуванню; податок на прибуток; перерахування до бюджету податку на прибуток;

– Інтегральний бюджет показників податкового навантаження, зокрема: коефіцієнти податкового навантаження за певними показниками; структуру податків; коефіцієнт ефективності податкової політики підприємства; коефіцієнт ефективності оподаткування підприємства.

За умови раціонального організування на підприємстві податкового планування, що базується на дотриманні принципів оподаткування і вимог чинних нормативно-правових актів, можна забезпечити: раціональне управління грошовим потоком з орієнтацією на збільшення прибутку від діяльності; взаємовигідну співпрацю через договірні взаємовідносини з постачальниками і замовниками; використання податкових пільг з основних

податків; уникнення штрафних санкцій. Важливо наголосити, що здійснюючи податкове планування, топ-менеджмент підприємства має чітко усвідомлювати межу між податковим плануванням і ухилянням від сплати податків, що є незаконними діями. В такому випадку можливе накладання штрафних санкцій і / або настання кримінальної відповідальності.

Отже, за результатами виконаного дослідження встановлено основні орієнтири податкового планування в управлінні промисловим підприємством, що дозволяє забезпечити і посилити ефективність управління функціонуванням і розвитком вітчизняних підприємств шляхом усунення дублювання і підвищення ступеню погодженості дій управлінського персоналу.

Висновки. У роботі проведено теоретичне узагальнення науково-методичних підходів до впровадження податкового планування на сучасному промисловому підприємстві.

Проведені дослідження дали підставу сформулювати теоретичні засади податкового планування на промисловому підприємстві шляхом обґрунтування загальної мети, сукупності завдань, принципів, на яких має базуватися, функцій, що виконуватимуться у процесі управління суб'єктом господарювання, зокрема промисловим підприємством, та методів реалізації.

Аргументована необхідність залучення професійно компетентних фахівців до постановки податкового планування. Пріоритетним напрямом є досягнення необхідно достатнього рівня професійної компетентності фахівця для забезпечення професійного судження, що є визначальним для (1) здійснення обслуговування суб'єктів господарювання у сферах бухгалтерського обліку і оподаткування відповідно до чинних вимог національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку і міжнародних стандартів фінансової звітності та норм податкового законодавства; (2) забезпечення формування, аналізу та використання в управлінні інформації про активи, зобов'язання, капітал, рух грошових потоків, доходи і витрати та фінансові результати діяльності підприємств; (3) сприяння поліпшенню

використання економічного потенціалу суб'єктів господарювання і раціональної організації фінансово-економічних відносин, а також сприяння захисту економічного інтересу і власності фізичних і юридичних осіб; (4) здійснення наукових досліджень з актуальних проблем оподаткування й податкового навантаження, а також проблем обліково-аналітичного забезпечення суб'єктів господарювання.

Доведено доцільність розроблення і запровадження внутрішніх регламентів підприємства з постановки податкового планування (Податкова стратегія підприємства, Облікова політика підприємства в частині оподаткування або Податкова політика підприємства, податкові бюджети за джерелами відшкодування податків з урахуванням вимог чинного законодавства, податковий платіжний календар), що сприятиме координуванню дій фахівців і покращенню якості виконання робіт з орієнтацією на досягнення мети податкового планування.

Таким чином, застосування на практиці розроблених теоретико-методичних рекомендацій з постановки податкового планування має вирішальне значення для забезпечення підвищення ефективного розвитку й економічної активності промислового підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик О.В. Податкове планування: навч. посібник. Тернопіль: ТАНГ, 2005. 99 с.
2. Воїнова Т.С., Замятіна К.В. Концептуальні засади організації оперативного податкового планування на промисловому підприємстві. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2011. № 36. С. 134-142.
3. Лазебник Л.Л. Система податкового планування як інструмент оптимізації підприємницької діяльності. Розвиток соціально-економічних систем в геоeкономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, ТНТУ ім. І. Пулюя, 11-12 травня 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 171-174.
4. Бечко П.К., Лиса Н.В. Податковий менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
5. Ткачик Л.П. Особливості функціонування корпоративного податкового менеджменту. БІЗНЕСІНФОРМ. 2013. № 12. С. 333-338.
6. Меліхова Т.О., Назаренко О.О. Обґрунтування принципів податкового планування для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. Економічний форум. 2012. № 1. С. 326-333.
7. Ходякова О.В., Лук'яненко А.С. Концепція реалізації ефективного податкового планування на підприємстві. БІЗНЕСІНФОРМ. 2012. № 3. С. 213-218.

8. Івашко О.А. Інструментарій податкового планування та процесу ухилення від сплати податків в контексті діючої практики функціонування офшорних юрисдикцій. Моделювання регіональної економіки. 2013. № 1. С. 204-218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2013_1_23 (дата звертання: 05.01.2018).
9. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: перекл. з англ.. Частина 1. Київ: МФБ АПУ, 2013. 1025 с.
10. Юхименко-Назарук І.А. Особливості застосування професійного судження бухгалтера в умовах формування облікової політики підприємства: інституційний аспект. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2014. Вип. 2 (29). С. 195-206.
11. Кіндрацька Л.М. Професійне судження в процесі еволюції бухгалтерського обліку. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 30 червня 2017 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 321-324.
12. Бунь Б.А. Податкове планування для покращення результатів функціонування промислового підприємства. Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК: Матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 22-23 листопада 2017 р.). Київ: НУХТ, 2017. С. 208-210.
13. Голубєва Т.С., Колос І.В. Вдосконалення методичних підходів до формування облікової політики підприємства. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в епоху глобальних змін: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 жовтня 2009 р.). Київ: КНЕУ: ФПБАУ, 2009. С. 61-69.

УДК 657.2

Озеран В. О.

*канд. екон. наук., проф., професор кафедри фінансів, обліку та аудиту
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

Кицай І. С.

магістрантка спеціальності «Облік і оподаткування»

ЗАКОНОДАВЧЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Анотація: У статті досліджено основні проблеми, пов'язані з нормативно-правовим регулюванням бухгалтерського обліку в установах державного сектору.
Ключові слова: бухгалтерський облік, бюджетні установи, нормативно-правове регулювання.

Abstract. The article deals with the main problems connected with the legal regulation of accounting in public sector institutions.

Keywords: accounting, public sector institutions, legal regulation.

Вступ. Бюджетні установи, як суб'єкти господарювання державного сектору, що реалізують свою діяльність у загальному правовому полі, мають враховувати умови роботи, регламентовані на державному рівні. Бухгалтерський облік, звітність і контроль в бюджетних установах також мають суттєві особливості, які до цього часу ще недостатньо структуровані

відповідно до специфіки їх діяльності та в неповній мірі враховані як законодавцем, так і суб'єктами господарювання. Тому проблема нормативно-правового регулювання функціонування бюджетних установ та методики й організації в них обліку і контролю залишається актуальною до цього часу.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблемі обліку і звітності в державному секторі присвячено праці видатних вітчизняних науковців, це зокрема: Н. В. Артеменко, А. С. Колесніченко, Н. Лиско, М. Г. Михайлов, М. Ю. Самчик, С. В. Свірко, О. П. Славкова, М. І. Телегунь, А. І. Фаріон, Т. І. Хомуляк, Т. В. Черкашина та багато інших. Метою статті є обґрунтування правового поля, яке визначає методологічні аспекти бухгалтерського обліку і звітності в бюджетних установах.

Результати дослідження. Нормативне регулювання будь-якого об'єкту бухгалтерського обліку є принциповим питанням для досягнення достовірності облікових даних та задоволення інформаційних потреб користувачів. З одного боку бухгалтерський облік є інструментом державного регулювання, а з іншого - його об'єктом. Саме через регламентацію методологічних засад бухгалтерського обліку та фінансової звітності всіх суб'єктів господарювання держава встановлює змістовні аспекти інформаційної інфраструктури національної економіки [9]. У бюджетних установах, які є структурними одиницями, що створюються для забезпечення виконання функцій держави, бухгалтерський облік має суттєві особливості, так як утримання установ державного сектору повністю або частково здійснюється за рахунок державного або місцевого бюджету. Крім цього, визначальним для бухгалтерського обліку бюджетних установ також виступає їх статус, як неприбуткових організацій.

До особливостей системи бюджетного обліку можна віднести: централізовану розробку політики бюджетного обліку; організацію обліку в розрізі статей бюджетної класифікації; жорсткий контроль цільового витрачання бюджетних коштів; виокремлення в обліку касових і фактичних витрат; казначейську систему виконання бюджетів [11].

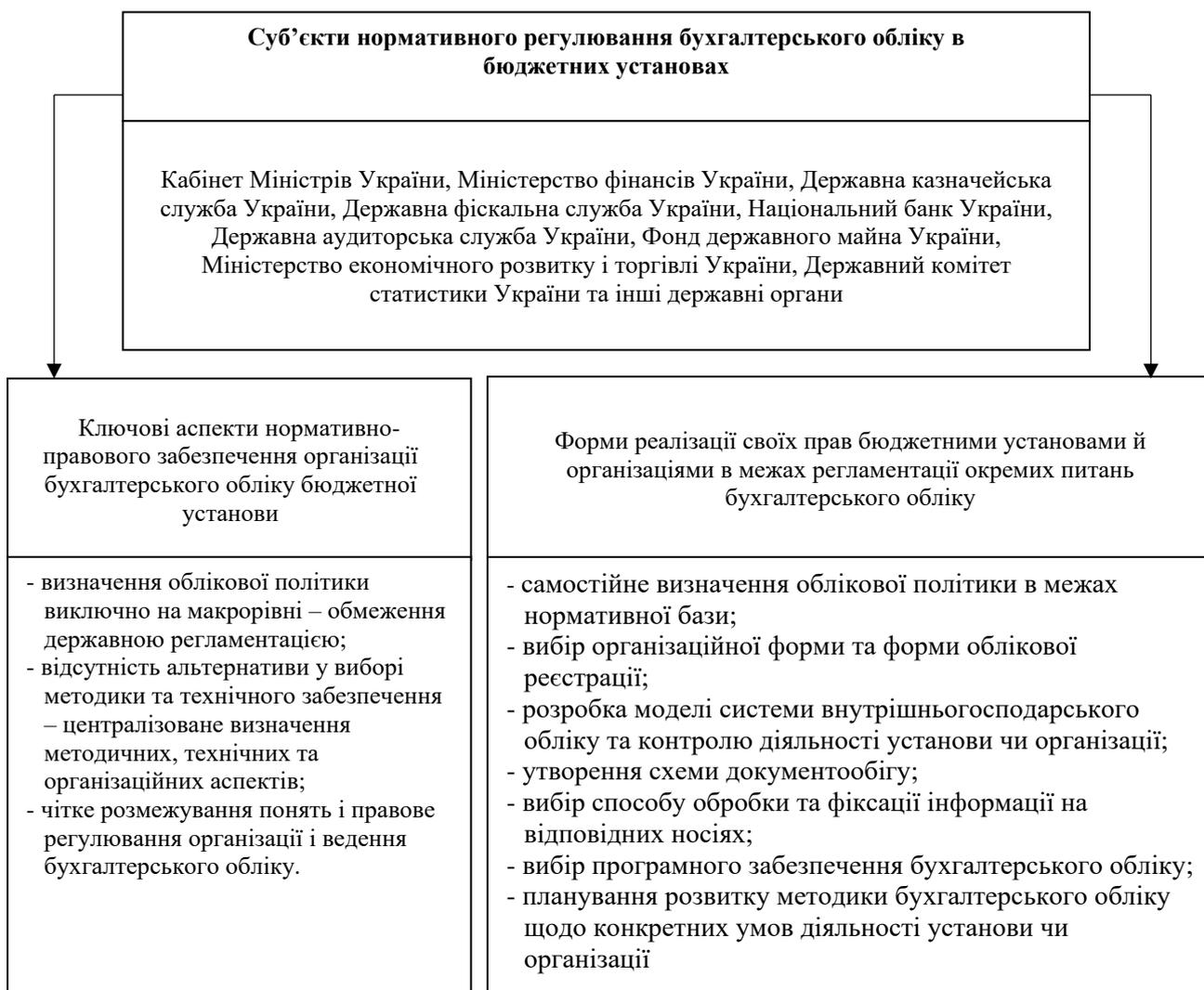
Світовий досвід переконує, що найдоцільніше організаційно зосередити функції, пов'язані з бухгалтерським обліком виконання державного бюджету в системі органів державного казначейства, які мають стати «головним бухгалтером» країни. Це особливо актуально для країн з перехідною економікою, яким характерна відносно нестабільна бюджетна ситуація, і які потребують концентрації ресурсів в єдиній системі. З цією метою в Україні при Міністерстві фінансів України діє Державне казначейство України, однією з основних функцій якого є ведення бухгалтерського обліку виконання державного бюджету [4] та методологічне його забезпечення.

Загальне керівництво системою обліку і статистики країни здійснює Державний комітет статистики України. До функцій якого належать: ведення обліку виконання державних планів розвитку народного господарства; ведення статистики за галузями економіки країни; розробка та затвердження форм звітності, порядку їх складання і подання; розробка єдиних показників, за якими здійснюється облік; регламентація первинного обліку стосовно всіх галузей економіки України [1].

Регулювання загальних питань методології бухгалтерського обліку та звітності здійснює Міністерство фінансів України через Управління методології бухгалтерського обліку та звітності. При Міністерстві фінансів України як дорадчий орган діє Методологічна рада з бухгалтерського обліку, у складі якої працюють висококваліфіковані науковці, фахівці Міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, підприємств, представники ряду громадських організацій бухгалтерів та аудиторів України.

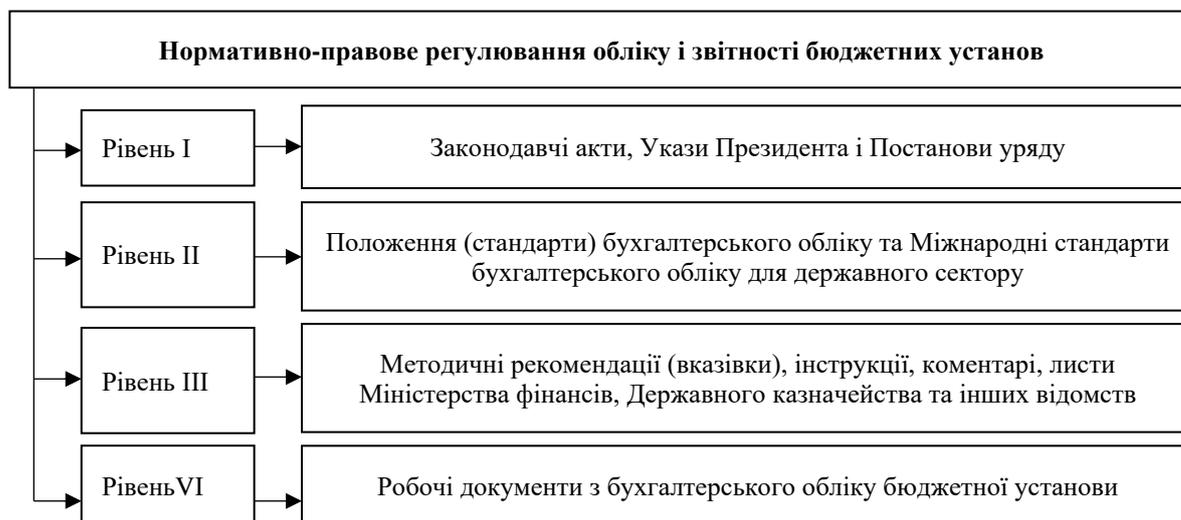
Регламентація бухгалтерського обліку бюджетних установ належить до прямих функцій Державної казначейської служби України, яке було створено як одне з управлінь Міністерства фінансів України. Указом Президента України від 15.01.1999 р. № 173/98 «Про Положення про Державну казначейську службу України» задекларовано методологічне керівництво Державної казначейської служби у сфері не тільки бухгалтерського обліку виконання бюджетів, а й бухгалтерського обліку виконання кошторису

доходів і видатків. Таким чином, з одного боку, бюджетна установа функціонує у чітких межах законодавчого і нормативного регулювання, з іншого - залишається ряд питань стосовно правил ведення бухгалтерського обліку, за якими окремі складові та прийомні керівний апарат установи державного сектору може вибирати самостійно. В узагальненому вигляді це зображено на рис. 1.

Рис. 1. Організаційно-методичні підходи до нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку бюджетної установи Джерело: [1]

Сучасна зарубіжна практика нормативно-правового регулювання обліку і звітності в державному секторі пропагує систему, яка має чотири рівні (рис. 2).

Рис. 2. Зарубіжна практика нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку і звітності в бюджетних установах [3]

Однак, найбільш вживаною у вітчизняному законодавчому полі державного сектору залишається ієрархія нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку в бюджетних установах, яка представлена на рис. 3.

Рис. 3. Ієрархія нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку і звітності в Україні [1]

Основним нормативним документом є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», що встановлює правові засади організації, ведення та складання звітності в Україні і його дія

також поширюється на бюджетні установи. Згідно зі статтею 6 названого Закону державне регулювання обліку та фінансової звітності здійснюється з метою:

- створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх суб'єктів господарювання;
- удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності [6].

Бюджетний кодекс регулює відносини, що виникають у процесі складання, розгляду і затвердження бюджетів, виконання бюджетів та розгляду звітів про їх виконання [2]. Організація та методологія бухгалтерського обліку в бюджетних установах регулюється інструкціями та наказами Держказначейства України, Міністерства фінансів України, наказами Держкомстату та іншими нормативно-правовими актами [5, с. 10].

Як зазначено в Бюджетному кодексі, бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що затверджуються Міністерством фінансів України, а також інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку. Порядок ведення бухгалтерського обліку в бюджетних установах установлюється Державним казначейством України [5, с. 9]. На даний час наказами Міністерства фінансів України (№ 1541 від 28.12.2009 р., № 1202 від 12.10.2010 р., № 1629 від 24.12.2010 р., № 1022 від 11.08.2011 р., № 1798 від 29.12.2011 р., № 52 від 25.01.2012 р., № 568 від 18.05.2012 р. затверджено 19 Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку у державному секторі (НП (С) БОДС) [7].

Основну нормативно-правову документацію в галузі регулювання бухгалтерського обліку бюджетної установи можна розбити на три групи, які включають такі напрями:

- 1) облік доходів і витрат;
- 2) організація бухгалтерського обліку за типами операцій;
- 3) облік фінансових результатів і порядок складання звітності.

За останні роки в бюджетній сфері відбулись значні перетворення. Зокрема, змінилось в цілому бюджетне законодавство і, як наслідок цього - легалізовано казначейське обслуговування бюджету, створено централізовану модель управління державними ресурсами через єдиний казначейський рахунок, що дозволило поєднати ресурси всіх суб'єктів сектору державного управління, запроваджено облік зобов'язань розпорядників коштів у системі органів казначейства [4].

Для вирішення питань модернізації бюджетного обліку та проведення повноцінного його реформування урядом України було затверджено Стратегію модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки [8]. Метою модернізації обліку є вдосконалення системи бухгалтерського обліку в державному секторі. Завдання Стратегії полягали у переході на єдині методологічні основи бухгалтерського обліку та звітності, а також у створенні уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку. Ключовими моментами її реалізації були:

- перехід на метод нарахувань та перегляд об'єктів обліку;
- створення єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі;
- реформування організаційної системи обліку в державному секторі;
- створення інституту державних бухгалтерів;
- формування системи звітності в державному секторі;
- розробка національних стандартів обліку та звітності в державному секторі [10].

Головними результатами реалізації Стратегії модернізації стали:

- розроблений і запроваджений новий план рахунків бухгалтерського обліку з виконання бюджетів та кошторисів розпорядників бюджетних коштів, використання якого забезпечить прозорість облікових процесів, складання звітності та отримання інформації про фінансові операції в державному секторі;

- встановлення уніфікації вимог до вибору програмного забезпечення для обміну інформацією між Міністерством фінансів, органами державного казначейства та суб'єктами державного сектора.

Виконання завдань Стратегії вплинуло на:

- адаптацію нормативно-правового поля регламентації бухгалтерського обліку і звітності до міжнародних стандартів шляхом запровадження НП(С)БОДС;

- підвищення відповідальності, а також, статусу керівників фінансово-бухгалтерських служб суб'єктів державного сектора;

- вдосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів з питань бухгалтерського обліку в державному секторі;

- підвищення рівня прозорості та відкритості ведення бухгалтерського обліку.

Кінцевим результатом реалізації Стратегії модернізації бухгалтерського обліку та звітності в бюджетних установах було створення дієвої інтегрованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення управління державними фінансами [7].

Удосконалення системи оподаткування та фінансової звітності, модернізація методології бухгалтерського обліку з урахуванням вимог міжнародних стандартів, підвищення рівня митної безпеки складає один з ключових напрямів стратегічного розвитку всієї бюджетної системи України, що було регламентовано також Стратегічним планом діяльності Міністерства фінансів України [1].

Сьогодні удосконалення організаційних засад і нормативних положень при регулюванні облікових процесів бюджетних установ мають відбуватися у відповідності до вимог міжнародних стандартів, орієнтуючись на стратегію створення уніфікованого організаційного й інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку в державних структурах (табл. 1).

Перспективні напрями удосконалення організаційно-правових положень щодо регулювання бухгалтерського обліку в бюджетних установах [1]

Напрямок удосконалення	Характеристика
<ul style="list-style-type: none"> Інституціональний аспект 	<ul style="list-style-type: none"> Імплементация міжнародних стандартів у національну нормативно-правову базу у державному секторі
<ul style="list-style-type: none"> Методика ведення обліку та складання звітності щодо виконання бюджетів 	<ul style="list-style-type: none"> Удосконалення методики складання існуючих форм звітності та розробка і впровадження нових Удосконалення методів складання та консолідації звітності з використанням новітніх інформаційних технологій
<ul style="list-style-type: none"> Модернізація бухгалтерських служб 	<ul style="list-style-type: none"> Посилення контролю за дотриманням правил ведення обліку та складання звітності Уніфікація облікового процесу

Висновки. Отже, сукупність нормативно-правового забезпечення з організації та методики ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в бюджетних установах, включаючи національні та міжнародні стандарти, фактично дозволяють сформулювати весь спектр необхідних елементів для якісного запровадження системи регулювання обліку і звітності в практику бюджетної сфери. Перспективними напрямками подальшого дослідження доцільно визначити проведення аналізу впливу ступеня регламентації облікових процесів на ефективність організації обліку бюджетної установи, що дозволить удосконалити організаційно-методичні засади в контексті виконання функції регулювання у державному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Н. В. Нормативно-правове забезпечення регулювання бухгалтерського обліку в бюджетних установах / Н. В. Артеменко, А. С. Колесніченко // Соціально-економічний розвиток України: проблеми та перспективи : кол. монографія / За ред. О.В. Манойленко. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – 345 с., с.51-62.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] / Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Колесніченко А. С. Нормативно-правові аспекти регулювання бухгалтерського обліку в бюджетних установах [Електронний ресурс] / А. С. Колесніченко. – Режим доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2016/S16/file_176.pdf.
4. Лиско Н. Реформування бухгалтерського обліку та контролю в бюджетних установах України [Електронний ресурс] / Н. Лиско. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/reformirovanie-buhgalterskogo-ucheta-v-byudzhethnyh-uchrezhdeniyah-ukrainy.pdf>.

5. Михайлов М. Г. Бухгалтерський облік у бюджетних установах. Навчальний посібник. / М. Г. Михайлов, М. І. Телегунь, О. П. Славкова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 384 с., с.10.
6. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність [Електронний ресурс]: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
7. Свірко С. В. Бюджетний облік в Україні: новації ХХІ ст. [Електронний ресурс] / С. В. Свірко, М. Ю. Самчик. – Режим доступу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/download/102034/97264>.
8. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-п>.
9. Фаріон А. І Нормативно-правове забезпечення ведення бухгалтерського обліку у суб'єктів державного сектору [Електронний ресурс] / А. І. Фаріон. – Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/17339/1/НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ%20ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20ВЕДЕННЯ%20БУХГАЛТЕРСЬКОГО%20ОБЛІКУ.pdf>.
10. Хомуляк Т. І. Особливості обліку у бюджетних установах в умовах сьогодення [Електронний ресурс] / Т. І. Хомуляк. – Режим доступу: <http://ven.ztu.edu.ua/article/download/37118/37348>.
11. Черкашина Т. В. Основні напрями реформування системи бухгалтерського обліку у бюджетній сфері [Електронний ресурс] / Т. В. Черкашина. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jsru/bitstream/123456789/2540/1/Основні%20напрями%20реформування%20системи%20бухгалтерського%20обліку%20у%20бюджетній%20сфері.pdf>.

УДК 657.62:061.5:657.15:657.37

Піхняк Т. А.

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

Піхняк О. А.

магістрант спеціальності «Облік і оподаткування»

БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Анотація: У статті досліджено баланс підприємства як один із складових компонентів фінансової звітності. Розглянуто бухгалтерський баланс як елемент методу економічного аналізу, активи та зобов'язання як складові елементи бухгалтерського балансу, користувачів звітності та їх інформаційні потреби, взаємозв'язок потоків інформації щодо використання даних балансу.

Ключові слова: податок на додану вартість, Європейський Союз, державний бюджет, ставка оподаткування, пільга.

Abstract. The article investigates the balance of the enterprise as one of the components of financial reporting. The accounting balance is considered as an element of the method of economic analysis, assets and liabilities as components of the balance sheet, users of reporting and their information needs, the relationship of information flows to the use of balance data.

Keywords: financial statements, balance sheet, assets, liabilities, capital, users of reporting, information needs.

Вступ. Сьогодні фінансова звітність є настільки суспільно значущою, що без неї не може ефективно функціонувати економіка інформаційного суспільства. Бухгалтерський баланс має вагомим значення в діяльності підприємства, оскільки він слугує найважливішим джерелом інформації про фінансовий стан підприємства за звітний період. Його також називають реальним засобом комунікації, завдяки якому: керівники отримують уявлення про місце підприємства в системі аналогічних підприємств, правильності обраного стратегічного курсу, порівняльних характеристик ефективності використання ресурсів і прийнятті рішень щодо питань по управлінню підприємством. Існуюча система інформаційного забезпечення управління складається із сукупності показників, отриманих, у переважній більшості, із даних звітності, складовою якої є бухгалтерський баланс.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Дослідженню питання балансу як елементу методу бухгалтерського обліку приділяли увагу В. Д. Белов, Ф. Ф. Бутинець, Й. Я. Даньків, М. В. Кужельний, Ю. А. Кузьмінський, М. С. Лунський, Л. В. Чижевська. Напрями вирішення проблеми підвищення якості інформації та її використання, що наводиться у балансі розглядали у своїх працях М. О. Блатов, В. В. Ковалев, І.А. Малютин та інші. Проте, більшість із науковців розглядають лише наповнення бухгалтерського балансу, і залишають поза увагою важливість та доречність складання балансу, використання інформації з балансу користувачами.

Результати дослідження. Господарські операції, які щоденно здійснюються підприємствами, оформлюються первинними документами та відображаються в облікових регістрах. Основною складовою інформаційного забезпечення діяльності підприємств є інформація, що накопичується у системі бухгалтерського обліку та відображається у фінансовій звітності.

Фінансова звітність відповідно до НП(С)БО 1- це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період [7].

Згідно даного положення, елементами фінансової звітності є: баланс (звіт про фінансовий стан); звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід); звіт про рух грошових коштів; звіт про власний капітал; примітки до фінансової звітності [7].

Центральною складовою фінансової звітності є бухгалтерський баланс, не тільки як один з елементів методу бухгалтерського обліку та документ бухгалтерської звітності, а й як суттєве джерело інформації для управління, планування, організації виробництва, аналізу та контролю для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів.

Протягом останніх років в Україні триває процес реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, з метою переходу підприємств України до МСФЗ, у зв'язку з цим було введено в дію НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», що призвело до зміни назви та структури деяких форм фінансової звітності, а також введено в дію Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ від 28 березня 2013 року № 433) [3].

Згідно з п. 7 р. II НП(С)БО 1 [7] Баланс - це форма звіту, що відображає активи, зобов'язання та власний капітал підприємства.

Баланс підприємства надає користувачам корисну, повну, правдиву та неупереджену інформацію про майновий і фінансовий стан підприємства, його фінансові результати та ефективність господарювання за звітний період. Таким чином, бухгалтерський баланс є інформаційним джерелом для прийняття управлінських рішень [1, с. 19].

Не лише в Україні, а й в усіх країнах світу, бухгалтерський баланс є основним документом фінансової звітності, оскільки саме він виступає головним джерелом інформації про фінансово-майновий стан підприємства. Оскільки в його основі завжди лежить основне рівняння бухгалтерського обліку, що відображає взаємозв'язок між активами, зобов'язаннями та власним капіталом.

Складання балансу підпорядковується конкретно визначеній меті: відображення фінансового стану, визначення фінансового результату та виявлення наслідків припинення діяльності.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» фінансова звітність, а, отже, і бухгалтерський баланс, повинна забезпечувати задоволення інформаційних потреб користувачів щодо:

- придбання, продажу та володіння цінними паперами;
- участі в капіталі підприємства;
- оцінки якості управління;
- оцінки здатності підприємства вчасно виконувати свої зобов'язання;
- забезпеченості зобов'язань підприємства;
- визначення суми дивідендів [6].

Безперечно, баланс не може бути в однаковій мірі інформаційно корисним для всіх користувачів, а характеризується лише мірою економічної зацікавленості, що виявляється в інтересах користувачів (табл. 1.).

Таблиця 1

Основні користувачі звітності та їх інформаційні потреби

Користувачі інформації		Інформаційні потреби
Внутрішні користувачі	Керівництво підприємства, менеджери відповідних рівнів	Визначення правильності прийнятих інвестиційних рішень. Оцінка ефективності структури капіталу. Визначення основних напрямків політики дивідендів. Складання прогностичних форм звітності і здійснення попередніх розрахунків фінансових показників майбутніх звітних періодів. Оцінювання можливості злиття з іншим підприємством або його придбання, доцільності структурної організації. Уявлення про місце свого підприємства в системі аналогічних підприємств.
Зовнішні користувачі	Існуючі і потенційні власники (акціонери, засновники)	Придбання, продаж і володіння цінними паперами. Участь у капіталі підприємства. Оцінка якості управління. Визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу.
	Постачальники	Оцінка можливості підприємства вчасно виконувати свої зобов'язання.
	Покупці	Визначення надійності ділових зв'язків з даним партнером.
		Оцінка доцільності надання або продовження кредиту, визначення умов кредитування, поліпшення гарантій

Існуючі і потенційні кредитори	повернення кредиту, оцінка довіри до підприємства як до клієнта.
Працівники	Зацікавленість з погляду їхньої заробітної плати і перспектив роботи на даному підприємстві.
Аналітики	Визначають напрями фінансового аналізу.
Держава	Здійснення державної політики і контролю.
Юристи	Використання звітної інформації для оцінки виконання умов контрактів, дотримання законодавчих норм під час розподілу прибутку і виплати дивідендів, а також для визначення умов пенсійного забезпечення.
Преса та інформаційні агентства	Використання звітності для підготовки оглядів, оцінки тенденцій розвитку й аналізу діяльності окремих компаній і галузей, розрахунку узагальнюючих показників фінансово-господарської діяльності.
Органи Статистики	Використання звітності для статистичних узагальнень по галузях і порівняльного аналізу.
Профспілки	Зацікавленість у використанні даних звітності для визначення своїх вимог відносно заробітної плати й умов трудових угод, а також для оцінки тенденцій розвитку галузі, до якої належить дане підприємство.

Роль бухгалтерського балансу у складі фінансової звітності підприємства є особливою, так як його подання є обов'язковим для багатьох груп користувачів.

Так, неприбуткові організації, що відповідають вимогам п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу [5], складають та подають Звіт про використання доходів (прибутків) неприбуткової організації за формою, затвердженою наказом № 553 [2]. З 01.01.2017 р. неприбуткові організації зобов'язані складати та подавати разом з вищезазначеним Звітом до контролюючих органів фінансову звітність, яка є додатком і невід'ємною частиною Звіту (до 01.01.2017 р. фінансова звітність подавалася за бажанням).

На сьогоднішній день із прийняттям нового Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [6] відбулися суттєві зміни, що стосуються класифікації підприємств на мікропідприємства, малі, середні та великі. Дана класифікація впливає на: строки оприлюднення фінансової звітності різними типами підприємств; використання спрощених форм фінзвітності. По-перше, мікропідприємства та малі підприємства для звітування використовують П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [4]. По-друге, мікропідприємства і малі підприємства,

непідприємницькі товариства та представництва іноземних суб'єктів господарювання складають скорочену за показниками фінзвітність у складі балансу та звіту про фінансові результати. Так, згідно прийнятого Закону для цілей бухгалтерського обліку встановлено таку класифікацію підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація підприємств

№ з/п	Тип підприємства	Балансова вартість активів	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Середня кількість працівників
1.	мікро	до 350 тис. євро	до 700 тис. євро	до 10 осіб
2.	малі	до 4 млн. євро	до 8 млн. євро	до 50 осіб
3.	середні	до 20 млн. євро	до 40 млн. євро	до 250 осіб
4.	великі	понад 20 млн. євро	понад 40 млн. євро	понад 250 осіб

Джерело: [6]

Як бачимо, дана класифікація відрізняється від встановленої ст. 55 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436 – IV. Критеріями для визначення належності підприємства до тієї чи іншої групи є сукупна вартість активів, чистий дохід від реалізації та середня кількість працівників.

Бухгалтерський баланс займає проміжну ланку між загальнодоступною і комерційною інформацією у складі фінансової звітності підприємства. Взаємозв'язок потоків інформації про ефективність діяльності суб'єкта господарювання схематично зображено на рис. 1.

Бухгалтерський баланс є унікальною обліковою категорією, за допомогою якої відображаються вартість майна і капіталу підприємства, стан його активів, власного капіталу, зобов'язань та взаємозв'язок між ними. Так, для вивчення фінансового стану підприємства необхідна інформація про економічні ресурси, що ним контролюються, його фінансову структуру, ліквідність та платоспроможність, а також здатність адаптуватися до змін середовища, в якому воно функціонує. Ці важливі фінансово-аналітичні характеристики підприємства можна отримати із звіту про фінансовий стан підприємства.

Таким чином, фінансова звітність, ґрунтуючись на узагальнених даних фінансового обліку, виступає ланкою зв'язку між підприємством і зовнішнім середовищем.

Рис. 1. Взаємозв'язок потоків інформації крізь призму фінансової звітності
Джерело: сформовано і доповнено автором на основі джерела 8, с.114]

Висновки. Таким чином, фінансова звітність для кожного підприємства відіграє досить важливу економічну роль. Основне призначення звітності - надати внутрішнім і зовнішнім користувачам правдиву, достовірну інформацію про майновий та фінансовий стан підприємства, про фінансові результати та ефективність господарювання за звітний період.

Дослідження бухгалтерського балансу як складової фінансової звітності та інформаційного забезпечення процесу прийняття економічних рішень дозволяє стверджувати, що саме він виступає інформаційною основою для

прийняття широкого кола економічних рішень у діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іваніхів Ю. Сутність і роль фінансової звітності у системі інформаційного забезпечення суб'єктів ринку / Ю. Іваніхів // Економічний аналіз. – 2010, №5.
2. Наказ Міністерства фінансів України від 17.06.2016 № 553 «Про затвердження форми Звіту про використання доходів (прибутків) неприбуткової організації».
3. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства Фінансів України від 28.03.2013 року зі змінами та доповненнями [Електрон. Ресурс] / Україна. Міністерство Фінансів України. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства фінансів № 1591 від 09.12.2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO25.aspx.4>.
5. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page3>.
6. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень: Закон України від 05.10.2017 р. // Відомості Верховної Ради України – 2017. – № 44. – С. 397.
7. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. Чебанова Н. В., Чупир Т. Я., Василенко Ю. А. Фінансова звітність підприємств. – Х.: Фактор, 2006. – 444 с.
9. Шустваль Т. Річна фінансова звітність: складаємо разом. / Т. Шустваль // Все про бухгалтерський облік. – 2015, №13. – С.3-8.

УДК 651.5:334.716

Подоконна О.М.

викладач циклової комісії облікових та фінансових дисциплін ХКК ХКТЕІ

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТОБІГ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація: Актуальність статті полягає у вивченні впливу електронного документообігу на ефективність діяльності підприємства. У статті розглянуто організаційно-методичні аспекти електронного документообігу, надано характеристику основних відмінностей електронного і паперового документообігу та визначено переваги системи електронного документообігу на підприємстві.

Abstract. The urgency of the paper is to study the impact of electronic document management on the efficiency of an enterprise's activity. The article deals with organizational and methodical aspects of electronic document circulation, describes the main differences between electronic and paper documents and identifies the advantages of electronic document management system at the enterprise.

Keywords: enterprise efficiency, electronic document, electronic document flow,

Ключові слова: ефективність electronic digital signature, electronic підприємства, електронний документ, document flow system. електронний документообіг, електронний цифровий підпис, система електронного документообігу.

Вступ. Завдяки стрімкому розвитку інформаційних технологій все частіше підприємства різних форм власності спілкуються шляхом обміну електронними документами. Звичні схеми паперового документообігу сьогодні, в епоху розвитку інформаційних технологій, замінюються електронними. Все більша кількість підприємств переходить на внутрішній електронний документообіг, оскільки він не тільки економить час, але й полегшує роботу співробітників, знижує транзакційні витрати.

Електронний документообіг в сучасному світі став глобальним і розгалуженим, але далеко не всі відносини між його учасниками регулюються спеціальними законами або іншими юридичними документами. Розвиток електронного документообігу, пов'язаний не лише з технологією, а й із правом, потребує професійних підходів, чіткої взаємодії традиційно далеких одна від одної галузей знань. Актуальність даного питання зумовлена тим, що використання сучасних систем управління електронним документообігом і пошук ефективного механізму для їх подальшого розвитку дозволяє скоротити витрати трудових ресурсів робітників, збільшити продуктивність праці та сприяти економії паперу [1,с.16].

Впровадження електронного документообігу на підприємстві – завдання дуже відповідальне і часто пов'язане з докорінною зміною діючих бізнес-процесів. За великим рахунком, зі встановленням електронного документообігу на підприємстві змінюється стиль управління бізнесом.

Електронний документообіг ні в якому разі не повинен впроваджуватися як данина моді на «прогресивні технології». Однак, якщо на підприємстві існують нижче перераховані проблеми, то паперовим документообігом не обійтися, і варто впровадити систему автоматизації документообігу, зокрема:

- існує великий документопотік вхідних, вихідних і внутрішніх (службових) документів, розгляд яких серйозно збільшує терміни виконання робіт;
- оперативність прийняття і виконання рішень низька і постійно знижується;
- кількість форм для звітності зростає;
- існує проблема витоку інформації і порушення комерційної таємниці.

Отже, на сьогоднішній день є актуальним дослідження організації та методики електронного документообігу на українських підприємствах.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питанням застосування електронного документообігу на підприємствах в різні часи займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-економісти, зокрема І. Солодченко, А. Ступар, І. Томашевська, С. Тукало, Л. Філіпова, М. Цивін, Ю. Чирський, В. Корбутяк, А. Новицький, М. Плешакова-Боровинська, К. Безверхий, С. Івахненко та ін.

Івахненко С. визначив що комп'ютерні програми документообігу автоматизують три основні види документообігу: офісний, спільний, адміністративний [2, с.209].

Безверхий К.В. зазначив що використання систем електронного документообігу дасть можливість підприємству оптимізувати його документообіг та скоротити як витрати часу, так і матеріальні витрати на забезпечення процесу документообігу підприємства в цілому [3, с.16].

В.І. Корбутяк вказує, що саме автоматизація роботи з документами як складова частина запровадження електронного документообігу має найважливіше значення для підвищення ефективності діяльності окремих установ [4, с.69].

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень по даній темі, вивчення впливу електронного документообігу на діяльність підприємства потребується в подальшому.

Основна мета статті полягає у дослідженні організації та методики електронного документообігу та вивчення його впливу на ефективність діяльності підприємства.

Результати дослідження. Електронний документообіг – це сукупність процесів створення, оброблення, правлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів.

Електронний документообіг має ряд переваг перед паперовим. Порівняльний аналіз основних відмінностей паперового та електронного документообігу на різних етапах наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні відмінності паперового та електронного документообігу на різних етапах

№ з/п	Етапи документообігу	Паперовий документ	Електронний документ
1	Створення	Оформлення лише в паперовому вигляді	Оформлення в електронному вигляді, за необхідності в паперовому вигляді
2	Оброблення	Лише ручна обробка даних і фіксація в регістрах бухгалтерського обліку	Обробка даних за допомогою інформаційних систем і фіксація в електронних регістрах бухгалтерського обліку
3	Відправлення	Відправлення через відділення пошти або співробітниками (кур'єрами)	Здійснюється через телекомунікаційні та інформаційні системи або через електронні носії інформації
4	Одержання	Може займати декілька хвилин або годин, днів, тижнів	Може займати від декількох хвилин, не враховуючи відправку через носії електронної інформації
5	Зберігання	Зберігаються згідно зі строками, установленими законодавством, у спеціально відведених архівах	Зберігаються згідно зі строками, установленими законодавством, на спеціальних електронних носіях
6	Знищення	Підлягають знищенню за актом відповідною комісією	Згідно з інструкцією, знищення відбувається спеціально призначеною особою, яка також відповідальна за програмне забезпечення, що перевіряє факт знищення документів

Джерело: розроблено автором

На законодавчому рівні електронний документообіг в Україні повністю легалізовано. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» було прийнято ще у 2003 р. Його дія поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів.

Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включно з обов'язковими реквізитами документа. [5].

Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис. Накладанням електронного підпису завершується процес створення електронного документа.

Порядок використання електронного цифрового підпису, регулюються Законом України «Про електронний цифровий підпис», який також було прийнято у 2003 р.

Електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документу, який використовується для ідентифікації автора електронного документу відповідального за його формування.

Статтею 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV визначено такі терміни:

- електронний підпис – дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних;
- електронний цифровий підпис (ЕЦП) – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним

поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача [6].

Варто зазначити, що електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа, а захищеність електронно цифрового підпису від відтворення чи підробки базується на застосуванні у відповідних технологіях методів криптографії.

Відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ і документ на папері, кожен з документів є оригіналом та має однакову юридичну силу. Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися лише на підставі того, що він має електронну форму.

Для регламентації роботи з електронними документами наказом Міністерства юстиції України №1886/5 від 11.11.2014 р. затверджено Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання який:

1. Встановлює загальні вимоги до впровадження електронного документообігу із застосуванням електронного цифрового підпису, відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

2. Передбачає порядок організації роботи з електронними документами у діловодстві в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності.

3. Регламентує порядок підготовки електронних документів для передачі на архівне зберігання [7].

З 20.07.2017 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними

особами та фізичними особами-підприємцями» № 1982-VIII від 23.03.2017 р., яким запроваджуються наступні положення:

- із законодавства виключаються вимоги про обов'язкове використання печаток (незалежно від їх наявності у суб'єктів господарювання);

- незалежно від того, чи використовує суб'єкт господарювання печатку у своїй діяльності, відбиток печатки не може бути обов'язковим реквізитом будь-якого документу, який подається від імені суб'єкта господарювання органу державної влади або органу місцевого самоврядування;

- виключається можливість визнання документу (угоди, правочину) недійсним (неукладеним, невчиненим) у зв'язку з відсутністю відбитку печатки;

- виключається необхідність використання печаток у взаємовідносинах суб'єктів господарювання з державними органами та органами місцевого самоврядування;

- встановлюється адміністративна відповідальність за вимагання державним органом або органом місцевого самоврядування наявності відбитку печатки на офіційному документі [8].

Таким чином, тепер печатка не є обов'язковою вимогою для визнання документа чи угоди дійсними. Державні органи або органи місцевого самоврядування не мають права вимагати наявності печатки на офіційних документах компанії. Цей документ відкрив шлях для повноцінного використання електронного документообігу бізнесом.

У січні 2018 року на основі положень Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.03 р. № 851-IV розроблена Типова інструкція по документуванню управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронному міжвідомчому обміні затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 55, якою, зокрема, визначено

правовий статус електронного документа, в тому числі як оригіналу, вимоги до його зберігання і відновлення, режим доступу до зазначених документів та особливості роботи з документами з обмеженим доступом.

Зазначена інструкція поширюється на всі електронні документи, які створюються, відправляються або виходять органами державної влади всіх рівнів, включаючи Секретаріат КМУ, міністерства та їх територіальні підрозділи, місцеві держоргани, а також установами, організаціями, що належать до їх відання [??].

У Типовій інструкції по документуванню управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами у діловодстві, електронному міжвідомчому обміні визначено в якості основної електронну форму діловодства.

Документування управлінської інформації в установах здійснюється в електронній формі із застосуванням електронного цифрового підпису, електронної печатки та електронної позначки часу, крім випадків наявності обґрунтованих підстав для документування управлінської інформації у паперовій формі, якими визнаються:

- документи, що містять інформацію з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом;
- електронні документи, що не можуть бути застосовані як оригінал згідно з вимогами закону;
- документи, вимога щодо опрацювання яких у паперовій формі встановлена актами Кабінету Міністрів України [9].

Отже, допускається і паперова форма для деяких видів документів, проте важливо, що відтепер неприпустимим в діловодстві установи є проходження одного і того ж документа в електронній та паперовій формі.

Висновки. Дослідивши переваги електронного документообігу та наявність відповідної законодавчої бази його запровадження на підприємствах встановлено наступні чинники підвищення ефективності діяльності підприємства:

1. Економія часу: працівники витрачають менше часу на пошук паперових документів, а електронні документи зберігаються у центральній базі даних, де регулярно створюються резервні копії файлів, завдяки чому виключається можливість того, що документ буде безповоротно втрачено.

2. Підвищення прозорості внутрішньої роботи підприємства: система електронного документообігу дозволяє керівництву спостерігати за статусом документа, протягом усіх етапів його погодження та затвердження.

3. Більше гнучкості щодо фізичного місцезнаходження співробітників: завдяки можливостям електронного доступу і комунікацій, працівники отримують можливість працювати віддалено.

4. Підвищення безпеки інформації та документів: центральна база даних дозволяє робити резервні копії документів, завдяки чому знижується ризик випадкової чи навмисної втрати файлів.

5. Більш адекватне використання фізичного простору і техніки: залежно від статусу і актуальності інформації, документи та файли можуть безпечно видалятися після закінчення терміну їх зберігання.

6. Ведення історії кожного файлу та супутньої документації: система електронного документообігу дозволяє централізовано керувати взаємовідносинами з клієнтами та постачальниками.

7. Підвищення рівня задоволеності працівників і керівників: оптимізація щоденних завдань дозволяє співробітникам отримувати більше задоволення від робочого процесу.

8. Зменшення витрат на друк, поштові марки, конверти та пересилку: паперові документи, які пересилаються між відділами або постачальниками, можуть пересилатися в електронному вигляді.

Використання систем електронного документообігу дасть можливість підприємству оптимізувати його документообіг та скоротити як витрати часу, так і матеріальні витрати на забезпечення процесу документообігу підприємства в цілому. Загалом слід відмітити не лише корпоративний ефект,

а й економічну результативність системи електронного документообігу на підприємстві.

Таким чином, дослідження показали, що переваг у електронного документообігу значно більше ніж у паперового, тому необхідно впроваджувати та удосконалювати програмне забезпечення для оптимізації документообігу на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козлова Н.С., Білоусько Т.М. Система управління електронним документообігом на підприємстві / Н.С. Козлова, Т.М. Білоусько // Збірник наукових статей магістрів факультету фінансів і обліку ПУЕТ за результатами наукових досліджень 2014-2015 навчального року. – Полтава: ПУЕТ, 2015. – С. 16-22.
2. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посібник / С.В. Івахненко. – 4-те вид. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
3. Безверхий К.В. Організація та методика електронного документообігу на підприємстві: стан та перспективи розвитку / К.В. Безверхий // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2013. – Вип. 1(2). – С. 16-25. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2013_1\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2013_1(2)_5)
4. Корбутяк В.І. Електронний документообіг та ефективність роботи органів державної влади / В.І. Корбутяк // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. – 2013. – Вип. 1. – С. 69-76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2013_1_11
5. Про електронні документи та електронний документообіг [Електронний ресурс]: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
6. Про електронний цифровий підпис [Електронний ресурс]: Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
7. Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання затверджений наказом Міністерства юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними особами-підприємцями [Електронний ресурс]: Закон України від 23.03.2017 р. № 1982-VIII – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1982-19>
9. Типова інструкція по документуванню управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронному міжвідомчому обміні затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 55 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#n18>

Рилєєв С.В.,

к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і оподаткування

Столяр Л. Г.

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ОСОБЛИВОСТІ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПОСЛУГ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Анотація. В статті розглянуто особливості калькулювання собівартості послуг комунальних підприємств щодо поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ). В результаті досліджень запропоновано заходи щодо удосконалення обліку витрат та калькулювання собівартості послуг в системі формування тарифів комунальних підприємств.

Ключові слова: тверді побутові відходи, послуги, калькуляція, витрати, собівартість, комунальне підприємство

Abstract. The article deals with the features of calculating the cost of utility companies' services concerning the management of solid household waste. As a result of the research, measures were proposed to improve the accounting cost and calculation of the cost of services in the system of formation of tariffs of communal enterprises.

Key words: solid household waste, services, calculation, expenses, costing, utility company

Вступ. Головне питання яке постає перед населенням, зокрема і населенням України є політика поводження з відходами. Розвиток та збільшення обсягів промислового виробництва В сучасних умовах господарювання, підвищуються обсяги суспільного виробництва, збільшуються темпи використання природних ресурсів, що призводить до накопичення промислових та побутових відходів, які потребують утилізації та переробки. Відповідно на перший план виходять підприємства, які здійснюють діяльність у сфері поводження з відходами. Данні підприємства відносяться до житлово-комунального господарства та несуть високе соціальне навантаження. Система управління відходами на підприємствах, що здійснюють переробку та утилізацію відходів, потребує удосконалення. Головним чинником розвитку нових методів управління поводження з відходами на комунальних підприємствах є побудова альтернативного інформаційного забезпечення, яке представлено системою бухгалтерського

обліку. Управління діяльністю підприємства розглядається через призму бухгалтерського обліку витрат підприємств, калькулювання собівартості робіт, послуг. Визначаючи рівень витрат на утилізацію та захоронення відходів підприємство спроможне формувати собівартість послуг та визначити чи економічно обґрунтований тариф, який затверджується на державному рівні. Отже питання калькулювання собівартості послуг комунальних підприємств сфери поводження з відходами актуальне, як для самих підприємств, держави та населення.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питання поводження з відходами, основи управління підприємств сфери житлово-комунального господарства знайшли відображення в багатьох працях вітчизняних вчених. Зокрема питання обліку відходів розглядали такі вчені, як Д.А. Авершин, О.І. Бондар, Л.М. Боровик, М.П. Воскобойніка, В.О. Гавриленко, О.В. Кузнєцова [2], Л. В. Сергієнко-Бердюкова, Т.М. Сторожук, Д.В. Яровенко.

Особливості обліково-інформаційного забезпечення діяльності комунальних підприємств та бухгалтерський облік операцій у сфері поводження з відходами вивчались, такими вченими, як С.В. Архипенко [1], І.В. Замула, Я.А. Ляшок [3], Л.Г. Мельник, М.С. Оборотов, В.З. Папінко, І. Я. Погрібний, О.К. Тимофєєв, Н.Є. Потапенко [5], К.В. Романчук [8] та ін. Проте питання обліку витрат на утилізацію та захоронення відходів, калькулювання собівартості даних послуг майже не вивчались. Все вище визначене визначило актуальність дослідження та обумовило мету. Метою дослідження є вивчення системи бухгалтерського обліку витрат на утилізацію та захоронення відходів і калькулювання собівартості послуг комунальних підприємств, окреслення напрямів їх удосконалення з метою надання інформації для потреб управління та економічної, екологічної та соціальної оцінки діяльності підприємства.

Результати дослідження. Калькулювання є досить складним і багатограним процесом, який має особливості в кожній галузі, а його організація на підприємстві залежить від багатьох факторів. Організація та здійснення калькулювання відрізняється на кожному підприємстві навіть

однієї галузі, однак існують загальні аспекти калькулювання, які є спільними для всіх підприємств. Удосконалення методології та організації бухгалтерського обліку витрат і калькулювання собівартості робіт, послуг підприємств комунальної сфери тривалий період знаходиться в центрі уваги вчених та економістів-практиків, але досі питання про співвідношення понять «облік витрат» і «калькулювання» залишається дискусійним. У зв'язку з цим виникає питання про єдність і розмежування методів обліку витрат і калькулювання. По-перше це відбувається за рахунок жорсткої регламентації щодо встановлення тарифів на комунальні послуги як з боку центральних органів виконавчої влади (Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП)), зокрема на послуги з утилізації твердих побутових відходів (ТПВ), так і з боку органів місцевого самоврядування. По-друге, витрати підприємства відшкодовують населення та інші підприємства (споживачі послуг) у складі затверджених тарифів. По-третє, оскільки тарифи на послуги є регульованими, тому при їх визначенні треба передбачати відшкодування не лише прямих, а й інших операційних витрат, фінансових витрат, тобто повної собівартості послуг.

Основними нормативними документами з формування вартості послуг з вивезення та утилізації відходів є відповідно Порядок формування тарифів на послуги з вивезення побутових відходів № 1010 від 26.07.2006 р. [6] та Порядок формування тарифу на послугу з захоронення побутових відходів № 601 від 27.04.2017 р. [7]. Дані нормативні документи встановлюють склад статей витрат, що формують, виробничу собівартість, повну собівартість, тариф, та склад інших витрат, які враховуються в розрахунку (рис. 1).

Особливість калькулювання собівартості послуг на підприємствах сфери поводження з ТПВ полягає у розрахунку планового її розміру на початок року для кожного виду послуг (хоча на деяких комунальних підприємствах, за даними НКРЕКП, діють тарифи, що затверджені міськими

радами, ще у 2010-2011 рр.).

Планова виробнича собівартість послуг	Перевезення відходів	Захоронення відходів
	Прямі матеріальні витрати	
	Прямі витрати на оплату праці	
	Інші прямі витрати	
	Змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати	
Адміністративні витрати		
Адміністративні витрати включаються до тарифів у розмірі, що не перевищує 15 % планованої виробничої собівартості. Темпи зростання адміністративних витрат не повинні перевищувати визначеного рівня інфляції		
Витрати на збут		
Витрати із збуту послуг включаються до тарифів у розмірі, що не перевищує 5 % планованої виробничої собівартості послуг		
Інші операційні витрати безпосередньо пов'язані із поводженням з ТПВ, за виключенням наступних витрат, які обліковуються на рахунку 94 «Інші операційні витрати», а саме:		
<ul style="list-style-type: none"> - суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості та нарахованого резерву сумнівних боргів; - витрати, пов'язані з утриманням об'єктів соціальної інфраструктури; - суми, що відраховуються професійним спілкам (їх організаціям) для проведення культурно-масової і фізкультурної роботи; - суми визнаних штрафів, пені, неустойки; - суми нестачі та втрати від пошкодження цінностей; - витрати, пов'язані з купівлею-продажем іноземної валюти та втрати від операційної курсової різниці; - суми спонсорської та благодійної допомоги; - собівартість реалізованих виробничих запасів; - представницькі витрати тощо. 		
Фінансові витрати		
Рівень рентабельності формується з урахуванням необхідності сплати податку на прибуток підприємств та спрямування частини отриманого прибутку на технічне переоснащення підприємств і не повинен перевищувати в цілому по підприємству 12 %, а для категорій споживачів – бюджетних установ та інших споживачів – не повинен перевищувати 15 та 50 % відповідно		Планування складової частини прибутку на погашення основної суми запозичень для забезпечення ліцензованої діяльності провадиться лише за тими запозиченнями (договорами), умови використання яких узгоджено з НКРЕКП, органами місцевого самоврядування, які виконували повноваження з державного регулювання у сфері поводження з ТПВ на час укладення таких договорів, та відсотків, користування якими підлягає врахуванню у складі планованих фінансових витрат
Витрати із здійснення капітальних вкладень, створення спеціальних інвестиційних фондів, забезпечення прибутковості інвестованого капіталу включаються до тарифів на строк не менш як п'ять років (у сумі, що не перевищує 20 % загального обсягу витрат) згідно з погодженою в установленому порядку органами місцевого самоврядування інвестиційною програмою підприємства у сфері поводження з ТПВ у відповідному населеному пункті		Рівень прибутковості враховує обсяги капітального інвестування для здійснення ліцензованої діяльності
Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати		

Рис. 1. Склад витрат в системі формування повної планової виробничої собівартості послуг щодо поводження з відходами Джерело: [6, 7]

Таким чином, не всюди здійснюється перегляд та актуалізація діючих норм 1 раз на 5 років, як передбачено діючим законодавством [4]. На підставі сформованої повної собівартості послуг затверджується тариф на послуги.

Формування тарифів на послуги комунальним підприємством здійснюється відповідно до річних планів надання послуг і економічно обґрунтованих планованих витрат, визначених на підставі державних і галузевих нормативів (норм) витрат ресурсів, техніко-економічних розрахунків та кошторисів, ставок податків і зборів (обов'язкових платежів) та цін у планованому періоді, встановлених на підставі прогнозних індексів цін підприємства, а також регламентованого рівня рентабельності для відповідної категорії споживачів послуг (останнє в системі формування тарифів щодо вивезення ТПВ).

Річний план надання послуг розробляється окремо за кожною операцією поводження з побутовими відходами на підставі фактичного та прогнозованого обсягів надання послуг з урахуванням техніко-економічних факторів, зокрема таких, як:

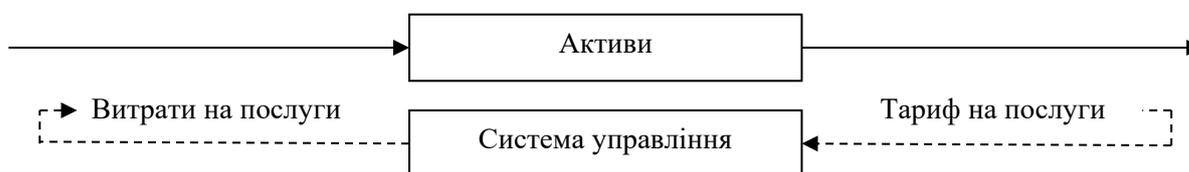
- зміна обсягів надання послуг в результаті економічного розвитку населеного пункту, підвищення вимог щодо якості послуг;
- підвищення рівня технологічного процесу поводження з побутовими відходами, заміна амортизованого обладнання, здійснення заходів щодо автоматизації та механізації виробництва, застосування прогресивних енергозберігаючих технологій;
- підвищення рівня організації виробництва та умов організації праці шляхом удосконалення операційно-виробничого планування, систем управління, матеріально-технічного забезпечення господарської діяльності.

Для порівняння планових показників в калькуляції-розрахунку комунального підприємства наводяться також фактичні витрат підприємства. В першу чергу здійснюється фактичний облік витрат виробництва на рахунках бухгалтерського обліку, формується фактична собівартість послуг з утилізації ТПВ. На підставі згрупованих даних за видами витрат прогноуються

показники на майбутні періоди. Планування витрат здійснюється із застосуванням нормативного методу на підставі державних і галузевих нормативів використання матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів, норм і розцінок з оплати праці, нормативів витрат з управління та обслуговування виробництва. Витрати, об'єктивне нормування яких неможливе, плануються з урахуванням економічно обґрунтованих планованих витрат за попередній рік, прогнозу індексів цін підприємства та на підставі планованих кошторисів. Планування витрат з оплати праці працівників підприємства здійснюється за переліком витрат з оплати праці, з урахуванням колективного договору та з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством, генеральною та галузевими (регіональними) угодами.

Серед існуючих методів калькулювання найбільш адаптованим до специфіки підприємства являється нормативний метод. Одиницею калькулювання послуг з вивезення побутових відходів при затвердженні тарифів прийнято 1 м³ або тонна (за наявності вагового обладнання) побутових відходів.

Проведене дослідження обліку витрат, пов'язаних з утилізацією відходів, особливостей формування планової собівартості послуг пов'язаних з поводженнями з відходами, затвердження тарифів, довело, що на підприємствах – утилізаторах відходів застосовується традиційна система управління витратами. В традиційній системі управління витратами на послуги поводження з відходами – входом системи являються витрати, а виходом – тариф (рис. 2).

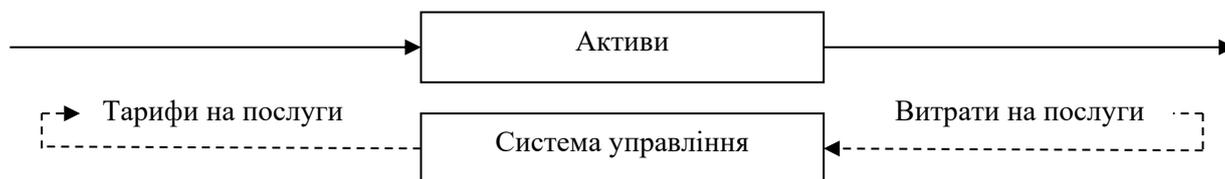

Рис. 2. Традиційна модель управління витрати на виробництво послуг з оберненим зв'язком Джерело: [3, с. 100]

Витрати поточного періоду, що надходять на вхід, формують тариф.

Система управління, вимірюючи виручку, як результат діяльності поточного періоду і тарифу, як похідною величини від витрат попереднього періоду, санкціонує витрати, погодившись з поточним рівнем виручки. При такому підході стрибкоподібні зміни зовнішнього середовища суб'єктів господарювання, підприємств-утилізаторів ТПВ (випереджаюче темп зростання цін на паливо, енергоносії в порівнянні з темпом зростання тарифів в релевантний проміжок часу, коливання в рівні платоспроможності населення) Створюють умови високого ступеня невизначеності для забезпечення їх прибутковості. Як результат, формування фінансових ресурсів для таких відновлювальних заходів, як капітальний ремонт, модернізація та реконструкція, здійснюється за залишковим принципом, а техніко-технологічні підсистеми управління витратами дестабілізуються.

Але можливий і інший погляд на систему: якщо причиною критичного фінансового стану підприємств є низький рівень тарифної компенсації витрат, то чому б не брати до уваги тариф входом системи, а витрати – виходом. У цьому випадку модель управління витратами прийме наступний вигляд рис. 3.

Рис. 3. Тарифорієнтована модель управління витратами на виробництво послуг з оберненим зв'язком Джерело: [3, с. 100]

Система управління встановлює економічно обґрунтований тариф на основі прогнозу тарифоутворюючих витрат. Тариф, що надходить на вхід, формує прогнозовану виручку від реалізації. Технологічною особливістю функціонування системи поводження з відходами є те, що обсяг послуг, є величиною умовною. Отже, формування тарифу на основі прогнозу тарифоутворюючих витрат забезпечує можливість конструювання регулятора, що вимірює дохід і санкціонує витрати.

Висновки. В системі удосконалення обліку витрат та калькулювання собівартості послуг щодо поводження з відходами на комунальних підприємствах пропонуємо побудувати систему обліку витрат з утилізації відходів відповідно до особливостей технологічного процесу. Аналітичний облік витрат на виробництва послуг на організувати в розрізі: видів виробництв, послуг, відходів. для формування тарифу на утилізацію відходів застосовувати тарифноорієнтовану модель управління. Впровадження у практичну діяльність комунальних підприємств- покращить облікове забезпечення управління витратами в системі калькулювання планової та фактичної собівартості, а також затвердження тарифів на послуги щодо поводження з відходами

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипенко С. В. Житлово-комунальне господарство як об'єкт обліку. Необхідність та особливості обліку витрат та калькулювання собівартості в сфері ЖКГ // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. 13-1. – С. 136-139.
2. Кузнєцова О. В. Моделювання бухгалтерського обліку операцій поводження з відходами / О. В. Кузнєцова, Л. В. Сергієнко-Бердюкова // Вісник ЖДТУ. – Сер. Економ. науки. – 2014. - № 4 (70). – С. 249-259.
3. Ляшок Я. А. Управление затратами на услуги, обеспечивающие жизнедеятельность населения: микроуровень / Я. А. Ляшок // Вісн. Донбаської нац. акад. буд. та арх. – Вип. 3 (107). – Макіївка : ДонНАБА, 2014. – Вып. 3(107). – С. 96-103.
4. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Режим доступу : Режим доступу : <http://www.nerc.gov.ua/?news=6327>.
5. Погрібний І. Я. Становлення раціональних принципів тарифікації, як важливого методу елементу модернізації системи управління побутовими відходами [Електронний ресурс] / І. Я. Погрібний, О. К. Тимофєєв // // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_1_3
6. Порядок формування тарифів на послуги з вивезення побутових відходів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2006 р. № 1010. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1010-2006-п>.
7. Порядок формування тарифу на послугу з захоронення побутових відходів [Електронний ресурс] : Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 27.04.2017 р. № 601. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0602874-17>.
8. Романчук К. В. Напрями облікового забезпечення та регулювання господарських операцій підприємств у сфері поводження з відходами / К. В. Романчук, К. В. Шиманська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2013. – Вип. 3 (27). – С. 281-298.

Ходзицька В.В.

*к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і оподаткування
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

СЕМАСІОЛОГІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ : ІНОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Анотація. *Висвітлено основні методологічні основи формування управлінської звітності виробничих підприємств. Досліджуються основні причинно-факторні умови, які конкурентно мотивуються для оптимізації складу та структури управлінської звітності виробничих підприємств.*

Abstract. *The article highlights the main methodological foundations for the formation of management reporting of manufacturing enterprises. The article explores the main cause-factor conditions that competitively motivate to optimize the composition and structure of management reporting of manufacturing enterprises.*

Ключові слова: *архітектоніка звітності, управлінські рішення, конкурентоспроможність, система управління, стратегічний менеджмент.*

Keywords: *architectonics of reporting, management decisions, competitiveness, management system, strategic management.*

Вступ. В умовах євроінтеграційних процесів в Україні важливого значення набуває необхідність глибоких інноваційних перетворень в економіці України. Ефективна організація виробництва на рівні господарюючих виробничих суб'єктів – це передумова конкурентоспроможності такої господарської одиниці. Перед підприємствами виробничої сфери постає питання щодо необхідності формування не просто окремих конкурентних переваг, а певної системної конкурентної стійкості. В умовах кризових процесів в Україні найважливішим чинником зростання економічної безпеки України стає перетворення систем управління виробничими підприємствами. Їх масштаб і темпи мають бути адекватними відповідним параметрам трансформації виробничих відносин. Проте спостереження показують, що довгостроковий економічний зріст не є рівномірним, а постійно переривається періодами економічної нестабільності та криз. Кризові явища в галузях економіки України спричинені недостатнім і несвоєчасним урахуванням змінних умов виробництва, можливостями інтенсифікації, змінами у методах

господарювання. За останнє десятиліття антикризове управління набуло особливого значення у зв'язку з проведенням активних ринкових перетворень в економіці держави. Що характеризується високим рівнем кризових ризиків, постійною зміною чинників зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємств, наростанням погроз їх фінансовим інтересам. Антикризова безпека підприємства представляє собою складне, багатогранне поняття, яке залежить від безлічі чинників, що виникають як усередині підприємства, так і за його межами. Забезпечення антикризової безпеки підприємства – це визначальний чинник ефективного функціонування самих суб'єктів господарювання і стратегія їх ефективного розвитку у системі стратегічного управлінського обліку. При цьому, світовий та вітчизняний економічний досвід переконливо свідчить про необхідність створення такої системи забезпечення антикризової безпеки підприємства, яка була би стійка до фінансових ризиків й активно стимулювала соціально-економічний розвиток господарюючих суб'єктів.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблеми управління в діяльності виробничих комплексів досліджували зарубіжні вчені: І. Ансофф, У. Кінг, Д. Кліланд, М. Портер, А. Стрікленд, А. Томпсон та ін. Істотний внесок у теорію перспективного планування та управління, стратегічної діяльності здійснили такі науковці: О. Амоша, М. Чумаченко, С. Аптекарь, А. Акмаєв, Я. Берсуцький, І. Бланк, І. Булеєв, О. Вагонова, Ф. Євдокимов, М. Іванов, А. Кабанов, М. Лепа, М. Румянцев, В. Хобта, А. Філіпенко, Ю. Макогон.

Дослідженню проблем глобалізації та аналізу глобальних трансформацій присвячено праці О. Білоруса, І. Бузько, А. Гальчинського, Б.П. Герста, Ч. Гіла, І. Дахно, М. Делягіна, Є. Кочеткова, Д. Лук'яненка, З. Луцишин, Ю. Макогона, В. Новицького, В. Омельченка, Т. Орехової, Ю. Пахомова, А. Поручника, Г. Томпсона, Д. Стигліца, А. Філіпенка, Дж.А. Хансона та ін.

Концептуальні засади управлінської звітності розглядалася багатьма вченими, але деякі питання галузевої специфіки управлінського обліку і

звітності досі залишаються погано вивченими. Зокрема невивченим, залишається питання архітектоніки формування управлінської звітності центрами відповідальності, принципи формування і застосування управлінського обліку у відсутніх системних конструкціях тощо. Ось чому питання семасіології формування управлінської звітності саме на базі виробничих підприємств сьогодні є актуальними.

У результаті аналізу підходів до визначення сутності та значення управлінської звітності можна виокремити такі наукові підходи щодо концепції управлінської звітності загалом:

- управлінська звітність є гнучкою системою інформації;
- управлінська звітність складається окремо по центрах відповідальності так в цілому по підприємству і надається управлінському персоналу різних рівнів;
- управлінська звітність повинна представляти умови, конкретні особливості діяльності підприємства із урахуванням галузевих особливостей;
- управлінська звітність є джерелом інформації для управління, аналізу, бюджетування і прийняття управлінських та інших рішень.

Проблеми раціонального обліку і аналітичного забезпечення зацікавлених користувачів якісною інформацією є демонстрацією наукових знань про управлінську звітність на основі теоретичних та емпіричних знань.

Відставання реформування системи управління у практичній діяльності значною мірою пояснюється недооцінкою перетворюючої суті управління, ігноруванням методологічних принципів перетворення, відсутністю методик створення адаптивних механізмів управління і реінжинірингу. Відсутні методики й для здійснення ефективних управлінських рішень у кризових ринкових системах. Затримка розвитку управління підприємствами стримує перетворення стратегії розвитку всієї виробничої сфери. В результаті процес корінної перебудови виробничих відносин в Україні не забезпечується відповідними темпами формування конкурентоспроможних підприємств. Розвиток ринкових відносин, який супроводжується виходом українських

підприємств на європейські ринки і логічним посиленням конкуренції, викликає необхідність засвоєння та впровадження адекватних сучасним умовам методів, форм та інструментів управління діяльністю суб'єктів господарювання. Тому в умовах глобалізаційних процесів в світовій економіці, постійних змін ринкової кон'юнктури та розвитку ІТ-технологій усе актуальнішою стає трансформація класичних сталих поглядів та розробка новітньої концепції управління.

Ефективність ведення будь-якого бізнесу (виробничого чи невиробничого) багато в чому залежить від досконалості економічних механізмів, які достатньою мірою відповідають поточним економічним умовам, основою яких є якісний аналітичний і бухгалтерський супровід - джерело для прийняття управлінських рішень.

Ухвалення управлінських рішень на всіх рівнях управління здійснюються на основі точної, надійної і оперативної інформації. Сукупні форми подання такої інформації формують цілу систему управлінської звітності. Ця система може містити документи, звіти, інструкції, статuti, розроблені і ратифіковані незалежними підприємствами окремо одне від одного.

Управлінська(внутрішня) звітність є комплексом тісно пов'язаних інформаційних і розрахункових показників, який представляє функціонування підприємства як окремого суб'єкта господарської діяльності, згрупованим як у цілому для підприємства, так і з точки зору його структурних підрозділів. Проблема існує, перш за все, через складність обліку та звітності, як науки, заснованої на постулатах економічної теорії, філософії, математики, логіки тощо. З іншого боку, звітність будується з урахуванням практичної діяльності підприємств і задоволення конкретних інформаційних потреб керівників та інших зацікавлених сторін.

Тому, необхідним є визначення проблем формування управлінської звітності у різних напрямках. Ми можемо виділити наступні основні групи

проблем управлінської звітності і формування на їх основі інформаційного забезпечення зацікавлених сторін:

1. Щодо теоретичної складової: розробка концепції змістовності, структура і надійність показників звітності.

2. Щодо практичного змісту: адресність, використання сучасних технологій для обробки інформації.

Вивчення цих проблем дозволить поліпшити процес інформаційного забезпечення клієнтів, ґрунтуючись на певних концептуальних засадах.

Застосування бухгалтерської та аналітичної інформації, отриманої у відповідності до існуючих концепцій бухгалтерського обліку та звітності, не дозволяє у нинішніх економічних умовах, систематично і своєчасно надавати різним користувачам необхідну базу даних для прийняття ефективних управлінських рішень у межах їхньої компетенції.

Необхідно направити сучасні об'єкти по застосуванню сучасних гнучких моделей управління, заснованих на якісній, точній, достовірній інформації. Для забезпечення управління даними на основі таких параметрів, необхідно створити і запровадити нову концепцію формування управлінської звітності.

Мета статті полягає в визначенні основних методичних підходів до формування форм управлінської звітності виробничих підприємств.

Відповідно до поставленої мети визначено й вирішено такі завдання:

- дослідити стан та етапи історичного розвитку управлінської звітності;
- опрацювати та узагальнити світовий досвід вирішення теоретичних і практичних питань методології, методики й організації управлінського обліку задля формування інформаційної бази управлінської звітності промислових суб'єктів господарювання;

- виявити вплив видів економічної діяльності підприємств на архітектоніку управлінської звітності;

- запропонувати елементи облікової політики управлінського обліку і звітності промислового підприємства з метою формування базових елементів корпоративної інформаційної системи управління.

Результати дослідження. Система управлінської звітності являє собою сукупність відповідних форм звітності в індексах щодо об'єктів бухгалтерського обліку для прийняття управлінських рішень. Така звітність призначена в основному для внутрішнього користування, прийняття управлінських рішень, проведення контролю після їх реалізації, прогнозування, планування діяльності структурних підрозділів підприємства і для оцінки виконаних рішень.

У даний час існує тенденція переорієнтації інформаційної підтримки для задоволення в першу чергу потреб внутрішнього користувача, у якого ще недостатньо досвіду і який, як правило, ігнорує глобальні процеси ринкових відносин. Тому спеціально сформована управлінська звітність стає важливою складовою інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень.

Однак, варто зауважити, що повноцінна управлінська звітність, як така, найбільш актуальна для великих підприємств, холдингів, корпорацій, оскільки їхні інформаційні потоки щоденно змінюються у великих масштабах. Що стосується середніх та малих підприємств, то ведення управлінського обліку та складання звітності здійснюється на розсуд керівництва підприємства.

Управлінська звітність є інформативною основою ефективного функціонування будь-якого підприємства. У ринкових умовах поряд з іншими джерелами інформації, вона слугує у якості додаткового джерела для прийняття ефективних рішень. І лише управлінська звітність є основою необхідної інформації, інструментом прийняття правильних і обґрунтованих рішень на будь-якому рівні управління.

Процес формування управлінської звітності стає особливо значущим для виробничої галузі, яка складає основний сегмент сучасної економіки. Розвиток ринкової економіки перетворює сучасне виробниче підприємство на все більш складні інформаційні системи, які характеризуються специфікою індивідуальних інформаційних потоків. Забезпечення керованості такими системами вимагає постійно нових вдосконалених форм управлінської звітності, які повинні мати методологічну і організаційну аргументацію та

відповідають сучасним вимогам комплексного визначення управлінських завдань.

Однак, система управлінського обліку, заснована на фінансовій інформації вітчизняного бухгалтерського обліку, далеко не завжди задовольняє потреби управління сучасного рівня. Все частіше великі компанії віддають перевагу фінансовій інформації, сформованій відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

Управлінська звітність як основа для прийняття ефективного, перспективного і стратегічного рішення, повинна стати довгостроковою тенденцією для задоволення інформаційних потреб користувачів звітності. Проте, формування такої звітності потребує часу. Саме тому все більш значним та необхідним стає застосування новітніх інформаційних технологій задля ефективності використання управлінських показників в системі загального менеджменту господарюючого суб'єкту.

На ранніх етапах постановки чи удосконалення системи управлінського обліку на підприємстві необхідно визначити, яку фінансову інформацію необхідно буде інтегрувати в цю систему. Найчастіше вибір здійснюється між фінансовою інформацією, сформованою на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або МСФЗ а також окремо зібраною фінансовою інформацією відповідно до внутрішніх регламентів компанії. Відмінності між системами обліку визначаються метою формування такої інформації і потребами користувачів управлінської звітності.

Аналізуючи цілі і потреби користувачів, на яких орієнтована управлінська звітність, можна зробити висновок, що для цілей управління більше підходять фінансові дані МСФЗ, так як ці стандарти першочергово і створювалися з урахуванням потреб інвесторів для прийняття ними економічних рішень. Принципи та завдання МСФЗ багато в чому відповідають принципам і завданням управлінського обліку. Вимоги МСФЗ до процедури обліку і формату звітності гнучкіші, ніж вимоги українського законодавства. У звітності МСФЗ менеджмент прагне продемонструвати позитивну динаміку

активів, прибутку та інших показників. Широко застосовуються професійні судження, оцінка активів і зобов'язань заснована на категоріях майбутнього (оцінюється ймовірність отримання або відтоку економічних вигод в майбутньому, враховується вартість капіталу, тимчасова вартість грошей). Витрати на формування звітності МСФЗ можуть бути досить істотними для невеликих компаній, проте якість такої інформації для управлінської звітності висока, особливо для великих виробничих підприємств.

Поняття управлінської звітності значно ширше, ніж поняття фінансової. Для цілей управління використовується весь спектр інформації - фінансової та не фінансової, при цьому фінансові дані є базою для системи управлінського обліку.

Надання інформації управлінської звітності передбачає формування більшої кількості показників, аналітичних даних і звітів, ніж передбачено тими чи іншими стандартами фінансової звітності. З іншого боку, не вся інформація фінансової звітності може бути задіяна для управлінської звітності.

Дані МСФЗ, які не використовуються для управлінської звітності, - це, як правило, невеликий обсяг інформації, так як власники і менеджмент найчастіше зацікавлені у аспектах, які вимагають надавати МСФЗ. Проте, в певних ситуаціях частина інформації МСФЗ може бути не релевантною для управління.

З впровадженням сучасних інформаційних технологій більшість компаній стали впроваджувати в свою діяльність різноманітні новітні технології. У цей період здійснено розробку нових стандартів по корпоративному плануванню - система MRP, яка дозволяє проводити оптимальне завантаження виробничих потужностей і здійснювати закупівлю точної кількості матеріалів і сировини, необхідних для виконання замовлення.

Із розвитком бізнес-процесів значна частка у собівартості виробів стала належати витратам, прямо не пов'язаними із виробничими процесами. З метою обліку та управління такими витратами необхідно

використовувати сукупність методів MRPII та нові концепції, що регламентують корпоративне планування:

- ERP - системи, які надають широкі можливості для роботи з філіями та іншими залежними компаніями;
- SCM - системи, які дозволяють знижувати витрати на транспорт і поточні витрати через оптимальне структурування логістичних схем з постачання;
- CSRP - системи, що дозволяють здійснювати координацію діяльності компанії відповідно до її купівельної спроможності.

Формування управлінської звітності у процесі застосування сучасних інформаційних технологій стає актуальним завданням для виробничої галузі.

Основний напрямок концепції формування управлінської звітності враховує інтенсивний розвиток інформаційних технологій обробки, узагальнення та подання даних користувачам. Таким чином, побудова прикладних положень цієї концепції передбачає визначення завдань, які необхідно враховувати в області бухгалтерського обліку:

- задоволення інформаційних потреб менеджменту, враховуючи наслідки прийняття оптимальних рішень у поточній і довгостроковій перспективах;
- відображення взаємозв'язку між економічними факторами і фінансовими показниками при прийнятті рішень шляхом чіткого і прозорого зв'язку між стабільністю бізнесу і його економічною доцільністю;
- забезпечення релевантного формату звітності для систематичного застосування у процесі прийняття як фінансових та і управлінських рішень;
- зміщення акценту при розрахунку результатів бізнесу від загальних до конкретних за центрами відповідальності;
- відображення у звітності оптимальної кількості інформації, яку керівництво зможе стратегічно використати для своїх управлінських цілей.

Концептуальна основа управлінської звітності виробничих підприємств ґрунтується на гносеологічній складовій.

На першому місці в концептуальних основах є ціль об'єкта, вивчена на основі дискримінантних характеристик. Зокрема, важливо виділити такі типи управлінської звітності виробничих підприємств, які мають різні причини, мету формування і використання:

- інформаційна менеджмент-звітність – застосовується для інформативності управлінського персоналу про динаміку процесу виробництва;

- Індикаторна менеджмент-звітність - інформація, що опікується операційною діяльністю суб'єкта господарювання і служить задля розкриття управлінських показників, основним з яких є операційний прибуток підприємства;

- Моніторингова менеджмент-звітність – чинники концепції контролю діяльності менеджера центрів відповідальності на оцінку дій у відповідності зі стратегією конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта.

Висновки. Таким чином, управлінська звітність в системі управління виробничим підприємством є тією складовою, яка дає можливість швидко і оптимально інформувати менеджмент виробничого підприємства про діяльність компанії у всіх бізнес-аспектах. Концептуальні засади формування управлінської звітності повинні значною мірою сприяти задоволенню інформаційних потреб управління, засновані на їх поетапній підготовці у процесі застосування інформаційних технологій, а також сприятимуть вирішенню завдань теоретичного та практичного змісту.

Разом з тим вона є менеджмент-звітність є інструментом підведення підсумків щодо інформаційного забезпечення конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта на всіх рівнях для прийняття ефективних рішень. Відсутність унікальної системи внутрішньої управлінської звітності зумовило формування звітних форм по кожному аспекту управління в індивідуальному порядку. Це пов'язано із особливостями виробництва і господарської діяльності виробничого підприємства, а також із потребами зацікавлених внутрішніх користувачів такої інформації.

Однією із основних проблем у формуванні управлінської звітності залишається її довільна форма. Концептуальні та організаційні етапи формування управлінської звітності виробничого підприємства характеризуються складністю як самих процесів, що відбуваються на такому підприємстві, так і різноманітністю та стрімким розвитком сучасних інформаційних технологій. Однак застосування єдиних розроблених звітних управлінських форм для усіх підприємств виробничої галузі є досить таки проблематичним у зв'язку із широкою різноманітністю самої виробничої специфіки діяльності підприємств. Саме тому, складання управлінської звітності законодавчо не регламентується і є внутрішньою справою конкретного підприємства та потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Друрі К. Управлінський і виробничий облік: Пер. з англ.; Підручник. – М.: ЮНІТІ-ДАНА, 2002.
2. Ентоні А. Аткинсон, Раджив Д. Банкер, Роберт С. Каплан, С. Марк Янг. Управлінський облік. 3-є видання-М.: Видавничий дім «Вільямс», 2005.
3. Bromwich M. The case for strategic management accounting: the role of accounting information for strategy in competitive markets // Accounting, Organisation and Society. – 1990. - № 1. P. 27-46.
4. Cooper R., Kaplan R.S. Measure costs right: make the right decisions // Harvard Business Review. – 1988. - September/October - P. 96-103.
5. Innes J. Strategic Management accounting, in tones, J (ed.). Handbook of Management accounting, Gee, Ch. 2., - 1998. – 968 p.
6. Lord B.R. Strategic management accounting: the emperor`s new clothes? // Management Accounting Research. - 1996. - № 7(3). - P. 347-366.
7. Simmonds K. Strategic management accounting // Management accounting. - 1981. - № 59(4). P. 26-29.
8. Simmonds K. Strategic management accounting for pricing: a case example // Accounting and Business Research. - 1982. - № 12(47). P. 206-214.
9. Simmonds K. The accounting assessment of competitive position // European Journal of Marketing, Organization and Society. - 1986. - № 12(4). P. 357-374.

УДК 336.2.026

Боровик П.М.,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Уманський національний університет садівництва
Сліпченко В.В.,
аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Коцуренко Ю.В.,
студентка факультету економіки і підприємництва
Уманський національний університет садівництва

ПРОБЛЕМА КАСОВОГО РОЗРИВУ БЮДЖЕТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ

***Анотація.** В останні роки касовий розрив бюджету Пенсійного фонду України значно скоротився, що відбулось внаслідок реформування механізму нарахування і сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ). Поряд з цим, частина доходів бюджету Пенсійного фонду України формується за рахунок асигнувань з державної казни. Відсутність самодостатності пенсійного бюджету потребує збільшення його власних доходів, що можливе за рахунок розширення бази справляння ЄСВ за рахунок витрат громадян на придбання предметів розкоші. Крім того, доцільним є справляння пенсійних внесків з надання громадянам платних послуг у сфері інтернет-ігор.*

***Ключові слова:** соціально-пенсійні фонди України, єдиний соціальний внесок, соціально-пенсійне страхування, соціальний захист, пенсійне забезпечення.*

***Abstract.** The study results have shown that in recent years, the cash disbursement of the budget of the Pension Fund of Ukraine has significantly decreased, as a result of the reform of the mechanism of accrual and payment of a single social contribution. Along with this, part of the budget revenues of the Pension Fund of Ukraine is formed at the expense of appropriations from the state treasury. The lack of self-sufficiency of the budget of the Pension Fund of Ukraine needs to increase its own sources of income. Such task can be accomplished by expanding the base of collecting a single social contribution at the expense of citizens for the purchase of luxury goods. In addition, it is expedient to collect contributions to the Pension Fund of Ukraine to provide citizens with paid services in the field of online games.*

***Keywords:** social and pension funds of Ukraine, single social tax, social pension insurance, social security, pension.*

Вступ. Тривалий час вітчизняному механізму пенсійного страхування і пенсійного забезпечення притаманна сукупність проблем, викликаних, насамперед, дефіцитом бюджету вітчизняного пенсійного фонду, що є наслідком економічних та політичних проблем в Україні.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Саме тому проблемам вітчизняного механізму державного пенсійного забезпечення та напрямам його

вдосконалення присвячено безліч наукових розвідок, серед яких, безперечно, особливої уваги заслуговують публікації В. Базилевича [1], В. Грушка [2], Е. Лібанової [5], С. Лондара [6], М. Мальованого [7], Л. Тулуша [13].

Поряд з цим, не зважаючи на масу наукових напрацювань, присвячених як недолікам вітчизняної пенсійної системи в Україні так і обґрунтуванню напрямів її вдосконалення, зазначена проблематика до цього часу залишається гостроактуальною як для держави, так і для суспільства, що й визначило необхідність подальших наукових пошуків у зазначеній галузі економічної науки та зумовило потребу в проведенні цього дослідження.

Метою даної статті є дослідження недоліків оновленого механізму державного пенсійного забезпечення в Україні та обґрунтування напрямів його вдосконалення. Для виконання поставленої мети в ході його проведення використано економіко-статистичні методи дослідження, зокрема монографічний, табличний та графічний методи.

Результати дослідження. В процесі реформи системи державного пенсійного страхування та пенсійного забезпечення в Україні було запроваджено єдиний соціальний внесок (ЄСВ) [11], який замінив собою внески до Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків та Фонду соціального страхування на випадок безробіття, що продовжували функціонувати в Україні не дивлячись на його запровадження (нині – до Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття).

Варто зазначити, що в 2010-2012 рр. ключова роль в мобілізації та розподілі сум сплаченого ЄСВ а також перевірці правильності нарахування і слати внеску належала органам Пенсійного фонду України. Саме на них було покладено завдання обліку платників єдиного соціального внеску, збору та обліку мобілізованих сум ЄСВ, контролю за повнотою та своєчасністю сплати внеску. Поряд з цим, не зважаючи на переформатування системи соціально-

пенсійного страхування, бюджети вітчизняних державних соціально-пенсійних фондів на протязі 2011-2017 рр. залишаються фінансово залежними від державного бюджету [3; 4].

Зокрема, результати дослідження, проведеного за даними управління Пенсійного фонду України в одному з районів Черкаської області свідчать про наявність суттєвого розриву між його власними джерелами доходів та фактичним витратами. Так, показники, наведені в табл. 1 засвідчили, що в 2011- 2013 рр. за рахунок власних джерел доходів фінансувались лише близько половини видатків бюджету Пенсійного фонду України по району, дані якого досліджуються в даній публікації.

При цьому, в 2013 р. по управлінню Пенсійного фонду України в досліджуваному районі, частка власних надходжень у витратах бюджету Пенсійного фонду досягла 42 %.

Поряд з цим, в останні роки касовий розрив бюджету Пенсійного фонду України в досліджуваному районі значно скоротився, що відбулось внаслідок реформування механізму його нарахування і сплати. Крім того, дані таблиці демонструють наявність на території району тенденції щодо збільшення як видатків бюджету Пенсійного фонду в розрахунку на одного пенсіонера так і власних джерел надходжень на ці цілі (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка власних надходжень та видатків бюджету Пенсійного фонду в розрахунку на одного пенсіонера досліджуваного району (за місяць), грн*

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення (+,-) 2017 р. від 2011 р.
Надходження власних коштів в розрахунку на одного пенсіонера**	661,03	759,95	801,01	1011,01	1210,15	1493,11	1918,11	+661,03
Видатки в розрахунку на одного пенсіонера	1633,09	1825,15	1917,11	1950,92	1981,17	2100,25	2447,00	+813,99

*За даними управління Пенсійного фонду України в досліджуваному районі. **З асигнуваннями з держбюджету на виплату пенсій окремим категоріям пенсіонерів.

Показники, наведені в табл. 2 продемонстрували, що розмір фактичних пенсійних видатків по досліджуваному району зріс за останніх сім років на 150 відсоткових пункти, що суттєво відрізняється від базового темпу приросту розмірів власних доходів бюджету Пенсійного фонду, мобілізованих підрозділами управління Пенсійного фонду в досліджуваному районі, розмір якого досягнув 270 %.

Таблиця 2

Динаміка власних надходжень бюджету Пенсійного фонду України в досліджуваному районі та його фактичних витрат, тис. грн *

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Власні надходження**	10523,2	10698,9	10759,6	14977,0	17927,1	22118,8	28414,7
Фактичні витрати	24169,7	27019,8	28399,9	28900,8	29348,9	31112,9	36249,6

*За даними управління Пенсійного фонду України в досліджуваному районі.

**З асигнуваннями з держбюджету на виплату пенсій окремим категоріям пенсіонерів.

Поряд з цим, навіть в 2016-2017 рр. бюджет Пенсійного фонду України по досліджуваному району недозабезпечувався власними джерелами доходів на 1/4. Загалом, аналіз діяльності управління Пенсійного фонду України в досліджуваному районі, проведений нами в таблицях 1 та 2 свідчить про постійний дефіцит власних надходжень бюджету Пенсійного фонду України – явище, характерне не лише для управління ПФУ досліджуваного району, але й для всієї вітчизняної пенсійної системи [3; 4; 5; 6; 7; 13].

Варто зазначити, що в Україні з метою вирішення цієї проблеми формується резерв коштів Пенсійного фонду, ресурси якого використовуються для забезпечення своєчасного та в повному обсязі фінансування виплати пенсій і надання соціальних послуг. При цьому, розмір такого резерву відповідає місячній потребі коштів на зазначені цілі.

З метою збереження резерву витрат на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах та отримання додаткових доходів,

Пенсійний фонд інвестує кошти такого резерву та використовує при потребі як сам резерв так і доходи від його інвестування на покриття дефіциту бюджету ПФУ [2, с. 211; 5]. Поряд з цим, слід зазначити, що на протязі всього досліджуваного періоду бюджет Пенсійного фонду України в досліджуваному районі не отримував кошти на виплату пенсій за рахунок такого резерву. Крім того, доходи від інвестування вільних коштів Пенсійного фонду України за весь період його функціонування не були достатніми для покриття його дефіциту коштів [3; 4; 7, с. 90].

Тому, єдиним реальним джерелом погашення як дефіциту так і касових розривів бюджету Пенсійного фонду наразі є асигнування з державного бюджету. Саме цей метод вирівнювання доходної спроможності пенсійного бюджету використовується як в практиці діяльності Пенсійного фонду України загалом [3; 4; 6, с. 52] так і управління Пенсійного фонду в досліджуваному районі.

Варто зазначити, що результати досліджень вітчизняних науковців демонструють, що аналогічною є ситуація з мобілізацією власних надходжень бюджетів решти вітчизняних державних цільових фондів, які, хоч і в меншій мірі, як Пенсійний фонд України, але теж забезпечують виконання своїх завдань та функцій не лише за рахунок власних джерел надходжень, але й частково за кошти, що надходять до їх бюджетів з державної казни [3; 4; 5].

В той же час, останніми роками кризові ситуації в фінансово-економічній сфері зумовлюють необхідність, з одного боку, перегляду напрямів використання бюджетних ресурсів, а з іншого, підняття рівня самодостатності бюджету Пенсійного фонду України та інших державних цільових фондів, що функціонують в сфері соціального страхування і соціального забезпечення громадян.

Звичайно, держава не може не намагатись вплинути на формування доходної бази бюджетів соціально-пенсійних фондів. Зокрема, кроками з боку держави в цьому напрямі були запровадження ЄСВ та передача функцій щодо адміністрування цього платежу органам Пенсійного фонду України. Саме з

цієї причини, оскільки такі заходи не вирішили проблему фінансового забезпечення вітчизняних державних соціально-пенсійних фондів, з 2013 р. на органи Міністерства доходів і зборів України (нині – Державної фіскальної служби України) було покладено обов'язки щодо адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [11].

Поряд з цим, не зважаючи на кардинальні реформи системи вітчизняного державного соціально-пенсійного страхування, проведені в Україні в 2011-2013 рр., єдиний соціальний внесок та вітчизняна система соціально-пенсійного забезпечення не стали належним чином виконувати свої завдання і функції, що й було причиною їх подальшої трансформації.

При цьому, найсуттєвіші кроки на шляху вдосконалення механізму справляння єдиного соціального внеску та соціально-пенсійного забезпечення громадян були зроблені в Україні в грудні 2014 р. та в лютому 2015 р.

Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 22.12.2014 р. № 1573 передбачено можливість зниження ставки єдиного соціального внеску шляхом застосування до базового її розміру, за яким внесок сплачується роботодавцями, шляхом застосування до кінця 2015 р. понижуючого коефіцієнта в розмірі 0,4 а з 01. 01. 2016 р. – 0,6. Поряд з цим, право на застосування такого коефіцієнта мають виключно ті платники ЄСВ, у яких загальна база нарахування платежу, порівняно з середнім показником за 2014 р., зросте не менше, ніж в 2,5 рази та середня заробітна плата, що виплачується таким роботодавцем, зросте, порівняно з 2014 р., не менше, як на 30 % і буде, при цьому, більшою від потрійного розміру мінімальної заробітної плати [9].

Іншим нормативно-правовим актом, що регулює відносини в сфері соціально-пенсійного забезпечення громадян, є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 23.02.2015 р. № 2212. Цим правочином передбачено поетапне збільшення на 5 років пільгового пенсійного віку для жінок; поетапне підвищення на 5 років

страхового стажу, необхідного для призначення пенсій; визначено, що для призначення пенсії необхідно використовувати дані про доходи, з яких сплачувались страхові внески за останні роки перед її призначенням. Законом також передбачено заборону на виплату спеціальних пенсій особам, що мають на них право, у разі, якщо вони продовжують працювати за місцем роботи, що дає право на такі пенсії [8].

Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 р. №2148-VIII передбачено з 2018 р. нових платників єдиного соціального внеску – членів фермерських господарств [8].

Погоджуючись з позицією уряду, що заходи, визначені останніми нормативно-правовими актами в сфері соціально-пенсійного страхування та забезпечення, уже скоротили та ще дещо скоротять рівень дефіциту бюджету вітчизняного Пенсійного фонду, зазначимо, що законодавчих новацій, явно недостатньо.

Проблема належного формування дохідної бази вітчизняних соціально-пенсійних фондів для України залишається гостроактуальною. Для її вирішення під час фінансової нестабільності важливим завданням є розробка практичних заходів, які б дозволили хоча б частково збалансувати доходи і витрати бюджетів Пенсійного фонду України та інших державних цільових фондів, що функціонують у сфері соціального страхування і соціального забезпечення громадян.

Результати дослідження переконливо демонструють що цілком реальним кроком на шляху збільшення доходів бюджетів вітчизняних соціально-пенсійних фондів може бути розширення бази справляння єдиного соціального внеску за рахунок окремих витрат громадян на придбання предметів розкоші.

Крім того, варто зазначити, що держава, справляючи збір до Пенсійного фонду з послуг мобільного зв'язку, поки-що взагалі не приділяє уваги, наприклад, бізнесу із надання послуг у сфері інтернет-ігор, які останнім часом

бурхливо розвиваються. На нашу думку, достатньо обґрунтованим є застосування стосовно платних послуг у зазначеній сфері ставки збору до Пенсійного фонду, що відповідає 7,5 %, як і стосовно послуг з мобільного зв'язку[12].

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід відмітити що останніми роками бюджети вітчизняних соціально-пенсійних фондів значною мірою формується за рахунок асигнувань з державної казни. Як свідчать результати дослідження, реальними шляхами підвищення рівня самодостатності бюджетів Пенсійного фонду України та решти вітчизняних соціально-пенсійних фондів може бути розширення бази його справляння за рахунок витрат громадян на придбання предметів розкоші, а також справляти внески до Пенсійного фонду України стосовно операцій з надання платних послуг у сфері інтернет-ігор.

Подальші напрацювання в обраному напрямі фінансово-економічних досліджень слід присвятити деталізації окреслених нами шляхів розширення бази справляння єдиного соціального внеску та пенсійних внесків з платного контенту інтернет-ігор та моделюванню їх наслідків для держави і окремих платників зазначених внесків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Д. Страхова справа: посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич – К.: Знання, 2008. – 352 с.
2. Грушко В. І. Основи актуарних розрахунків : посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / С. М. Лаптев, В. І. Грушко та ін. – К.: Алерта, 2004. – 328 с.
3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах – К.: 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/mlsp_stat_dec2017.pdf.
4. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах – К.: 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу: mlsp.kmu.gov.ua/document/145902/zb.doc.
5. Лібанова Е. М. Модель фінансового забезпечення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. / Е.М. Лібанова – [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <http://www.padko.kiev.ua>.
6. Лондар С. Л. Вплив фактора вікової структури населення на збалансованість пенсійної системи у довгостроковому періоді [Текст] / С.Л. Лондар, В.Й. Башко // Фінанси України – 2011. – № 10. – С. 44-58.
7. Мальований М. І. Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України [Текст] / М. І. Мальований // Облік і фінанси – 2014. – № 1 (63). – С. 89-95.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення : Закон України № 2212 від 23.02.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/213-19.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці : Закон України № 1573 від 22.12.2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/77-19.
10. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України № 726/2012 від 24 грудня 2012 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15236.html>.
11. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/page5>.
12. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 26.06.97 р. №400/97-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/400/97-%D0%B2%D1%80>.
13. Тулуш Л.Д. Єдиний соціальний внесок у сільському господарстві : перспективи запровадження [Текст] / Л.Д. Тулуш // Вісник Сумського НАУ. Серія Фінанси і кредит. – 2007. – № 2. – С. 68-75.

УДК 336.77

Гербич Л.А.

*к.е.н., доцент кафедри банківської справи,
Київський національний торговельно-економічний університет*

ДИНАМІЧНЕ РЕЗЕРВУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ

Анотація. У статті розглянуто сутність динамічного резервування та його роль у зниженні кредитних ризиків банків. Досліджено досвід використання динамічного резервування у зарубіжних країнах.

Ключові слова: кредит, банк, резерви, статичні резерви, динамічні резерви, кредитний ризик.

Abstract. The article considers the essence of dynamic reservation and its role in credit risks reducing in banks. This research provides information regarding foreign experience of using dynamic reservation.

Keywords: credit, bank, reserves, static reserves, dynamic reserves, credit risk.

Вступ. Одним із заходів зниження кредитних ризиків є резервування. На сьогоднішній день з метою зниження непередбачуваних втрат за кредитними операціями банків в Україні, як і більшості країн світу, використовують статичне резервування, яке базується на поточних оцінках стану кредитного портфеля. Так, у нормативно-правових актах НБУ [1] резерви під втрати за активними операціями розглядаються як частина вартості негативно класифікованих активів банку, яку банк достовірно, на основі попереднього досвіду, може вважати втраченою і відтак відносить на витрати своєї діяльності. Резерви під втрати за активними операціями не включаються

до капіталу банку. Ці резерви складаються з резервів під кредитні збитки, резервів під нараховані доходи, резервів під дебіторську заборгованість та резервів під кореспондентські рахунки [1].

Діюча практика формування резервів за активними операціями в банках України показує, що вони створюються пост-фактум. Тобто збільшення резервів відбувається після зниження якості відповідного активу. Але, як показав досвід, набутий під час світової фінансової кризи, цього недостатньо.

Аналіз досліджень та постановка завдання. На сьогоднішній день питання формування динамічних резервів та їх значення широко розглядається в роботах зарубіжних науковців. Зокрема, дане питання розглядають в своїх роботах Є. Сауріна, С. Фернандес Де Ліс, А. Гарсія-Херреро, Е. Балла, Т. Везель, С. Капонек, В. Каспаровска, Б. Махапатра та багато інших. Серед вітчизняних науковців, які висвітлюють питання динамічного резервування, слід виділити О.Г. Поправку, Л.Я Слободу. Проте, в Україні дана проблема на сьогоднішній день недостатньо висвітлена і потребує подальших напрацювань.

На сучасному етапі розвитку постає завдання запровадження нових підходів до формування резервів за активними операціями банків. Особливої актуальності в останні роки набуває саме динамічне резервування, яке деякі країни почали використовувати ще в докризові роки, і до якого звернулися міжнародні регулятивні органи та окремі країни в післякризовий період.

Метою даної статті є розгляд сутності динамічного резервування та його ролі в зниженні кредитних ризиків банків, а також вивчення досвіду зарубіжних країн щодо формування такого виду резервів.

Результати дослідження. У період кредитного буму 2001–2007 рр. банки вважали ризики низькими і практично не здійснювали відрахувань в резерви за активними операціями. Темпи росту резервів значно відставали від зростання обсягів активних операцій. У результаті на момент закінчення кредитного буму і виникнення банківської кризи накопичився значний розрив між адекватними і фактично сформованими резервами. Кредитний портфель,

який раніше вважався надійним, перетворився в високо ризикований і потребував значного доформування резервів. Величезні збитки, яких зазнала банківська система України, свідчать про нагальну необхідність вдосконалення методик формування резервів, які б враховували не тільки поточні, але й довгострокові очікувані втрати [2].

З метою згладжування кредитних шоків у економіці та нейтралізації високого рівня фінансових втрат під час криз в багатьох країнах останніми роками активно почали використовувати динамічне резервування. Його широке запровадження обумовлюється тим, що існуючий порядок формування резервів під можливі втрати за кредитними операціями спричиняє зростання кредитного ризику в період нестабільності. Під час активного кредитування ризику вважаються низькими, позичальники – надійними, а резерви за кредитами – низькими. Проте протилежною стає ситуація в період кризи. Зростає необхідність створення додаткових резервів під кредитні ризику пропорційно зменшенню рівня прибутковості кредитних операцій та здатності позичальників якісно обслуговувати борги. Внаслідок цього традиційний підхід до створення резервів не дає змоги компенсувати втрати від ризиків у повному обсязі та підвищує рівень фінансової нестабільності. Ці фактори зумовили зміну парадигми банківського регулювання на нагляд від циклічної політики до антициклічного регулювання. Документом, що декларує ці нововведення та є обов'язковим для виконання у міжнародній спільноті, є угода про капітал Базель III. Виконання положень цієї угоди ставить перед банками завдання щодо «підвищення вимог до капіталу першого рівня, який має формуватися виключно за рахунок звичайних акцій та нерозподіленого прибутку; перехід на концепцію антициклічного регулювання, врахування не тільки поточних, але й очікуваних втрат від ризиків; створення запасів капіталу понад регулятивний мінімум» [3].

Динамічне резервування (dynamic provisioning) являє собою інструмент макропруденційної політики, що передбачає створення банками резервів на покриття збитків за проблемними позиками у період кредитного буму та їх

використання в період кризи [4] і дозволяє зменшити вплив кредитного циклу на фінансові показники діяльності банківського сектору.

Сутність динамічного резервування пов'язана зі статистичною ймовірністю втрат, характерних для будь-якого кредитного портфеля, що виникли під час видачі кредиту, які можуть (або не можуть) матеріалізуватися пізніше [5]. Визначення динамічних резервів здійснюється за допомогою статистичного методу на основі історичних даних щодо втрат за позиками різних класів, аналіз яких відбувається на щоквартальній основі [6]. Як правило, динамічні резерви формуються додатково, поряд з іншими видами резервів.

Як зазначає Талісманов Ю.Л., з погляду банківського регулювання і нагляду динамічні резерви можуть виконувати три функції:

- зниження тиску на прибуток і власний капітал кредитних організацій в періоди кредитного стиснення за рахунок посилення резервної навантаження в період кредитного буму;
- обмеження надмірного зростання кредитної пропозиції за допомогою обов'язкових норм динамічного резервування, що залежать від темпів зростання кредитного портфеля;
- стримування зростання простроченої заборгованості шляхом її списання в кризові періоди за рахунок раніше накопичених динамічних резервів [7].

Вперше система динамічного резервування була запроваджена центральним банком Іспанії в липні 2000 року, щоб впоратися з різким збільшенням кредитного ризику на балансах іспанських банків після періоду значного зростання кредиту. Банк Іспанії запровадив динамічне резервування поряд із вже існуючим загальним (під стандартні активи) та спеціальним (під втрати за кредитними операціями). В 2004 році Банк Іспанії переглянув систему динамічного резервування у відповідь на ухвалення міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) Європейським союзом. Відповідні зміни стосувались повернення до двох типів резервів під втрати за позиками:

загальних (GP_t) та спеціальних (SP_t). Загальна сума резервів на покриття втрат за позиками (TP_t) визначається за формулою:

$$TP_t = GP_t + SP_t, \quad (1)$$

в якій GP_t являє собою динамічну частину резервів. При цьому загальні резерви включають два компоненти і визначаються за такою формулою:

$$GP_t = \alpha \Delta C_t + \left(\beta - \frac{SP_t}{C_t} \right) C_t, \quad (2)$$

де GP_t – загальні резерви;

C_t – залишок непогашених кредитів;

ΔC_t – зміна залишку кредитів;

α – середня оцінка кредитних втрат для циклічно нейтрального року (виражається у вигляді коефіцієнта або %);

β – середня питома вага втрат за кредитними операціями, що базується на історичному досвіді (виражається у вигляді коефіцієнта або %);

SP_t – спеціальні резерви для покриття втрат за кредитними операціями [4]

Формула, представлена вище, є спрощеною версією. Насправді, α і β визначаються за шістьма однорідними групами активних операцій відповідно категорій ризику:

- а) з нульовим ризиком – готівка, борг державного сектора;
- б) з низьким ризиком – іпотечні кредити з LTV нижче 80%, кредити корпораціям з рейтингом А або вище;
- в) з ризиком нижче середнього – кредити з реальними гарантіями та іпотечні кредити з LTV вище 80%;
- д) з середнім ризиком – інші кредити, у тому числі кредити малому та середньому бізнесу і корпоративним клієнтам без рейтингу або які мають рейтинг нижче А;

д) з середньо-високим ризиком – кредити на придбання споживчих товарів тривалого користування;

е) з високим ризиком – кредитні картки і овердрафти.

При цьому категорії позик та значення параметрів α і β визначаються Банком Іспанії і можуть бути наступними (табл. 1)

Таблиця 1

Значення параметрів α та β для банків Іспанії

№ з/п	Категорія ризику	Значення параметра α , %	Значення параметра β , %
1.	Нульовий	0	0
2.	Низький	0,6	0,11
3.	Нижче середнього	1,5	0,44
4.	Середній	1,8	0,65
5.	Середньо-високий	2	1,1
6.	Високий	2,5	1,64

Джерело: Складено за матеріалами [4]

Перший компонент загальних резервів відображає очікувані кредитні ризики за новими кредитами, другий – базується на історичних даних і порівнює середню питому вагу непогашених кредитів з поточним рівнем спеціальних резервів за кредитами. При цьому другий компонент буде позитивним у періоди кредитного буму, коли обсяг резервів за кредитами знижується порівняно з середнім рівнем втрат попередніх періодів, а, отже, загальні резерви в цей період будуть зростати. І навпаки, в період спаду обсяги фактичного сформованих резервів за кредитами будуть зростати порівняно з середнім історичним їх рівнем, а тому різниця $(\alpha - \frac{SP_t}{C_t})$ буде негативною, що може призвести до відсутності загальних резервів.

Слід зазначити, що в Іспанії обмежується обсяг загальних резервів і він не може перевищувати 125 % фактичних втрат за кредитним портфелем [8].

Окрім Іспанії, на сьогоднішній день динамічне резервування використовується й в інших країнах, зокрема, в Уругваї, Болівії, Колумбії,

Еквадорі, Перу та ін. При цьому, як показує аналіз джерел [8, 9, 10,11], система динамічного резервування відрізняється в цих країнах. Так, першою відмінною рисою є види кредитів за якими створюються динамічні резерви. Зокрема, в Іспанії, Еквадорі та Уругваї – це всі види кредитів, в Болівії та Перу – тільки робочі кредити, в Колумбії – тільки комерційні та споживчі кредити. Другою відмінною рисою є вибір індикатора, який використовується з метою визначення підстав для початку формування або використання динамічних резервів. В одних країнах (Болівія, Колумбія, Еквадор) таким індикатором є якість кредитного портфеля, але при цьому відрізняється методика її визначення. Особливу увагу при виборі індикатора для активації динамічного резервування привертає Перу. Ця країна прив'язала динамічне резервування до швидкості росту ВВП. Коли зростання ВВП перевищує певний поріг (тобто, період буму), динамічне резервування активується; і коли темпи зростання ВВП падають нижче порогового рівня – деактивується. Передбачається, що зростання ВВП передує зростанню кредиту і зростання ВВП є більш системним показником, ніж кредит [12]. Окрім цього Системи динамічного резервування різних країн відрізняються за підставами для початку створення динамічних резервів, періодами часу для накопичення та використання динамічних резервів тощо.

Висновки. Таким чином, на сьогоднішній день, коли динамічне резервування в світі, можна вважати, перебуває в стадії зародження, ще не вироблено певних стандартизованих підходів щодо його використання. В посткризовий період розвитком підходів щодо використання динамічного резервування зайнялися Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності (International Accounting Standards Board, IASB) і Рада зі стандартів фінансової звітності (Financial Accounting Standards Board, FASB) та Базельський комітет з питань банківського нагляду. Згідно підходу IASB та FASB, банк при оцінці розміру очікуваних збитків по кредитному портфелю повинен враховувати збитки, що виникають на кожній стадії життєвого циклу фінансового активу. Розмір збитків визначається як різниця між фактичною вартістю фінансових

активів і приведеною вартістю очікуваних грошових потоків за цими активами в майбутньому. Базельський комітет з питань банківського нагляду закладає вимоги щодо використання динамічного резервування в Угоді про капітал Базель III, згідно якої в період високої кредитної активності банки повинні формувати антициклічний буфер капіталу.

Одним із кроків НБУ щодо запровадження динамічного резервування є прийняття Постанови № 312 від 12.05.2015 р. [13], яка передбачає створення контрциклічного буфера капіталу, який має на меті захист банківського сектору від акумулювання ризиків у періоди кредитної експансії. Залежно від фази економічного циклу розмір буферу буде коливатися від 0% до 2,5%. Запровадження конкретного розміру контрциклічного буферу капіталу відбудеться тільки після проведення ретельних розрахунків та в умовах стійкого економічного зростання в країні. Але, слід зазначити, що механізм формування такого буфера поки що не розроблений.

На нашу думку, в Україні можливо використати два джерела формування динамічних резервів: витрати або чистий прибуток банку. У першому випадку джерела, порядок формування та використання динамічних резервів повинні бути прописані в нормативно-правових актах НБУ, оскільки в цьому випадку обсяг динамічних резервів прямо впливає на величину витрат банку, які зменшують його оподатковуваний прибуток. У другому випадку формування динамічних резервів прямо зачіпає економічні інтереси акціонерів банку, оскільки тягне за собою зниження їх дивідендів, а тому не всі банки можуть дозволити собі використовувати це джерело.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління НБУ від 2.08. 2004 р. № 361. //Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36985>
2. Поправка О. Г. Формування системи контрциклічного регулювання банківської діяльності / О. Г. Поправка // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. - 2012. - Вип. 9(4). - С. 321-331 . - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9\(4\)__36.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9(4)__36.pdf)
3. Слобода, Л. Я. Динамічне резервування у міжнародній практиці регулювання банківського капіталу та перспективи його впровадження в Україні [Текст] / Л. Я.

- Слобода // Фондовый рынок : Еженедельный информационно-аналитический журнал. - 2011. - № 30. - С. 8-13
4. J. Saurina (2009). Loan Loss Provisions In Spain. A Working Macroprudential Tool. Estabilidad Financiera, Núm. 17, Banco de España, 11 – 26
  5. Fernandez De Lis, S., Garcia-Herrero, A., 2009: The Spanish Approach: Dynamic Provisioning and other Tools. BBVA Bank Working Paper, 0903
  6. Balla, Eliana and Andrew McKenna, 2009. Dynamic Provisioning: A Countercyclical Tool for Loan Loss Reserves, FRB-Richmond Economic Quarterly, Fall 2009, Volume 95 (4), Pages 383-418
  7. Талисманов Ю. Л. Совершенствование государственного регулирования деятельности системообразующих российских банков: Автореф. дис. канд. экон. н. – Талисманов Ю. Л. Совершенствование государственного регулирования деятельности системообразующих российских банков.– М., 2010. – 25 с.
  8. Wezel T, Jorge A. Chan-Lau, Francesco Columba, 2012. Dynamic Loan Loss Provisioning: Simulationson Effectiveness and Guide to Implementation. IMF Working Papers 12/110, International Monetary Fund. //https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12110.pdf
  9. Wezel, T., 2010: Dynamic Loan Loss Provisions in Uruguay: Properties, Shock Absorption Capacity and Simulations Using Alternative Formulas. International Monetary Fund Working paper, WP/10/125.
  10. Galindo, A., L. Rojas-Suárez and M. del Valle (2013), “Macro-prudential regulations in Andean countries”, Policy Brief, No. 186, Inter-American Development Bank, Washington, DC.
  11. Кароушек S., Каšпаровскá V., 2013. Dynamic Provisions in the context of the financial crisis: Empirical Study of V4 countries. Mendel University, Brno, Czech Republic, Mahapatra B. 2012. Underlying Concepts and Principles of Dynamic Provisioning. Mumbai, 21 September 2012. <http://www.asbasupervision.com>
  12. Mahapatra B. 2012. Underlying Concepts and Principles of Dynamic Provisioning. Mumbai, 21 September 2012. <http://www.asbasupervision.com>
  13. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова НБУ № 312 від 12.05.2015 р. //Офіційний сайт Верховної ради України Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0312500-15>

УДК 336.773

Ларіонова К.Л.

к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Хмельницький національний університет

Голик Т.М.

магістрант

Хмельницький національний університет

КРЕДИТУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ПОТЕНЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ СЬОГОДНІ

Анотація. У статті розглянуто сутність **Abstract.** У статті розглядається кредитування як одного з потенційних сутність кредитування як одного з ризиків діяльності банку сьогодні. потенційних ризиків діяльності банку

Розглянуто цілий ряд факторів, які сьогодні. Розглядається цілий ряд факторів, які впливають на зростання ризику несплати кредиту. Наведені рекомендації щодо покращення ідентифікації та оцінки кредитного ризику.

Ключові слова: ризик, кредитний ризик, прибуток, оцінка кредитного ризику.

рекомендації щодо покращення ідентифікації та оцінки кредитного ризику.
Keywords: risk, credit risk, profit, credit risk assessment.

Вступ. Банківська система - це одна з важливих складових сучасної ринкової економіки. Основою її є банківські установи, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки.

В умовах зростаючої відкритості економік держав і послідовної їх інтеграції в світове господарство забезпечення безпеки банківської системи є актуальним завданням.

Як відомо, в даний час одним з найбільш динамічних ринків в Україні є ринок споживчого кредитування. Разом з тим розвиток споживчого кредитування виявило ряд проблем, які вже в даний час серйозно ускладнюють роботу банків і дуже скоро можуть стати справжньою перешкодою для подальшого розвитку ринку.

Кредитні операції належать до найприбутковіших видів банківської діяльності, проте вони пов'язані з високим рівнем ризику. Нестабільність економічної ситуації в країні, недосконалість законодавчої бази в цій сфері зумовлюють необхідність детального дослідження проблем мінімізації ризиків кредитування.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Теоретичним і практичним аспектам визначення та оцінювання кредитного ризику присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців – О. Васюренка, В. Вітлінського, Н. Волик, Р. Герасименко, В. Глущенко, І. Івченка, А. Камінського, О. Кириченка, А. Криклій, Л. Примостки, А. Ковальова, Ф. Найта, Р. Пікус, В. Подчесової, Дж. Сінкі, П. Роуза, П. Чуба, І. Шарпа та ін.

Слід підкреслити, що наявних вітчизняних методів мінімізації та контролю кредитного ризику недостатньо, що чітко окреслюють обсяги зростаючої простроченої заборгованості в посткризовий період. Тому, нашою основною метою є теоретичне обґрунтування необхідності оцінювання та управління банківськими ризиками кредитування. Для досягнення мети нами потрібно проаналізувати сучасний стан у сфері кредитування та визначити основні проблеми та дати пропозиції їх вирішення.

Метою написання даного дослідження є визначення сутності кредитного ризику і аналіз та розробка теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи мінімізації кредитних ризиків вітчизняних банківських установах.

Результати дослідження. Одним з найголовніших джерел отримання прибутку комерційними банками є кредитування підприємств і приватних осіб. Тому діяльність банків пов'язана з кредитними ризиками. Виникнення заборгованостей по кредитах тягне за собою не тільки банкрутство банку, але і банкрутства підприємств, економічне становище яких залежить від фінансового стану банку.

Безпека банківської діяльності є одним з основних елементів банківського менеджменту [1]. Безпека банківської діяльності має багатофункціональний і комплексний характер. Від ефективності її організації залежать практично всі аспекти і напрямки банківської діяльності.

Відповідно до А.О. Корченко, банківська безпека – це його стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз, який дозволяє надійно зберегти та ефективно використовувати фінансовий, матеріальний та кадровий потенціал. Основним критерієм ефективності безпеки банківської діяльності є стабільність фінансового та економічного стану банку [2, с. 8].

При здійсненні кредитування банк неодмінно управляє ризиком. Він може діяти декількома способами: прийняти кредитний ризик (це має бути узгоджено з кредитною політикою банку, з вирішенням проблеми ризик – прибутковість) або мінімізувати його. При цьому відмова від

ризикового кредиту зводить ризик до нуля, але тоді банк втрачає доходи від цієї операції.

Для мінімізації кредитного ризику банк може реалізувати безліч різних заходів, поєднувати їх, забезпечуючи оптимальний вплив на ризик.

До числа таких заходів відноситься оцінка кредитних ризиків та управління ними на основі нормативів, встановлених Національним банком України.

Діюча в Україні практика оцінювання комерційними банками кредитоспроможності позичальників не базується на якихось уніфікованих підходах до аналітичної роботи в цій сфері. Власне кажучи, кожному комерційному банку надано можливість розробляти і використовувати власну методику аналізу кредитоспроможності. Національним банком розроблено лише рекомендації, які повинен враховувати комерційний банк при створенні власної методики оцінки кредитоспроможності позичальників.

Перехід банківської системи на міжнародну практику, визначення непрацюючих кредитів і запровадження банківським регулятором нових вимог до оцінки банками розміру кредитного ризику з активних банківських операцій дали можливість оцінити реальний рівень проблемних кредитів, виданих українськими банками (рисунок 1).

Результат виявився вражаючим: частка таких кредитів (а це майже 57% у 2017 р.) виявилася найбільшою у світовій практиці за всю історію спостережень. Для порівняння варто згадати, що, за даними НБУ, серед країн з найбільшими історичними максимумами частки непрацюючих кредитів, наприклад, у 2010 р. в Афганістані такий показник дорівнював 50%, у Нігерії — 38, а в Екваторіальній Гвінеї у 2016 р. — 28%. Треба також зазначити, що частка кредитів, прострочених більш як на 90 днів (тобто тих кредитів, надії на повернення яких невеликі), становить майже 80% від усіх непрацюючих кредитів. І це при тому, що за рівнем кредитної активності населення Україна перебуває на одному з останніх місць у Європі: співвідношення таких кредитів до ВВП становить лише 3,6% [4].

* згідно даних НБУ

Рис. 1 Частка непрацюючих кредитів у банківському секторі України з 2013 – 2017 роки у % Джерело: [3]

Причини такої ситуації різні, включаючи кризові явища в економіці, низьку платоспроможність населення, високий рівень реальної (ефективної) відсоткової ставки за кредитами, обслуговувати які під силу не кожному позичальникові, високий кредитний ризик, що вимагає від банків формувати додаткові резерви під такі кредити. Слід також враховувати і значний юридичний ризик, пов'язаний з кредитними операціями, оскільки права кредиторів в Україні слабо захищені на рівні як законодавства, так і правозастосовної практики, що перешкоджає, зокрема, розвитку кредитування й доступності кредитних коштів.

Крім того, важливо розуміти, що наявність проблемних кредитів у банку — це і значний ризик для вкладників цього банку, адже порушення графіка грошових надходжень від позичальників створює загрозу для регулярних виплат за депозитами.

При цьому сподіватися тільки на поліпшення економічної ситуації в країні для скорочення проблемних кредитів не доводиться. Як зазначає НБУ у своєму Звіті про фінансову стабільність [4], якщо економіка зростатиме, то якість кредитного портфеля помітно покращиться, але обслуговування більшості непрацюючих кредитів уже ніколи не відновиться. Якщо ж

бурхливого економічного зростання не станеться, а курс гривні, як і раніше, падатиме, то портфель проблемних кредитів залишиться джерелом системних ризиків для банків. Тому, банкам слід активніше вирішувати питання проблемних кредитів, використовуючи при цьому механізми реструктуризації й списання боргу.

Уже в першому півріччі 2018-го НБУ зобов'язало банки надати плани роботи із проблемною заборгованістю. Крім того, з метою перевірки банківського сектора на міцність НБУ впроваджує щорічну оцінку банків шляхом стрес-тестування: йому підлягатимуть усі банки, чиї активи в сукупності становлять не менш як 90% від загальних активів банківського сектора. Однак найбільш ефективного результату у цьому напрямку можна очікувати у разі ухвалення у 2018 р. проекту закону України «Про діяльність з управління заборгованістю», розробленого НБУ за підтримки ЄБРР[5].

Сьогодні при роботі з проблемними боргами банки, як правило, домовляються про реструктуризацію з позичальниками, списують їх або продають з дисконтом (тобто нижче їхньої вартості). Унаслідок неефективності судової системи стягнення за проблемними кредитами самим банком може виявитися неможливим або потребуватиме багато часу. Прийняття зазначеного законопроекту, на додачу до існуючих можливостей, дасть змогу банкам продавати проблемні кредити спеціалізованим фінансовим установам — компаніям з управління заборгованістю. Надалі саме ці компанії регулюватимуть питання погашення заборгованості, взаємодіючи безпосередньо з боржниками.

Цей законопроект спрямований на правове забезпечення діяльності компаній з управління заборгованістю в Україні, створення належного конкурентного середовища на вторинному ринку кредитів, удосконалення регулювання передачі прав вимоги із заборгованості. Ухвалення такого закону дасть банкам реальну можливість оперативніше очищати свої баланси від «токсичних» кредитів, що приведе до поліпшення їх фінансового становища,

вивільнення додаткових ресурсів, раніше використовуваних як резерви, та активізації кредитного ринку загалом.

Поліпшити ситуацію в даному сегменті ринку банківських послуг може допомогти й остаточне прийняття законопроекту №7114-д, який передбачає створення і впровадження кредитного реєстру НБУ[6, с. 28]. Кредитний реєстр, що існує в багатьох країнах світу, становить собою інформаційну систему, в якій зібрано дані про кредитні угоди фінансових установ та стан їх виконання. Банки зможуть використовувати таку інформацію при оцінці рівня кредитного ризику перед наданням кредиту та вчасно довідуватися про проблеми потенційного позичальника при обслуговуванні інших кредитів. Це допоможе знизити ймовірність кредитування недобросовісних позичальників і зменшить кількість проблемних кредитів у майбутньому.

Для забезпечення кращого управління кредитними ризиками на даний момент банки почали активно обмінюватися інформацією про позичальників з бюро кредитних історій. Якщо раніше кредитне бюро було ініціатором такої співпраці, то тепер ініціаторами являються банки, так як вони потребують повнішої інформації про позичальників. Це призвело до більш якісним наповненням кредитних історій і появи на ринку нових видів інформаційних послуг.

Перш ніж надавати кредити фізичним особам, банки повинні якісно і повноцінно їх ідентифікувати, оцінювати фінансовий стан, джерела погашення заборгованості по кредитах і відсоткам, для того, щоб мінімізувати свої ризики.

Одним з методів зниження кредитного ризику на рівні банку є формування резервів. Саме вони виконують функцію захисту інтересів вкладників кредиторів і акціонерів. Крім того, якісно сформовані резерви дозволяють підвищити надійність банківської системи в цілому.

Формування значних обсягів резервів, зокрема в кризовий період, може негативно вплинути на фінансовий стан банківської системи, так як резерви під стандартну кредитну заборгованість формуються за рахунок чистого

прибутку банку, що може привести до втрати його капіталу, а відповідно і привести до банкрутства установи. Але, незважаючи на це, якісно сформований ефективний і раціональний резерв в будь-якому випадку стане гарантом мінімізації кредитного ризику.

На макроекономічному рівні з метою стабілізації економічної ситуації можна запропонувати створити резервну систему України при НБУ, основною метою функціонування якої буде запобігання виникненню криз у банківській системі. Такий державний фонд також буде сприяти зростанню довіри населення України до банківських установ. Також доцільно створення незалежних рейтингових агентств для оцінки фінансового стану банківських установ, що є стимулом для банків щодо поліпшення управління ризиками. До головних напрямків мінімізації кредитних ризиків в банках також належить впровадження новітніх інформаційних технологій управління кредитними ризиками на базі скорингових моделей.

Висновки. На завершення слід ще раз наголосити, що проблема наявності значної кількості непрацюючих кредитів є однією з головних загроз банківського сектора України у 2018 р. Вона несе в собі значний ризик як для самих банків, так і для їхніх вкладників та інших кредиторів, підриває стійкість банківської системи країни в цілому. Для її вирішення потрібне, у тому числі, удосконалення чинного законодавства України і впровадження нових інструментів роботи з проблемною заборгованістю, які допоможуть банкам очистити баланс від «токсичних» кредитів і поліпшити стан кредитних портфелів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]: закон України [із змінами та доповненнями]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=212114&p=1258284687440561>
2. Банківська безпека: Підручник / Корченко А.О., Скачек Л.М., Хорошко В.О. / За заг. ред. докт. техн. наук, проф. О.В.Хорошка. – К.: ПВП «Задруга», 2014 – с.185.
3. Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
4. Звіт про фінансову стабільність НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491

5. Кредитування як один із потенційних ризиків 2018 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/finances/kredituvannya-yak-odin-iz-potenciynih-rizikiv-2018-roku-riziki-dlya-bankiv-i-vkladnikiv-265969_.html
6. Дудченко О. О. Напрями вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника банку / О.О. Дудченко // Вісник СНАУ. - Серія «Економіка та менеджмент». – 2010. - № 5(1) – С. 26-28

УДК 339.13.027

Ларіонова К.Л.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький національний університет*

Дубицька Л.В.

*магістрант
Хмельницький національний університет*

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «САНАЦІЯ»

***Анотація.** Розглянуто сутність поняття «санатація» з точки зору науковців та практичних підходів. Здійснено аналіз теоретико-правових аспектів фінансової санації підприємств задля виявлення її негативних та позитивних моментів на сучасному етапі.*

***Ключові слова:** санація, промислові підприємства.*

***Abstract.** The essence of the concept of "sanation" from the point of view of scientists and practical approaches is considered. The analysis of the theoretical and legal aspects of financial sanation of enterprises for revealing its negative and positive moments at the present stage is carried out.*

***Keywords:** sanation, industrial enterprises.*

Вступ. Функціонування промислових підприємств на межі фінансової кризи обумовило пошук шляхів її попередження та виходу з неї. Своєчасне виявлення ознак фінансової кризи та чинників, які її можуть викликати, є одною з найважливіших передумов стабільного розвитку підприємства. Якщо ж превентивні антикризові заходи не були вчасно застосовані або не дали бажаного результату, підприємство зіштовхується з небезпекою втрати платоспроможності та можливістю банкрутства.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питаннями сутності та управління санацією, вибору ефективних методів відновлення платоспроможності, створення дієвих механізмів управління займалися такі вчені, як Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна, І. А. Бланк, М. І. Тітов, В.П. Ельсуков,

В.С. Каменков, Б. И. Кона, Н. С. Карвацька, Н. М. Тюріна, Б. Бекенферде, Н. Здравомислов, М. Гелінг.

Незадовільний фінансовий стан підприємства є причиною його неплатоспроможності, погіршення фінансової стійкості, які приводять до незапланованих втрат і не досягнення необхідного фінансового результату чи навіть банкрутства. Виходячи з цього питання дослідження фінансових засад проведення санації та стабілізації діяльності підприємства є актуальним для забезпечення його подальшої роботи в ринкових умовах. Наявність низки невирішених питань зумовлює потребу формування загальної концепції управління санацією підприємств, обґрунтування ефективної структури та інструментарію організаційно економічного механізму управління санацією підприємства.

Метою дослідження є аналіз теоретико-правових аспектів фінансової санації підприємств задля виявлення її негативних та позитивних моментів на сучасному етапі і формування на основі цього наукових висновків.

Результати дослідження. І в зарубіжній, і у вітчизняній практиці функціонування і розвитку економіки завжди існують ситуації фінансової стабільності, процвітання чи неспроможності суб'єктів підприємницької діяльності. А це означає, що в ринкових економіках застосовують механізми виведення з господарського обороту компаній, які неефективно діють; реабілітації й відновлення їх платоспроможності; захисту прав кредиторів та інтересів боржників. При цьому банкрутство і ліквідація боржника – найпесимістичніший сценарій розвитку подій, який не вигідний не тільки для боржника, але і для його контрагентів і для держави в цілому. Тому для того, щоб врятувати підприємство із кризи, або для того, щоб не допустити кризового стану застосовується система заходів оздоровлення, що має назву фінансова санація.

Забезпечення життєдіяльності підприємств упродовж останніх років є доволі актуальною проблемою вітчизняної науки та практики. Дослідження основ будь-якого явища, зокрема і економічного, неможливе і логічно,

повинно розпочинатися з аналізу його сутності та поняття. Визначення повинно давати найбільш загальну і водночас цілісну характеристику об'єкта, виражати його рамки та сферу застосування. В зв'язку з цим, необхідно дослідити погляди вчених та економістів на поняття санації і, відповідно, ґрунтуючись на результатах зробити певні висновки.

Дослідження основ будь-якого явища, зокрема і економічного, логічно повинно розпочинатися з аналізу його сутності. Поняття «санація» в науковій літературі трактується неоднозначно, адже серед науковців існують розбіжності у формуванні його сутнісних характеристик, цілей, класифікації та засобів. Крім того, у зв'язку із постійними змінами умов функціонування підприємств та удосконаленням законодавства виникає необхідність всебічного дослідження різних підходів до трактування цього поняття шляхом здійснення відповідного системно-логічного аналізу.

Отже, у таблиці 1 представлені різні погляди на визначення фінансової санації, при чому, такі визначення мають певні спільні риси, (а також відмінності), що дозволяє їх групувати.

Таблиця 1

Визначення однакових аспектів та відмінностей у трактування терміну «санація»

Джерело (автор)	Визначення
<i>1. Нормативно-правова характеристика</i>	
ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1]	система заходів, передбачених процедурою провадження справи про банкрутство з метою запобігання ліквідації боржника і спрямованих на оздоровлення його фінансового стану, а також на задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації боргів та капіталу і (або) зміною організаційної та виробничої структури боржника
ЗУ «Про банкрутство»[2]	задоволення вимог кредиторів та виконання зобов'язань перед бюджетом та іншими державними цільовими фондами
ЗУ «Про страхування»[3]	примусова <u>санація</u> передбачає: <ul style="list-style-type: none"> – проведення комплексної перевірки фінансово-господарської діяльності страховика, в тому числі обов'язкової аудиторської перевірки; – визначення Уповноваженим органом управляючої особи, без згоди якої не може здійснюватися фінансове, господарське і кадрове управління страховиком;

	<ul style="list-style-type: none"> – встановлення заборони на вільне користування майном страховика та прийняття страхових зобов'язань без дозволу Уповноваженого органу; – встановлення обов'язкового для виконання графіка здійснення розрахунків із страхувальниками; – прийняття рішення про ліквідацію або реорганізацію страховика. Ліквідація страховика здійснюється в порядку, передбаченому чинним законодавством України.
Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [4]	сукупність заходів окремого банку, спрямованих на поліпшення його фінансового стану (забезпечення достатності капіталу, підвищення платоспроможності, ліквідності, дохідності тощо), а також на усунення порушень, причин і умов, що призвели до погіршення фінансового стану.
<i>2. Орієнтація на запобігання банкрутству</i>	
Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна [5]	система заходів, проведених для поліпшення фінансового стану підприємства з метою запобігання їх банкрутства та підвищення конкурентоспроможності, особливо в періоди економічних криз
І. А. Бланк [6]	заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства, які реалізуються з допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб і спрямованих на попередження оголошення підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації
М. І. Тітов [7]	оздоровлення неспроможного боржника, надання йому фінансової допомоги з боку власника майна, кредиторів та інших юридичних і фізичних осіб (в тому числі іноземних), спрямованих на підтримку діяльності боржника і запобігання його банкрутству
Економічна інциклопедія [8]	заходи держави, фінансово-кредитних інститутів, спрямованих на запобігання банкрутству підприємств, фірм, компаній, поліпшення їх фінансового стану через реорганізацію, кредитування, оновлення асортименту
<i>3. Концентрація на процесі оздоровлення</i>	
В.П. Ельсуков, В.С. Каменков, Б. И. Кона [9]	процедура, яка передбачає заходи з оздоровлення боржника тобто повернення платоспроможності
О. О. Терещенко [10]	заходи фінансово-економічного характеру, які відбивають фінансові відносини, що виникають у процесі мобілізації та використання внутрішніх і зовнішніх фінансових джерел оздоровлення підприємства
<i>4. Врахування довготермінового ефекту</i>	
Н. С. Карвацька, Н. М. Тюріна [11]	складова антикризового управління, передбачає застосування системи фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових, соціальних і екологічних важелів, спрямованих на досягнення узгодженості пріоритетних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища та внутрішньої гармонізації його діяльності з метою відновлення платоспроможності та створення умов для сталого розвитку підприємства у майбутньому

Б. Бекенферде [12], Н. Здравомислов, М. Гелінг [13]	система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді
---	---

Джерело: систематизовано автором

До першої групи віднесено чотири визначення, з різних нормативно-правових актів, тобто їх спільність полягає у висвітленні правових аспектів та джерелах їх розміщення. Таке групування обумовлене економіко-правовим характером даного поняття, адже санаційні заходи можуть призвести до змін у юридичному статусі підприємства-боржника, а успішна реалізація цих заходів залежить від правового регулювання процедури санації.

Перше визначення дається діючим на даний момент Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1]. Нормативно-правовий аспект цього визначення проявляється у необхідності врахування інтересів всіх сторін, і підприємства, і, обов'язково, кредиторів, що кардинально відрізняє таке тлумачення від всіх інших поданих у таблиці 1. З іншого боку, запропоноване визначення, охоплює лише судову санацію, і не враховує санації, яка здійснюється без ведення справи про банкрутство, яка може спрямовуватись як на відновлення якісних та кількісних характеристик діяльності підприємства, так і на їх покращення, вдосконалення.

Проте у 5 і 6 статті Закону дається визначення, умови та порядок проведення санації до порушення провадження у справі про банкрутство. Воно визначає санацію як систему заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про

банкрутство. Отже, на законодавчому рівні визначена можливість проведення санації у двох формах – в судовому та позасудовому порядку.

Законом України «Про банкрутство»,[2] який втратив чинність пропонувалося дещо інше визначення санації, саме: задоволення вимог кредиторів та виконання зобов'язань перед бюджетом та іншими державними цільовими фондами. У цьому визначенні, по-перше, знову враховані інтереси кредиторів, по-друге, ці інтереси ставляться на перше і єдине місце. Тобто у визначенні не відображається суть санації, її спрямовання на оздоровлення боржника, що в цілому і виказує основні недоліки зазначеного нормативного акта.

Інші визначення можна залишити в цій групі, а можна виділити в окрему, так як вони описують специфіку санації для окремих установ.

Що стосується законодавчих актів, які регулюють діяльність учасників фінансового ринку, то у Законі України «Про банки і банківську діяльність» [14] поняття «санація» – відсутнє, а найбільш близьким за змістом є «фінансове оздоровлення банку», під яким розуміють відновлення платоспроможності банку та приведення фінансових показників його діяльності у відповідність із вимогами Національного банку України. Чіткого формулювання визначення санації немає і у Законі України «Про страхування». В ньому лише визначено комплекс дій при примусовій санації страховика [3].

Жодне з цих визначень не підійде для характеристики фінансової санації підприємства, але з іншого боку, вони мають право на існування, оскільки описують досліджуваний термін з точки зору фінансових інститутів (банку і страхової компанії), які є специфічними у своїй діяльності та організації.

У наступній групі у всіх визначеннях зосереджується увага на запобіганні банкрутства та ліквідації як меті санації, що одразу ж викликає певні зауваження. По-перше, можуть сануватися підприємства, які не перебувають на «порозі» банкрутства, а які потребують покращення свого стану. По-друге, для того, щоб запобігти банкрутству, можна задовільнити

вимоги кредиторів, але при цьому існує велика ймовірність, що підприємство знову опиниться у такому ж стані. У процесі санації прагнуть досягти певного нового якісного стану підприємства, для того, щоб не лише запобігти ліквідації і витягти підприємство з фінансової кризи, але і створити умови для подальшого розвитку. Тому визначення мети фінансової санації як запобігання банкрутству може спричинити неправильне розуміння всього процесу санації.

Зокрема, наприклад, визначення, яке пропонує І. А. Бланк [6, с. 20] (заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства, які реалізуються з допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб і спрямованих на попередження оголошення підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації), концентрує увагу на спрямованості санації проти ліквідації боржника. Ще один момент, на який варто звернути увагу, це коло суб'єктів, які проводять санацію. Бланк І. А. зазначає, що це можуть бути сторонні юридичні та фізичні особи, однак, санація може проводитися і керівником підприємства, а не лише зовнішніми санаторами. Також у даному визначенні пропонується використовувати лише зовнішні джерела фінансування не враховуючи санаційний потенціал самого підприємства (внутрішні джерела).

Кримаренко Г. О., Чорна О. Є. вважають, що санація – система заходів, проведених для поліпшення фінансового стану підприємства з метою запобігання їх банкрутства та підвищення конкурентоспроможності, особливо в періоди економічних криз [5, с. 447].

У вказаному визначенні доцільним є зауваження відносно криз, адже саме кризи найкраще показують «слабкі» місця учасників ринку. Також у цьому трактуванні складовою мети є не лише запобігання банкрутству, але й підвищення конкурентоспроможності. Останнє є вірним, але все ще не достатнім для повного визначення санації.

Санацію як оздоровлення неспроможного боржника, надання йому фінансової допомоги з боку власника майна, кредиторів та інших юридичних

і фізичних осіб (в тому числі іноземних), спрямованих на підтримку діяльності боржника і запобігання його банкрутству розглядає Титов М. І [7, с. 176].

У визначенні вказано, що санаційні заходи спрямовані не тільки на запобігання банкрутству, але й на підтримку діяльності боржника. В процесі санації не стоїть за мету чи завдання підтримувати підприємство на певному рівні, це було б недоцільне витрачання коштів. До того ж зовнішні суб'єкти, а саме кредитори, не прагнуть підтримувати боржника, вони роблять бізнес-вкладення, яке допоможе «встати на ноги» підприємству і в подальшому повернути борги. Якщо такий сценарій є нереальним, то кредитори хочуть ліквідації такого підприємства [15].

Ще одне визначення пропонує Економічна енциклопедія, відповідно якому санація – заходи держави, фінансово-кредитних інститутів, спрямованих на запобігання банкрутству підприємств, фірм, компаній, поліпшення їх фінансового стану через реорганізацію, кредитування, оновлення асортименту.

До цього визначення можна додати, що санаційні заходи здійснюються не лише державою та фінансово-кредитними інститутами, а й іншими фізичними (працівниками даного підприємства, власниками, керівниками) і юридичними особами (санаторами, кредиторами).

Визначення третьої групи трактують санацію як процес оздоровлення. Таке твердження є вірним, але з іншого боку, воно є занадто загальним, адже не вказано ні мети ні засобів санації.

Так, автори Ельсуков В.П., Каменков В.С., Кона Б. И., вважають, що санація – це процедура, яка передбачає заходи з оздоровлення боржника тобто повернення платоспроможності [9, с 119].

Вказані науковці ставлять знак рівності між оздоровленням і платоспроможністю, але остання є лише окремою характеристикою фінансового стану поряд із ліквідністю, рентабельністю. Тому платоспроможність є хоч і чи не найголовнішим, але не єдиним аспектом «здорового» підприємства.

У визначенні Терещенка О.О. [10, с. 350] акцент робиться на сукупності фінансово-економічних заходів, які знову ж таки, є важливими, але не виключними, так як при санації проводяться і виробничі і науково-технічні і організаційні заходи, тощо.

Остання група визначень поєднує найбільш точні і вірні, адже вони зазначають і перелік заходів, що здійснюються під час санації, і орієнтацію не тільки на поточний момент, але й на перспективне стабільне функціонування підприємства.

З іншого боку, визначення, яке пропонують Карвацька Н. С і Тюріна Н. М. [11, с. 211] є занадто громіздким і дещо розмитим. Згідно зазначених науковців санація – це складова антикризового управління, передбачає застосування системи фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових, соціальних і екологічних важелів, спрямованих на досягнення узгодженості пріоритетних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища та внутрішньої гармонізації його діяльності з метою відновлення платоспроможності та створення умов для сталого розвитку підприємства у майбутньому.

Ще одне трактування санації розглядає її як систему фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді. Це визначення запропонували Здравомислов Н., Гелінг М, Бекенберт Б. [12;13]. Воно поєднує в собі всі позитивні та раціональні аспекти зазначені в попередніх трактуваннях і вважається основним в теорії та на практиці.

Єдине, що до нього можна було б додати, це суб'єктів здійснення санації, тоді санація – це система послідовних, комплексних, взаємопов'язаних фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, що можуть здійснюватися зовнішніми і внутрішніми (по відношенню до підприємства) суб'єктами і, які

спрямовані на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді.

Ми погоджуємося з думкою даної групи авторів, що санація це не тільки комплекс різноманітних заходів, які направлені на оздоровлення підприємства-боржника, а це насамперед відносини, які виникають між суб'єктами санації. Але ми вважаємо, що у визначенні санації необхідно виділити основними економіко-правові відносини, оскільки вони є основоположними на протязі усього процесу санації і визначають мету її проведення. Оскільки від фінансового стану підприємства-боржника, його санаційного потенціалу та відносин з кредиторами буде залежати необхідність та можливість проведення санації.

Таким чином, на нашу думку санація – це економіко-правові відносини між суб'єктами, які виникають під час впровадження системи заходів з метою задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів та оздоровлення фінансово-господарського стану боржника у довготривалій перспективі на основі розвитку та реалізації санаційного потенціалу.

Висновки. Підсумовуючи проведений аналіз сутності поняття санації, можна зробити висновок про те, що санація підприємства є:

- за змістом: процесом структурних перетворень на підприємстві шляхом здійснення заходів організаційно-економічного, техніко-технологічного, фінансового, соціального та правового характеру;

- за формою прояву: економіко-правовий процес (досудовий або судовий) щодо оздоровлення підприємства шляхом впровадження комплексу заходів зацікавленими суб'єктами та органами, в обумовленому Законом порядку;

- за перспективною спрямованістю: засобом відновлення та покращення показників діяльності підприємства, його фінансового стану (платоспроможності, ліквідності, прибутковості), що призводить до зростання

його ринкової вартості і конкурентоспроможності в довготривалій перспективі;

- за обумовлюючими чинниками: способом адаптації діяльності підприємства до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування;

- за джерелами фінансування: власні джерела, інвестиції в оздоровлення неспроможного боржника, надання йому фінансової допомоги з боку власника майна, кредиторів та інших юридичних і фізичних осіб (в тому числі іноземних).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: закон України: [прийнятий Верховною Радою від 22.12.2011 № 4212-VI] [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
2. Про внесення змін до Закону України "Про банкрутство" [Електронний ресурс]: закон України (від 30.06.1999 № 784-XIV). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/784-14>
3. Про страхування: закон України: [Електронний ресурс]: [прийнятий Верховною Радою 18.04.1996 р., № 18]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [Електронний ресурс]: положення (від 28.08.2001 № 369). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0845-01>
5. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент [підручник] / Г.О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 465.
6. Бланк И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, 2003. – 483 с.
7. Тітов М. Банкрутство: Матеріально-правові та процесуальні аспекти / М. Тітов - Х., Консул, 1997. – 197 с.
8. Економічна енциклопедія: у трьох томах / ред. С. В. Мочерний. – Т.3. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
9. Ельсуков В. П., Каменков В. С., Конанов Б. И., Мирониченко А. И. Антикризисное управление предприятием / В. П. Ельсуков., В. С. Каменков, Б. И. Конанов., А. И. Мирониченко. Минск: Аверсэв, 2003. 574 с.
10. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібн./ О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, – 2008. – 412 с
11. Карвацька Н. С. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: навчальний посібник / Н. С. Карвацька, Н. М. Тюріна – К.: Кондор, 2006. – 378 с.
12. Bockenforde В. Unternehmenssanierung, Schaffer Verlag f. Wirtschaft und Steuern, Stuttgart, 1991.
13. N. Zdrawomyslow, С. Spies, M. Gellink: Sanierung in Krisenzeiten // Der Betriebswirtschaft. – 2004. – № 2. – S. 25.
14. Про банки і банківську діяльність: закон України: [прийнятий Верховною Радою від 17.12.2000 р., № 2121-III із змінами: за станом на [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

15. Куріненко О. В. Необхідність, суть та недосконалість фінансової санації підприємств України / О. В. Куріненко // Вісник Хмельницького національного університету. - № 4. – Т. 2. – 2014. – С 175-177.

УДК 336.4

Лопатовська О.О.

викладач фінансових та облікових дисциплін

Хмельницький кооперативний коледж

Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Актуальність статті полягає в необхідності оцінки ситуації на вітчизняному лізинговому ринку. Лізингові операції набули широкого поширення у господарській діяльності підприємств внаслідок наявності переваг, які розглянуті у статті.*

***Ключові слова:** лізинг, оренда, лізингова компанія, фінансовий лізинг, операційний лізинг, лізинговий ринок.*

***Abstract.** The urgency of the article is the need to assess the situation on the domestic leasing market. Leasing operations have become widespread in the business activities of enterprises due to the advantages that are considered in the article.*

***Keywords:** sanation, industrial enterprises.*

Вступ. Лізинг – це один із фінансових інструментів, що сприяє активізації інвестиційних процесів і виробничої діяльності суб'єктів господарювання. Його можна охарактеризувати як особливий інструмент фінансування, що поєднує орендні, кредитні та майнові відносини і забезпечує технічне переоснащення підприємств за допомогою інвестицій в матеріальній чи грошовій формах.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Дослідженню лізингу присвячені праці вітчизняних вчених-економістів Внукової Н.М., Кочеткова В.М., Луціва Б.Л., Лях О.І., Манойленко О.В., Міщенко В.І., Непочатенко О.О., Ольховикова О.В., Потій В.З., Рязанової Н.С., Слав'янської Н.Г., Усенко Я.Б., Холодного Г.О. З числа зарубіжних фахівців необхідно назвати Адамса Дж.Н., Газмана В.Д., Гехта Л.І., Головніну Л.А., Горемікіна В.А., Кабатову О.В., Карпа М.В., Лещенко М.І., Прилуцького Л.Н., Сміта Дж. В., Уолтерса Дж., Чекмарьову Е.Н, Шабаліна Е.М., Шпіттлера Х.Й.

Мета статті полягає у вивченні особливостей українського ринку лізингу, оцінці переваг та недоліків лізингових операцій.

Результати дослідження. Лізинг, як економічна категорія, має безліч визначень. Насамперед, лізинг – слово англійського походження, похідне від дієслова «to lease», що означає брати і здавати майно в тимчасове користування.

Лізингова угода, у свою чергу, являє собою сукупність договорів, необхідних для реалізації договору лізингу між лізингодавцем, лізингоодержувачем і продавцем (постачальником) предмета лізингу.

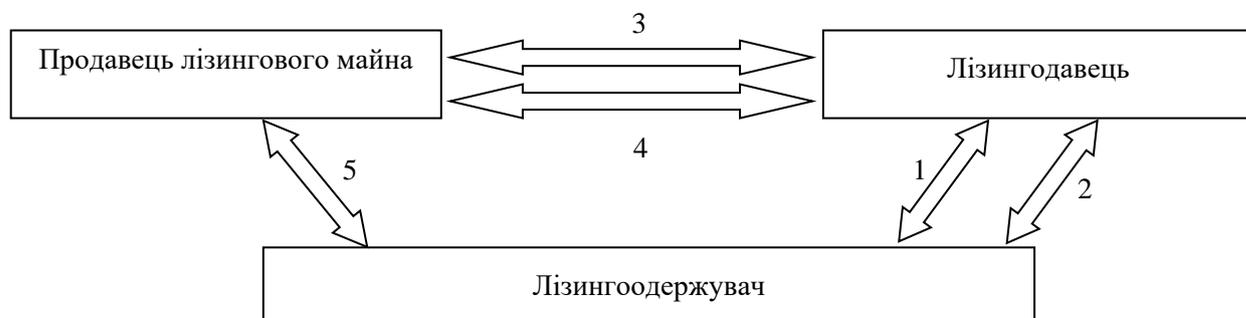
Предметом лізингу можуть бути будинки, споруди, обладнання, транспортні засоби й інше рухоме і нерухоме майно, яке може використовуватися для підприємницької діяльності. Предметом лізингу не можуть бути земельні ділянки й інші природні об'єкти, а також майно, що заборонено законодавством для вільного обороту чи для яких встановлений особливий порядок обороту. Лізингова операція виглядає наступним чином:

1. Користувач (після вступу до лізингових відносин – лізингоотримувач) повідомляє лізингову компанію, яке устаткування йому необхідне.

2. Лізингова компанія, переконавшись в ліквідності проекту, купує це устаткування у фірми-виробника або іншої юридичної особи (продавця).

3. Лізингова компанія (лізингодавець), ставши власником устаткування, передає його в тимчасове користування з правом подальшого викупу (визначається договором) лізингоотримувачу, одержуючи лізингові платежі.

На рис. 1 наведено типову схему послідовності взаємозв'язків при лізинговій операції.

Примітка: 1 – укладання лізингової угоди; 2 – регулярні лізингові платежі; 3 – контракт купівлі-продажу; 4 – оплата повної вартості обладнання; 5 – поставка обладнання.

Рис. 1. Схема послідовності взаємозв'язків у лізинговій операції

Розвиток лізингових відносин зумовив широке формування різноманітних видів лізингу. Основними вважаються фінансовий та оперативний лізинг.

Оперативний лізинг має на увазі передачу в користування майна багаторазового використання на термін за часом коротший за його економічний термін служби. Він характеризується невеликою тривалістю контракту (до 3 - 5 років) і неповною амортизацією устаткування за час оренди. Після закінчення терміну оренди устаткування може стати об'єктом нового лізингового контракту або повертається орендодавцю. Звичайно в оперативний лізинг здається будівельна техніка, транспорт, ЕОМ і т.д.

Фінансовий лізинг характеризується тривалим терміном контракту (від 5 до 10 років) і амортизацією всієї або більшої частини вартості устаткування. Фактично фінансовий лізинг є формою довгострокового кредитування покупки. Після закінчення терміну дії фінансового лізингового контракту орендар може повернути об'єкт оренди, продовжити угоду, а також купити об'єкт лізингу по залишковій вартості.

Головними інститутами ринку лізингу, на відміну від основних учасників лізингової угоди, є: лізингодавці, банківські установи та держава.

Лізингові компанії, формуючи пропозицію на ринку лізингових послуг, є основною складовою розвитку сучасної лізингової індустрії. Банківські установи беруть активну участь у формуванні ціни на лізингові послуги шляхом кредитування лізингодавців. А державні органи, стимулюючи лізинговий сектор податковими пільгами, можуть значно перевищити недоотримання податкових надходжень до бюджету, одержаними доходами від суміжних виробничих галузей.

Проведений SWOT-аналіз лізингового ринку України дозволяє виділити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози при здійсненні лізингових операцій (табл. 1).

SWOT-аналіз лізингового ринку України

Сильні сторони	Можливості
<ol style="list-style-type: none"> 1. Державна підтримка лізингових програм у пріоритетних галузях економіки. 2. Удосконалення та стандартизація лізингового законодавства. 3. При реалізації лізингових проектів надаються податкові, митні, інвестиційні пільги і преференції. 4. Державно-приватне партнерство при лізингових операціях. 5. Спрощення судово-адміністративних процедур при вилученні предмета лізингу в невідповідальних лізингоотримувачів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Використання програм лізингу задля ефективного розвитку стратегічних загальнодержавних, галузевих та регіональних програм розвитку. 2. Впровадження нових лізингових програм, продуктів та послуг, конкурентоспроможних із світовими лідерами. 3. Диверсифікованість джерел фінансування лізингової діяльності. 4. Створення позитивних умов для активного залучення іноземних інвестицій
Слабкі сторони	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Низький рівень стійкості на ринку комерційних лізингових компаній. 2. Недостача «довгих» і «широких» грошей в інвестиційному процесі. 3. Відсутність якісної і достовірної статистичної звітної інформації. 4. Дуже вузька база фондування лізингових компаній. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вихід на український ринок сильних іноземних лізингових компаній. 2. Часті зміни лізингового законодавства (нормативних актів). 3. Нестабільність національної валюти. 4. Зростання інфляції, що призводить до подорожчання вартості залучених фінансових ресурсів. 5. Зниження рейтингів країни на міжнародній арені в сфері кредитування та лізингу.

SWOT-аналіз лізингового ринку відображає перевагу якісних характеристик внутрішніх сильних сторін та можливостей над слабкими сторонами і зовнішніми загрозами, що дає змогу прогнозувати подальше зростання вітчизняного лізингового ринку.

Причиною широкого розповсюдження лізингу є ряд його переваг перед звичайною позику:

1. Лізинг припускає 100% кредитування і не вимагає негайного початку платежів. При використуванні звичайного кредиту для покупки майна підприємство повинне близько 15% вартості покупки оплачувати з власних засобів. При лізингу контракт укладається на повну вартість майна. Орендні платежі сплачуються після поставки майна орендарю або пізніше.

2. Дрібним і середнім підприємствам простіше отримати контракт по лізингу, ніж позику. Деякі лізингові компанії навіть не вимагають від орендаря

ніяких додаткових гарантій, оскільки передбачається, що забезпеченням операції є об'єкт лізингу. При невиконанні орендарем своїх зобов'язань лізингова компанія відразу ж забирає своє майно.

3. Лізингова угода більш гнучка, ніж позика, оскільки надає можливість виробити зручну для покупця схему фінансування. Позика завжди припускає обмежені терміни і розміри погашення. Лізингові платежі за домовленістю сторін можуть бути щомісячними, щоквартальними і т.д., а суми платежів - відрізнятися один від одного. Ставка може бути фіксованою і плаваючою. Іноді погашення може здійснюватися після отримання виручки від реалізації товарів проведених на устаткуванні, узятому в лізинг, або може бути прокомпенсовано зустрічною послугою, що дозволяє підприємствам без різкої фінансової напруги обновляти виробничі фундації. Орендна плата відноситься на витрати виробництва і знижує у лізингоодержувача оподаткований прибуток.

4. Ризик старіння устаткування цілком лягає на орендодавця. Орендар має нагоду поступового оновлення свого парку устаткування.

5. Достатньо простий облік майна, що орендується. Основними принципами по обліку лізингових операцій є публікація орендарем своїх фінансових зобов'язань, що характерні для лізингових відносин, і проведення обліку і амортизації лізингового майна по балансу підприємства. Цифрова інформація за зобов'язаннями з лізингу наводиться в балансі на дату його складання та може бути представлена у формі додатку до нього. При цьому слід відобразити: суму орендних платежів в даному фінансовому році; загальну суму орендних платежів за період контракту і їх поточну вартість. В окремих країнах законодавство встановлює для підприємств обов'язкове співвідношення власного і позикового капіталів. Оскільки майно за оперативним лізингом відображається на балансі орендодавця, то орендар може розширити свої виробничі потужності, не торкнувшись цього співвідношення.

6. Платежі по лізингу здійснюються із суми прибутку від устаткування, що використовується, і не підлягають оподаткуванню, оскільки є орендною платою. Банк може змінювати розмір внесків, щоб поліпшити використання фінансових ресурсів орендаря. Сума платежів по лізингу фіксується при підписанні договору і не залежить від коливань валютного курсу і змін банківського відсотка по довгостроковому кредитуванню.

7. При міжнародних лізингових операціях орендар одержує податкові пільги країни орендодавця, що виявляється в зниженні виплат, а також додаткові послуги (в основному при оперативному лізингу) орендодавця або його представників (технічне обслуговування і ремонт устаткування, що орендується, консультації по його експлуатації, передача ноу-хау, поставка запчастин та інше).

Міжнародна Валютна Фондація не ураховує суму лізингових операцій в підрахунку національної заборгованості, тобто існує можливість перевищити ліміти кредитної заборгованості, встановлюваної Фондацією по окремих країнах [7].

Але лізинговим операціям властиві і певні недоліки:

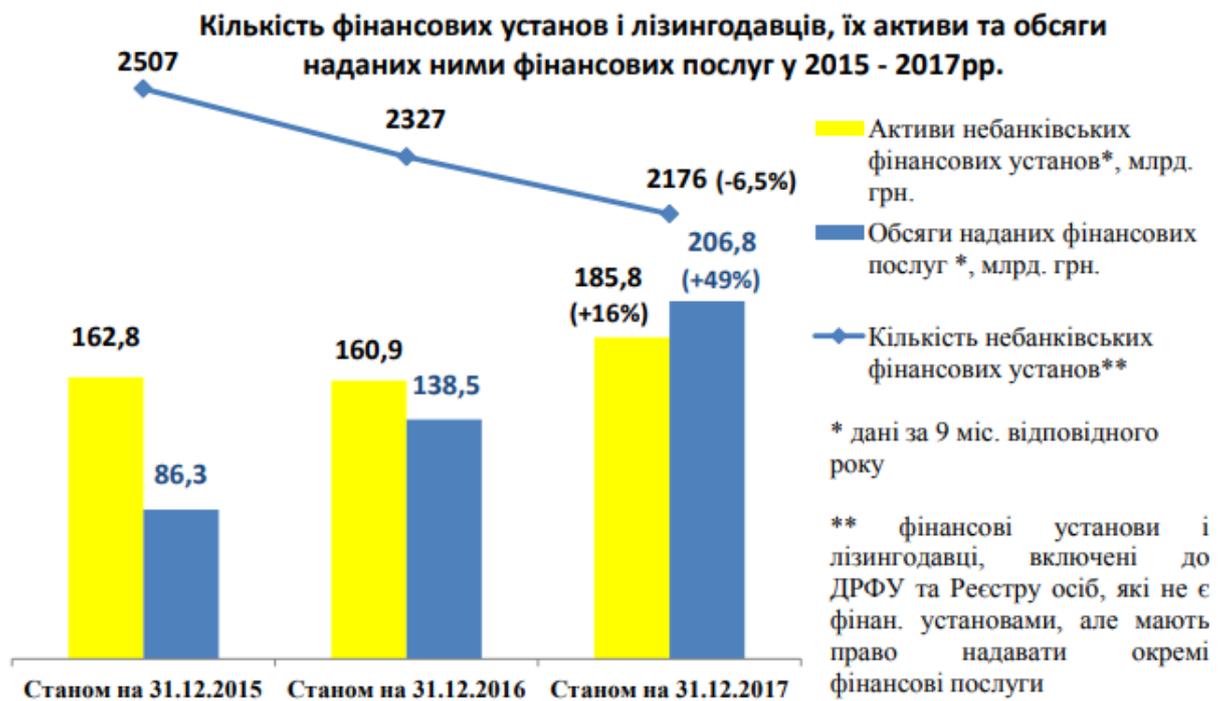
1. Орендар не виграє на підвищенні залишкової вартості устаткування (зокрема через інфляцію).

2. Якщо це фінансовий лізинг, і науково-технічний прогрес робить виріб застарілим, то орендні платежі не припиняються до кінця контракту.

3. Складність організації лізингових операцій.

4. Вартість лізингу більше позики, але не можна забувати, що ризик застарілого устаткування лягає на орендодавця, а тому він бере велику комісію для компенсації.

За даними Нацкомфінпослуг [1] кількість фінансових установ та лізингодавців (zareєстрованих в Державному реєстрі фінансових установ та реєстрі осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги) за підсумками 2017 року становила 2176 установ (рис. 2).

Рис. 2. Статистика діяльності фінансових установ та лізингодавців у 2015-2017 роках Джерело: [1]

Незважаючи на зменшення кількості фінансових установ та лізингодавців, обсяги їх активів та наданих ними фінансових послуг упродовж останніх років мають стабільне зростання. Зокрема, за результатами 2017 року активи фінансових установ та лізингодавців, у порівнянні з попереднім роком, зросли на 16% і становили 185,8 млрд. грн, а обсяги наданих ними фінансових послуг, у порівнянні з 2016 роком, зросли на 49% і становили 206,8 млрд. грн.

Висновки. Лізинг – це угода між власником майна (орендодавцем) і орендарем про передачу майна в користування на обумовлений строк за встановленою рентою (лізинговий платіж), що виплачується періодично згідно із умовами договору (як правило, щомісячно). Розвиток лізингових операцій в Україні є ефективним інструментом інтенсифікації ринкових відносин, виходу економіки з фінансової кризи і подолання її негативних соціально-економічних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Публічний звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2017 рік [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/ZVIT2017/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2017.pdf
2. Залізти в лізинг: як виглядає ринок лізингу в Україні і чи є надія на його розширення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uul.com.ua/press/leasnews/item_1100/
  3. Левченко В.П. Розвиток лізингу України в розрізі спільного європейського ринку/ В.П. Левченко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012.- №2. – С.174-182.
  4. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/>
  5. Статистична інформація. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
  6. Рейтинг лізингових компаній за результатами Global Leasing Report 2017 //WhiteClarkeGroup's. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.whiteclarkegroup.com/wp-content/uploads/2016/10/wcg_2016_global_leasing_report_final_public.pdf
  7. Економіка та підприємництво - Збірник наукових праць молодих учених та аспірантів. Стан та перспективи розвитку лізингового бізнесу в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uchebnik-online.net/book/605-ekonomika-ta-pidpriyemnictvo-zbirnik-naukovix-prac-molodix-uchenix-ta-aspirantiv/33-stan-ta-perspektivi-rozvitku-lizingovogo-biznesu-v-ukrayini.html>
  8. Жолнерчик Г. Ю. Використання лізингу в розвинутих країнах світу та Європи / Г. Ю. Жолнерчик // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. Випуск 12 (103) – К., 2009. – С. 7–10.
  9. Потій В. З. Напрями державної підтримки розвитку лізингу в Україні [Електронний ресурс] / В. З. Потій, Г. Ю. Жолнерчик // зб. наук. праць Нац. ун-ту держ. податк. служби України. – 2009. – № 2. – С. 269–274. – Режим доступу http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Znprnudps/2009_2/pdf/09pvzdau.pdf

УДК 336.733

Надісвець Л.М.

*к.е.н., декан факультету економіки та маркетингу
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

ФІНАНСОВИЙ СУПЕРМАРКЕТ ЯК ФОРМА БАНКІВСЬКО-СТРАХОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ЗАКОНОДАВЧИ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ

Анотація. В статті розглянуто дефініції категорії «фінансовий супермаркет», ознаки банківсько-страхової інтеграції. Досліджено особливості законодавчого регулювання створення та функціонування фінансових супермаркетів як форми банківсько-страхової інтеграції в Україні, виділено характерні ознаки варіантів утворення вітчизняних фінансових супермаркетів. Проаналізовано досвід функціонування міжнародної банкострахової групи «Альфа-груп» як

Abstract. The article deals with definitions of the category "financial supermarket", signs of banking and insurance integration. The peculiarities of legislative regulation of the creation and functioning of financial supermarkets in Ukraine are researched, as well as the characteristic features of the options of the formation of domestic financial supermarkets are singled out. The experience of the functioning of the international banking group "Alfa-Group" as a financial supermarket of the modern type has been analyzed.

фінансового супермаркету **Keywords:** *financial supermarket, bank-
банкостраховання сучасного типу. insurance integration, holding, bank,
Ключові слова:* фінансовий супермаркет, *insurance company.*
банківсько-страхова інтеграція, холдинг,
банк, страхова компанія,
банкостраховання.

Вступ. Зростання конкуренції та одночасне падіння прибутковості спеціалізованих сегментів фінансового бізнесу (банківського, страхового, інвестиційного, консультативного, брокерського та ін.) в багатьох країнах привели учасників ринку до консолідації зусиль. В результаті чого на ринку з'явилися офіси, створені переважно на базі банківських відділень, які прагнули надавати клієнтам якомога більший набір різних фінансових послуг. Саме за ці їх властивості вони стали називатися фінансовими супермаркетами. Нині спільна діяльність банків та інших фінансових компаній значно розширилася, як на світовому, так і на вітчизняному ринках. Необхідність дослідження такої співпраці обумовили актуальність даної статті.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Дослідження розвитку взаємодії банків та страхових компаній, виявлення їх особливостей, закономірностей функціонування, переваг і недоліків висвітлено в закордонній та вітчизняній науковій літературі. Теоретичне обґрунтування підходів до різних аспектів розвитку інтеграції банків та страхових компаній надається в працях О. Д. Вовчак, А. Я. Кузнєцова, А. М. Мороза, І. О. Лютого, Л. О. Примостки, В. Г. Костогриза, С. К. Реверчука та інших. Результати їх досліджень стали основою розробки науково-методологічних підходів до формування й реалізації інтеграція банків та страхових компаній в розрізі фінансового супермаркету.

Багато вчених зробили істотний внесок у сфері теоретичних основ специфіки взаємодії банків та фінансових компаній, механізму їх функціонування й регулювання, а також аналізу їхньої специфіки й проблем розвитку. Однак більшість дослідників акцентували свою увагу на теоретичній та організаційній умовах функціонування фінансових

супермаркетів, не розглянувши питання, пов'язані з розвитком фінансових супермаркетів в Україні, що потребує детальнішого дослідження.

Метою написання статті є узагальнення теоретичних та практичних підходів щодо сутності та особливостей функціонування фінансових супермаркетів, а також висвітлення особливостей функціонування різних видів фінансових супермаркетів.

Результати дослідження. Створення фінансових супермаркетів – це, з одного боку, світова тенденція, а з іншого – найбільш конкурентоздатна стратегія розвитку фінансових посередників. Основне призначення фінансового супермаркету полягає у максимальному задоволенні потреб клієнтів, шляхом підвищення швидкості та полегшення надання їм широкого спектру фінансових послуг в єдиному місці [1, с. 47].

Погляди науковців щодо визначення поняття «фінансовий супермаркет» представлено в таблиці 1. Незважаючи на деякі відмінності у наведених визначеннях, більшість авторів сходяться до думки, що найефективніша модель побудови фінансового супермаркету відбувається на базі банку та страхової компанії. Так, систематизація існуючих підходів [1, с. 48; 10, с. 313-314; 11, с. 63-64] в теорії банківсько-страхової взаємодії дозволяє віднести до загальних ознак банківсько-страхової інтеграції такі:

- банківсько-страхова інтеграція має дуалістичну (двобічну) природу, оскільки це і процес, і стан;
- банківсько-страхова інтеграція як процес має динамічний характер, з чого випливає існування її еволюції та розвитку;
- банківсько-страхова інтеграція характеризується існуванням взаємодії, взаємопроникнення, узгодженості, взаємовпливу, взаємозалежності;
- процес розвитку банківсько-страхової інтеграції як явища регулюється визначеними умовами функціонування фінансового ринку в цілому;

– банківсько-страхова інтеграція відбувається лише за наявності визначеної мети та відповідно для досягнення спільних цілей банків та страховиків;

– добровільність банківсько-страхової взаємодії.

Таблиця 1

Дефініції категорії «фінансовий супермаркет» у різних літературних джерелах

Автор	Визначення
Англійський тлумачний словник	Це установа або компанія, яка пропонує широкий спектр фінансових послуг. Фінансові супермаркети спеціалізуються на наданні банківських, брокерських і страхових послуг. Основними засадами концепції фінансового супермаркету є отримання більшої винагороди при наданні послуг за рахунок ефекту масштабу і сприяння лояльності клієнтів [2]
Макаренко Е.	Форма організації банківсько-страхових об'єднань чи груп на основі інтеграційних процесів між двома фінансовими інституціями з метою комплексного обслуговування клієнтів [3, с.12-13]
Медведєва І.Б. Смирнова Ю.В.	Фінансовий супермаркет – це територіально-структурне об'єднання стійких і прибуткових компаній, що пропонують клієнтам під єдиним брендом та в одному і тому ж місці надання широкого спектру різних послуг (банківських, страхових, інвестиційних, аудиторських, лізингових тощо) [4, с. 194].
Лукаш А.	Фінансовий супермаркет – це система, що об'єднує людей для полегшення проведення операцій, серед яких купівля / продаж цінних паперів (у рівній мірі товарів, зобов'язань), предметів ужитку (наприклад, цінних металів) та інших операцій з метою зниження плати за послуги, що надаються, в межах існуючого ринку [5].
Реверчук С. К.	Фінансовий супермаркет – це установа, що надає клієнтам широкий спектр фінансових послуг. Фінансовий супермаркет – це об'єднанням професійних учасників фінансового ринку для надання клієнтам різноманітних послуг [6, с. 16-17].
Скрипарь Ю. В.	Фінансовий супермаркет – це об'єднання (юридичне, маркетингове чи просто територіальне) банку з іншими професійними учасниками фінансового ринку (страховою, інвестиційною, брокерською, лізинговою, консалтинговою компаніями та інше), яке здатне запропонувати не окремий продукт чи послугу, а комплексне вирішення проблем, що відповідають специфіці бізнесу клієнта або складним запитам приватних осіб [7, с. 17-18].
Кльоба Л. Г.	Фінансовий супермаркет – це концепція інноваційного перспективного розвитку діяльності комерційного банку, згідно з якою клієнт повинен не тільки задовольнити в банку потреби в банківському обслуговуванні, але й отримати широкий спектр послуг, зокрема послуги страхових, консалтингових, інвестиційних, лізингових, маркетингових, аудиторських, юридичних, брокерських, ріелторських та інших компаній [8, с.106].
Пікус Р.В.	Фінансовий супермаркет – це територіальне, маркетингове об'єднання банків з іншими учасниками фінансового ринку – страховими, лізинговими, туристичними, нотаріальними, аудиторськими компаніями [9, с. 106].

Джерело: систематизовано автором

До специфічних ознак банківсько-страхової інтеграції можна віднести такі:

- отримання синергетичного ефекту завдяки повному завантаженню банківських каналів збуту;
- зміна світової бізнес-архітектури;
- переміщення світових фінансових центрів;
- геоекономічна обумовленість розвитку даного процесу;
- міжнародний, транснаціональний розвиток.

Тому під фінансовим супермаркетом необхідно вважати юридично оформлене об'єднання фінансових посередників для надання клієнтам широкого асортименту фінансових послуг (банківських, страхових, інвестиційних, лізингових, аудиторських, факторингових) в єдиному місці та під одним брендом з метою:

- зниження ризиків, зменшення витрат;
- збільшення частки ринку і продажів;
- формування позитивного іміджу;
- зростання прибутку;
- підтримки репутації у клієнтів.

Міжнародний досвід показав високу ефективність створення фінансових супермаркетів. Найбільш поширені вони у Франції, Великобританії, Іспанії, Португалії, Італії, Бельгії, а також Швейцарії. Банківське страхування різних форм розвивається також у країнах Латинської Америки й Азії, зокрема в Японії й Південній Кореї.

Однак, незважаючи на те, що модель фінансового супермаркету широко розповсюджена в Європі, у вітчизняних економічних умовах пакет послуг, що пропонується фінансовим супермаркетом є значно вузьким. Його базовими складовими, що користуються стабільним попитом на ринку, є банківська, страхова та інвестиційна.

Основними факторами, які гальмують розвиток фінансових супермаркетів в Україні є:

- недостатній рівень розвитку фінансового ринку загалом та окремих його сегментів, зокрема фінансові супермаркети знаходяться на початковому етапі розвитку;

- відсутність законодавчих норм, що регулюють діяльність фінансових супермаркетів;

- низький рівень компетентності співробітників фінансових установ. Наприклад, банки слабо знають страховий, інвестиційний ринок, а страховики, навпаки, слабо уявляють собі банківський сегмент. До всього цього додається нестача кваліфікованих менеджерів;

- обмежений попит на значну кількість фінансових продуктів. Оскільки, в Україні поки є тільки незначна клієнтська база, якій потрібні перехресні продажі фінансових послуг;

- економічні труднощі організацій (недостатня стійкість, конкурентоздатність, платоспроможність) на шляху входу до складу фінансового супермаркету.

Користуючись чинним законодавством України виокремимо наступні положення, що стосуються саме законодавчого регулювання фінансових супермаркетів та банківсько-страхової взаємодії:

1. Згідно з Господарським кодексом України, страхова компанія може передати частину своїх повноважень банку на основі агентського договору («Агентські відносини виникають у разі: надання суб'єктом господарювання на підставі договору повноважень комерційному агентові на вчинення відповідних дій») [12].

2. Згідно з законом України «Про страхування», страхова компанія має змогу надавати банку необхідну інформацію з метою здійснення страхової діяльності («допоміжні послуги із страхування, такі як консультаційні послуги, оцінка актуарного ризику та задоволення претензій») [13].

3. Згідно з законом України «Про банки і банківську діяльність», банк в свою чергу має право:

- укладати агентські угоди («Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів») [14];

- виконувати функції страхового посередника («Банкам забороняється діяльність у сфері ... страхування, крім виконання функцій страхового посередника») [14];

- надавати консультаційні та інформаційні послуги («...надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг») [14];

- встановлювати комісію (винагороду) за виконання посередницьких функцій («Банк самостійно встановлює процентні ставки та комісійну винагороду за надані послуги») [14].

Проаналізувавши законодавчу базу з питань регулювання взаємодії банків та страхових компаній, можна зробити висновок, що співпраця страховиків та банків у межах України можлива у формі агентських відносин: страхова компанія та банк підписують агентський договір, згідно з яким банк отримує право представляти страхову компанію на ринку фінансових послуг, реалізувати страхові продукти через власні мережі збуту, а також встановлювати винагороду за виконання посередницьких послуг.

Аналіз літературних джерел [15, с. 70-72] дозволяє визначити переваги та недоліки співпраці окремих інститутів у вигляді фінансового супермаркету та виявити позитивні та негативні фактори у роботі з клієнтами. Їх сутність подано у табл. 2.

Слід також зазначити, що клієнт, обравши фінансовий супермаркет як посередника, має звертати увагу на його різновиди, бо вони мають свої відмінності, які подано на рис. 1.

До прикладу, ще у червні 2010 року страхова компанія «Альфа Страхування» впровадила спеціально для клієнтів Альфа-банку за допомогою програмного забезпечення Saga-insurance© чотири програми комплексного

страхування власників платіжних карт: «Безпека», «Подорож», «Комплекс», «Комплекс Плюс».

Таблиця 2

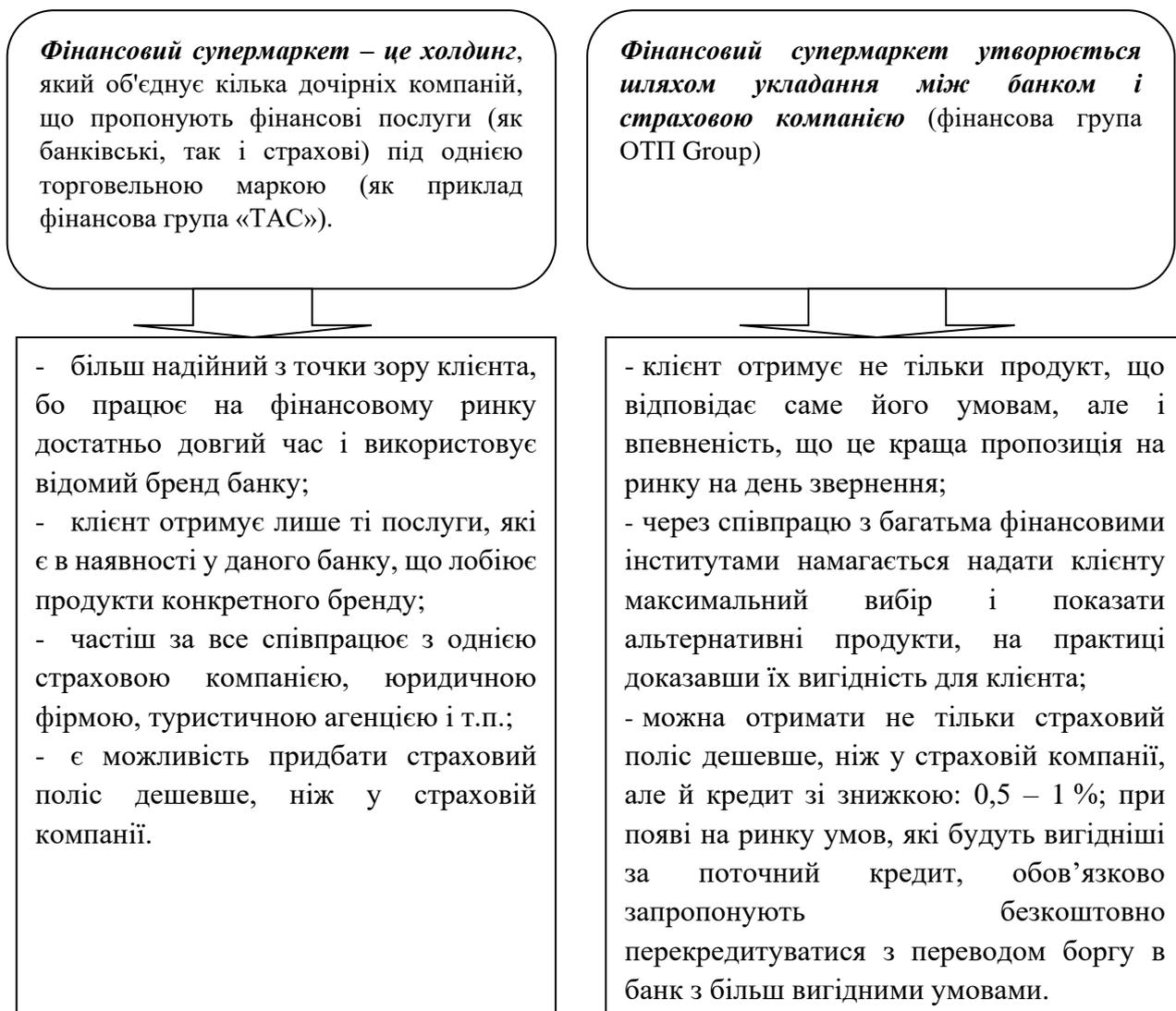
Переваги та недоліки функціонування фінансового супермаркету як банківсько-страхової інтеграції

Переваги або недоліки	Для клієнта	Для учасників фінансового супермаркету	
		Банк	Страхова компанія
Переваги	1. можливість економії власних ресурсів (часу, енергії); 2. замкненість сервісу, тобто всі питання – юридичні, нотаріальні, страхові і т. п. – можна вирішити, не виходячи за межі одного офісу; 3. можливість придбати страховий поліс дешевше ніж у страховій компанії; 4. можливість отримання консультацій із потрібних клієнтові продуктів і послуг; 5. сервіс після продажу у вигляді безкоштовної правової та консультаційної підтримки; 6. стимулювання розвитку культури обслуговування клієнтів; 7. підвищення якості послуг і недопущення незадовільного рівня сервісу у супермаркеті;	1. економія адміністративних, управлінських, маркетингових і технологічних ресурсів; 2. підвищення конкурентоздатності; 3. зростання обсягів продажу послуг; 4. можливість роботи з конкретно зацікавленою аудиторією; 5. розширення діяльності і клієнтської бази;	
		1. впровадження спеціальних партнерських програм у межах фінансового супермаркету; 2. акумулювання коштів і створення ресурсної бази для реалізації програм кредитування;	1. доступ до нових каналів продажу своїх продуктів і нових клієнтів у межах одного офісу; 2. зростання рівня лояльності з боку клієнтів за рахунок їхньої довіри до банку, з яким співпрацюють ці інститути;
Недоліки	1. відсутність необхідного продукту (наприклад, страхового); 2. не надання послуги страхування, що потребує значного документообігу; 3. ускладнення вибору одного з альтернативних варіантів через фінансову неграмотність, поява недовіри клієнта щодо достовірності даних;	1. потреба у перекваліфікації персоналу та додатковому навчанні; 2. необхідність мінімізації часу продажу продуктів, синхронізації каналів надходження інформації про продукти, створення програмного продукту, здатного об'єднати весь перелік послуг; 3. необхідність формування значного набору альтернативних послуг, продукти мають бути порівняними один з одним.	

Джерело: систематизовано автором

Saga-insurance© – це власна розробка страхової компанії «Альфа Страхування», універсальна програма для дистанційних on-line продажів страхових продуктів через мережі банків-партнерів, яка дозволяє продавати широкий спектр продуктів, що користуються особливим попитом у клієнтів банків.

Тепер будь-який клієнт ПАТ «Альфа-банк», який є власником пластикової карти банку або оформляє її, може придбати одну з чотирьох запропонованих програм страхування в будь-якому відділенні Альфа-банку.

Рис. 1. Різновиди фінансових супермаркетів в Україні: характерні ознаки
Джерело: систематизовано автором

Страхова компанія «Альфа Страхування» і ПАТ «Альфа-банк» входять в одну міжнародну банкострахову групу «Альфа-груп», тому їх відносини слід віднести до блоку «інтеграція». Проте на сайті банку міститься список й інших страхових компаній, у яких банк рекомендує укладання договорів страхування предмету застави: ПрАТ «СК «АХА Страхування», ПрАТ «Українська акціонерна страхова компанія АСКА», ПрАТ «АСК «ІНГО

Україна», ПрАТ «СК «УНІКА», ПАТ «СК «Українська страхова група», ПрАТ СК «Арсенал Страхування», , ПрАТ «СК «Українська пожежно-страхова компанія», ТДВ «Експрес Страхування», ПАТ «Страхова компанія «Універсальна» [16].

Також на сайті банку зазначається, що установа приймає від фізичних осіб всі види платежів: за комунальні послуги; за товари на користь організацій; за послуги (медичні, страхові та інші); інші види платежів на користь юридичних осіб. Клієнт може здійснити платежі без комісії на користь компаній: «Воля-Кабель», СК «АХА Страхування», СК «Дельфа-Страхування» та інші [17].

Висновки. Таким чином, головне завдання фінансового супермаркету полягає в наданні клієнтам повного пакету високоякісних фінансових послуг і, як результат, – отриманні від цього максимального прибутку. Для створення такого об'єднання існують як економічні передумови (здешевлення послуг, що надаються кожним з учасників; залучення нових і утримання старих клієнтів за рахунок реалізації індивідуального підходу до запитів клієнтів при мінімальних витратах зусиль і часу; формування іміджу групи, яка може вирішити усі проблеми клієнта; створення якісно нових продуктів, поєднуючи позитивні характеристики цілої низки товарів (послуг) в єдине ціле; зменшення ризику та підвищення контролю над грошовими потоками усередині групи), так і правові засади (в Україні об'єднання діяльності фінансових установ і юридичних осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати фінансові послуги, перспективно шляхом створення холдингу, що найбільше підходить під визначення «фінансового супермаркету» за законодавством ЄС).

Фінансові супермаркети, надаючи можливість отримати фінансову підтримку новим і невеликим гравцям ринку, сприятимуть певному вирівнюванню фінансового ринку, зростанню його масштабності шляхом залучення додаткових клієнтів і за рахунок більш глибокого проникнення

продуктів у клієнтську базу, а також підвищить власну фінансову стійкість масштабом діяльності.

Фінансовий супермаркет є новою формою дистрибуції фінансових послуг, що відповідає економічним та технологічним вимогам сучасного світу. Принципові особливості, що відрізняють його від інших фінансових посередників, надають йому низку конкурентних переваг. Проте вітчизняні реалії показують існування великої кількості бар'єрів, які гальмують створення та розвиток фінансових супермаркетів в Україні. Їх подолання дасть змогу розширити ринок інтегрованих фінансових посередників і сприятиме розвитку нових форм функціонування фінансового капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олійник, Г. Фінансовий супермаркет – найвища форма банківсько-страхової інтеграції [Текст] / Г. Олійник // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 135. – С. 46-49.
2. Financial supermarket [Електронний ресурс] Електронний тлумачний словник – Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/f/financialsupermarket.asp#axzz2EIJUgvdR>.
3. Макаренко Е. Основы взаимодействия банков и страховых компаний / Е. Макаренко // Финансовая газета. – 2001. – № 40. – С. 12-13.
4. Медведева, І. Б., Смирнова Ю. В. Напрями інтеграційного розвитку банківської установи [Текст] / І. Б. Медведева, Ю. В. Смирнова // Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. – 2009. – № 1. – С. 193-197.
5. Лукаш, А. Финансовый супермаркет: мы знаем, что создаем. - [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ataka.ua/news/874.htm>.
6. Ревчук, С. К. Фінансовий супермаркет – перспективна форма розвитку ринку фінансових послуг [Текст] / С. К. Ревчук // Кредоінвест. – 2006. – № 10. – С. 16-17.
7. Скрипарь, Ю. В. Фінансовий супермаркет як перевага банку в умовах конкуренції [Текст] / Ю. В. Скрипарь // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. – 2009. – № 13 – С. 15-22.
8. Кльоба, Л. Г. Фінансовий супермаркет - інноваційна модель розвитку комерційного банку [Текст] / Л. Г. Кльоба // Вісник НУЛП. Проблеми економіки та управління. – 2012. – № 725. – С. 103-110.
9. Пікус, Р. В. Фінансовий супермаркет як форма інтеграції банків і страхових компаній [Текст] / Р. В. Пікус, Д. С. Нестерова // Теоретичні та прикладні питання економіки. - 2012. – № 27. – С. 103-110.
10. Чеберяко О. В., Лобода А. Б. Інтегровані фінансові посередники як форма взаємодії банків та небанківських установ / О. В. Чеберяко, А. Б. Лобода // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 312-318.
11. Костецький В., Бутов А. Фінансовий супермаркет як складова моделі системи підвищення якості надання фінансових послуг. / – В. Костецький, А. Бутов. – Світ фінансів. – 2017. – № 3. – С. 60-71.
12. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003 р. № 436-15 (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Про страхування [Електронний ресурс]: закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
14. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: закон України від 07.12.2000 р. № 2121 – III (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. Ларіонова К. Л., Чубата О. С. Управління стратегічним співробітництвом банків та страхових компаній в межах фінансового супермаркету / Наука й економіка. – 2009. – № 3 (15). – Т.1. – С. 69-77.
16. Страхові компанії-партнери ПАО «Альфа Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://alfabank.ua/about/strahovka>.
17. Платежі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://btabank.ua/ukr/Plategy.php>.

УДК 336.11

Нікольчук Ю. М.

*к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів, обліку та аудиту
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В УКРАЇНІ: ДЕФІНІЦІЯ, СКЛАД ТА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Анотація. У статті розглянуто сутність публічних фінансів та їх склад, ідентифіковано суттєві атрибути державних та публічних фінансів. Уточнено дефініцію «публічні фінанси». Розкрито склад публічних фінансів для цілей проведення державного управління.
Ключові слова: державні фінанси, публічні фінанси, державне управління.

Abstract. The article deals with the essence of public finance and their composition. Essential attributes of public and public finances have been identified. The definition of «public finances» is specified. The composition of public finances for the purposes of public administration is disclosed.
Keywords: public finances, public finances, public administration.

Вступ. Розбудова національної фінансової системи в Україні поставила питання про необхідність перегляду багатьох базових категорій фінансової науки. Із проголошенням незалежності України і переходом на ринкові відносини виникла об'єктивна необхідність визначення складу публічних фінансів. Економічні процеси, які супроводжувалися роздержавленням, активним нагромадженням приватного капіталу стали основою для подальшого розвитку фінансових відносин між державою і приватним сектором національної економіки. Такі відносини мають розвиватися на партнерських засадах, без тиску та директив, що заважають становленню соціально орієнтованої економіки. Забезпечення економічного зростання і суспільного добробуту буде можливим тоді, коли вплив держави на економіку України буде помірковано виваженим та відповідатиме кращій світовій

практиці. Сьогодні ідентифікація складу публічних фінансів має розглядатися як основа для цілеспрямованого державного управління, яке характеризуватиметься сукупністю заходів впливу на соціально-економічний розвиток України.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Останнім часом питання, пов'язані з публічними фінансами, досліджували такі науковці, як: С. М. Вдовенко, В. І. Кравченко, О. А. Лукашев, М. І. Карлін, С. О. Корецька, О. О. Молдаван, А. А. Нечай, Л. В. Фокша тощо. Позитивно оцінюючи результати досліджень попередників, слід зазначити, що наукова проблема ідентифікації публічних фінансів та визначення їх складу залишається остаточно не розв'язаною.

Метою статті є розглянути теоретичний аспект дослідження проблеми публічних фінансів в Україні, а саме виявити їх зміст та описати їх структуру з урахуванням сучасних тенденцій розвитку.

Результати дослідження. У процесі демократизації суспільно-політичного життя і сталого економічного розвитку як основного пріоритетного напрямку державної політики провідних країн світу, питання, пов'язані з управлінням фінансовими ресурсами, стають надзвичайно важливими. По-перше, в умовах ринкової економіки не всі її галузі є збалансованими, тому потрібна підтримка держави окремих суспільно важливих процесів.

По-друге, підтримка соціальних програм повинна мати фінансове забезпечення, яке слід акумулювати державі в результаті попередніх періодів. Надзвичайно важливим є правильне визначення обсягу необхідних ресурсів для функціонування держави, щоб це не позначилося на скороченні процесів виробництва і споживання.

Система публічних фінансів в Україні, яка представлена науковцем Л. В. Фокшею, складається з централізованих і децентралізованих фондів (утворюються на державних чи комунальних підприємствах, установах та

організаціях для задоволення публічного інтересу), які зберігають відносну самостійність, знаходячись у тісному взаємозв'язку між собою [1, с. 164].

На нашу думку, така позиція, є дискусійною, адже не всі публічні фонди є об'єктом державного управління, зокрема це стосується фондів обов'язкового соціального страхування.

На думку С.О. Корецької, «державні фінанси в сукупності з місцевими (муніципальними) та іншими публічними фондами утворюють публічні фінанси. Незважаючи на відносну самостійність державних й місцевих фінансів у межах держави, публічні фінанси являють собою єдину категорію, що підтверджується унітарним устроєм держави; єдністю грошової системи, економічної, фінансової та митної політики; єдністю державної та місцевої систем управління та регулювання фінансово-кредитної системи» [3, с. 26].

Дійсно, публічні фінанси повинні розглядатися як єдина категорія, і автор враховує аспект публічності та пов'язує його з інтересами, які поділяє на державні, суспільні і публічні, при цьому розглядає суспільний інтерес як різновид публічного, який, на думку автора, існує паралельно з територіальним публічним інтересом. Нестандартність підходу пояснюється тим, що державний інтерес задовольняється через державний бюджет України, суспільний територіальний інтерес – через місцеві бюджети, а от суспільний публічний інтерес розуміється як спільні інтереси, котрі можна розглядати як узагальнення особистих, групових інтересів, без задоволення й реалізації яких неможливо, з одного боку, реалізувати приватні інтереси осіб, з іншого – забезпечити цілісність, стабільність і нормальний розвиток організацій, соціальних прошарків суспільства і держави в цілому.

Як зазначає В.І. Кравченко [2], за своїм призначенням фінанси України поділяються на публічні, приватні, неприбуткового сектора та частково міжнародні. До публічних фінансів України автор відносить державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси політичних партій, державний кредит, податки і збори, платежі до державних спеціальних цільових фондів, державні страхові фонди, страхові внески за державним страхуванням. На нашу думку, позиція

В.І. Кравченко більш відповідає потребам державного управління. По-перше, здійснюється чітке відмежування публічних та приватних фінансів.

Разом із тим має місце певна дискретність, адже автор виокремлює фінанси неприбуткового сектора і міжнародних фінансів, оскільки за своєю природою ресурси мають належати конкретному власнику, проте не надаючи їм майнового статусу, через те, що вони мають ознаки некомерційної діяльності чи певне міжнародне джерело отримання, унеможлиблюється здійснення ефективного контролю їх управління. По-друге, позитивним є те, що наводяться складові публічних фінансів та з'являється можливість уявити масштаби даних ресурсів, а отже, й певні можливості їх подальшого контролю.

Інший підхід до поділу публічних фінансів застосував науковець А. А. Нечай, який виділив:

- 1) публічні фінанси держави;
- 2) публічні фінанси органів місцевого самоврядування;
- 3) публічні фінанси суспільного (соціального) призначення [4, с. 56].

Інформаційна значущість і корисність поділу, наведеного у роботі О. А. Корецької [3], полягає у спробі пояснення дефініцій «публічні фінанси суспільного призначення». Автор, визначаючи публічні фінанси суспільного (соціального) призначення, відокремлює їх від державної та комунальної власності, поділяючи всі публічні фінанси фактично за формами власності.

Іншого погляду дотримуються С. М. Вдовенко та Ю .В. Шульга, які розглядають склад системи публічних фінансів через фонди, а саме:

- 1) публічні фонди грошових коштів держави;
- 2) публічні фонди грошових коштів місцевого самоврядування;
- 3) публічні фонди грошових коштів суспільного призначення, визнані державою або органами місцевого самоврядування незалежно від форм власності цих фондів [6, с. 168].

Даний підхід має значні відмінності від поглядів А.А. Нечай [4], зокрема, третя група публічних фондів грошових коштів об'єднує фонди всіх

форм власності, а не лише приватні, виходячи з існуючих в Україні форм власності.

Схоже значення публічних фінансів наведено у статті О.А. Лукашева. Автор зазначає, що публічні фонди складаються з бюджетів, позабюджетних фондів та децентралізованих фондів, власниками яких є окремі підприємства та організації [7, с. 86].

Більш широкого підходу до визначення сутності публічних фінансів дотримується О.О. Молдаван, який вважає: «Оскільки держава є лише одним із видів суспільної організації людей, то, відповідно, державні фінанси є лише одними із видів публічних фінансів» [5, с. 12]. Отже, на думку автора, публічні фінанси є системою економічних відносин між державою, юридичними та фізичними особами, а також між окремими державами, міжнародними фінансовими інституціями щодо акумуляції та використання грошових коштів.

На думку М.І. Карліна, публічні (суспільні) фінанси України включають державні й місцеві фінанси, оскільки вони спільно використовуються громадянами на місцевому чи державному рівні [9, с. 112].

Склад публічних фінансів визначається й у Законі України «Про відкритість використання публічних коштів», згідно з яким до публічних коштів належать: кошти державного бюджету України та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Нацбанку та інших держбанків, державних цільових коштів, Пенсійного фонду та фондів загальнообов'язкового соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної та комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності [8]. Заслугує на увагу той факт, що, згідно з нормами законодавства, приватні фінанси знаходяться поза системою публічних фінансів.

Погляди, викладені в зарубіжних інформаційних джерелах, також зводяться до позиції, що публічні фінанси – це виключно фінанси, пов'язані з державним управлінням, відповідно, вони ніяк не ототожнюються з

приватними фінансами. Зокрема, Lauden Cheyo, аудитор KLM CONSULT LTD, зазначає, що публічні фінанси – це термін, який традиційно використовується або застосовується до блоку питань політики, пов'язаної з використанням податкових і витратних заходів [10].

У японському щорічному статистичному виданні, яке публікує Бюро статистики Японії публічні фінанси відносять до господарської діяльності національного уряду і місцевих державних органів, які підвищують фінансові ресурси за рахунок податків, державного боргу і т.д., керують ними і покривають необхідні витрати з метою задоволення суспільних потреб [11].

Отже, відсутність єдиного підходу до визначення складу публічних фінансів унеможлиблює ефективне державне управління і здійснення контролю фондів грошових ресурсів. Звісно, розгляд фінансів як економічної категорії, яка відображає економічні відносини в процесі створення і розподілу фондів грошових коштів усіх форм власності, має об'єктивну необхідність, адже одним із джерел грошових надходжень до бюджетів є частина грошового потоку підприємства, яка у формі податків, зборів і платежів переходить у власність держави та територіальної громади. Інша частина грошового потоку у формі заробітної плати, дивідендів, інших видів доходів, що залишається у розпорядженні фізичних осіб, є об'єктом контролю Державної фіскальної служби України, яка може визначити загальний обсяг одержаних грошових коштів усіма громадянами України. У зв'язку з цим складова публічності притаманна й приватним фінансам лише в тій частині, яка дає змогу сформувати публічні фонди грошових коштів.

Виокремлення у вітчизняному законодавстві публічних фінансів як сукупності державних і місцевих фінансів у поєднанні державної і комунальної форм власності відповідає світовим тенденціям і рівню розвитку світової наукової економічної думки. Разом із тим слід провести відповідне розмежування у категоріальному апараті публічності стосовно комунальної форми власності. На нашу думку, комунальна власність повинна містити обмежено публічний характер. У процесі децентралізаційного напрямку

розвитку місцевого самоврядування стан управління регіонами є пріоритетом населення визначеної території. Обсяг перерозподілу валового внутрішнього продукту через державний бюджет України скорочуватиметься, що спричинятиме зростання суспільного інтересу до фінансового стану територіальної громади.

Наразі надзвичайно важливим є визначення складу публічних фінансів держави, адже від цього залежатиме обсяг фінансових ресурсів, які повинні бути в управлінні держави. В умовах активізації євроінтеграції актуальності набуває не тільки акумулювання, розподіл, перерозподіл і використання фінансових ресурсів. На перший план виходить ефективність управління публічними фінансами. Визначення фінансових ресурсів, які мають суспільне значення та до яких є інтерес усіх членів держави – основне завдання для України. Від його розв'язання залежатимуть удосконалення системи державних органів, зростання ефективності державного управління, суспільний добробут і економічна стабільність.

Висновки. Публічні фінанси – це суспільно-економічні відносини, які виникають у процесі утворення, розподілу (перерозподілу) і використання публічних фондів грошових коштів, пов'язаних із задоволенням усіх видів публічного інтересу та регулюються шляхом установлення імперативних приписів держави або органів місцевого самоврядування, які поширюються на учасників відносин у сфері господарювання усіх форм власності.

Публічні фінанси повинні включати:

– публічні державні фінанси (фонди коштів державного бюджету України та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Нацбанку та інших держбанків, державних цільових коштів, Пенсійного фонду та фондів загальнообов'язкового соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної та комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності);

– публічні приватні фінанси (фінанси малого бізнесу, корпоративні фінанси, фінанси банків, фінанси некомерційних організацій) – фонди коштів

як нематеріальна форма наслідку відносин, які виникають між державою, місцевим самоврядуванням, суб'єктами господарювання приватної форми власності, громадськими організаціями в частині їх використання.

Викладений підхід до розгляду публічних фінансів сприятиме підвищенню ефективності державного управління публічними фінансами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вдовенко С. М., Шульга Ю. В. Проблеми та перспективи формування сучасної системи публічних фінансів в Україні / С. М. Вдовенко, Ю. В. Шульга // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія «Фінанси. Банківська справа». – 2012. – № 2 (14). – С. 166-170.
2. Карлін М. І. Місцеві платежі в системі публічних фінансів України / М. І. Карлін // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2015. – Вип. 28. – 163 с.
3. Кравченко В. І. Фінанси України: сучасні виклики і проблеми розвитку / В. І. Кравченко // Економіка та держава. – 2013. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economy.in.ua.
4. Корецька С. О. Аналіз категоріального апарату публічних фінансів / С. О. Корецька // Інвестиції, практика та досвід. – 2011. – № 19. – С. 25–27.
5. Лукашев О. А. Проблеми публічно-правової природи фінансів / О. А. Лукашев // Юридична наука і практика. – 2011. – № 1. – С. 84–88.
6. Молдаван О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ: [монографія] / О. О. Молдаван. – К.: НІСД, 2011. – 380 с.
7. Нечай А. А. Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків: [монографія] / А. А. Нечай. – Чернівці: Рута, 2004. – 264 с.
8. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 р. № 183–VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-19>.
9. Фокша Л. В. Публічні фонди: поняття, ознаки та правова природа / Л. В. Фокша // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 10-1. – С. 162–164.
10. Lauden Cheyo Intoduction to public finance and taxation theory [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.linkedin.com/pulse/intoduction-public-inance-taxation>.
11. Statistics Bureau JAPAN STATISTICAL YEARBOOK 2016 CHAPTER 5 PUBLIC FINANCE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stat.go.jp/english/data/nenkan>.

УДК 336.717

Троц І.В.

*к.е.н., завідувач кафедри фінансів, обліку та аудиту,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ FINTECH В УКРАЇНІ

Анотація. В роботі досліджено розвиток, **Abstract.** The paper investigates the проблеми становлення та перспективи development, problems of the formation and впровадження FinTech-технологій в prospects of the introduction of FinTech діяльність суб'єктів господарювання technologies into the activities of business

України як сучасного, інноваційного інструментарію, що виступає альтернативою стандартним фінансовим рішенням. *entities of Ukraine as a modern, innovative tool that serves as an alternative to standard financial solutions.*

Ключові слова: *FinTech технології, FinTech стартап, FinTech Екосистема, маркетплейс, API.* **Keywords:** *FinTech Technology, FinTech Startup, FinTech Ecosystem, Marketplace, API.*

Вступ. З появою нових технологій орієнтація банків на внутрішні процеси внаслідок кризи 2008 року та бажання користувачів експериментувати з цифровими послугами стали причинами виникнення та зростання нових FinTech-компаній.

Тенденції зростання електронної комерції зумовлені постійним запровадженням інновацій для задоволення попиту клієнтів в технологіях, підвищення зручності користування, зростання ефективності та скорочення транзакційних витрат. Ці тенденції зумовили появу інноваційних та гнучких учасників на глобальному фінансовому ринку – FinTech-фірм та цифрових екосистем. Вони створюють посилену конкуренцію для вже наявних банків. Однак в умовах недостатнього доступу до клієнтської бази, досвіду у фінансовій галузі, недостатньої довіри клієнтів і надійної глобальної інфраструктури ці структури здійснюють свою діяльність відокремлено. Отже, FinTech-фірми створюють, з одного боку, додаткові загрози банківській конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг, а з іншого боку, можливості встановлення партнерських зв'язків між даними структурами і банками [4, с.583].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Аналіз показав, що дана проблематика є на сьогодні вкрай актуальною та досліджувалася у працях багатьох сучасних науковців, серед яких: Л. В. Жердецька, Д. І. Городинський, О. В. Тарасенко, М. В. Тарасюк та О. О. Кощеєв. Враховуючи існуючий науковий доробок слід відзначити, що FinTech стрімко розвивається, популяризується та впроваджується в український ринок господарювання і поступово нарощує свої обсяги через зростання кількості нових FinTech-компаній та появу різноманітних FinTech-стартапів, які покликані

автоматизувати рутинні фінансові процеси і максимально спростити та розширити доступ потенційних споживачів та користувачів до фінансових послуг. Актуальним досі залишається дослідження проблеми становлення та подальших перспектив, переваг та недоліків впровадження FinTech технологій в Україні за сучасних умов господарювання.

Метою роботи є дослідження розвитку, проблем становлення та перспектив впровадження FinTech-технологій на українському ринку як альтернативного інноваційного інструментарію стандартним фінансовим рішенням.

Результати дослідження. Термін «фінтех» (FinTech – скорочене від financial technology, тобто «фінансова технологія») у широкому сенсі означає галузь економіки, яка об'єднує компанії, що використовують новітні розробки для надання фінансових послуг. У вузькому значенні під фінтехами розуміють компанії-стартапи у галузі фінансових послуг, які широко застосовують у своїй роботі новітні інформаційні технології [7, с.273].

FinTech – це технологічно підтримувані фінансові інновації, які можуть призвести до появи нових бізнес-моделей, програм, процесів або продуктів, що роблять істотний вплив на фінансові ринки та установи, які надають фінансові послуги [1].

Згідно з базою даних міжнародної компанії з розвитку та впровадження FinTech LTP MEDICI, сьогодні у світі зареєстровано понад 10 тисяч FinTech-компаній, що працюють у різноманітних напрямках діяльності, зокрема: платежі, кредитування, інвестування, краудфандінг, безпека та клієнтська ідентифікація, аналіз Великих Даних (Big Data), страхування (Insuretech), штучний інтелект та рішення на протоколі блокчейн.

В Україні нараховуються десятки стартапів, які працюють на стику фінансів і технологій. Фінансова криза 2008-2009 років сприяла появі в Україні перших FinTech-стартапів, які здебільшого зосереджувалися на платежах і переказах. Станом на кінець минулого року в нашій країні нараховувалось вже близько 60 гравців ринку в галузі FinTech. Сьогодні в Україні є понад 80

компаній, які формують FinTech Екосистему України та розробляють інноваційні рішення для фінансової сфери. Шість з десяти (58%) таких проектів були засновані протягом останніх трьох років. Водночас 84% українських FinTech-стартапів уже почали заробляти на продажу своїх продуктів і послуг [2].

Ключовими напрямками спеціалізації українських FinTech-компаній на сьогодні є: платежі та грошові перекази (31,6% від усіх компаній – EasyPay, IBOX, FONDY, MAXI); інвестиції в технології та інфраструктуру (19,3% – You Control, Sky Service, Smart Data); кредитування (14% – Money Veo, Credit Plus, My Credit); маркетинг (7% – Chech Dom, Treeum); іншуртех (5,3% – Cvlk.in, EWA, INSART, Alfa Protection); діджитал банки (5,3% – Приват24, ПУМБ, ОТПBANK, Monobank); управління фінансами (5,3% – finance&controlling, HomeMoney, Finkee); мобільні гаманці (5,3% – PAYFORCE, Wallet Factory); блокчейн (3,4% – ATTICLAB, Distributed Lab, Blockchain Lab); криптовалюти (1,75% - KUNA) [2].

Абсолютна більшість (65%) FinTech-компаній у нашій країні заснували ІТ-фахівці, проте в 70% випадків такими проектами керують колишні банкіри з досвідом роботи у великих комерційних банках [2].

Фактично, найбільшим FinTech-прикладом в Україні був Приватбанк (до націоналізації), технологічні послуги якого випереджали не лише локальний український ринок, але й європейський.

У 2017 році FinTech-галузь України не дивлячись на ранню стадію свого розвитку показала значний ріст. Зокрема, 1 листопада 2017 року в Києві на конференції Fintech Ukraine 2017 було представлено 14 українських FinTech-стартап проектів, які реалізують різноманітні фінансові послуги та технологічні рішення. Найбільш яскравими представниками стали: Uplata – робить складні банківські продукти простими, доступними і зрозумілими масовому споживачеві; МТАХ – сервіс мобільної он-лайн бухгалтерії, який бере ведення бухгалтерії компанії повністю на себе залишаючи за клієнтом функцію контролю; FinScore – проводить експрес-аналіз фінансової стійкості

контрагента (представлена в YouControl); Ustarter – майданчик для здійснення прямих інвестицій в проекти реального сектору економіки такі як виробничі підприємства, діючий бізнес, стартапи та нерухомість [3].

У 2018 році молода FinTech-індустрія має всі шанси зберегти динаміку. Для того, щоби FinTech успішно розвивався в Україні, потрібно \$40-75 млн. інвестицій. Такі висновки зробили аналітики USAID і UNIT.City в оприлюдненому дослідженні FinTech в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог [2]. Основою для таких обнадійливих результатів послужила наявна потужна інфраструктура, а саме покриття мобільним зв'язком та доступ до високошвидкісного для всіх інтернету. Технологічна готовність ринку є дуже важливим фактором розвитку FinTech. Зокрема, високе проникнення мобільного зв'язку та смартфонів у поєднанні з добре освіченим та технологічно грамотним населенням. Найбільший потенціал до зростання матимуть рішення, які будуть направлені на доступність фінансових послуг для всіх категорій споживачів і масовий ринок.

Основними рушійними силами FinTech в Україні стали: наявність мобільного інтернету та смартфонів, втрата довіри населення до банків та незадоволеність банківськими послугами.

На заваді для успішного розвитку FinTech-галузі стоять недосконале законодавство і нерегульованість ринку. Оскільки ключове значення у розвитку та успішному функціонуванні FinTech мають відігравати правове поле, яке передбачає прості та прозорі правила для створення бізнесу, належні правила оподаткування, вимоги до ліцензування та захист прав інвесторів та бізнесу. Традиційні гравці – банківський сектор – занадто повільно впроваджують інновації і не поспішають відкривати API (програмне забезпечення, на основі якого можна створювати нові продукти).

Ключовою проблемою для FinTech-компаній в Україні є фінансування: 45% опитаних стартапів вкладають у свій розвиток власні гроші, а ще 49% компаній знайшли або шукають інвесторів. У світі в 2017 році був встановлений новий рекорд із залучення інвестицій у FinTech – \$16,6 млрд.

Найбільший ріст показав європейський ринок, який виріс на 120%, тоді як в Азії спостерігалось падіння вперше за чотири роки [2].

Найбільш актуальними трендами FinTech на сьогодні є:

- послуги через мобільний телефон (створення зручних мобільних додатків для здійснення платежів та можливість користування цілим спектром мобільних фінансових послуг);

- фінансові послуги та соціальні мережі (FinTech-компанії аналізують профілі людей у соцмережах, здійснюють скоринг та пропонують персоналізовані послуги своїм потенційним клієнтам);

- альтернативні види платежів (платіжні термінали, безконтактні та мобільні платежі, QR-платежі, електронні та цифрові гаманці, криптовалюти);

- маркетплейси – посередницькі цифрові платформи, які поєднують кредиторів із позичальниками (платформи прямого кредитування в форматі P2P та он-лайн балансове кредитування);

- нові бізнес-моделі (пропонують користувачу всі послуги безкоштовно або за невелику плату);

- штучний інтелект (роботи, чат-боти та роботизовані персональні консультанти);

- цифрова ідентифікація та біометрія (ідентифікація за голосом, відбитком пальця або розпізнаванням обличчя);

- відкриті API (спрощують для розробників створення нових додатків).

FinTech являє собою значну цінність для поширення фінансових послуг та продуктів у нові сфери та серед різних сегментів населення. Зважаючи на великий відсоток людей, які знаходяться поза банківською системою або одержують недостатній обсяг послуг, а також труднощами для банків з обслуговуванням мікро- та малих підприємств і людей, що мешкають у віддалених районах, на ринку є незаповнена фінансова ніша. Це створює для FinTech-сектору значні інвестиційні можливості [2].

Маркетплейси, які фінансують малий та середній бізнес, а також пропонують мікрокредитування, стають на сьогодні прямими конкурентами

банків. Активне впровадження і стрімкий розвиток FinTech-технологій передбачає вивільнення в найближчому майбутньому великої кількості банківських працівників через автоматизацію рутинних фінансових та бізнес-процесів, надання стандартних он-лайн консультацій чат-ботами і персоніфікованими роботизованими консультантами та спрощує доступ до користування фінансовими послугами без відвідування банків і черг через мобільний інтернет та смартфони («доступ на кінчиках пальців»).

Нові цифрові фінансові технології зможуть замінити банківські відділення та спосіб, яким банки спілкуються з клієнтами [8, с.98].

FinTech-стартапи, наприклад, для представників малого бізнесу і індивідуальних підприємців стали пропонувати порівняно дешеві послуги: грошові перекази за кордон через мобільні платежі; послуги мобільного еквайрингу, що позбавило їх від необхідності використовувати традиційні банківські POS-термінали для прийому пластикових карток. Щоб оплатити товар або послугу, наприклад, достатньо мати мобільний телефон з встановленим спеціальним платіжним додатком мобільного оператора в режимі реального часу [8, с.101].

Якщо FinTech-платформи з часом стануть лідерами по роботі і з фізичними особами, і з корпоративними клієнтами, існуюча світова банківська система стиснеться до вузького набору послуг [8, с.102].

Розвиток FinTech в Україні активно підтримується низкою різноманітних ініціатив та заходів Національного банку України. Зокрема, Національним банком України затверджено Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року (Постанова № 391 від 18.06.2017) [5].

Громадське об'єднання 1991 Open Data Incubator та компанія Mastercard відкрили першу в Україні інкубаційну програму Fintech Master для фінансово-технологічних стартапів з розробки фінансових та соціально-економічних інноваційних сервісів на базі відкритих даних фінансових установ, зокрема й

доступних відкритих даних Національного Банку України та технологічних рішень Mastercard.

Програма Fintech Master пропонує: три місяці інкубаційної програми з урахуванням індивідуальних потреб стартапу; інфраструктуру повноцінного традиційного офісу; гарантовану безкоштовну участь у програмі для стартапів; експертне наставництво від Mastercard, НБУ та професіоналів фінансового ринку; отримання технічної підтримки з апробації відкритих даних; доступ до спільноти інвесторів та потенційних клієнтів [6].

Розвиток та впровадження FinTech-технологій передбачає ряд переваг для всіх учасників господарювання (рис.1).

Рис.1. Переваги розвитку та впровадження FinTech-технологій

Джерело:сформовано на основі [5].

Однак варто відзначити, що крім наявних переваг впровадження FinTech-технологій слід враховувати і можливі негативні наслідки. Зокрема, користування он-лайн послугами фінансових технологій не виключає

можливості недобросовісного їх використання, а саме, різного рівня хакерських та вірусних атак, що потребує забезпечення належного рівня інформаційної та кібербезпеки, захисту персоніфікованих даних та ключів доступу.

Висновки. Загалом FinTech-сектор в Україні ще знаходиться у початковому стані і його подальший розвиток можливий за рахунок покращення законодавчого нормативно-правового регулювання, вдосконалення продуктів, збільшення інвестицій та встановлення стратегічного партнерства з традиційними гравцями фінансового сектору.

Важливо відзначити, що стрімкий розвиток FinTech-компаній, їх гнучкість та максимальна клієнтоорієнтованість і доступність до послуг через мобільний інтернет створюють досить серйозну конкуренцію для банків. У зв'язку з цим, світова банківська система з часом може поступово втратити більшу частину доходів від грошових переказів, оскільки в системах мобільних платежів, комісія набагато менша, ніж в традиційних клірингових системах. Також банки можуть втратити значну частину доходів від використання пластикових карток. З цих причин існує високий ризик втратити значну частину своїх клієнтів. Саме тому, банки максимально повинні бути зацікавлені у впровадженні інноваційних технологій у свою діяльність та тісній співпраці з FinTech-компаніями на взаємовигідних для обох сторін умовах.

Також не менш важливим є те, що за сучасних динамічних умов господарювання важливо стимулювати розвиток FinTech таким чином, щоб він не тільки сприяв наближенню України до безготівкової економіки, але також і підтримував фінансову обізнаність, доступ до фінансових послуг для малого та середнього бізнесу. Оскільки інтеграція FinTech у діяльність суб'єктів господарювання значно розширить можливості як ринку фінансових послуг загалом, так і сприятиме розвитку його співпраці з підприємництвом як одним з ключових клієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sound Practices: Implications of FinTech developments for banks and bank supervisors [Електронний ресурс] // Basel Committee on Banking Supervision. – 31.10.2017 – Режим доступу: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d415.pdf>
2. FinTech в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://FinTech.unit.city/guide2018>
3. 14 українських фінтех стартап проектів на Fintech Ukraine 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://company.ligazakon.ua/archives/6427>
4. Жердецька Л.В. Розвиток фінансових технологій: загрози та можливості для банків / Л.В. Жердецька, Д.І. Городинський // Економіка і суспільство. – 2017 – №10. – С.583-588.
5. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року затверджена Постановою Правління Національного банку України від 18.06.2015 року № 391 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>
6. Сайт інкубаційної програми Fintech Master [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://1991.vc/fintech-master/>
7. Тарасенко О.В. Перспективи розвитку фінтех галузі в Україні. / О.В. Тарасенко // Соціально-економічні проблеми сучасності : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Маріуполь, 12 травня 2017 р. – Маріуполь, 2017. – С.273-276.
8. Тарасюк М.В. Інновації в глобальній цифровій фінансовій сфері: оцінка трансформацій / М.В. Тарасюк, О.О. Кощєєв //Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць. – Випуск 131. – 2017. – С.94-110.

УДК 339.338.4

Бондарева Т.В.

*ст. преподаватель кафедры коммерции и логистики,
Белорусский торгово-экономический университет
потребительской кооперации
г. Гомель, Республика Беларусь*

ОПТОВАЯ ТОРГОВЛЯ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Анотація. У даній статті розглянуті основні проблеми організації оптової торгівлі споживчої кооперації Республіки Білорусь, а також практика створення оптово-логістичного центру на базі наявних оптових торгових підприємств з метою оптимізації закупівельної логістики, ефективності процесів руху товару і товаропостачання роздрібною торговою мережею, представлені основні напрямки їх подальшого вдосконалення.

Ключові слова: оптова торгівля, оптово-логістичний центр, торгові унітарні підприємства, лінійно-функціональна побудова, закупівельна логістика, централізована система управління, логістичні підходи.

Abstract. This article deals with the main problems of the organization of wholesale trade in the consumer cooperation of the Republic of Belarus, as well as the practice of creating a wholesale and logistics center on the basis of the existing wholesale trade enterprises to optimize procurement logistics, the efficiency of the processes of commodity circulation and retail trade, and the main directions for their further improvement.

Keywords: wholesale trade, wholesale and logistics center, trade unitary enterprises, linear-functional construction, procurement logistics, centralized management system, logistics approaches.

Введение. В последние годы в оптовой торговле потребительской кооперации Республики Беларусь сложился ряд проблем, которые оказывали негативное воздействие на ее экономическое и социальное развитие, обеспечение должного уровня конкурентоспособности и комплексного удовлетворения потребностей населения обслуживаемого сегмента рынка. Прежде всего, они выражались в использовании излишне централизованной системы управления кооперативным оптом, которая порождала дублирование функций структурных подразделений; несовершенстве коммуникаций участников процесса товародвижения; нерациональном использовании всех

видов ресурсов; не позволяли применить в полной мере имеющийся потенциал потребительской кооперации как полисистемного образования и др. Кроме того, сложность решения имеющихся организационно-экономических проблем определялась необходимостью совмещения социальных и экономических функций кооперативной торговли Беларуси в условиях непростой демографической ситуации на селе [4]. Сложившаяся ситуация порождала потребность в поиске решений управленческих, организационных, логистических и коммерческих задач совершенствования оптовой торговли потребительской кооперации.

Результаты исследования. Существующая организационно-экономическая модель управления оптовой торговлей потребительской кооперации Республики Беларусь сформировалась в 90-ые годы и была построена по территориально-отраслевому принципу. Она имела двухуровневое (республиканский – областной опт) линейно-функциональное построение. В потребительской кооперации насчитывалось 15 оптовых торговых предприятий, в том числе, 12 областных оптовых баз и 3 – торговых унитарных предприятия республиканского уровня. В результате несогласованности их взаимодействия областные оптовые базы и унитарные предприятия закупали один и тот же товар на разных ценовых и иных условиях поставок, что не позволяло в полной мере использовать эффект масштаба при осуществлении оптовых закупок отечественных и импортных товаров. Первые шаги рационализации закупочной деятельности, процессов товародвижения и товароснабжения розничной торговой сети сделаны потребительской кооперацией Беларуси в апреле 2014 года путем создания оптово-логистического центра (ОЛЦ) ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» на базе республиканских торговых унитарных предприятий. Основной целью его создания является выполнение функций крупного оптового оператора по закупке и поставкам отечественных и импортных товаров, обеспечение эффективного взаимодействия с региональными распределительными центрами (складами) действующих оптовых баз, а также интеграцию

районных торгово-распределительных складов. На 01.01.2017 г. и по настоящее время в системе потребительской кооперации Беларуси функционируют 13 оптовых предприятий: 12 областных баз и ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» (таблица 1) [6].

Таблица 1

Сведения о наличии объектов оптовой торговли и их складских площадей в потребительской кооперации Республики Беларусь за 2012-2017 гг.

Облпотребсоюз (облпо)	Количество оптовых предприятий (баз), единиц			Площадь складов, тыс. кв. м		
	на 1 января			на 1 января		
	2012 г.	2015 г.	2017 г.	2012 г.	2015 г.	2017 г.
Брестский	2	2	2	50,1	50,1	50,5
Витебский	3	3	3	30,2	38,4	37,3
Гомельский	2	2	2	42,6	42,6	39,8
Гродненское облпо	1	–	–	–	–	–
Минский	2	2	2	8,8	10,2	7,0
Могилевский	2	3	3	24,6	24,6	24,6
Торговые унитарные предприятия Белкоопсоюза	3	1	1	19,9	19,9	17,8
Всего	15	13	13	185,8	185,8	177,1

В результате проведенных структурных преобразований в системе оптовой торговли потребительской кооперации Республики Беларусь была ликвидирована Гродненская универсальная база, в Могилевском областном потребительском союзе создана новая структура по торговле непродовольственными товарами – ТП «Облпромторг». На базе трех оптовых унитарных предприятий создан оптово-логистический центр ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза». В перспективе предусматривается преобразование всех областных оптовых баз в филиалы ОЛЦ с последующей ликвидацией распределительных складов районных потребительских обществ. Реструктуризация республиканского кооперативного опта обеспечила изменения в структуре товарооборота и роли областных оптовых баз и ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» в организации процесса продвижения товаров от производителя до конечного потребителя (таблица 2)

[4]. В общем объеме товарооборота потребительской кооперации Беларуси за 2016 г. доля оптового товарооборота составляла 71,8% и увеличилась за анализируемый период на 21,4%.

Таблица 2

Структура товарооборота организаций потребительской кооперации Республики Беларусь за 2014-2016 гг., в % к итогу

Показатель	Год			Отклонение (+/-) по уд. весу, %, 2016 г. от 2014 г.
	2014	2015	2016	
Оптовый товарооборот, всего, в т.ч., по предприятиям:	50,4	68,4	71,8	21,4
областные базы потребсоюзов	30,1	33,0	24,5	-5,6
ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза»	20,3	35,4	47,3	27,0
Розничный товарооборот, всего, в т.ч., по предприятиям:	49,6	31,6	28,2	-21,4
областные потребсоюзы	49,2	30,9	26,1	-23,1
ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза»	0,4	0,7	2,1	1,7
Всего по Белкоопсоюзу	100,0	100,0	100,0	-

Также отмечается ежегодный рост удельного веса оптово-логистического центра ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» и сокращение доли областных оптовых баз в оптовом и розничном товарообороте потребительской кооперации республики. Представление интересов областных потребительских обществ по организации закупочной логистики через ОЛЦ способствовало реализации возможностей по получению дополнительных преференций от производителей и импортеров товаров, позволило оптимизировать процесс товародвижения (таблица 3) [2].

Таблица 3

Структура поступления товаров в оптовые организации потребительской кооперации Республики Беларусь по источникам за 2014-2016 гг., в % к общему объему поставок

Наименование баз и унитарных предприятий	Удельный вес поставок по источникам поступления, %									Заключено договоров, единиц		
	от промышленных предприятий			от коммерческих структур			от зарубежных поставщиков					
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016

областные базы потребсоюзов	94,1	93, 1	89, 9	7,7	8,9	11, 9	0,7	0,1	0,2	2971	2961	1871
ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза»	10,8	11, 0	19, 5	74, 6	73, 9	68, 4	14,6	15, 1	12, 2	730	514	672
Итого по Белкоопсоюзу	64,3	57, 5	50, 7	31, 6	37, 1	43, 3	5,7	6,6	6,9	3701	3475	2543

Использование логистических подходов и методов оптимизации закупок товаров способствовало формированию единых оптово-отпускных цен на них; созданию более выгодных условий их оплаты и поставок; расширению ассортимента портфеля товаров отечественного и импортного производства; периодическому созданию единых акционных пакетов товаров в розничной торговле потребительской кооперации и др. Деятельность специалистов ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» направлена на активное изучение коммерческих предложений крупнейших иностранных производителей и поставщиков и заключение договоров поставки с ними. Структура импортных поставок товаров через ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» представлена, преимущественно, продовольственными товарами. Непродовольственная группа товаров составляет 17,4% в общем объеме поставок. Современный импорт, как важнейшая сфера внешнеэкономической деятельности оптово-логистического центра, направлен на обеспечение белорусского рынка товарами с учетом потребностей в них населения, в первую очередь, товарами критического импорта, основываясь на принципах государственной политики импортозамещения в стране [5].

Тем не менее, проведенный анализ коммерческой деятельности ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» за исследуемый период, а также результаты семинаров с практическими работниками кооперативного опта и опросов специалистов обслуживаемых системных организаций розничной торговли, показали, что его роль, как единого оптового оператора, в настоящее время является недостаточно оправданной (таблица 4) [1,5].

**Показатели импорта товаров через ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг
Белкоопсоюза» за 2015-2016 гг.**

Показатель	Год		Темп роста, %, отклонение (+/-) 2016 г. к (от) 2015 г.
	2015	2016	
Внешнеторговый товарооборот, млн р.	35546,3	31959	89,9
Удельный вес внешнеторгового товарооборота в оптовом товарообороте, %	16,0	15,9	-0,1
Импорт, млн р.	28788,6	22084	76,7
Удельный вес импорта в оптовом товарообороте, %	14,6	11,0	-3,6
Получено товаров критического импорта, в том числе:			
крупы, тонн	3937,0	2806	-1131
масло растительное, тонн	1937,0	1362	-575
рыботоровары, тонн	1070,0	274	-796
Заключено договоров, всего, ед.	514	638	124
в т.ч., со скидкой комиссии	514	638	124

Следовательно, отмечается отрицательная динамика развития внешнеторгового товарооборота ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза»; снижение его удельного веса в оптовом товарообороте потребительской кооперации; сокращение импорта товаров на 23,3%; уменьшение физического объема закупок товаров критического импорта, что подтверждает не достаточно эффективное, как планировалось, выполнение им функций ключевого посредника в логистической цепи товародвижения.

Таким образом, потребительской кооперацией Беларуси пока не выполнена поставленная задача построения единой вертикали оптовой торговли [3], отдельные из предполагаемых преимуществ создания оптово-логистического центра не подтверждаются в реалии нынешней торговой деятельности, а именно:

- Не сформированы региональные оптово-логистические центры (филиалы), как предполагалось, с распределением функций закупочной и сбытовой деятельности. В связи с чем, областные оптовые торговые базы ежегодно утрачивают свое значение, не обеспечивается их занятость, оптовый

товарооборот и грузооборот, снижается эффективность использования их складской площади и объема.

- В основном, льготные условия закупок и стабильную оптовую надбавку на отпускную цену товаров пока получил только ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза», в связи с чем, в розничном звене системы не всегда удается сформировать конкурентоспособные отпускные цены, проводить эффективную ценовую политику. Что абсолютно не допустимо, так как основной целью в торговой отрасли потребительской кооперации объявлено наиболее полное обеспечение потребностей населения в широком спектре высококачественных и конкурентоспособных товаров по доступным ценам, активное использование ценовых методов стимулирования их розничных продаж [3].

- Существенным недостатком в работе кооперативного опта республики является ежегодное снижение доли закупок и реализации через оптовое звено непродовольственных товаров. Доля реализации непродовольственных товаров в оптовом товарообороте потребительской кооперации ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» составляет 18,7%.

- Слабо внедряются современные, положительно зарекомендовавшие себя, методы оптовой продажи. В системе потребительской кооперации Республики Беларусь имеется всего лишь два мелкооптовых магазина-склада. Хотя все ресурсы для открытия их имеются, это позволило бы задействовать сдаваемые в аренду 24,5 % имеющихся складских площадей и 19,6 % емкостей холодильников оптовых баз системы.

В настоящее время ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» обслуживает более 9000 единиц торговых объектов, расположенных практически во всех населенных пунктах Республики Беларусь. Является единственным оптовым поставщиком товаров критического импорта в розничную торговую сеть потребительской кооперации. Эффективность результатов применения логистических инструментов должна прослеживаться во всех звеньях цепи товародвижения и товароснабжения

розничной торговой сети системы потребительской кооперации (таблица 5) [4].

Таблица 5

Структура поставок товаров с оптовых торговых организаций потребительской кооперации Республики Беларусь в розничную торговую сеть районных потребительских обществ за 2014-2016 гг.

Показатель	Год			Темп роста, %, или отклонение (+/-) 2016 г. к (от) 2014 г.
	2014	2015	2016	
Поставка товаров с оптовых организаций Белкоопсоюза, всего, тыс. р., в том числе:	296791,7	475350	364595,6	122,8
от оптовых баз областных потребительских союзов, тыс. р.	276465,3	211315,5	107576,2	38,9
в % к общему объему поставок	93,2	44,5	29,5	-63,7
от ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза»	20326,4	264034,5	257019,4	126,4
в % к общему объему поставок	6,8	55,5	70,5	63,7

За исследуемый период по областным оптовым базам отмечается сокращение доли их поставок в розничную торговую сеть районных потребительских обществ, но увеличение удельного веса поставок с ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» на 63,7%.

Сокращение доли поставок товаров от областных оптовых баз в розничную торговую сеть республиканской потребительской кооперации обусловлено: исключением из специализации предприятий областного кооперативного опта групп товаров, поставляемых через оптово-логистический центр; развитием и совершенствованием логистики закупок за счет формирования более оптимальных схем и маршрутов доставки товаров в розницу, что позволило обеспечить экономию транспортных расходов и времени доставки товаров внутрисистемным розничным торговым организациям.

Несмотря на положительные аспекты, проявились и проблемы в обеспечении взаимоотношений оптово-логистического центра с

внутрисистемными розничными торговыми организациями по их товароснабжению:

- во взаиморасчетах за поставленный товар, сумма задолженности за анализируемый период увеличилась более чем в два раза, что, в свою очередь, создаёт трудности ОЛЦ с закупкой новых партий товаров и формирует отрицательный имидж предприятия как ненадежного плательщика у партнеров по бизнесу;

- как следствие, возникают трудности с выполнением заявок со стороны ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» от регионов республики по ассортименту, качеству и конкурентоспособности поставляемых товаров, ценовому фактору, соблюдению сроков поставок и др.;

- наличие жесткой позиции Белкоопсоюза в отношении региональных розничных торговых организаций системы по соблюдению регламента и требований по закупкам товаров согласно утвержденной им специализации только в оптово-логистическом центре, что, в значительной степени, сковывает их предпринимательскую активность, не говоря о том, что закупки того же ассортимента товаров они могут осуществить в своей области, по более конкурентной цене, хорошего качества и с более оптимальными условиями поставок;

- отсутствие возможности, при необходимости, возврата товаров длительно нереализуемых в розничной торговле, наличие проблем с возвратом (заменой) некачественных товаров, товаров сезонного ассортимента;

- при поставках недовольственных товаров по транзитной схеме с ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» имеют место нарушения в обеспечении товара необходимым пакетом документов, подтверждающим его качество и соответствие (сертификаты, декларации), что создает ряд проблем в организации их розничной продажи конечному потребителю.

Выводы. Сложившаяся коммерческая и экономическая ситуация в оптовой торговле потребительской кооперации Беларуси требует принятия кардинальных решений, направленных на дальнейшее реформирование и

повышение конкурентоспособности оптовой торговли с учетом возрастающей конкуренции, в том числе, и внутрисистемной. Для этого необходимо:

- Завершить реорганизацию областных оптовых баз потребительской кооперации республики в филиалы ОЛЦ ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза». Закрепить за ними конкретные коммерческие и логистические функции и соответствующие их специализации товарные группы, включая закупки и доведение их до розничной торговой сети с обеспечением эффективной ценовой политики.

- Развивать и поэтапно модернизировать материально-техническую базу кооперативной оптовой торговли с внедрением современных технологий рациональной организации и повышения эффективности ведения складского хозяйства и автоматизации его основных бизнес-процессов. В настоящее время в торговой отрасли потребительской кооперации Беларуси в качестве системы бизнес – анализа оптового и розничного блоков используется программный продукт SAP BI (Business Intelligence), который позволяет: осуществлять стратегический анализ процессов закупки и товародвижения; динамики покупательского спроса и товарного предложения; оценки состояния товарных запасов; проведение контроля за ценообразованием на товары единого логистического оператора, их наличием и оборачиваемостью в розничных торговых объектах и др.

Создание единой интегрированной системы оптимального управления материальными и информационными потоками через оптово-логистический центр ТУП «Белкоопвнешторг Белкоопсоюза» на основе современных логистических методов и моделей позволит переориентировать организацию оптовой торговли потребительской кооперации Беларуси на эффективную работу в рыночной экономике, обеспечение безубыточной деятельности ее оптового и розничного звеньев.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Внешняя торговля Республики Беларусь. – Минск. 2017 // [Электронный ресурс]. – режим доступа <http://www.belstat.gov.by>. – Дата доступа 05.05.2018 г.

2. Каунова Н.Л. Анализ и совершенствование существующей методики формирования заявок на поставку товаров с оптово-логистических центров и контроль качества их исполнения в системе потребительской кооперации / Каунова Н.Л., Юркова И.Б., Савостенко Н.А., Буртоликова С.В. - Потребительская кооперация. – №3 (58).– 2017. – С. 28-34.
3. Об утверждении Концепции развития потребительской кооперации на 2016-2020 годы: постановление Правления Белкоопсоюза № 47 от 29.02.2016 г. – Минск: Белкоопсоюз, 2016.
4. Петухова, Н. Г. Современные проблемы оптовой торговли потребительской кооперации Республики Беларусь / Н. Г. Петухова, Т. В. Бондарева // Экономико-правовые перспективы общества, государства и потребительской кооперации: сборник научн. статей междунар. науч.-практ. интернет-конференции, Гомель, 31 марта 2017 г. – Гомель: БТЭУ, 2017. - С. 227-232.
5. Петухова Н. Г., Современные тенденции развития внешнеэкономической деятельности потребительской кооперации Республики Беларусь / Н.Г. Петухова, Т.В. Бондарева // Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16 березня 2017 р.). – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство». – 234 с. – С. 137-141.
6. Розничная и оптовая торговля, общественное питание Республики Беларусь. – Минск: Национ. статист. комитет Респ. Беларусь, 2017. – 223 с.
7. Регионы Республики Беларусь (том 2). – Минск, 2017 // [Электронный ресурс]. – режим доступа <http://www.belstat.gov.by>. – Дата доступа 06.05.2018 г.
8. Статистический ежегодник Республики Беларусь. – Минск, 2017 // [Электронный ресурс]. – режим доступа <http://www.belstat.gov.by>. – Дата доступа 04.05.2018 г.

УДК 336.1

Конончук И.А.

доцент кафедры финансов

Полесский государственный университет

Будкевич К.А.

Логвинович А.Э.

студентки 3 курса

ЛЬГОТЫ ДЛЯ БИЗНЕСА В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ И МАЛЫХ ГОРОДАХ

Анотація. *Актуальність статті* **Abstract.** *The relevance of the article is the importance of agriculture and small towns in the country's economy and the need for their development.*

Ключові слова: *Сільське господарство, малі міста, податкові пільги, розвиток територій.* **Keywords:** *Agriculture, small cities, tax breaks, development of territories.*

Вступление. В Республике Беларусь сельскохозяйственное производство является стратегической отраслью экономики. От состояния АПК во многом зависит социально-политическая стабильность в стране.

Однако в этой отрасли, как и в других отраслях, есть проблемы, решение которых может существенно изменить ситуацию. К ним относятся недостаточное обеспечение отрасли квалифицированными кадрами, отток трудоспособного населения в город, непривлекательности аграрного труда и сельского образа. В решении названных проблем важное место отводится налоговым льготам. Существующая в настоящее время в республике система налоговых льгот направлена преимущественно на обеспечение технического прогресса, разработку и внедрение инноваций, стимулирование инвестиций, расширение границ, в том числе в развитие сфер хозяйственной деятельности на территории сельской местности и малых городов[1, с. 38].

Развитие экономики любой страны тесно взаимосвязано с совершенствованием системы расселения, созданием благоприятных условий для жизнедеятельности населения в городских поселениях различных категорий и сельской местности. На рисунке 1 представлена численность населения в городах и сёлах.

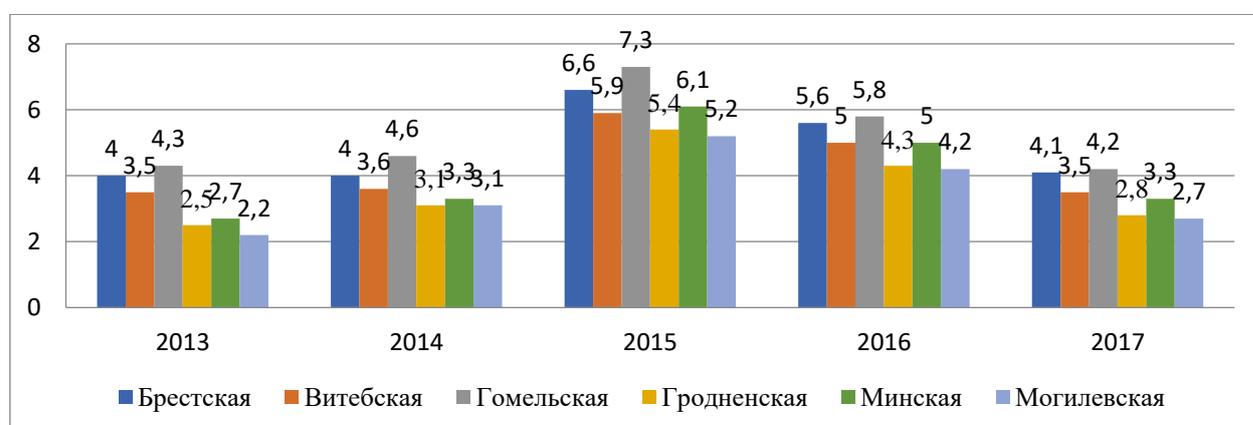
Рис. 1 Численность городского и сельского населения за 2015-2017 гг., тыс. чел., уровень малообеспеченности городского и сельского население, в % от численности населения соответствующей группы Источник: собственная разработка на основании данных [2].

Из рисунка 1 видно, что численность городского населения ежегодно увеличивается, а сельского снижается. Поэтому существует необходимость создания мер, способствующих развитию сельской местности. Одним из первых документов, который стал основой для принятия мер по развитию малых городов и сёл, была Государственная комплексная программа развития

регионов, малых и средних городских поселений на 2007-2010 гг. Разработка документа связана с необходимостью решения следующих проблем: недостаточный уровень развития экономической и социальной инфраструктуры, убыточность предприятий; сложная демографическая ситуация; дефицит рабочих мест; низкая техническая оснащенность. Данная программа заложила основу для дальнейшего развития сёл и малых городов и принятия в последующем документов, которые способствовали бы привлечению инвестиций и развитию предпринимательства в регионах.

В целях развития предпринимательства в малых городах и на селе в 2012 г. был принят Декрет №6 "О стимулировании предпринимательской деятельности на территории средних, малых городских поселений, сельской местности" для создания благоприятных условий развития бизнеса в малых населённых пунктах и стимулирования деловой инициативы граждан. Следует отметить, что налоговые льготы являются важным моментом в стимулировании предпринимательства. Согласно документу, коммерческие организации и индивидуальные предприниматели, работающие в малых, средних городах и сельских населенных пунктах, на 7 лет с момента регистрации освобождаются от уплаты налога на прибыль, подоходного налога, налога на недвижимость и получают ряд других преференций.

На рисунке 2 представлена динамика количества безработных по областям за 2013-2017 гг.

Рис. 2 Численность безработных, зарегистрированных в органах по труду, и уровень зарегистрированной безработицы по областям в 2013-2017 гг., тыс. чел. Источник: собственная разработка на основании данных: [3]

Из рисунка 2 видно, что больше всего безработных было в 2015 году, что связано с кризисными явлениями в экономике. В 2016 г и 2017 г. наблюдается снижение официального количества безработных. Этому, в том числе, способствовало принятие документов, стимулирующих развитие малого предпринимательства.

Согласно Указу Президента Республики Беларусь от 22 сентября 2017 года № 345 "О развитии торговли, общественного питания и бытового обслуживания", создаются значительные преференции индивидуальным предпринимателям для работы в сельской местности. Льготы, предусмотренные указом, зависят от территории, на которой осуществляется деятельность, средней численности работников, ассортимента товаров, видов оказываемых услуг. Срок действия указа - с 1 января 2018 года по 31 декабря 2022-го.

Главная цель данного указа и, соответственно, льгот для бизнеса на селе способствование появлению новых торговых точек, кафе и ресторанов, пунктов оказания бытовых услуг в сельской местности и малых городах. Кроме того, предполагается, что развитие бизнеса на селе позволит создать дополнительные рабочие места, которых всегда не хватает в маленьких населенных пунктах. Следует признать, что сегодня бизнес на селе развит достаточно слабо. Новый документ — хорошая возможность исправить ситуацию и начать свое дело тем, кто хотел бы заняться бизнесом, но опасался значительных затрат и бумажной волокиты. На селе платежеспособность жителей не так высока, как в больших городах, однако компенсировать этот недостаток как раз и должны предусмотренные законодательством льготы [4]. На рисунке 1 показано, что уровень малообеспеченности сельского населения вдвое выше.

Установлены следующие льготы:

- обороты по реализации товаров (работ, услуг) на селе и в малых населенных пунктах освобождаются от налога на добавленную стоимость.

Освобождение от уплаты НДС по льготированным видам деятельности, что позволит удешевить услуги в сельской местности, поскольку в цену товара или услуги данный налог можно не закладывать.

- прибыль от реализации товаров (работ, услуг) облагается налогом на прибыль по ставке 6%. Вместо 18 % юридические лица будут уплачивать лишь 6 %. То же самое касается и индивидуальных предпринимателей: вместо ставки подоходного налога, равной 16 %, они будут уплачивать 6 %.

- доходы от деятельности, уменьшенные на сумму налоговых вычетов, облагаются подоходным налогом с физлиц по ставке 6%, если получающие их ИП являются плательщиками этого налога;

- ставка единого налога за месяц для ИП, являющихся плательщиками этого налога и осуществляющих деятельность на селе или малых населенных пунктах, признаваемую объектом налогообложения единым налогом, составляет одну базовую величину. Благодаря указу становится выгодно заниматься розничной торговлей, общественным питанием и оказывать населению бытовые услуги. По данным видам деятельности необходимо уплачивать лишь единый налог, а это 1 базовая величина без всяких повышений. Ранее ставка единого налога зависела от суммы оборота. В случае превышения этой суммы налог приходилось доплачивать в следующем отчетном периоде.

- освобождаются от налога на недвижимость, земельного налога, арендной платы за земельные участки, находящиеся в государственной собственности [5].

Следует помнить о том, что действие указа не распространяется на розничную торговлю автомобильным топливом, транспортными средствами, ювелирными и другими бытовыми изделиями из драгоценных металлов и драгоценных камней.

Указ позволит регулировать, в том числе, и ценовой фактор. Это позволит сделать более приемлемыми цены на оказываемые услуги для сельского населения, позволит стимулировать конкуренцию на данном рынке.

Ещё одним документом, который призван помочь в решении проблем с занятостью населения, в т.ч. и на селе, является Указ №337 "О регулировании деятельности физических лиц". Согласно указу увеличился перечень видов экономической деятельности, для занятия которыми не надо регистрироваться в качестве индивидуального предпринимателя. Необходимо только вести свою деятельность без привлечения сторонних лиц и уплачивать единый налог. К таким видам деятельности относится деятельность по: сборке мебели, настройке музыкальных инструментов, производство одежды и обуви из материалов заказчика, парикмахерские и косметические услуги, а также услуги по маникюру и педикюру, широкий спектр дизайнерских услуг – от моделирования предметов оформления интерьера, мебели, одежды до оформления интерьеров и украшения автомобилей и др [6]. В связи с нехваткой рабочих мест указ о содействии занятости населения позволит улучшить ситуацию с трудоустройством в малых населенных пунктах, а также может приостановить отток населения в города.

Очередным документом, стимулирующим развитие бизнеса в малых городах и сёлах является указ "О развитии агротуризма", принятый в 2017 г. Указ был принят в целях создания благоприятных условий для развития агротуризма, улучшения условий жизни граждан в сельской местности, малых городских поселениях и совершенствования сельской инфраструктуры [7]. Одним из главных преимуществ принятого документа, является возможность осуществлять деятельность физическим лицам без государственной регистрации в качестве индивидуальных предпринимателей. Указ закрепляет право граждан, проживающих в сельской местности и имеющих земельные участки, предоставленные для строительства и обслуживания жилого дома, заниматься агротуризмом без изменения целевого назначения этих земельных участков. Ранее оказывать услуги в сфере агротуризма могли исключительно граждане, имеющие в пользовании земельные участки, предназначенные для ведения личного подсобного хозяйства. Жилой дом, необходимый для размещения гостей,

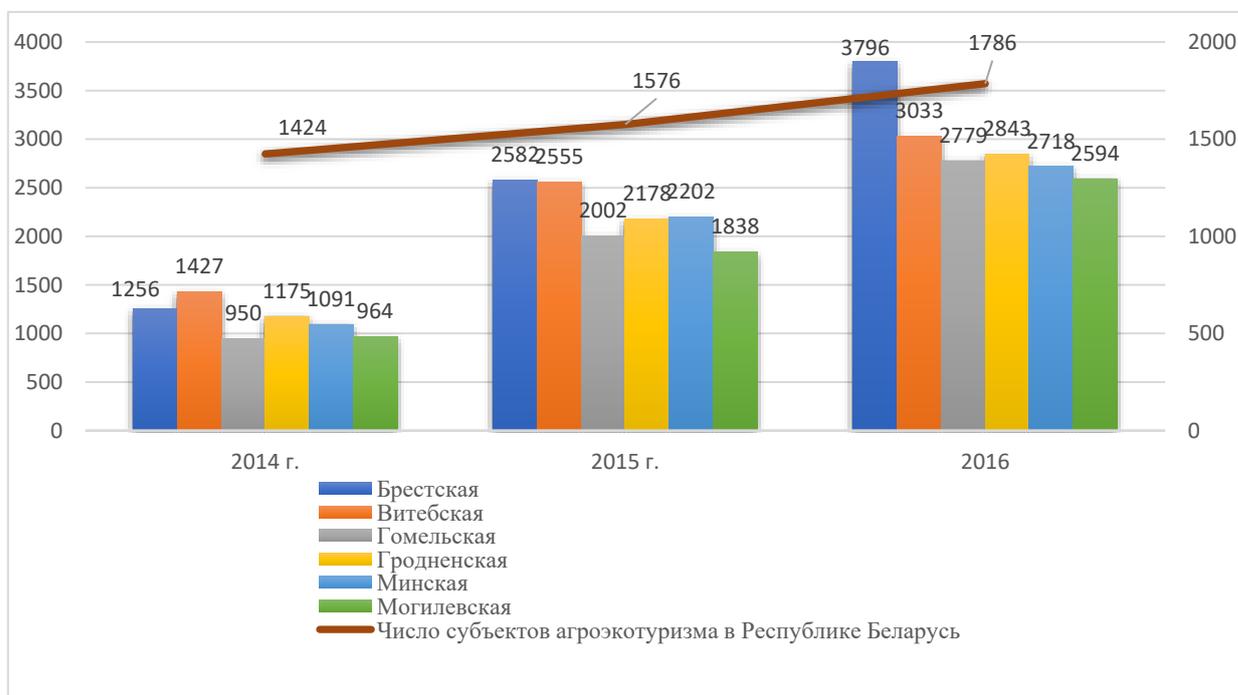
согласно указу может принадлежать как непосредственно гражданину, оказывающему услуги в сфере агроэкотуризма, так и членам его семьи. При этом также допускается возведение гостевых домиков, которые не подлежат включению в жилищный фонд [8]. При этом указ ориентирован для развития туристической отрасли, но и для решения вопросов занятости на селе. До начала осуществления деятельности по оказанию услуг в сфере агроэкотуризма субъекты обязаны уплатить сбор и направить письменное уведомление в районный исполнительный комитет. На рисунке 3 представлена динамика численности субъектов агроэкотуризма. Наблюдается положительная тенденция увеличения численности, чему способствовал принятый указ.

Согласно указа № 364 "Об осуществлении физическими лицами ремесленной деятельности" максимально расширяется перечень видов ремесленной деятельности которые граждане вправе осуществлять по заявительному принципу без государственной регистрации в качестве индивидуального предпринимателя. В указанный перечень включены все виды творчества, осуществляемые на основе ручного труда: изготовление художественных изделий из бумаги; кузнечное дело; изготовление мелких изделий из стекла, природной и полимерной глины, дерева и др.

Основным условием осуществления ремесленной деятельности является самостоятельность ее осуществления, без привлечения иных физических лиц по трудовым и (или) гражданско-правовым договорам. Для осуществления ремесленной деятельности необходимо: стать на учет в налоговом органе по месту жительства, уплатить ремесленный сбор. Ставка сбора - одна базовая величины в календарный год.

Документ позволит увеличить количество ремесленников в тех районах, где для этого есть необходимые материалы, т.е. ремесленники в каждом районе Беларуси могут специализироваться на выпуске изделий из тех материалов, которые наиболее распространены в данном районе. Например, в Витебской области может увеличиться количество ремесленников, занятых

производством изделий ручной работы из льна, в Брестской и Гомельской – из глины. На рисунке 3 представлена динамика изменения количества ремесленников по областям за 2014-2016 гг.

Рис. 3 Количество ремесленников по областям Республики Беларуси в 2014-2016 гг. и число субъектов агротуризма в 2014-2016 гг., в тыс. чел. Источник: собственная разработка на основании данных [9].

Из рисунка видно, что изменение количества ремесленников имеет положительную тенденцию. Это напрямую связано с действием указа №364. Наибольшее количество ремесленников зарегистрировано в Минске.

В заключении можно отметить, в целях развития небольших городов и сёл государство принимает существенные меры. Предоставленные налоговые льготы и упрощение процедуры регистрации значительно снизит количество безработных и позволит вовлечь трудоспособное население в экономическую деятельность посредством создания дополнительных условий для самозанятости граждан. Рассмотренные выше документы стимулируют развитие предпринимательства, что позволит создать новые рабочие места и будет содействовать развитию малых городов и сельской местности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Устойчивое развитие экономики: состояние, проблемы, перспективы: сборник трудов X международной научно-практической конференции, УО "Полесский государственный

- университет", г. Пинск, 4 апреля 2016 г. / Министерство образования Республики Беларусь [и др.]; редкол.: К.К. Шебеко [и др.]. – Пинск : ПолесГУ, 2016. – С. 38-40
2. Беларусь в цифрах 2018 [Электронный ресурс]/ Национальный статистический комитет Республики Беларусь . – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_compilation/index_8771/. – Дата доступа: 04.05.2018
  3. Численность безработных, зарегистрированных в органах по труду, занятости и социальной защите [Электронный ресурс] / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/socialnaya-sfera/trud/godovye-dannye/uroven-ofitsialno-zaregistrovannoi-bezrobotitsy-po-oblastyam-i-g-minsku/>. – Дата доступа: 04.05.2018
  4. Белорусы и рынок [Электронный ресурс]/ Режим доступа: <http://www.belmarket.by/poprobuyte-biznes-na-sele>. – Дата доступа: 17.03.2018
  5. Льготы для работы ИП и предприятий на селе [Электронный ресурс]/ Белорусский портал TUT.by. Новости Беларуси и мира. – Режим доступа: <https://finance.tut.by/news561878.html>. – Дата доступа: 20.03.2018
  6. Расширен список видов деятельности, для занятия которыми не нужно открывать ИП [Электронный ресурс]/ Юристконсульт.by.- Режим доступа: <https://jurisconsult.by/news/show/27982>.- Дата доступа: 23.03.2018.
  7. Национальный правовой Интернет – портал Республики Беларусь / О развитии агроэкотуризма [Электронный ресурс]. -Режим доступа: http://www.pravo.by/upload/docs/op/P31700365_1507669200.pdf. – Дата доступа: 05.05.2018
  8. Белорусский портал TUT.by. Новости Беларуси и мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://finance.tut.by/news563862.html>. – Дата доступа: 05.05.2018
  9. Портал Беларусь сегодня [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.sb.by/articles/remeslennikov-v-belarusi-za-god-stalo-na-5-7-tysyachi-bolshe-infografika.html>. – Дата доступа: 06.05.2018

УДК 671.12

Кучерук Н.І.

*старший викладач кафедри товарознавства,
комерційної діяльності та митної справи,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

ВЛАСТИВОСТІ ТА КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ЮВЕЛІРНИХ ТОВАРІВ

Анотація. Здійснено аналіз особливостей споживчих властивостей ювелірних товарів та розглянуто специфіку контролю їх якості у процесі виробництва та експлуатації.

Ключові слова: Сільське господарство, малі міста, податкові пільги, розвиток території.

Abstract. The analysis of the peculiarities of the consumer properties of jewelry goods has been analyzed and the specifics of their quality control in the process of production and operation are considered.

Keywords: jewelry, precious stones, precious metals, system of tests, control.

Вступ. Визначена особливість споживчих властивостей ювелірних товарів полягає в тому, що вони мають високі естетичні властивості та значний

термін служби, який обчислюється сотнями років. Ювелірні товари з часом дорожчають, тому на ринок ювелірних виробів дуже часто потрапляють підробки фірмових знаків, підробка якості тощо.

У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження якості, безпечності, надійності, споживацьких характеристик та правового регулювання обігу ювелірних виробів.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Як правило, у чистому вигляді дорогоцінні метали для виготовлення ювелірних виробів не використовують через їхню недостатню твердість і зносостійкість. Тему властивостей та якості ювелірних виробів досліджували такі вчені як: Артюх Т.М, Індутний В.В., Попівняк Ю.М., Луців Н.В., Григоренко. І.В.

Основним завданням даної статті є вивчення властивостей ювелірних виробів, показників формування якості, вимог до маркування та клеймування виробів.

Результати дослідження. Краса, витривалість та рідкість у природі коштовного каміння та дорогоцінного металу приваблювали людство на самих ранніх етапах становлення цивілізації. Саме культурні традиції народів, що сягають своїм корінням у глибину тисячоліть, визначають наше уявлення про значущість та цінність тих чи інших коштовностей. Історично склалось так, що найбільш цінні та витончені речі – коштовності - з глибокої давнини обрані для обрядових цілей, вони надають блиск та урочистість релігійним обрядам.

Ювелірна справа та коштовне каміння дійшли до нас з ореолом загадкової та надзвичайної привабливості.[9, с.9]

Отже, ювелірні вироби з історичною, художньою, технічною та іншими видами цінності - це особливий вид товару, який не належить до товарів повсякденного або підвищеного попиту, більше того, деякі коштовності взагалі відносяться до категорії абсолютної розкоші.

Використовуючи коштовності як символ влади, краси, причетності до потаємного, або взагалі як витвори високої художньої майстерності та засоби прикрашання одягу та побуту, людина внесла їх у своє життя як окремі і

визначальні елементи власної свідомості.

В основу споживних властивостей ювелірних коштовностей, які визначають їх споживну цінність, покладені властивості, що надають людині красу, задовольняють її духовні потреби. До показників, що характеризують зовнішній вигляд віднесено красу, декоративність, відповідність моді, стилю, національно-культурні традиції, актуальність, довершеність, вишуканість.[12].

Якщо ювелірний виріб відповідає усім цим перехованим показникам, викликає глибокі естетичні почуття довершеності, а загальний зміст ідеї художнього твору просто і яскраво читається і однозначно сприймається широким загалом споживачів, то він має високу ліквідність і споживну цінність.

Естетичні властивості ювелірних виробів характеризують оригінальність форми, майстерність художнього виконання, відображають характерні ознаки роботи майстра та вказують на його майстерність.

Надійність пов'язана зі схоронністю ювелірних коштовностей протягом життєвого циклу і функціонально визначається станом збереження (відсотком зносу), строком служби, здатністю до ремонту і реставрації.

Оброблення дорогоцінних каменів буд - яким методом (термообробка, опромінення, просочення) для поліпшення кольору призводить до його зміни під дією звичайного сонячного світла.

Ергономічні властивості ювелірних виробів полягають у комфортності при експлуатації, що пов'язане, передусім, зі зручністю у використанні (норма, наявність міцного замка, конструкція тощо) та при догляді(чищення ультразвуком, хімічними реактивами ті ін.), а також з приємним психологічним відчуттям щодо їх стійкості (наприклад, корозійна стійкість золота , платини) та антисептичної здатності (особливо срібні вироби). До показників безпеки використання ювелірних виробів віднесемо , передусім, хімічну та радіологічну стабільність. Мінерали, які знаходяться в надрах землі забруднені токсичними елементами – арсеном, ртуттю, кадмієм,

свинцем, танталом, індієм, цинком, або мають природний радіаційний фон, можливо, різні бактерії. Результатами наукових досліджень встановлено, що такі елементи, як нікель, цинк, кадмій, індій, що входять до дорогоцінного сплаву, є токсичними для людини. І лише за умови визначення їх міграції у біологічне середовище в кількісному вимірюванні можна стверджувати про безпечність для здоров'я людини.

Практика покриття ювелірних виробів родієм відтягує початок його негативного впливу на організм людини. Це найбільший дорогоцінний метал після срібла, платини та паладію, яким часто покращують зовнішній вигляд виробів. Тривалість дії родієвої плівки – від шести місяців до двох років. Після її стирання змінюється колір прикраси й виникає небезпека контакту шкіри з алергеним сплавом. Нікель є найпоширенішою причиною появи контактної алергії. Алергічні реакції на нього проявляються у 10–20 % жінок і 5–10 % чоловіків. Подразнення викликається поглинанням шкірою іонів нікелю, що виділяються з матеріалів при контакті зі шкірою.

Отже, враховуючи безпечність ювелірних виробів для заміни нікелю, індію та цинку у дорогоцінних сплавах доцільно вводити лише такі компоненти, які не погіршують їхню пластичність і міцність: Li, Ru, V, Be, Pt, Pd, Co, Mg, Mn тощо [7].

Деякі європейські країни ввели власні обмеження щодо використання нікелю в ювелірній продукції: Велика Британія забороняє виробництво й продаж виробів зі сплавів із нікелем для стрижнів сережок та інших прикрас, що контактують зі шкірою; Швеція, Німеччина з середини 90-х років минулого століття ввели жорсткі обмеження щодо його вмісту у ювелірних сплавах, а з 1993 р. встановлено обов'язкові попереджувальні записи на етикетках для деталей, що контактують зі шкірою; Данія з 1989 р. заборонила продаж коштовностей із вмістом нікелю, міграція якого більше 0.5 мкг/см² за тиждень. В інших країнах Євросоюзу обмеження щодо вмісту нікелю для вушних прикрас вступили в дію з 20 січня 2000 р. [8].

Отже, сплави благородних металів, що застосовуються для виготовлення ювелірних виробів мають відповідати естетичним, експлуатаційним та технологічним вимогам, тобто задовольняти потреби споживачів в подальшому використанні ювелірних виробів, що виготовляються з таких сплавів, а також бути придатними для виготовлення таких ювелірних виробів.

Ювелірні вироби являються товаром, який з часом дорожчає, а значить в товарний обіг потрапляють масово підробки фірмових знаків, підробка якості тощо

На око відрізнити справжнє золото чи срібло від підробки зможе далеко не кожний з нас. Більшість звертає увагу на присутність клейма на виробі. Хоча побачити, що на ньому зображено, важко, та воно заспокоює. У світовій практиці відповідність сплавів за вмістом дорогоцінних металів опробовують в метричній системі. Метрична проба - наявність дорогоцінного металу в 1000 вагових одиницях сплаву. В Англії, США, Швейцарії використовують каратну систему - це наявність дорогоцінного металу в лігатурі з 24 частин.

Крім цього, можуть траплятись ексклюзивні сплави, наприклад, дукатне золото вміщує 980/000 золота, золото для пер - 667/000, гранатове - 250/000.

Зараз на клеймі зазначають виробника, шифри інспекції пробірного нагляду та, головне - тризначне цифрове позначення встановленої проби. Наприклад, 275 НП КЮ 3 585°К. Звертати увагу на присутність клейма на виробі - треба обов'язково. Якщо його немає, прикраса, скоріш за все, зроблена та продається під виглядом цінного металу незаконно. Крім того, сплав може бути неякісним, а перевірити його зможе лишень фахівець, маючи спеціальні хімічні розчини. Вимоги до якості, маркування, пакування, правила приймання та методи контролю регламентує ДСТУ 3527-97 Вироби золотарські з коштовних металів. Загальні технічні умови [3]. Зокрема, в ньому передбачено, що на прикрасі з дорогоцінного металу обов'язково має бути проба та ярличок, на якому зазначено: адреса виробника, метал, з якого

зроблено, проба металу, якщо є камінець - його назва, маса виробу у грамах, розмір виробу, дата виготовлення, номер цього стандарту та ін.

Виведення на ринок України ювелірних виробів можливе тільки після обов'язкового клеймування державним пробірним клеймом. Обов'язкове клеймування ювелірних виробів здійснюють Державна пробірна служба та казенні підприємства пробірного контролю. До речі, Державна пробірна служба здійснює обстеження не безоплатно.

Таким чином, відбувається штучне розширення власних повноважень Державної пробірної служби та закріплення монопольного контролю у ювелірній галузі. За даними Державної пробірної служби України на підставі звітної інформації органів державного пробірного контролю, лише деяким суб'єктам господарювання надано право самостійного клеймування державним пробірним клеймом ювелірних виробів власного виробництва. Це такі виробництва, як ПАТ "Київський ювелірний завод", Львівський державний ювелірний завод, ДП Вінницький завод Кристал", ПрАТ"Харківський ювелірний завод.

Окремі види ювелірних виробів з дорогоцінних металів, які відповідно до пункту 23 статті 1 Закону України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" 637/97-ВР) не підлягають клеймуванню державним пробірним клеймом, але призначаються для продажу, повинні мати документ органів, які здійснюють державний пробірний контроль, що підтверджує належну якість виробу, а для дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння у зазначених виробках - відповідний експертний висновок Державного гемологічного центру України [2].

При здійсненні зовнішньоекономічної діяльності ідентифікація ювелірних виробів включає в себе перш за все визначення коду УКТЗЕД, вмісту дорогоцінного металу та марки сплаву, відповідність комплектуючих

деталей та матеріалів для виготовлення ювелірних виробів вимогам нормативної документації за зовнішніми ознаками.

Недосконалість нормативно-правової бази щодо ідентифікації товарів зумовлює її здійснення тільки при обов'язковій сертифікації, що регламентовано правилами сертифікації відповідної продукції, або при управлінні їх якістю. Це дає значні підстави для зловживань у сфері митної справи, підміни класифікаційного групування товару, а, відповідно, і зменшення надходження у бюджет країни.

Якість металу, те, як він буде носитися, залежить від проби. Тому важливо звернути увагу на її номер, який зазначено на клеймі та ярличку.

В Україні для ювелірних та побутових виробів із дорогоцінних металів встановлюються такі проби: платина — 950 (дев'ятсот п'ятдесят); золото: 375 (триста сімдесят п'ята) ; 500 (п'ятисота); 585 (п'ятсот вісімдесят п'ята); 750 (сімсот п'ятдесят); 958 (дев'ятсот п'ятдесят восьма); 999 (дев'ятсот дев'яносто дев'ята); срібло: 800 (восьмисота); 830 (вісімсот тридцять); 875 (вісімсот сімдесят п'ята); 925 (дев'ятсот двадцять п'ята); 960 (дев'ятсот шістдесят) [9].

Всі ювелірні вироби, що продають в магазинах, виробляють із золотих сплавів. Від кількості цінного металу залежить проба сплаву. У нас найпопулярніша 585 проба. Вона містить 58% чистого золота. Це оптимальне співвідношення, щоб метал не окислявся. Він достатньо твердий, зручний у носінні. Що вища проба, то м'якший метал. 585 проба стійка до механічних пошкоджень, не так дряпається. Також використовують 750 пробу (75% золота у сплаві). Вона має благородний колір, який любляють в європейських країнах.

Що стосується срібла, то сьогодні популярна тільки одна проба - 925. В магазинах є вироби зі світлого та темного срібла. Ці два види різняться лишень тим, що темне обробляють - навмисне чорнять спеціальними речовинами. Сам метал срібло однаковий. Темне срібло не має бути дорожчим.

Сьогодні важко з точністю передбачити ціни на дорогоцінні метали у майбутньому. Особливість формування вартості дорогоцінних металів в

Україні полягає в тому, що їхня ціна визначається під впливом співвідношення курсу гривні до дол. США [10].

Висновки. Сьогодні характерними чинниками, які обмежують розвиток української ювелірної промисловості є бюрократія та невідповідність законодавчих норм нормам розвинутих країн і вимогам та принципам сучасної ринкової економіки. Основними завданнями Державної пробірної служби України є реалізація державної політики у сфері державного пробірного контролю та внесення пропозицій щодо її формування.

Проте сьогодні у професійних колах наголошують на необхідності перегляду функцій органів пробірного контролю. Досвід розвинених країн засвідчив, що клеймування ювелірних виробів є стримуючим чинником розвитку промисловості. Обов'язкове клеймування називають «прямим втручанням держави у відносини виробник - споживач», яке призводить до згортання вітчизняного виробництва, вказують на його фіскальну спрямованість. До аргументів на користь відміни обов'язкового державного клеймування ювелірних слід віднести: клеймування перешкоджає добросовісній конкуренції, вільному переміщенню ювелірної продукції між країнами, сприяє виникненню додаткових втрат часу, фінансових ресурсів, зростанню ціни продукції, невиправдане щодо виробів, питома вага дорогоцінного металу у загальній вартості яких незначна, за своєю методикою непридатне до гармонізації у світовому контексті.

Незважаючи на розглянуті недоліки системи обов'язкового клеймування, її відміна сьогодні є недоцільною. За відсутності багатьох ознак цивілізованого ринку такі заходи призведуть до масових зловживань і підроблення продукції від чого постраждає український покупець.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про захист прав споживачів – Суми: ТОВ "ВВП НОТІС", 2011. – 44 с. – (Закон України).
2. Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, N 33, ст.438). (Абзац третій пункту 18 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 250 (250-2001-п) від 16.03.2001) - (Закон України).

3. Вироби золотарські з коштовних металів .Загальні технічні умови. // ДСТУ 3527- 97. – 1998.
4. Правила роздрібної торгівлі непродовольчими товарами, затверджених Наказом Міністерства економіки України від 19.04.2007 № 104.(поточна редакція: Редакція від 16.03.2018, підстава з 0181-18).
5. Артюх Т.М. Товарознавча експертиза ювелірних коштовностей. Теорія та практика: Монографія.- К.: Київ .нац. торг.-екон. ун-т, 2005.-303 с.
6. Товарознавство. Ювелірні товари та годинники / Артюх Т.М. та інш. Навчальний посібник. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011.-300 с.
7. Артюх Т.М. Оптимізація складу ювелірного сплаву на основі золота за основними показниками твердості / Т.М. Артюх, І.В. Григоренко // Формування і оцінювання асортименту, властивостей та якості непродовольчих товарів -Львів, 2013 с.14.
8. Луців Н.В. Проблеми та основні тенденції розвитку вітчизняного ринку ювелірних виробів / Н.В. Луців // Товарознавство та інновації — Львів, 2012. — № 4 — с.11.
9. Індутний В.В. Як оцінювати коштовності з дорогоцінних каменів і металів / [В. В. Індутний, В. І. Татаринцев, В. Павлишин та ін.]. – Київ: ТОВ АЛМА, 2002. – 265 с.
10. Попівняк Ю.М. Економіка та управління національним господарством./ Ю. М. Попівняк// Проблеми функціонування ювелірної промисловості України у світовому контексті та шляхи їх розв'язання. — 2013. — с.15
11. Державна пробірна служба України. Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність ювелірної галузі України у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим.доступу:assay.gov.ua/assaygovua.nsf/0/D3429B53F303E2AAC2257B120020D4

УДК 351:339.5

Пермінова С.О.

канд.пед.наук, доцент

Національний технічний університет України «КПІ ім. І.Сікорського»

м. Київ, Україна

Кораб К.А.

магістр

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЇЇ РОЗБУДОВИ, ПРОБЛЕМИ ТА УМОВИ ПОКРАЩЕННЯ

***Анотація.** На підставі основних сучасних наукових підходів розкрито процес формування економічного механізму розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства, що забезпечує ефективність виробництва і конкурентоспроможність підприємства. У статті розглянуті основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств і запропоновано заходи щодо стабілізації становища на підприємствах. Запропоновано рекомендації щодо впровадження успішної державної стратегії для поліпшення зовнішньоекономічної діяльності.*

***Abstract.** At the base of the main modern approaches reveal the process of economic development of foreign economic activity of enterprise mechanism, which provides production efficiency and competitiveness of businesses. The article discussed the main problems of domestic foreign trade enterprises and proposed measures to stabilize the situation in the workplace. The recommendations for implemation of successful national strategy to boost foreign trade.*

***Keywords:** foreign economic activity of the enterprise, subjects of foreign economic activity of the enterprise, organizational and economic mechanism of enterprise management, enterprise development,*

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність підприємства, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності підприємства, організаційно-економічний механізм управління підприємством, розвиток підприємства, механізм розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства, проблеми, стабілізація. *mechanism of development of foreign economic activity of the enterprise, problems, stabilization..*

Вступ. Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) пов'язана з проведенням різними господарськими суб'єктами ділових операцій на закордонних ринках. Важливим фактором на сьогодні не достатньої зовнішньоекономічної діяльності підприємств є не ефективний ступінь впливу на прийняття управлінських рішень і досягнення підприємством реальних позитивних зрушень від втілення у життя результатів діяльності підприємства.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування економічного механізму та розгляд зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) вітчизняних підприємств, а також проблеми та умови покращення зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Особливостям розвитку зовнішньоекономічної сфери в період ринкових перетворень присвячено розробки таких науковців, як О. Яворський, І. Багрова, В. Бурмістров, К. Холодов, Г. Дроздова, В. Новицький, Ю. Лисенко, П. Єгоров, А. Козаченко, Г. Остапова, Н.Шмельова, А.Спартака, А.Бузгаліна, А.Кирєєва, Є.Кочетова та ін. Серед досліджень вітчизняних учених економічні, інституціональні, правові аспекти цієї проблеми висвітлено у працях В. Бесєдіна, І. Бураковського, В. Волошина, А. Кредісова, В. Онищенко, А. Румянцева, В. Сіденка, С. Соколенко, А. Чухно, М. Павловського, О. Шниркова, О. Рогача, А. Філіпенка та ін.

На сьогодні недостатньо теоретично досліджено організаційно-економічний механізм розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства, не обґрунтовано шляхи підвищення її ефективності.

Завданням, що постане при дослідженні даної теми, є дослідити зовнішньоекономічну діяльність підприємства, визначити її сутність, економічний механізм розбудови, діагностувати проблеми та представити умови її вдосконалення.

Результати дослідження. Сутність ЗЕД розкриває Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». ЗЕД — діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами (п.8 ст. 1) [1].

Існує багато авторських визначень ЗЕД, які відрізняються від наведених. За визначенням Я. Леонова, «зовнішньоекономічна діяльність являє собою таку форму господарювання, яка виходить за межі національних кордонів і пов'язана із залученням до багатоетапного циклу економічних відносин різнонаціональних їхніх суб'єктів» [3].

ЗЕД як економічна категорія висвітлює передусім відповідні (пов'язані зі здійсненням міжнародного бізнесу) функції виробничих структур (фірм, організацій, підприємств, об'єднань та ін.). За Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» ЗЕД — це діяльність суб'єкта господарської діяльності України та іноземного суб'єкта господарської діяльності, побудована на взаєминах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. ЗЕД являє собою сукупність міжнародних комерційних операцій, спрямованих на організацію, проведення та регулювання процесу обміну товарами, послугами, результатами творчої діяльності [5].

На думку І. Багрової, під ЗЕД розуміють діяльність суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності (іноземних підприємств), яка базується на взаємовідносинах і здійснюється або на території України, або за її межами [4].

Дещо іншим є визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність підприємства», що міститься у Господарському кодексі України. ЗЕД

суб'єктів господарювання за Кодексом є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та (або) робочою силою [2].

ЗЕД є важливим чинником міжнародних економічних відносин, що сприяє посиленню міжнародної конкурентоспроможності підприємств в їх боротьбі на світових ринках.

ЗЕД підприємства — це частина його загальної діяльності, котра визначається як сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних та оперативно-комерційних функцій підприємства відповідно до зовнішньоекономічних зв'язків держави, пов'язаних із виходом підприємства на зовнішній ринок та участю у зовнішньоекономічних операціях, напрямки, форми та методи якої узагальнюються відповідно до процесу виробництва згідно із цілями та завданнями підприємства щодо його функціонування та розвитку. Вихід підприємства на зовнішні ринки, або розгортання чи розвиток будь-якого іншого виду ЗЕД, передбачає перш за все розроблення відповідної стратегії. Існують різні аспекти теорії і практики розроблення стратегії ЗЕД та міжнародного маркетингу. Вони є невід'ємною складовою механізму розвитку ЗЕД підприємства [6].

Можемо дати таке визначення: організаційно-економічний механізм — це сукупність усіх можливих практичних заходів, засобів та важелів організаційного і економічного характеру, відповідних структур та регуляторів, методів управління, управлінських рішень, за допомогою яких підприємство досягає своїх цілей найбільш ефективним засобом. Організаційно-економічний механізм розвитку ЗЕД розглядається перш за все як система взаємопов'язаних елементів, важелів та механізмів зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів господарювання, що покликана ефективно регулювати ЗЕД з урахуванням впливів зовнішнього середовища.

Термін «розвиток» є одним із ключових у концепції розвитку діяльності підприємства. Під розвитком підприємства ми розуміємо систематичний процес його вдосконалення і як результат – позитивні зміни, що виражаються

в підвищенні конкурентоспроможності, поліпшенні позиції на ринку та збільшенні ринкової капіталізації. Розвиток означає процес якісних змін усієї системи підприємства, що веде від одного стану до іншого, більш стійкого. Такий підхід сприяє просуванню до логічного вибудовування концепції розвитку [7].

Організаційно-економічний механізм розвитку ЗЕД повинен базуватися на науковій основі, що припускає облік закономірностей і загальних принципів управління, а також використання методів їх проектування. Одним із невід'ємних інструментів механізму є розроблення і реалізація програми розвитку ЗЕД підприємств [8].

Організаційно-економічний механізм розвитку підприємства – це сукупність організаційних і економічних важелів (кожному з яких притаманні власні форми управлінського впливу), які справляють вплив на економічні та організаційні параметри системи управління підприємством, що сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності підприємства в цілому.

Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) пов'язаний із застосуванням загальних ідей і концепцій менеджменту у всіх формах зовнішньоекономічної діяльності.

Потрібно звернути увагу на такі три ключові моменти. По-перше, менеджмент ЗЕД є визначеним процесом, що, насамперед, включає вивчення і проектування елементів міжнародного середовища: закордонних партнерів, рівня цін, митних правил, міжнародних норм і звичаїв та ін. По-друге, необхідно домагатися ефективної взаємодії не тільки між працівниками зовнішньоекономічних підрозділів, але і між усіма службами підприємства, що і визначає успіх на міжнародних ринках. По-третє, потрібно наголосити на продуктивному досягненні всією організацією обраних зовнішньоекономічних цілей. Це значить, що критерієм якості менеджменту

ЗЕД є не тільки успіх сам по собі (досягнення цілей), але і ціна цього успіху (витрати ресурсів, продуктивність).

Формується такий факт, що менеджмент ЗЕД – відносно самостійна частина загального (внутрішнього) управління підприємством. Він має свою специфічну мету, завдання і функції, свої закономірності, правила і норми, котрі треба знати і враховувати в практичній діяльності з управління ЗЕД.

Маючи високий експортний потенціал, Україна використовує його недостатньо ефективно. Спостерігається зменшення вартісних обсягів експорту, що свідчить про кризу виробництва, зорієнтованого переважно на експорт.

Об'єктивною необхідністю подальшого розвитку економіки країни є заходи, які направлені на довготривале використання переваг міжнародного розподілу праці, створення умов широкого обміну досягненнями світової науки і техніки й повсюдне їх упровадження у виробництво. Зовнішньоекономічна діяльність – це важлива й невід'ємна сфера господарської діяльності, котра при ефективному використанні всього комплексу сучасних форм і методів міжнародних економічних відносин здатна впливати на технічне удосконалювання виробництва, підвищення продуктивності праці і якості продукції, яка виробляється. В цілому ж, вихід на зовнішній ринок самостійно господарюючих суб'єктів сприяє пристосуванню економіки до системи світогосподарських відносин, формуванню економіки відкритого типу.

Саме тому розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств, фірм, усіх учасників ринкових відносин – це суттєвий фактор підвищення ефективності господарської діяльності як на рівні окремих підприємницьких структур, так і в масштабах усієї країни. Ефективна зовнішньоекономічна діяльність сприяє відтворенню експортного потенціалу країни, підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, формуванню раціональної структури експорту й імпорту, залученню

іноземних інвестицій на взаємовигідних умовах, забезпеченню економічної безпеки України [9].

Сьогодні економіка нашої країни характеризується більшою відкритістю для ділових контактів із закордонними партнерами. Нові економічні реалії потребують нових підходів до здійснення міжнародної діяльності. Багато підприємств виходять на зовнішній ринок із своєю продукцією самостійно. Для переважної більшості з них це відбувається вперше. Дана ситуація виявила відсутність необхідного досвіду, а часом, і елементарних знань в області міжнародної діяльності.

У цих умовах істотно зростає роль і значення аналізу стану зовнішньоекономічної діяльності підприємства, що дозволяє правильно скоординувати подальшу його діяльність, проаналізувати можливі шляхи її удосконалення й уникнути небажаних результатів.

Одним із засобів досягнення основної мети – економічного зростання підприємства в довгостроковій перспективі – є підвищення ефективності ЗЕД підприємства. Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому ринку потрібна стратегія зовнішньоекономічної діяльності, тобто єдиний напрямок, який буде враховувати внутрішні можливості підприємства та ринкові умови, в яких йому доводиться функціонувати. Для розробки стратегії необхідний комплексний аналіз діяльності підприємства.

По-перше, треба провести комплексний аналіз ефективності ЗЕД на засадах фінансово-економічного аналізу та складання матриці SWOT та згрупувати економічні показники в ЗСП, що чітко виявить внутрішні можливості підприємства. По-друге, необхідно провести аналіз зовнішнього середовища, який включає в себе оцінку постачальників, конкурентів та споживачів, а також аналіз пропонованих підприємством та конкурентами товарів з метою виявлення стадії життєвого циклу товару та можливості його заміни. Цей аналіз проводиться на засадах складання карти стратегічних груп для визначення положення підприємства серед конкурентів та напрямку його розвитку в наявному конкурентному середовищі. Також необхідні проведення

маркетингового дослідження ринку з метою виявлення переваг споживачів та оцінка постачальників для визначення якості сировини та рівня цін на неї в даній галузі. По-третє, для визначення ринку привабливості зовнішньоекономічної діяльності підприємства доцільно провести матричний аналіз. [10].

Після проведення аналізу економічної діяльності підприємства складається список стратегічних альтернатив, тобто система стратегій із розрахунком вірогідності їх запровадження щодо досягнення загальної мети [7].

На даний момент процес освоєння вітчизняними товаровиробниками зарубіжних ринків супроводжується значними труднощами і проблемами, які обумовлені недосконалістю форм фінансових розрахунків, нерозвиненістю транспортної і ринкової інфраструктури договірно-правової бази, практики регулювання митних процедур і оподаткування. Отже, вітчизняний товаровиробник буде спроможний вийти на світовий ринок лише за умови виробництва якісної продукції, яка б відповідала існуючим запитам і потребам споживачів. Розв'язання цієї проблеми можливе лише за умови вкладення капіталу та впровадження сучасних інноваційних розробок у пріоритетні галузі, іншими словами, забезпечення інтенсивного розвитку економіки. У переважній більшості продукція вітчизняних товаровиробників характеризується низьким рівнем якості, що не відповідає світовим стандартам, а також високим рівнем затрат на її виробництво, що в кінцевому підсумку обумовлює низький рівень конкурентоспроможності на зарубіжних ринках [9].

Висновки. Як організаційно-економічний механізм слід розглядати комплексну систему, що складається із системи забезпечення, функціональної та цільової системи, які містять певну сукупність організаційних і економічних важелів, котрі впливають на економічні і організаційні параметри системи розвитку підприємства з метою забезпечення ефективності ЗЕД і отримання конкурентних переваг.

Використання збалансованої системи показників у сфері стратегічного управління ЗЕД підприємства дозволяє удосконалити систему прийняття стратегічних та тактичних рішень, оптимізувати використання обмежених внутрішніх резервів розвитку підприємства щодо подальшого розвитку конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Для того, щоб управляти конкурентоспроможністю, розглядаючи її з різних позицій, в тому числі і з позицій індикатору управління підприємством-експортером, її необхідно вимірювати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
2. Господарський кодекс України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Леонов Я. В. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств водопостачання: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Я. В. Леонов ; Харк. нац. акад. міського госп-ва. — Х., 2008. — 22 с.
4. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: підручник для вузів / І. В. Багрова, Н. І. Редіна, В. О. Власюк, О. О. Гетьман ; за ред. І. В. Багрової. — К., Центр навч. літ., 2004. — 580 с.
5. Конспект лекцій «Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання»: підруч. — Тернопіль: Екон. думка, 2011. — 365 с.
6. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: учебник для вузов / под ред. Л. Е. Стровского. — М.: ЮНИТИ, 1999. — 584 с.
7. Гаркуша О. О. Ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Автореф. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2003/fem/garkusha/diss/index.htm>
8. Луценко В. О. Розробка заходів підвищення ефективності експортних операцій промислового підприємства. Автореф. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uran.donetsk.ua/~masters/2002/fem/lutsenko/diss.htm>.
9. Паска І. М. Організація і економічна ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 “Економіка сільського господарства і АПК” / І. М. Паска. — Миколаїв, 2000. — 21 с.
10. Покровская В. В. Международные коммерческие операции и их регламентация. Внешнеторговый практикум. — М.: Инфра-М, 1996. — 346 с.

УДК 336.2

Корнійчук Л. А.

*викладач циклової комісії менеджменту
та готельно-ресторанної справи,*

Хмельницький кооперативний коледж

Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ВЕГЕТАРІАНСТВО, ЯК СИСТЕМУ ХАРЧУВАННЯ

***Анотація.** У статті досліджено історія виникнення вегетаріанства, як системи харчування, його вплив на здоров'я людини, різновиди вегетаріанства. Проаналізовано доцільність діяльності вегетаріанських ресторанів. Розглянуто основні аспекти, які виникають в процесі діяльності підприємств ресторанного бізнесу.*

***Ключові слова:** вегетаріанство, система харчування, здоров'я, ресторан.*

***Abstract.** The history of the emergence of vegetarianism as a nutrition system, its impact on human health, varieties of vegetarianism have been investigated in the article.*

The expediency of the activity of vegetarian restaurants has been analyzed. The main aspects that arise in the process of activity of catering establishments have been considered

***Keywords:** vegetarianism, nutrition system, health, restaurant.*

Вступ. Явище вегетаріанства викликає найбільше суперечок і обговорень. І не дивно – адже вегетаріанство має явно виражені як плюси, так і мінуси. Прихильники вегетаріанства в один голос стверджують, що подібний спосіб харчування дуже позитивно впливає на стан здоров'я людини. Противники ж стверджують протилежне – мовляв, прихильники вегетаріанства своїми руками погіршують свого здоров'я [2].

Вегетаріанцями стають з етичних («вбивати тварин – це жорстоко»), економічних міркувань («м'ясо коштує дорого»), або з метою поліпшити своє самопочуття. Вегетаріанство вибрали багато знаменитостей, серед яких Піфагор, Бернард Шоу, Лев Толстой, Пол Маккартні, Юрій Лоза, Георгій Віцин і багато інших. Згідно з результатами досліджень учених, вегетаріанство має як позитивний, так і негативний вплив на здоров'я людини.

Набирає популярності вегетаріанське меню і у закладах ресторанного бізнесу.

Лідером європейського вегетаріанства вважається Німеччина. За даними дослідницького агентства Mintel, майже кожен п'ятий веганський продукт у світі родом з Німеччини. Берлін, який заслужив славу одного з найбільш сучасних і космополітичних міст у світі, тепер все частіше називають «раєм для веганів». У цілому в Німеччині близько 60 веганських ресторанів. Для порівняння: у Парижі – 24, а в Лондоні – 40.

Кількість українців, які відмовилися від м'яса, в основному успішних молодих людей, досягла 2 мільйонів і продовжує зростати.

Згідно з онлайн-гідом для вегетаріанців Harry Cow, де значаться всі вегетаріанські кафе і ресторани світу, в Україні зараз понад 40 закладів такої спрямованості. Більша частина з них (20) відкриті в Києві, 6 – у Львові, по 4 – в Одесі та Харкові, 3 – у Дніпрі.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Різні аспекти розвитку системи харчування – вегетаріанство та діяльність вегетаріанських ресторанів висвітлені в працях таких учених як: О. С. Афанас'єва [2], О. С. Белоусова [2], Т. С. Кукліна [3], О. М. Корнієнко [3], С. В. Мельниченко [4], Ю. М. Перетятко [5], Н. О. П'ятницька [6], Ю. М. Савенко [7], В. С. Сидорчук [8]. Вивчення праць вищеназваних науковців дозволяє змістовно підійти до аналізу поставленого наукового завдання, а також визначити питання, що залишаються проблемними.

Метою роботи є вивчення сучасного підходу до системи харчування – вегетаріанство та обґрунтування напрямів ефективності діяльності вегетаріанських ресторанів.

Результати дослідження. Вегетаріанство – один із різновидів систем харчування людей, за якої виключаються продукти тваринного походження. У перекладі з англійської слово vegetarian означає «рослинний». Сьогодні на Землі від м'яса відмовилися близько 900 млн чоловік, що становить 13% від усього населення нашої планети.

Вегетаріанство як система харчування і морально-етична теорія широко практикувалося в давнину в Індії та Греції. Згодом монахи кількох

європейських орденів також виключили м'ясо зі свого раціону, але серед мирян ця система харчування почала активно поширюватися тільки в кінці XIX століття. Сьогодні вегетаріанських принципів харчування дотримується близько 5% населення Землі [3].

Всі вегетаріанські дієти засновані на харчуванні тільки рослинною їжею, що зазнала будь-якої кулінарної обробки. Прихильники цієї системи не їдять м'ясо і рибу.

Крім суворого вегетаріанства, розрізняються ще три напрямки: лактовегетаріанство - харчування молочно-рослинною їжею, ововегетаріанство - харчування яєчно-рослинною їжею і оволактовегетаріанство - харчування яєчно-молочно-рослинними продуктами ("лакто" в перекладі з латинської означає "молоко", "ово" - "яйце").

Вегетаріанство та веганство – рухи, що найстрімкіше розвиваються за останні роки у Європі. Попри те, що термін “веганство” з'явився тільки у 1944 році, а роздуми та обговорення про нестачу у безм'ясному раціоні вітаміну B12 є актуальними уже багато років, корені такої системи харчування варто шукати у глибокій історії. Про них ми і поговоримо далі.

“Ми перебудуємо вас” – гасло першого вегетаріанського ресторану, який відкрився у Франції у 18 столітті. Господаря на ім'я Буланже, який просував ідею здорового та етичного харчування, вважали дивним та проповідуючим незрозумілі принципи у їжі, проте це не завадило йому вести успішний бізнес.

1 травня 1895 року відкривається перший у США вегетаріанський ресторан у самому центрі Нью-Йорку. Під ім'ям “Vegetarian Restaurant No.1” заклад пропагує не тільки вегетаріанський спосіб життя, а й відмову від алкоголю та цигарок. Протягом 5 років філіали відкриваються у Лос-Анджелесі та Бостоні.

Перший європейський вегетаріанський бар у східній Європі був відкритий у Празі. Він проіснував 60 років і тривалий час був місцем тусовок богемної молоді Чехії. Ресторан носив назву “Вегетаріанський бар”. Частим

гостем тут був відомий веган Франц Кафка. Це додало популярності місцю, адже спосіб життя письменника був для багатьох прикладом [4].

Згідно з даними зоозахисної організації «Відкриті клітини», за замовленням якої в 2017 році провів дослідження КМІС, в Україні загальне число вегетаріанців досягло 2 млн – 5% населення країни. І, схоже, це не межа: у деяких країнах Західної Європи сьогодні кожен десятий – вегетаріанець.

Як в Україні, так і на Заході головною рушійною силою тренда виступає молодь, яку мотивує прагнення бути модним, вічно молодим і не їсти ближніх.

Ольга Насонова, президент Асоціації ресторанів України, підтверджує тенденцію цифрами: тільки в столиці за останні три роки кількість закладів для вегетаріанців зросла втричі. При цьому вегетаріанські страви не просто широко представлені в меню звичайних ресторанів, а часто мають особливу позначку або зібрані в окремий розділ. Пропозиція з'явилася у відповідь на попит.

У свою чергу самі вегетаріанці серед причин відмови від їжі тваринного походження далеко не завжди називають моду. Одні вважають свою дієту життєвою позицією, що припускає ненасильницьке ставлення до навколишнього середовища, а інші переконані, що відмова від м'яса – це ще і можливість виглядати краще і жити довше.

«Це не мода, це – дух часу», – уточнює Рудольф Краєвський, співвласник мережі громадського харчування Vegano Nooligano (українці могли помітити його в кліпі Океану Ельзи «Не йди»).

Враховуючи попит споживачів на вегетерінську кухню, в Україні почала працювати карта вегетаріанських закладів

Автори проекту Vegucation.me запустили проект «Вегетаріанська Україна».

У перелік міст, в яких можна знайти магазини і ресторани для вегетаріанців, творці блогу включили Київ, Львів, Одесу, Дніпропетровськ та Хмельницький.

Вегетаріанство з'явилося доволі давно, але до сьогодні не вщухають розмови про його плюси і мінуси.

Серед плюсів вегетаріанства – довголіття, низький рівень холестерину (знижується ймовірність інфаркту та інсульту), зниження ризику ракових захворювань і діабету. У вегетаріанців зафіксована також підвищена витривалість і працездатність при фізичних навантаженнях у порівнянні з «м'ясоїдами».

Крім того, рослинна їжа володіє декількома дуже корисними властивостями. По-перше, фрукти і овочі містять дуже велику кількість вітаміну С і бета-каротину. А адже саме ці речовини в значній мірі впливають на роботу імунітету. Саме тому люди, чий раціон харчування складається переважно з рослинної їжі, набагато менше за інших схильні до різних захворювань.

Плюсом вегетаріанства слід назвати його високий очисний потенціал. При регулярному вживанні овочів і фруктів з організму виводяться шлаки, які накопичилися за довгі роки, токсини. У результаті цього захисні сили організму активізуються, а обмін речовин нормалізується.

Вегетаріанська їжа низькокалорійна, цим пояснюється в більшості випадків відсутність ожиріння у вегетаріанців, рослинна клітковина ефективно очищає кишечник від шлаків, нормалізує його роботу. Завдяки овочам і фруктам нормалізується обмін речовин.

Одні з найпоширеніших захворювань, що є основною причиною смертності – це захворювання серцево-судинної системи. Вегетаріанці ж практично не піддаються даним хворобам. Лікарі пояснюють цей факт тим, що в рослинній їжі не міститься холестерину, який найчастіше і є причиною розвитку даної групи захворювань.

У ролі обвинувача м'яса виступили американські вчені. Як аргумент вони оперували такими даними:

- у 99% американок, які вживають м'ясо, материнське молоко забруднене хімічними токсинами в порівнянні з 8% жінок, які їдять в основному рослинну їжу;

- найпоширеніша причина смерті в США - інфаркт міокарда; у "м'ясоїдів" в 50% випадків серцевий напад закінчується смертю (як вважають, через високий вміст холестерину і жирів у м'ясі), у тих, хто віддає перевагу рослинну їжу, летальний результат настає в 15% випадків, у строгих вегетаріанців - в 4%;

- чоловіки, в щоденний раціон яких входить м'ясо, хворіють на рак простати в 3,6 рази частіше, ніж вегетаріанці; аналогічно у жінок, що харчуються м'ясом, рак грудей діагностується в 4 рази частіше, ніж у вегетаріанок;

- у м'ясній промисловості 55% антибіотиків витрачається на відгодівлю худоби, призначеного на забій, у зв'язку з чим понад 90% стафілококів, виділених у пацієнтів лікарень, стійкі до пеніциліну.

Сучасні дієтологи все більше уваги приділяють самій людині, індивідуальній реакції його організму на ту чи іншу їжу.

А тепер спробуємо розібратися, якими ж мінусами володіє вегетаріанство. Адже не дарма ж у нього стільки супротивників! Можливо, вегетаріанство дійсно таїть у собі якусь небезпеку? Звичайно ж, послухавши прихильників вегетаріанства, може здатися, що відмова від м'яса – справжня панацея і ключ до вічного життя. Але і в цій ситуації у медалі є зворотна сторона.

Як недоліки вегетаріанства медики зазвичай наводять такі: погана засвоюваність рослинного білка в порівнянні з тваринним, дефіцит вітамінів D, B2, B12 і амінокислот, що може призвести до ослаблення зору, пам'яті, інтелекту, розвитку недокрів'я, руйнування кісток і зубів, випадання волосся. Більше того, на їхню думку, після 5 років строгого вегетаріанства (виключення з їжі крім м'яса ще яєць і молока) у людини знижується імунітет через гостру нестачу заліза, кальцію, цинку.

Так, наприклад, медики в один голос заперечують проти веганства. Пояснюють вони свою позицію тим фактом, що навіть сама повноцінна і високоякісна рослинна їжа не може заповнити потреби людського організму у вітамінах, мінералах, мікро – і макроелементів. А найголовніше, чим загрожує відсутність їжі тваринного походження – це брак амінокислот. А це небезпечно для здоров'я людини.

Досвідчені дієтологи стверджують, що вегетаріанство підходить тільки людям, вік яких досяг 30 років.

Лікарі не рекомендують вегетаріанство дітям, вагітним і матерям-годувальницям, спортсменам. Харчування рослинною їжею вони рекомендують у деяких лікувальних випадках (гіпертонічна хвороба, подагра, ожиріння, цироз печінки).

В останні роки піддається сумніву і основна теза вегетаріанців ("Ми нікого не вбили"). Вчені знаходять докази того, що рослини також відчують біль.

Крім того, в рослинній їжі міститься дуже маленька кількість білка. Та й білок цей не такий, як тваринний – він практично не містить деяких вітамінів і, найголовніше, насичених жирних кислот. Саме тому прихильники вегетаріанства повинні дуже ретельно підходити до вибору свого меню – в іншому випадку дуже великий ризик розвитку авітамінозу. І ні про яку користь для організму мови бути не може.

Необхідно пам'ятати про те, що найбільше білка і заліза міститься в сої, злаках і бобових. У день необхідно з'їдати не менше 100 грам цих продуктів. Для заповнення потреби організму в кальції необхідно вживати молоко, горіхи і зелені листові овочі, а для отримання необхідної кількості йоду – водорості.

У тому випадку, якщо не вживаються в їжу молоко і яйця, виникає ризик нестачі вітаміну В12. Щоб цього уникнути, необхідно приймати полівітамінні комплекси вони дозволять усунути певні мінуси вегетаріанства. Для того щоб організм отримував достатню кількість жирних кислот, в раціон харчування

варто включити рапсову і льняну олії, та інші продукти, які рекомендують дієтологи.

1. Амарант має практично ідеально збалансований амінокислотний склад, тому його прирівнюють навіть до грудного молока. До того ж у 100 г білка амаранту міститься 6,2 г лізину – незамінної амінокислоти, якої в такій великій кількості немає в жодних інших рослинах. Насіння амаранту зазвичай вживають як відварену кашу. 1 склянка амаранту містить більше 9 г повноцінного білку.

2. Спіруліна та хлорелла – це яскраво-зелені морські водорості, які найліпше вживати у вигляді чистого порошку, склеєного у таблетки, тому що їх смак вам навряд чи сподобається. Проте спіруліна, крім насичення організму незамінними амінокислотами, сприяє його очищенню та допомагає позбутися анемії. 1 ст. л. порошку спіруліни – це 4 г повноцінного білку. А 40 таблеток хлорелли містять 10 г повноцінного білку.

3. Гречка – особливо, якщо зелена, та ще й відварена на пару, або навіть пророщена – чудове джерело і повноцінного білку, і заліза. Одна порція відвареної гречки містить майже 6 г повноцінного білку.

4. Насіння чіа (chia seeds) – ще один “суперфуд”, який був відомий іще давнім народам Південної Америки – ацтекам, майя, інкам. Воно схоже на мак і зовсім не має смаку. Тому його можна додавати як в десерти, так і в основні страви. 100 г насіння чіа містить майже 7 г повноцінного білку.

5. Кіноа – смачна і дуже легка каша, яка в той же час містить просто шалену кількість повноцінного білку: у 1 склянці – 24 г!

6. Чечевиця – має дуже багато різновидів – на будь-який колір і смак. Пророщена чечевиця містить найкраще збалансований склад амінокислот, але навіть у звичайному відвареному вигляді 1 порція чечевиці – це 18 г повноцінного білку.

Якщо дотримуватися цих нескладних правил, недоліки вегетаріанства будуть зведені до мінімуму

Висновки. Насправді, це історія про два різних світи, – каже Ендрю Джарвіс із Міжнародного центру тропічного сільського господарства в Колумбії. – У розвинених країнах вегетаріанство принесе масу переваг для навколишнього середовища і здоров'я. Але в бідних країнах третього світу воно матиме дуже негативні наслідки".

Перше, про що замислилися вчені, – це зміни клімату. На виробництво харчових продуктів припадає від чверті до третини всіх викидів парникових газів, спричинених життєдіяльністю людини, і тваринницька промисловість є основним винуватцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 1.Толок Г.А., Лагута О.М. Шляхи підвищення ефективності діяльності вегетаріанських ресторанів [Електронний ресурс] / . – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/316.pdf>
2. Айситуліна К. Якісне обслуговування – філософія ресторану / К. Айситуліна. – М.: Гостиничный бизнес – 2010. – № 6. – С. 23–28.
3. Варфоломеева В. Л. Мода на вегетаріанство // Наш день. – 2012. – № 5. – С. 44–49.
4. Кукліна Т. С., Корнієнко О. М. Дослідження якості послуг у закладах ресторанного господарства / Т. С. Кукліна, О. М. Корнієнко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Випуск 11. – С. 416–419.
5. Миненко А. Л. Ресторан здоровой пищи: особенности управления // Домострой. – 2013. – № 3. – С. 23–27.
6. Перетятко Ю. М. Сучасний стан розвитку ринку послуг ресторанного господарства України та Одеської області [Електронний ресурс] / Ю. М. Перетятко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2015/Economics/13_178007.doc.htm
7. П'ятницька Н. О. Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства / Н. О. П'ятницька, А. А. Мазаракі, Г. Т. П'ятницька, А. М. Расулова, та ін. – К.: КНТЕУ, К.: Центр учбової літератури, 2011. – 584 с.

УДК 336.2

Луса А. І.

викладач циклової комісії

менеджменту та готельно-ресторанної справи

Хмельницький кооперативний коледж

Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ІМІДЖУ ГОТЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розкрито сутність іміджу в сфері готельних послуг. Визначено роль та значення іміджу для готельних підприємств. **Abstract.** The article reveals the essence of the image in the sphere of hotel services. The role and meaning of the image for hotel enterprises was determined. The process of forming the

проаналізовано процес формування іміджу готельного підприємства складається з 6 етапів: аналіз потенціалу готельного підприємства; аналіз цільових сегментів споживачів; позиціонування готельного підприємства на ринку; формування та створення бренду готелю; розробка та реалізація плану маркетингових комунікацій; аналіз ефективності.

Ключові слова: імідж, функції іміджу, готельне підприємство, конкурентоспроможність готелю, інформаційні технології.

image of a hotel company is presented and analyzed. It consists of 6 stages: analysis of the potential of the hotel company; analysis of target segments of consumers; positioning of the hotel company on the market; formation and creation of a hotel brand; development and implementation of a marketing communications plan; performance analysis.

Keywords: image, image function, hotel company, hotel competitiveness, information technology.

Вступ. На сьогоднішній день для ефективного управління готельним підприємством потрібно застосовувати інноваційні підходи. Підприємства готельного бізнесу змушені постійно здійснювати роботу з пошуку інноваційних методів та інструментів управління підприємством, зокрема іміджу, що дозволяє отримувати інформацію про підприємство та послуги, які воно надає. У сфері готельних послуг імідж підприємства відіграє доволі велику роль, оскільки забезпечує позитивне уявлення про готельне підприємство, яке спирається на вираження сильних сторін його діяльності. Не зважаючи на динамічність, імідж готельного підприємства направлений на певні групи споживачів, що потрібно брати до уваги в процесі управління.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблему формування іміджу готельного підприємства досліджували такі науковці як Амонс Н.С. [7], Арбузова Ю.В. [1], Басюк Д. [4], Бойко Ю.Б. [2], Борисова О.В. [3], Каліберда А.О. [3], Лакиза В. [4], Огаджанян С.А. [5], Тімар І.В. [6], Томаля Т.С. [7] та інші. Доволі велика кількість науковців досліджували проблематику іміджу, проте дослідженню формування іміджу саме готельних підприємств приділено менше уваги.

Мета статті полягає в розкритті особливостей формування моделі іміджу готельного підприємства.

Результати дослідження. Імідж підприємства є першою асоціацією клієнтів, коли вони чують його назву. Тому формування позитивного іміджу є

набагато важливішим процесом, ніж забезпечення високої якості послуг, які надає підприємство. Проте, варто зауважити, що якість послуг є головним чинником, який впливає на імідж готелю. Зі стрімким розвитком вітчизняного ринку та посиленням конкурентної боротьби на ньому, для забезпечення ефективної і успішної діяльності підприємства потрібно докласти чимало зусиль для формування позитивного іміджу.

Імідж – це певний цілеспрямовано сформований образ, покликаний надати емоційно-психологічний вплив на кого-небудь з метою популяризації, реклами, тобто імідж – це загальне враження, яке створюється у людей про ту чи іншу людину, фірму або компанію. Імідж завжди соціально обумовлений, робить активний вплив на громадську думку, кардинально впливає на результати ділової активності [7, с. 40].

Імідж підприємств сфери послуг трактується як відносно стійке, емоційно забарвлене, уявлення образу підприємства, сформоване на основі особистого досвіду та отриманої інформації про його реальні, декларовані та очікувані якості, характеристики та показники, які мають економічну, соціальну та іншу значимість для суб'єктів взаємодії. Цілісний імідж підприємства сфери послуг будується як синтез уявлень про нього, сформований різними стейкхолдерами, що вимагає врахування в процесі управління специфіки його формування в різних групах суб'єктів взаємодії та значимість й вплив сформованих локальних іміджів на ефективність та результативність діяльності підприємства. Тобто, формування іміджу підприємства доцільно розглядати з точки зору особливостей його побудови в межах різних груп суб'єктів взаємодії, приділяючи першочергову увагу тим групам, які максимально впливають на результати та ефективність діяльності підприємства [6, с. 210].

Позитивний імідж готельного підприємства є стратегічним чинником розвитку, який забезпечує його конкурентоздатність, а також пришвидшує і підвищує обсяги продажів. Водночас імідж виступає інструментом досягнення стратегічної мети готелю, орієнтованого на перспективу. Мета формування

позитивного іміджу готельного підприємства полягає у підвищенні рівня його конкурентоздатності та залученні інвестицій.

Завдання підприємства гостинності щодо формування позитивного іміджу:

- підвищення престижу фірми, адже розробка фірмового стилю свідчить про зацікавленість у підвищенні лояльності споживачів;
- підвищення ефективності реклами та різних заходів щодо просування послуг готелю;
- полегшення введення на ринок нових готелів (якщо це мережа) та нових додаткових послуг;
- підвищення конкурентоспроможності готелю, тому що в умовах однакової категоризації готелів конкуренція ведеться на рівні іміджу підприємств [3, с. 187].

Створення дійсно позитивного уявлення про готель, довіри до нього у гостей та партнерів вимагає постійної та цілеспрямованої роботи. Це дуже чітко простежується, коли формуються досвідчені кадри. Тому важливо аби готельні підприємства мали власні стандарти обслуговування. За наявності стандартів навчати персонал легше, адже є чітко написані правила та послідовні етапи виконання робіт [2].

В процесі формування іміджу готельного підприємства потрібно грамотно організувати діяльність з цільовими аудиторіями, адже вони виступають прямими адресатами іміджу готелю. Вибіркова діяльність з цільовими аудиторіями може не тільки не принести очікуваних результатів, але й негативно вплинути на імідж готелю.

Комплекс елементів іміджу готельного підприємства впливає на сприйняття його цільовими аудиторіями та створює в їх очах певний образ підприємства. Зовнішні функції іміджу включають:

- інформування – надання інформації довколишньому соціуму, задоволення природної потреби людей у володінні знанням про навколишній світ;

– дія – зміни відношення і поведінки, спрямованих на підприємство (збільшення числа споживачів і клієнтів, поліпшення взаємодії з громадянами, державними і суспільними організаціями і так далі);

– узгодження – формування загальної картини навколишнього світу для громадян країни [7, с. 41].

Отже, формування позитивного іміджу готельного підприємства стає найважливішою умовою досягнення готелем стійкої та успішної діяльності, а також є найголовнішим фактором конкурентоздатності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

На нашу думку, процес формування іміджу готельного підприємства складається з 6 етапів, див. рис. 1.

Рис. 1. Модель формування іміджу готельного підприємства Джерело: *власна розробка автора*

Так, перший етап передбачає проведення аналізу потенціалу готельного підприємства. На цьому етапі готель повинен сформувавши каталог послуг, які він надає та планує надавати найближчим часом. Крім цього, потрібно

провести аналіз фінансово-господарської діяльності готелю, дослідити стан матеріально-технічного забезпечення, а також маркетингову діяльність.

Другий етап – аналіз цільових сегментів споживачів – передбачає проведення сегментації ринку, тобто розподілу потенційних клієнтів на однорідні групи відповідно до загальних особливостей їх попиту. Головною метою сегментації є забезпечення адресності готельної послуги, оскільки вона не може відповідати вимогам відразу усіх клієнтів. Сегментація дає змогу готельному підприємству зосереджувати свої маркетингові заходи на найперспективніших для нього сегментах ринку.

Щоб бути ефективною, ринкова сегментація повинна проводитися по відповідним принципам. В готельному бізнесі рекомендується використовувати наступні принципів при проведенні сегментації ринку: географічний принцип, демографічний принцип, психографічний принцип, поведінковий принцип. Необхідність ринкової сегментації продиктована відмінностями в потребах і перевагах споживачів. Визначення цих переваг і угруповання покупців зі схожими потребами є невід'ємною частиною створення корпоративної і маркетингової стратегій. Ринкова сегментація дозволяє готельним підприємствам зосередити свої зусилля на тих споживчих сегментах, де їх конкурентна перевага виявиться найбільш ефективною [5].

На третьому етапі потрібно досліджувати позиціонування готельного підприємства на ринку. Під позиціонуванням варто розуміти розробку такого іміджу, який забезпечував би готелю у свідомості споживачів таку позицію, яка вигідно відрізняє його між конкурентами.

Наступний етап передбачає формування та створення бренду готелю. При створенні концепції бренду слід керуватися рядом фундаментальних принципів: простота, легкість і дохідливість комунікації; можливість застосування міжнародного досвіду; сполучуваність з основними мотиваціями; комплексність, повнота сприйняття бренду споживачем [1, с. 254]. Значну роль у формуванні іміджу готелю відіграє зовнішній вигляд

персоналу: фірмовий одяг – важливий компонент оформлення зовнішності. Уніформа персоналу не лише відображає фірмовий стиль готелю (або готельної мережі), але й повинна відповідати загальній ідеї підприємства (мережі), гармоніювати з готельною концепцією організації простору. У сприйнятті гостями стилю одягу персоналу є достатньо стійкі стереотипи. Саме тому важливо, щоб загальна концепція уніформи певним чином відповідала уявленням цільової аудиторії готелю: суворий стиль одягу – у бізнес-готелях, більш вільний – у готелях відпочинку тощо [3, с. 189].

П'ятий етап полягає у розробці та реалізації плану маркетингових комунікацій. Головна мета маркетингових комунікацій готельного підприємства полягає у представленні та просуванні на ринок своїх послуг, створенні позитивного іміджу. Існує безліч каналів комунікації, що використовує готель. До внутрішніх відносяться прямі продажі через відділ бронювання, сайт готелю, взаємодія з корпоративними клієнтами. До числа зовнішніх – агентські продажі (туристичні оператори, агентства) брошури, списки, електронні довідники, глобальні системи дистрибуції. Вибір засобу комунікації може здійснюватися по наступним критеріям, таким як:

- можливість цільового поширення комунікацій;
- асортимент і можливість комбінування елементів комплексу комунікацій;
- об'єм можливих повідомлень;
- тривалість дії комунікацій;
- характер ситуації і місце комунікацій;
- можливість ізоляції впливу конкурентів;
- відношення комунікацій до іміджу носія комунікацій [4, с. 522].

Наступний та останній етап формування іміджу готельного підприємства – аналіз ефективності. Даний аналіз потрібно здійснювати шляхом поєднання як кількісних, так і якісних методів, оскільки використання лише одного методу не дає змоги проаналізувати імідж повною мірою. На нашу думку, найбільш ефективним якісним методом є SWOT-аналіз, який

передбачає заповнення матриці, де відображаються та порівнюються сильні та слабкі сторони іміджу готельного підприємства. Таке порівняння дає змогу чітко з'ясувати, які заходи потрібно здійснити для розвитку іміджу та, на які проблеми потрібно звернути увагу.

Зусилля готельних підприємств залишитися на ринку в сучасних кризових умовах прямо залежить від намагання власника і керівника готелю турбуватися про власний імідж. Забезпечувати якісне обслуговування клієнтів готель може за допомогою інформаційних технологій.

Так, найпоширенішою технологією, спеціалізованою для готельного бізнесу, є ERP-система. В основі ERP лежить принцип створення єдиного сховища даних, що містить всю ділову інформацію, накопичену готелем в процесі ведення ділових операцій. Це усуває необхідність в передачі даних від системи до системи. Крім того, будь-яка частина інформації, яку розміщує готель, стає одночасно доступною для всіх працівників, що володіють відповідними повноваженнями [2].

Отже, в процесі формування іміджу готельних підприємств варто здійснювати ефективну діяльність з споживачами послуг, спрямовану на формування стабільних та лояльних носіїв позитивного іміджу.

Висновки. Таким чином, імідж є обличчям готельних підприємств, та навіть найвищий рівень якості послуг не може відшкодувати невдалу роботу з формування іміджу. На нашу думку, процес формування іміджу готельного підприємства складається з 6 етапів: аналіз потенціалу готельного підприємства; аналіз цільових сегментів споживачів; позиціонування готельного підприємства на ринку; формування та створення бренду готелю; розробка та реалізація плану маркетингових комунікацій; аналіз ефективності. Дотримання даних етапів дозволить готельним підприємствам сформувати позитивний імідж, що суттєво посилить конкурентоздатність підприємств на ринку готельних послуг, зацікавлюючи споживачів, що, в свою чергу, дозволить прискорити продажі і збільшити їх обсяги. Доволі важливо

приділяти багато уваги до формування іміджу з початку існування готелю, оскільки позитивний імідж є гарантією успішної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арбузова Ю.В. Модель процесу формування іміджу туристської дестинації / Ю. В. Арбузова // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2016. – Випуск 2 (13). – С. 252-262
2. Бойко Ю.Б. Формування позитивного іміджу готельного підприємства / Ю.Б. Бойко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=10253>
3. Борисова О.В. Формування іміджу підприємств готельного господарства / О.В. Борисова, А.О. Каліберда // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2013. – Випуск 2 (1). – С. 186-193
4. Лакиза В. Засоби комунікації готелю / В. Лакиза, Д. Басюк // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у ХХІ столітті : програма і матеріали 80 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 10–11 квітня 2014 р. – К. : НУХТ, 2014. – Ч. 3. – С. 522-523.
5. Огаджанян С.А. Сегментація готельних послуг, як спосіб завоювання ринку готельних послуг / С.А. Огаджанян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=10725>
6. Тімар І.В. Особливості формування моделі іміджу підприємства сфери готельних послуг / І.В. Тімар // Економічний простір. – 2016. – № 106. – С. 209-219
7. Томаля Т.С. Імідж підприємств ресторанного господарства / Т.С. Томаля, Н.С. Амонс // Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – № 5. – С. 39-42

УДК: 641.5

Місюля І.А.

викладач кафедри готельно-ресторанного бізнесу

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

Бузницька І.В.

викладач циклової комісії товарознавства,

маркетингу та організації торгівлі

Хмельницький кооперативний коледж

Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ТЕХНОЛОГІЯ ПРИГОТУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ МУСОВИХ ТОРТІВ

Анотація. У статті розкрито сутність іміджу в сфері готельних послуг. Визначено роль та значення іміджу для готельних підприємств. Наведено та проаналізовано процес формування іміджу готельного підприємства складається з 6 етапів: аналіз потенціалу готельного підприємства; аналіз цільових сегментів споживачів; позиціонування готельного підприємства на ринку; формування та

Abstract. The article reveals the essence of the image in the sphere of hotel services. The role and meaning of the image for hotel enterprises was determined. The process of forming the image of a hotel company is presented and analyzed. It consists of 6 stages: analysis of the potential of the hotel company; analysis of target segments of consumers; positioning of the hotel company on the market; formation and creation of a hotel brand; development

створення бренду готелю; розробка та реалізація плану маркетингових комунікацій; аналіз ефективності.

Ключові слова: імідж, функції іміджу, готельне підприємство, конкурентоспроможність готелю, інформаційні технології.

and implementation of a marketing communications plan; performance analysis.

Keywords: image, image function, hotel company, hotel competitiveness, information technology.

Вступ. Вітчизняний ринок кондитерських виробів характеризується високим рівнем конкуренції і ступенем насиченості, тому лідируючу позицію займають виробники, які першими реагують на зміну споживчих вподобань, динамічно оновлюють асортимент продукції й насичують його новинками.

Кондитерські вироби були і залишаються улюбленими продуктами населення нашої країни, ласощами для дітей. Їх приємний смак, тонкий аромат, привабливий зовнішній вигляд створюють гарний настрій у свята і в будні. Вони відрізняються високою калорійністю і засвоюваністю.

Якість кондитерських виробів є одним з найважливіших засобів конкурентної боротьби, завоювання й утримання позицій на ринку. Тому підприємства приділяють особливу увагу забезпеченню високої якості товарів, установлюючи контроль на всіх стадіях виробничого процесу, починаючи з контролю якості використовуваних сировини і матеріалів і закінчуючи визначенням відповідності випущеного продукту технічним характеристикам і параметрам не тільки в ході його використання [1].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Останнім часом дослідження багатьох учених спрямовані на вдосконалення асортименту й технології борошняних кондитерських виробів за рахунок ефективного використання сучасних технологій та оформлення тортів. Особлива увага приділяється розширенню асортименту мусових тортів.

Досліджування застосування нових технологій виробництва кондитерських борошняних виробів здійснювався відомими вченими: А.М.Дорохович, В.І. Дробот, І.В. Сирохмана, Л.І. Карнаушенко, Г.М. Лисюк, М.І. Пересічний та ін. [4].

Метою статті є надання практичних рекомендацій щодо удосконалення технологій виробництва мусових тортів.

Результати дослідження. Хмельниччина представлена великою кількістю фірм та закладів ресторанного господарства, що виробляють кондитерські вироби в широкому асортименті використовуючи сучасні технології, устаткування.

Кондитерські вироби виробляються з натуральної сировини вищого гатунку і не містить ніяких консервантів. Технологічний процес здійснюється під постійним та суворим контролем за якістю виробів.

При виробництві продукції використовуються технології сучасного кондитерського мистецтва: англійська технологія приготування букетів з мастичної маси, приготування ажурних прикрас з заварного тіста, французька технологія оформлення весільних тортів стрічковими прикрасами, весільні торти типу «Крокенбуш» за французькою технологією з заварного тіста з елементами прикрас з карамельної маси, техніка витяжної карамелі для стрічок, квітів, приготування прикрас з пастилажної та шоколадної мас – весільних фігур та ін. (Таблиця 1) [3].

Таблиця 1

Ідентифікація виробників

Назва виробників	Адреса	Асортимент
ТОВ "ТМ Насолода"	м. Хмельницький, вул. Курчатова, 6/5	Торти, тістечки, кекси, рулети, зефір, печиво, цукерки
ТОВ "Кондитерський цех" та "Перша кондитерська"	Хмельницький вул. Купріна 54/6 +380974510418	Весільні торти, святкові та дитячі торти, коровай калачі, фуршетні тістечка, печиво
Кондитерський Дім «Вацак»	Вінницька область м. Могилів-Подільський вул. 3-я Гвардійська, 4 тел. (04337) 6-81-84	Торти, тістечки, кекси, рулети, зефір, печиво, цукерки
Кафе-пекарня «Крендель»	м. Хмельницький Вул. Зарічанська 8/4 т.380382610909	Торти, тістечки, кекси, рулети, зефір, печиво
Кафе-бутик «Еклер»	м. Хмельницький вул. Соборна 43 т. 380964519705	Торти, тістечки, кекси, рулети, зефір, печиво

Кафе "Балкон"	м. Хмельницький вул. Шевченка 85 А Т. 0673825044	Торти, тістечки, кекси, рулети, зефір, печиво
---------------	---	--

У 2018 році особливою популярністю почали користуватися мусові торти. Мусові торти своєю красою та незвичайністю захопили розум кондитерів в усьому світі та стрімко підкорюють серця все нових поціновувачів.

Вперше на гастрономічній сцені мус з'явився у 1894 році. Проте, тоді «мусом» називали збиті та закріплені желатином овочеві або рибні закуски. Але на початку 1900-х років відомий французький художник Тулуз Лотрек придумав з'єднати шоколад зі збитими до піни білками. Але тоді його називали «шоколадним майонезом» (*mayonnaise de chocolat*). Сьогодні майже в усіх кафе та ресторанах Франції десертне меню очолює цей незвичайно смачний десерт.

Протягом ХХ століття мус набирав популярності та одночасно змінювався. До нього стали додавати цукор, білки замінили на збиті вершки, жовтки, масло вершкове. Мус став не тільки шоколадним, але і ванільним, карамельним, горіховим, фруктовим. Сьогодні мус – є одним із головних елементів високого кондитерського мистецтва.

Отже, мусовий торт, в ідеалі повинен складатися з кількох важливих шарів (знизу-вгору) [3]: основа; мус; начинка; покриття (дзеркальна глазур або велюрове покриття).

Структура мусового торта складається із:

1. Основи:

Основою в мусовому торті може бути будь-який вид класичного бісквіта, медового, пісочного тіста шаблі, Брауні, дакуаз або бісквіт Джоконда. Як правило, він випікається в кільці діаметром, меншим на 1-2 см тієї форми, в якій ви будете збирати торт. Висота бісквіта в мусовому торті невелика, в середньому від 0,7 см до 1,8 см.

2. Мус:

Варіантів мусу безліч, але базовими є три шоколадних муси: на основі білого, чорного і молочного бельгійського шоколаду і збитих вершків.

3. Начинка:

Начинкою може бути фруктове або ягідне кулі, конфі, курд чи компот. Начинку виливають в кільце, яке приблизно на 2 см менше діаметра форми для торта, і заморожують в морозилці (шокері). Кільце має бути попередньо обтягнуте харчовою плівкою.

Розглянемо загальні принципи приготування мусових тортів:

1. Найчастіше десерт складається з пари тонких коржів бісквітного тіста, між якими знаходиться товстий прошарок мусової маси.

2. Всі мусові торти збираються дном вгору. Для збирання використовують роз'ємні металеві форми. Щоб десерт не прилип, а його поверхня вийшла ідеально рівною, дно форми вистилають харчовою плівкою, а бортики встановленого на нього кільця закривають щільною ацетатної плівкою. Якщо такої плівки немає, можна скористатися листом пергаменту.

3. Основою мусових мас можуть бути будь-які продукти. Їх готують з ягід, шоколаду, сиру, соку цитрусових та ін. Спосіб приготування залежить від обраної рецептури, головне, щоб приготований мус був однорідним.

4. Торти рідко складаються з одного шару мусу. Зазвичай готують десерт з декількох різних, але добре сполучаються по смаку мусів. Новий шар заливають у форму тільки після того, як попередній добре застиг. Щоб процес йшов швидше, ємність з мусом для застигання ставлять у морозильну камеру.

5. Наноситься глазур на добре застиглий, навіть злегка підморожений, торт і тільки будучи теплою. Її температура не повинна бути нижче 30° С. До нанесення глазури, торт бажано помістити на решітку.

Найбільш популярними є смакові поєднання в мусових тортах: малина – темний / молочний / білий шоколад; полуниця – темний / молочний / білий шоколад; вишня – темний / молочний / білий шоколад; кава – банан – темний / молочний шоколад; банан – карамель – шоколадний мус / вершковий мус;

маракуйя і / або манго — молочний шоколад; яблуко — груша — кориця — шоколадний мус / вершковий мус; чорниця — малина — темний / молочний / білий шоколад; абрикос — темний / молочний / білий шоколад.

Для приготування мусових тортів використовується тільки натуральна сировина, яка збагачує організм людини поживними речовинами (Таблиця 2)

Таблиця 2

Основна сировина для приготування мусових тортів

№	Сировина	Хімічний склад	Корисність
1	Борошно пшеничне	Вуглеводи, крохмаль, вода, білки, жир, мінеральні солі	Вітаміни В,Е
2	Цукор-пісок	Моно- та дицукриди, вода, зола, органічні кислоти	Калій, кальцій, натрій, залізо
3	Масло вершкове	Жири, фосфати, вітаміни, вода	Вітаміни А,Д, Е, В,С
4	Молоко	Вода, білки, жири, лактоза, мікроелементи, вітаміни, ферменти, гормони	Вітаміни: В2,6,12
5	Вершки 33%	Фосфоліпіди, білки, жири, вуглеводи, мінерали	Вітаміни: РР,Е,Д, В1,2,12,А, фтор, селен, магній, мідь, йод, цинк, залізо, хлор, фосфор, калій, кальцій, магній
6	Сметана 25%	Вода, насичені жирні кислоти, білки, жири, вуглеводи, зольні продукти, моно- і дисахариди, органічні кислоти, холін	Вітаміни А,Е, РР, групи В, Д, С, фтор, кобальт, марганець, мідь, селен, цинк, залізо, фосфор, хлор, калій, магній, натрій, кальцій
7	Яйця	Вода, білки, жири, вуглеводи, клітковина, зола	Вітаміни: А, В1,2,3,4,5,6,9,12, РР, С,Е,Д,К, Калій, кальцій, натрій, фосфор, магній, залізо, мідь, свинець, цинк
8	Молоко згущене варене	біотин, нікотинова і аскорбінова кислоти	вітамін D, токоферол і цілий набір вітамінів групи В
9	Цедра лимона	Вуглеводи, жири, білки, вода, моно і дисахариди, органічні кислоти, зола	В1,2,3,4,9,РР,С,Е, залізо, калій, кальцій, магній, натрій, сірка, фосфор, хлор, бор, марганець, мідь, фтор, цинк
10	Естрагон	Вітаміни А, D, К, Е, С і В, каротин, алкалоїди, флавоноїди, кумарини, ефірні масла.	Вітаміни: А,Д_К_Е,С,В, залізо, магній, калій, натрій, фосфор, марганець, цинк, селен
11	Малина, полуниця, вишні	Цукри, органічні кислоти, пектинові речовини,	В2, каротин, аскорбінову і фолієву кислоту, кальцій,

			залізо, марганець, цинк, кобальт
12	Фрукти (маракуйя, інжир, ківі, банани, персики)	Цукри, органічні кислоти, пектинові речовини,	В2, каротин, аскорбінову і фолієву кислоту, кальцій, залізо, марганець, цинк, кобальт
13	Агар-агар	Вуглеводи, сполуки білкової природи, кальцій	Залізо, калій, кальцій, магній, натрій
14	Желатин	Білки, мінеральні речовини	Вітамін РР, набір мінералів: кальцій, фосфор, магній, натрій, калій
15	Шоколад	Білки, жири, вуглеводи, Харчові волокна, кислоти, вода, моно- і дисахарид, крохмаль зола, насичені жирні кислоти	Вітамін РР Вітамін В1 (тіамін) Вітамін В2 (рибофлавін) вітамін Е Вітамін РР
16	Кориця мелена	Білки, жири, вуглеводи, харчові волокна, зола, вода, моно- і дисахариди, насичені жирні кислоти	Кальцій, магній, натрій, калій, фосфор
17	Какао порошок	Корисні жирні кислоти, практично всі вітамін групи В, холін, бета-каротин.	цинк, залізо, кальцій, магній, фосфор, сірка, калій, вітаміни С, К, А, Е, РР, В.

Згідно таблиці можна побачити, що мусові торти забезпечують харчову, біологічну, фізіологічну потребу організму людини в корисних речовинах, а саме в них міститься велика кількість різноманітних вітамінів, мінеральних речовин, харчових волокон, органічних кислот та пектинових речовин [2].

Для приготування мусових тортів використовуються у якості желуючої сировини агар та желатин, але для більш детального вивчення інгредієнтів було проведено дослідження (Таблиця 3)

Таблиця 3

Порівняльна характеристика желуючих речовин

№	Желуюча речовина	Характеристика	Переваги	Ціна
1	Агар-агар	Складна природна суміш полісахаридів. Агар виведений шляхом естрагування з червоних та бурих водоростей.	Найсильніша желуюча речовина, абсолютно не калорійний. Застигає за 10 хв при t 35-40 °С	130 грн за 100 г.

2	Желатин	Желатин не має ні запаху, ні смаку. Це кристалізований порошок, який використовується для надання густоти різних страв. По своїй суті він є тваринним білком з особливими властивостями, своєрідною витяжкою з сухожилів, кісток, шкір тварин і риб.	Желатин - продукт дуже калорійний. У 100 г міститься цілих 355 ккал. Оскільки він має білкове походження	15 грн за 20 г.
---	---------	--	--	-----------------

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що для приготування мусових тортів краще використовувати агар-агар, тому що:

1. Насамперед він пребіотик, який служить харчуванням для корисних мікроорганізмів у кишечнику. Завдяки чомукорисні мікроорганізми стають активнішими і пригнічують патогенну інфекцію, не даючи їй розвиватися.

2. Мус набуває пружну і дуже стійку структуру.

3. Готовий торт на основі агар-агару має нижче калорійність ніж при використанні желатину [3].

Для покриття мусових тортів використовуються дзеркальна глазур або велюр. Для велюру змішується розтоплений шоколад і какао-масло в пропорції 1:1 і пробивається блендером з додаванням жиророзчинного барвника.

При приготуванні велюрового торта важливо пам'ятати про наступні моменти:

1. Важливо дотримуватися технології приготування.

2. Не забувати зважувати продукти, вимірювати їх температуру, дотримуватися тепловий режим і послідовність обробки продуктів.

3. Поверхня, що покривається велюром, повинна бути замороженою і ідеально гладкою без вад і нерівностей.

Дзеркальна глазур - ефектне глянцево покриття сучасних тортів і тістечок. Найчастіше використовується в мусових десертах, але іноді нею покривають і традиційні торти, правда, в такому випадку, як правило, в повному обсязі, а лише верхівку, щоб глазур стікала красивими патьоками.

Дзеркальна глазур наноситься при певній робочій температурі. Залежно від типу глазури температура різна, але зазвичай вона складає 32-35°C. Торт виймається з форми, встановлюється на підставку, наприклад, перевернутий стакан від блендера, який, в свою чергу, встановлюється на тарілку або деко, обтягнутий харчовою плівкою. Глазур виливається на торт швидким і впевненим рухом по колу. Надлишки глазури з плоскої поверхні форми скидаються довгим і плоским кондитерським шпателем.

Дзеркальна глазур та велюр мають свої переваги, які розглянемо у таблиці 4.

Таблиця 4

Оздоблюючі напівфабрикати та їх склад

Найменування оздоблюючі напівфабрикатів	Склад	Переваги
Велюр	Шоколад (темний або білий), какао-масло, харчовий фарбник	Можливість використання трафаретів для оздоблення
Дзеркальна глазур	Шоколад, сироп глюкози, згущене молоко, цукор, желатин, харчовий барвник	Приголомшливий глянець, торт можна заморожувати

Висновки. На основі проведених досліджень можна зробити наступні висновки:

1. Мусові торти мають ніжну текстуру. Вони настільки повітряні, що поїдаються самими губами.
2. Мають помірно солодкий смак. Ніжна текстура рятує від приторного, важкого післясмаку.
3. Торти мають низьку калорійність, тому що в їх складі не велика кількість тіста, жирних та важків кремів.
4. Для приготування використовується тільки натуральна сировина.
5. При приготуванні мусів, начинок широко використовуються фрукти, ягоди, які містять значну кількість вітамінів, мінеральних речовин [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сирохман І.В. Асортимент і якість кондитерських виробів. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 636с.

2. Сирохман І. В., Товарознавство продовольчих товарів: підручник/ І.В. Сирохман – Х.: Світ Книг, 2016.-713 с.
3. Новікова О.В. Технологія виробництва хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів: навч. посібник. – К.: Видавництво Ліра-К, 2017. – 540 с.

УДК 801.82:82-92:81'372

Коломієць О.М.

*к.філол.н., доцент кафедри права,
соціально-гуманітарної та
загальноекономічної підготовки*

Хмельницький кооперативний торговельно – економічний інститут

**SPEECH ACTS OF PURPOSE IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE:
FUNCTIONAL APPROACH**

Анотація. У статті виявлено найпоширеніші типи мовних актів, що використовуються у англійському діалогічному бізнес дискурсі. Основні типові риси кожного з мовних актів проаналізовано та охарактеризовано. Їх характеристики вивчено з метою досягнення стратегії співпраці.

Ключові слова: мовний акт, бізнес, дискурс, мета, комунікація, реконструкція.

Abstract. The article reveals the most common types of speech acts used in English dialogical business discourse. The main typical features of each speech act type are analyzed and characterized. Their common characteristics are studied to maintain.

Keywords: speech act, business discourse, purpose, communication, reconstruction.

Introduction. Modern communicative linguistics has the task to reveal the most necessary techniques and speech patterns and they are explained as the inner purpose of dialogue participants. Thus, we can explain this fact with the further development of the reconstruction theory, which origins reach comparative and historical paradigm.

Literature review. First of all, the notion of reconstruction belongs to such scientific descriptions which in the classical linguistic paradigm (O. Kh. Vostokov, F. Bopp, J. Grimm, R. Rask, etc.) were reduced to the procedural technique of the comparative and historical method to restore the Proto-Indo-European etymon (R.F. Adrados, R.V. Boldyrev, L.A. Bulakhovskyi, V.A. Dibo, A.B. Dolgopolskyi, A.F. Zhuravlev, V.V. Martynov, O.S. Melnichuk, S.L. Nikolayev, M.I. Tolstoy, V.M. Toporov, O.M. Trubachov, E. Benveniste, A. Meillet). Nowadays, the term “reconstruction” (L.P. Dronova, A.V. Koroleva, M.O. Shutova, etc.) is understood as the consistent restoration of processes, mechanisms and stages of more complex forms construction (cognitive, semantic, structural, etc.) in particular structures of

human consciousness, objectified as units of lexical and semantic system, and of higher-level entities represented by text structures (O.V. Delva, O.O. Cherkhova, D. Crystal, A. Falileyev, G. Hudson, K. MacCone, P. Sims-Williams).

The phenomenon of reconstruction has become an important theoretical and methodological basis of modern linguistic research (G. A. Klimov, G. Bonfante, J. Kurylovich, K. Koerner, H. M. Hoenigswald) connected with the renewed problem study of the language and consciousness connection (A.V. Koroleva, L. P. Dronova, M. O. Shutova), language and culture connection (Yu. D. Apresyan, V. Z. Demyankov, V. V. Zhayvoronok, O. D. Krivonosov, Yu. M. Lotman, J. A. Sternin, A. Wierzbicka); world language picture reproduction (I.O. Golubovsky, G.V. Kolshansky, G.V. Mezherina, Zh. P. Sokolovsky, O. D. Shmelev), national conceptual spheres composition (N.D. Arutyunova, S.G. Vorkachov, V. I. Karasik, V. I. Kononenko, V. V. Krasny, G. M. Yavorskaya) and others.

The classical understanding of reconstruction is reduced to its interpretation as a procedure of comparative historical method, which aims are to establish an archetype based on the position that sounds' changes in related languages have distinct natural character that is why the word roots and inflections are stable for thousands of years (the founders of comparative historical method the procedure of which is reconstruction were German linguists F. Bopp and J. Grimm).

Comparative historical method remains the most important tool for establishing languages affinity and knowledge of their history, but with the development of linguistic science, the term "reconstruction" began to be interpreted more broadly than just the procedure of comparative and historical method and became an independent method of cognitive comparative linguistics that involves restoring structures of consciousness which are organized as matrices (a founder of cognitive comparative linguistics is A.V. Koroleva), and is the foundation of modern linguistic research. In particular A.V. Koroleva said that today there is a tendency to evolve term reconstruction – from a narrow understanding of the classical Indo-European studies as the reconstruction of ancient language forms and states to the wide sense – as theoretical and methodological problem of studying the original

structures (mythological) and modern consciousness based on the theory of categorization, mental theory, cognitive modeling etc. Linguist notes that the main task of cognitive comparative linguistics is the reconstruction of internal human cognitive structure in the dynamics, where man is regarded as information processing system (consisting of independent components (conceptual spheres)), which is able to correlate information from various linguistic conceptual spheres [10; 11].

Aim and objectives. From the standpoint of the cognitive and communicative approach, the reconstruction is the theoretical basis for establishing the interaction between textual modality, which is a reflection of the individual-authorial modality and the cognitive-communicative construct, the modal world (F. S. Batsevich, L. R. Bezugla); the establishment of the functioning of linguistic units in the aspect of the purposeful use of the interlocutors (V.F. Velivchenko). It is very brightly reflected in the business discourse which is the purposeful and the persuasive one. The main aim of the article is to analyze the most common strategies of business discourse and to find the most popular clichés and grammar structures in speech acts.

Results. In the process of studying the aspect of the purposeful use of language units, structures and clichés we have defined several techniques of speech acts due to the functional approach:

1. *Opening strategies* – mostly used in business English in forms of greetings, short (small talks), etc. with the only aim to conciliate the other person;
2. *Ongoing strategies* – mostly used in different business spheres with the purpose to persuade the interlocutor;
3. *Concluding strategies* – mostly used in the end of business negotiations or business conversation.

Opening strategies can have various forms of presentation:

1. greetings at the business meeting: *We are here today to...; The main purpose of today's meeting is...; We are ready to start the meeting....*

2. small, short talks (face-to-face negotiations): *How do you like the weather today? How was your flight? How do you like the cuisine? Are you satisfied with your hotel? Etc.*

3. offering: *Would you need any help let me know.*

Ongoing strategies are common during the meeting in the process of discussion, and have such functional types:

1. inviting for discussion: *I would like to give the floor to...; Would you like to say something about this? I think you know a lot about this problem. Have you got anything to say? What are your views on this?;*

2. directing the conversation: *We seem to be losing sight of the main point; the question is...; This isn't relevant to our discussion; Could you stick to the subject, please? Let's not get side tracked; The issue under discussion is... .*

3. keeping the order: *We can't all speak at once; Mr. Newby, would you like to speak first? I'll shall have to call you to order;*

4. postponing discussion: *With your approval, I propose to defer this matter until we have more information to this point; If no one has any objections, I suggest that we leave this matter until our next meeting; Perhaps we could leave this for the time being; We can come back to it later.*

5. moving to the new point: *With your permission, I move that to...; I'll second the motion; Could we move to item 4 on the agenda? Now I'd like to turn to... Can we go to item...?*

6. proposing: *I would like to propose the motion that... Can I make an offer?*

7. moving to a vote: *Let's put it to the vote; Could we take a vote on this matter? Can we move to a vote on this? I offer to vote for this.*

8. any other business (AOB): *Is there any other business? Anything else to discuss? Is there anything else to discuss?*

Concluding strategies are used at the end of the meeting and are classified into these types:

1. closing: *I declare the meeting closed; That concludes our business for today; Thank you for your attention; Well I think that covers everything; That's all for today.*

The aim that lies behind each of the strategy and the type can be reconstructed using the method of syntactic reconstruction.

Reconstruction of the syntactic elements of the GTS through the interpretation of the use of syntactic figures reveals the evaluation of the image and the author's attitude that lies behind it. As F. I. Buslaev noted, the task of syntactic reconstruction of the language is to reveal in the language, in its grammar, the forms of the combination of words, the reflection of the general laws of logic, on the one hand, and on the other, the internal peculiarity of the modes of expression that are inherent in the very language and often develop in contradiction with the laws of logic – “internal laws of speech” [28, p. 22]. The syntactical elements, through the representing figures, are a reflection of a certain type of speech act.

According to the classification theory of speech acts, the syntactic elements can be classified as: 1) assertives – statements about the presence of some facts, events, etc .; 2) directives – express various orders, commands, requirements and encourage other participants of communication to action; 3) commissions – statements that implement promises, acceptance of duties; 4) expressions – an objective representation of the internal states of the individual (the author), his estimates (correctly - incorrectly, correctly - wrongly), by which the statement of the agent can affect the internal state of the recipients of the statement and change the direction of this interaction; 5) declaratives – the statements are intended to change some existing state of affairs [13, p. 177-180]. This approach will allow syntactical reconstruction to be carried out comprehensively: to detect and decode the internal content of syntactic shapes and their appearance. The analyzed strategy types in correlation with speech act are given below as well as the percentage of their usage in oral communication during the business meetings, presentations and etc.

Results. Let us consider business discourse chiefly comprising two facets which serve to establish communication for business purposes through the use of

various means in diverse contexts. The first is referred to as spoken business discourse and exemplified in business meetings, interviews, presentations, etc; whereas the second is known as written discourse and consists of emails, faxes, letters, business reports, etc.

Table 1.

“Strategy type in correlation with the speech act”

No	Strategy	Speech act	Percentage of usage
1.	Opening strategy		
1.1	Opening strategy	Assertives	11,5 %
1.2	Short (small) talk	Expressives	3,65%
1.3	Offering	Directives	8,8%
2.	Ongoing strategy		
2.1	Inviting for discussion	Directives	12, 3 %
2.2	Directing the conversation	Declaratives	15%
2.3	Keeping the order	Declaratives	11%
2.4	Postponing discussion	Declaratives	12%
2.5	Moving to the new point	Declaratives	1,75%
2.6	Proposing	Declaratives	4%
2.7	Moving to a vote	Directives	6%
2.8	AOB	Directives	7%
3.	Concluding strategies		
3.1	Closing	Directives	7%

Despite the fruitfulness of research in business discourse in the past two decades and the insights their findings have offered into the use of language in ‘authentic business situations’, the relationship between research and pedagogy in the teaching of business English is still ‘weak’. Similarly, Koester (2007) argues that the contribution of applied linguistics research into Business English has brought forward useful information on the nature and the prominent features of business communication. Nonetheless, he goes on to quote, the survey conducted by Nickerson (2005) on Materials for teaching English for specific business purposes (ESBP) suggests that reference to pertinent research in this area appeared to be minimal. It is this relationship that is in a great need to be strengthened, and warrants

a study so as to investigate the causes and the possible ways to overcome this problem.

REFERENCES:

1. Болдырев Н. Н. Языковые категории как формат знания / Николай Николаевич Болдырев. // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2006. – №2. – С. 5–22.
2. Bukonja O.P. Dilova anglijska mova [Business English language]. Vinnitsa: Nova Knuha, 2010. 312 s.
3. Гальперін І. Р. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження / Ілля Романович Гальперін. – М. : Наука, 1981. – 144 с.
4. Гутнікова А. В. Семантична деривація як засіб поповнення вокабуляру німецької та української мови / А. В. Гутнікова // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – 2013. – Вип. 39. – С. 28–29
5. Дельва О. В. Реконструкція модальних світів: когнітивно-комунікативний аспект / О. В. Дельва // Нова філологія. 2014. – № 64. – С. 30–34.
6. Дронова Л. П. Реконструкция в компаративистике и когнитивно-ориентированной лингвистике [Электронный ресурс] / Любовь Петровна Дронова. – Режим доступа : <http://philology.ru/linguistics1/dronova-12.htm>
7. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К. : Вид. дім “КМ Academia”, 2000. – 218 с.
8. Жоль К. К. Мысль, слово, метафора. Проблемы семантики в философском освещении: [уч. пособие.] / К. К. Жоль. – К.: Наукова думка, 1984. – 301 с.
9. Иванов В. Ф. Методологія та методика дослідження змісту масової комунікації: дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / КНУ ім. Т. Шевченка. Інститут журналістики. / В. Ф. Иванов – К., 1996. – 467 с.
10. Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості / А. В. Корольова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / [гол. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – Т. 17. – № 2. – С. 94–102.
11. Корольова А. В. Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики / А. В. Корольова // Проблеми зіставної семантики : [зб. наук. статей] / [відп. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Вип. 11. – С. 9–15.
12. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу / Л. А. Лисиченко // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. 36–41.
13. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). / О. О. Селіванова – К.: Вид-во Укр. фітосоціолог. центру, 1999. – 148 с.
14. Селіванова О. О. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації / О. О. Селіванова. – К. : ЦУЛ, “Фітосоціоцентр”, 2002. – 336 с.
15. Трубачев О. Н. приемы семантической реконструкции / Олег Николаевич Трубачев. // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. – 1988. – С. 197–222.
16. Черхава О. О. Феномен реконструкції у лінгвокомпаративістиці доби структуралізму / О. О. Черхава // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / [гол. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2015. – Т. 18. – № 1. – С. 157–164.
17. Шутова М. О. Реконструкція фактів етнокультури від архетипів до стереотипів / М.О. Шутова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [збірник наукових праць]. – Вип.25 / [відп. ред. Корбозерова Н.М.]. – К.: Логос, 2014. – С. 508–522.
18. Crystal D. Language and the Internet. URL: <https://books.google.co.uk>

19. Hudson G. Essential introductory linguistics. Wiley-Blackwell, 1999. URL: <https://www.abebooks.co.uk/book-search/title/essential-introductory-linguistics/author/hudson/>
20. Roeder Ulrike. Griech. thumos “Mut” – ai. dhumah “Rauch”. KZ. 1981. Bd. 95.
21. Weise G. Zur Spezifik der Intertextualitaet in literarischen Texten. Textbeziehungen: linguistische und literaturwissenschaftliche Beitrage zur Intertextualitaet. Tübingen : Stauffenburg, 1997. S. 39–49.
22. Williams R. A. The Finn Episode in Beowulf: An Essay in Interpretation. Cambridge: Cambridge University Press, 1924. 184 p.

Lexicographic sources

23. VTSUM – Velykyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [uporyad. T. V. Koval'ova]. Kharkiv: “Folio”, 2005. 767 c.
24. LSD – Literaturoznavchyy slovnyk-dovidnyk / za red. R. Hromyaka, Yu. Kovaliva, V. Teremka. – K.: “Akademiya”, 2006. 752 s.
25. SLT – Slovnyk literaturoznavchyykh terminiv. URL: <http://www.ukrlib.com.ua>
26. FES – Filososf's'kyu entsyklopedychnyy slovnyk : entsyklopedyya / NAN Ukrayiny, In - t filosofiyi im. H. S. Skovorody / [za red. V. I. Shynkaruk]. – Kyiv : Abrys, 2002. 742 s.

УДК 81-13

Сапога Т.В.

*викладач циклової комісії загальноосвітніх дисциплін
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ КРЕДИТНО- БАНКІВСЬКИХ ТЕРМІНІВ У ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

Анотація. У статті досліджуються способи використання англійської кредитно-банківської термінології. Основна увага зосереджена на розумінні терміну як лексичної складової системи мови, та виборі засобів адекватного відтворення термінів українською мовою. Автором доведена актуальність та необхідність глибшого та детальнішого вивчення даної проблеми.

Ключові слова: економічний термін, кредитно-банківський термін, економічні зв'язки, банківська система, фінансова інформація.

Abstract. The article explores ways to use English credit-banking terminology. The focus is on the understanding of the term as a lexical component of the language system, and the choice of means for the adequate reproduction of terms into the Ukrainian language. The author has proved the urgency and necessity of a deeper and more detailed study of this problem.

Keywords: economic term, credit-banking term, economic relations, banking system, financial information.

Вступ. Особливістю розвитку лексики сучасних мов є збільшення ролі термінів у різних сферах спілкування. Зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають поглиблення базових наукових понять та утворення термінів для

позначення нових науково-технічних реалій. За підрахунком лінгвістів 90% новоутворень є термінами.

Велика частка неологізмів виникла за останні десятиліття в сфері економіки, що пов'язано з радикальними змінами, а саме: з переходом багатьох країн до ринкової економіки, з удосконаленням управління економікою та реорганізацією мікроекономіки, з впровадженням сучасної інформаційної техніки тощо.

Оскільки термін – це лінгвістична одиниця (слово, словосполучення, аббревіатура), що означає поняття в певній сфері, в такому разі економічний термін – це термін, що означає поняття, яке стосується економіки.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Англійська економічна терміносистема є однією з розвинутих та упорядкованих сучасних систем термінів, тому що зміщення центру економічної активності до Великобританії та США в ХХ столітті призвело до того, що англійська мова перетворилася з мови-реципієнта на мову-продуцента економічної термінології. Як і інші терміносистеми, сучасна англійська терміносистема економіки підпорядковується загальному закону мови. Її формування – це складна єдність кількісного росту та якісних змін, поступовості та стрибка – система в русі. Вона охоплює найменування економічних понять, які існували раніше, бере з інших мов ті елементи, яких їй бракує, поповнюється новими економічними термінами, що співвідносяться з поняттями, які щойно виникли. Усе вищезазначене набуває особливого значення і в аспекті відтворення значення терміну в перекладацькій практиці. Напрацювання науковців (М.В. Белозьоров, О.І. Гутиряк, А.В. Грицьків, О.І. Дуда, З.Б. Куделько, О.М. Лотка) в окремих галузях економіки з питань, пов'язаних з формуванням і функціонуванням англійських термінів, зокрема маркетингу, фінансів, кредитно-банківської справи дають можливість вивчити деякі аспекти цієї теми більш детально.

Проблема термінотворення в англійській мові ніколи не втрачає своєї важливості. Особливої уваги вона вимагає в економіці, оскільки ця галузь з

кожним роком набуває все більших обертів інтенсивного розвитку. Цим і зумовлена актуальність дослідження термінологічних одиниць кредитно-банківської терміносистеми, що становить практичний інтерес для фахівців, які у своїй професійній діяльності часто мають справу з банківськими документами іноземною мовою. Метою пропонованої статті є виокремлення особливостей функціонування кредитно-банківських термінів англійської мови у межах досліджуваної терміносистеми. Об'єктом дослідження є кредитно-банківські терміни сучасної англійської мови.

У ході дослідження був використаний такий фактичний матеріал: періодичні видання *Financial Times*, *Focus on Britain*, *The Ukrainian*, *Kyiv Business Directory*, *KyivWeekly*; а також навчальні посібники *Economics* та *Essentials of Economics*.

Результати дослідження. Становлення термінології в сфері банківської справи продовжує викликати інтерес дослідників в сучасному мовознавстві. Безумовно, цей інтерес багато в чому тісно пов'язаний не тільки зі зростаючими економічними зв'язками, банківською системою, яка стрімко розвивається, але і з глобалізацією в цілому.

Запровадження передових банківських технологій та інноваційних фінансових інструментів, які значною мірою поширилися в багатьох розвинутих країнах, вимагає дослідження структурних та функціональних аспектів української кредитно-банківської термінології загалом та аналогічної англійської зокрема. Хоча аспекти функціонування англійських термінів у текстах вже були об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних мовознавців [4; 5; 6; 7], проте питання системного аналізу особливостей функціонування кредитно-банківських термінів англійської мови у різножанрових фахових текстах залишається недостатньо вирішеним. Англійська кредитно-банківська термінологія не виокремлювалася зі складу економічної й не досліджувалася раніше в функціональному аспекті. Відсутність якісних перекладних словників кредитно-банківських термінів значно ускладнює здійснення

інформаційного пошуку й обробку економічної інформації англійською мовою.

Кредитно-банківські терміни функціонують переважно в текстах офіційно-ділового функціонального стилю. Тому доцільним буде розглянути особливості таких текстів.

Офіційно-діловий стиль задовольняє потреби писемного (рідше усного) спілкування в державному, суспільному, політичному, господарському житті, в ділових стосунках між інституціями й установами, в громадській, виробничій та іншій діяльності окремих членів суспільства. З офіційно-діловим стилем маємо справу в текстах указів, законів, наказів, розпоряджень, звітів, ухвал, у діловому листуванні [1, с. 9].

У фахівців банківської системи часто виникають труднощі в тлумаченні термінології. Відбувається поява дублетних понять, складається ситуація, в якій зміст термінів розуміється неоднаково різними людьми, які використовують їх на практиці. Відсутність уніфікованої нормативної термінології в масштабах банківського законодавства не тільки ускладнює діяльність банківських структур, а й вносить свої корективи в розвиток економічних наук.

Іншими словами, специфіка банківської справи полягає в тому числі і в динамічному розвитку складу банківської термінології. Англійські та українські банківські терміни є міждисциплінарними: вони включають терміни таких сфер діяльності, як бухгалтерський облік, економіка, менеджмент, юриспруденція і т.д.

Одним із понять, яке часто вживається фахівцями в умовах економічного розвитку України і варте уваги з точки зору функціонування спеціальної термінології, є інвестиційні відносини. Термін «зв'язки з інвесторами» (Investor Relations - IR) був сформульований головою американської компанії General Electric Ральфом Кордінером в 1953 р. Обов'язки перших IR-служб полягали у поширенні фінансовою інформації про компанії або прес-релізів про фінансові результати і річні звіти.

Українські терміни запозичують з англійської мови інтернаціональні лексичні одиниці, що належать до сфери інформаційних технологій, електронних комунікацій, що зумовлено особливим статусом англійської мови в діловому середовищі (*слот, провайдер, таргет, інсайд*). Наприклад, термін «вебкасти», позначає «відео і аудіо мовлення в мережі Інтернет», широко функціонує в ІR-практиці і є одним з головних інструментів взаємодії з інвесторами. Одним з найбільш продуктивних способів створення нових англійських термінів є утворення складних слів: так, в англійській мові слово-гібрид *webcast* утворилося шляхом додавання частин слів *World Wide Web* і *broadcast*.

В процесі вживання в українській мові запозичені з англійської мови терміни проходять різні етапи освоєння: *проводити конференц-коли, при таргетування для проведення роуд-шоу, таргетувати ринок, пул аналітиків*.

Відомо, що аббревіатури є ефективним засобом економії мовних засобів за рахунок скорочення кількості одиниць. У англійській термінології банківського ІR широко поширені літерні аббревіатури: *CFO (Chief Financial Officer), IRO (Investor Relations Officer), SPO (Second Public Offer), GDR (Global Depositary Receipt)*.

При запозиченні українською мовою англійської банківської термінології ІR в українській терміносистемі нові терміни в повному обсязі освоюються, функціонуючи в статусі варваризмів. Широко відомий в англійських текстах при розкритті інформації фінансової звітності термін *goodwill* має значення «нематеріальні активи, капітал фірми, що не піддається матеріального виміру (репутація, технічна компетенція)». У термінології ІR української мови цей термін є запозиченням з англійської мови і вживається у мові як варваризм без адаптації гудвіл (*драфт, ньюс-релізу, дедлайн, консенсус прогноз аналітиків, спікер роудшоу*).

Фінансовий термін *profit and loss*, що вживається в основному в скороченому варіанті P & L, позначає «звіт про прибутки і збитки». В

українській мові фахівців ІР цей термін використовується найчастіше в скороченому вигляді англійською мовою: читати Р & L.

Наведені приклади показують, що українська банківська термінологія в сфері ІР формується за рахунок запозичень з англійської мови, роблячи акцент в словотворчих процесах на базі англомовних інтернаціоналізмів. Таким чином, бурхливий розвиток міжнародних фінансових відносин на сучасному етапі, що супроводжується постійною появою нових продуктів, послуг і технологій, породжує потребу в їх номінації.

Незважаючи на нинішні дискусії з приводу «чистоти» української мови і «засилля» американізмів (перш за все в сфері економік і фінансів), активність процесів запозичення не знижується. Більш того, українська мова активно асимілює запозичену лексику: крім формальних ознак такої асиміляції (орфографічна, фонетична, граматична адаптація) в банківській терміносистемі наявні ознаки лексико-семантичного освоєння.

Так, наприклад, відбувається активний процес словотворення напівкальки - запозичується тільки корінь слова, а іншомовний суфікс замінюється на український з аналогічним значенням: *волатильність* (*volatility*) - мінливість курсу (ціни) певного фінансового інструменту за вибраний проміжок часу; *вальвація* (*valuation*) - визначення вартості іноземної валюти в національній грошовій одиниці).

Зустрічаються також терміни-напівкальки у вигляді складних слів: крос-курс (*cross rate*) - співвідношення між двома валютами, розраховане на основі курсу кожної з них по відношенню до третьої валюти. Порівняємо також крос-угода (*cross trade*), крос-кредитування (*cross-crediting*), крос-коефіцієнт (*cross factor*), крос операція (*cross-dealing*), крос-умова (*cross default*).

Висновки. Як показало проведене дослідження, в українській і англійській мовах банківська терміносистема знаходиться в постійному розвитку, поповнюючись лексичними одиницями, утвореними різними словотворчими способами, що піддаються подальшим семантичним модифікаціям.

Провідну роль у формуванні української термінології в офіційно-діловому стилі грають запозичення з англійської мови, що формують не тільки ядро терміносистеми, а й заповнюють її основну частину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М.: «Международные отношения», 1975. – 240 с.
2. Грицьків А.В. Стратифікаційна та галузева структура терміносистеми (на прикладі англійської фінансової термінології) / А.В. Грицьків // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство. – №1. – 2003 р. – С. 44 – 48.
3. Зацний Ю. А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови: Навчальний посібник / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя : Запорізький ун-т, 2001. – 242 с.
4. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения. / Т.Р. Кияк. — К.: УМК ВО, 1989. — 104 с.
5. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту / А. П. Коваль. — К.: В-во Київського ун-ту, 1970. — 308 с.
6. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения). — Львів : Вища школа, 1988. —160 с.
7. Antal L. Content, Meaning and Understanding. — Hague : Rowtley, 2001. — 266 p.
8. Colander, David C., Economics. IRWIN, 1995. – 86 p.
9. Financial Times [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://www.ft.com/>
10. Finance and Development. A Quarterly Publication of the International Monetary Fund and the World Bank. — Amsterdam: John Benjamins,2007. — 276 p.
11. Global Economic Prospects and the Developing Countries. A World Bank Book. — Washington, D. C : The World Bank, 2004. — 102 p.
12. KyivWeekly [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://weekly.com.ua/>
13. Schiller Bradley A., Essentials of economics. McGraw – Hill Publishing Company, 1996. – 386p.

УДК 37.012

Церклевич В.С.

к.пед.н., доцент кафедри права, соціально-гуманітарної та загальноекономічної підготовки, Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ПРІОРИТЕТНІ ФОРМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: АНОТОВАНИЙ ДОСВІД РОБОТИ ЗВО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті викладено авторське бачення контексту та основних викликів, у яких здійснюється національно- **Abstract.** The article outlines the author's vision of the context and main challenges in which the national-patriotic education of the

патріотичне виховання сучасного покоління студентської молоді – майбутніх громадян України. Охарактеризовано вплив і загрози глобалізаційного і воєнного чинників. Здійснено спробу критичного осмислення проблем національної свідомості, національної ідентичності як основ збереження української нації. Представлено базові компоненти національно-патріотичного виховання у сучасній вищій школі. Статтю підготовлено за матеріалами однойменного виступу, представленого освітянській громадськості Хмельниччини на засіданні колегії з національно-патріотичного виховання Департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА у квітні 2016 р.

modern generation of student youth - the future citizens of Ukraine - is being implemented. The influence and threats of globalization and warfare factors are described. An attempt was made to critically understand the problems of national consciousness, national identity as the basis for the preservation of the Ukrainian nation. The basic components of national-patriotic education in the modern high school are presented. The article is prepared on the materials of the eponymous presentation submitted to the educational community of Khmelnytskyi at the session of the board of national-patriotic education of the Department of Education and Science of the Khmelnytsky Regional State Administration in April 2016.

Keywords: national consciousness, nation, people, globalization, education..

Ключові слова: національна свідомість, нація, народ, глобалізація, виховання.

Вступ. Виховання – це інтегральна єдність, що формує націю. Національно-патріотичне виховання – інституційна основа системи освіти, що логічно поєднує усі її ланки на рівнях: дошкільна освіта – школа – професійно-технічна та вища освіта.

Розмірковуючи над змістом національно-патріотичного виховання у сучасній вищій школі, його сутнісним наповненням, ефективними формами роботи і досягненням кінцевої мети, ми прагнули шляхом наукового пошуку знайти відповіді на ці запитання. Бо, як зауважив Сократ, перш ніж рухатись істинним шляхом, слід встановити: що є Істина?

Дослідження і розробка оптимальної моделі національно-патріотичного виховання студентства зумовила необхідність ретельного опрацювання низки праць, пов'язаних, насамперед, з розвитком української національної ідеї (В. Антонович, М. Драгоманов, О. Потебня, І. Франко, М. Грушевський, М. Хвильовий, Д. Донцов, М. Міхновський, Ю. Липа, В. Липинський та інші). Питання визначення і характеристики національної свідомості та ментальності в наш час дискутувались у роботах І. Бичко, А. Бичко, В. Васильєва, Л. Гамаль, Я. Гарасима, В. Дорошкевич, І. Старовойт,

В. Храмової. Другим ключовим поняттям для виховного контексту є концепт «національної свідомості». Першість у формуванні наукових тлумачень національної самосвідомості належить працям Й. Гардера, О. Бауера та ін. Різні аспекти українського національного характеру, пов'язані насамперед з розвитком української національної ідеї, досліджували найвідоміші діячі української культури, у т.ч. – і діячі УНР: В. Антонович, М. Драгоманов, О. Потебня, І. Франко, М. Грушевський, М. Хвильовий, Д. Донцов, М. Міхновський, Ю. Липа, В. Липинський та інші. Питання визначення і характеристики національної свідомості та ментальності в наш час дискутувались у роботах І. Бичко, А. Бичко, В. Васильєва, Л. Гамаль, Я. Гарасима, В. Дорошкевич, І. Старовойт, В. Храмової.

Дослідники міжнародних відносин зазначають, що розвиток національної держави у наш час можливий у двох основних напрямках: шляхом поступової інтеграції до глобалізованої світової економічної системи або проведення ізоляційної зовнішньої політики. У зв'язку з цим актуальним залишається аналіз питання про взаємодію, взаємозалежність і навіть протиставлення глобалізації та національної ідентичності, що є метою нашого дослідження. Слід зауважити, що цю проблему достатньо вивчали у минулому, однак сучасність висуває нові виклики, які вимагають вирішень у науковому і практичному аспектах. Саме тому українські та закордонні вчені приділяють увагу зазначеній проблемі (Бек У. [2], Білорус О. Г., Лук'янченко Д. Г. [3], Уткін А. І., Циганков П. А. [17], Хелд Д. та інші).

Здебільшого, до річниць видатних подій вчені-історики відкривають громадськості новий фактаж, нові погляди на усталені бачення щодо подій та особистостей. Це є безумовною цінністю. Одночасно, видатна дата української історії – століття УНР – є, на наше переконання, потребою самоаналізу і рефлексії цінностей, мотивів і дій сучасних українців.

УНР – свідчення неперервності державотворчого процесу, прецедент, на засадах якого вибудована незалежність України у ХХІ столітті. Втім, динаміка еміграційних процесів, песимістичні настрої населення, «звикання до війни», а почасти – навіть ностальгування за періодом «між двома Революціями», зумовлює запитання: для яких українців наша держава? У представленій статті здійснено спробу вирішення наступних завдань:

1) дослідити сутність національно-патріотичного виховання студентства у контексті глобалізаційного та воєнного викликів;

2) окреслити зміст, структуру, складові концепції національно-патріотичного виховання студентів вищої школи.

Результати дослідження. На наше переконання, ефективна концепція національно-патріотичного виховання в Україні має вибудовуватись, виходячи із двох викликів – глобалізації та війни.

Це принципова і ключова позиція, адже, як зауважував Арнольд Джозеф Тойнбі, перед кожною цивілізацією на певному етапі постають ВИКЛИКИ. Якщо цивілізація здатна дати на них адекватні ВІДПОВІДІ – вона розвивається далі. Якщо ж ні – гине.

Ми керувалися визначенням глобалізації американського дослідника Т. Фрідмана, у якого глобалізація – це “нестримна інтеграція ринків, націй-держав і технологій, що дозволяє індивідам, корпораціям і націям-державам досягати будь-якої точки світу швидше, далі, глибше і дешевше, ніж будь-коли раніше ...

Глобалізація має свій власний набір економічних правил, які базуються на відкритості, дерегуляції й приватизації національних економік з метою зміцнення їх конкурентоспроможності і більшої привабливості для іноземного капіталу.

Але глобальна економіка – лише основа.

Слідом за нею іде глобальна освіта, а тут уже перший серйозний виклик – цінності якого народу, якої країни засвоюватиме український студент,

сприймаючи лекції – і морально-ціннісні настанови професора оксфордського, сорбоннського або токійського університету?

Носієм якої культури, якої національної ідентичності стане цей студент – майбутній фахівець? І громадянином якої держави він бачитиме себе зрештою?

Чи забажає він висаджувати прогресивні бізнесові ідеї у багатий, проте сповнений чагарниками корупції український ґрунт чи стане гарним асимілятивним матеріалом для поповнення «демографічних ям» інших народів?

Саме тут має спрацювати установка національно-патріотичного виховання, усвідомлення власної національної ідентичності, потреби будувати своє, на своїй землі.

Відбувається переосмислення сутності патріотизму. Серед студентства дедалі частішає теза наступного формулювання: «Сьогодні патріотизм можливий лише у двох вимірах – іти воювати за Україну, або залишатись працювати у ній, відкинувши усі амбіції, усі спокуси глобалізованого світу. Лише так ми переможемо».

З генетики відомо, що одноманіття, уніфікація веде до деградації, нівеляції, винищення видів. Неможливо втриматись, щоб не процитувати відомого японського філософа, діяча культури, письменника Дайсаку Ікеда. — «Перли не міцніші від діамантів, але від цього не менш прекрасні. Соловей дрібніший від орла, але не гірший від нього. І культура жива лише тоді, коли світ сповнений багатоманітністю».

Разом із тим, одним із ефектів глобалізації та війни на Сході є надзвичайне посилення міграційних потоків, від яких потерпають країни Євросоюзу. Ми всі є свідками того, що «українське питання» відсувається на другий план («Ukraine fatigue» - втома від України).

І справа не лише у фінансовій стороні питання (У тій самій ФРН (яка готується до прийому цього року до мільйона шукачів притулку) підрахували, що утримання однієї людини коштуватиме приблизно 12-13 тисяч євро на рік).

Політики б'ють на сполох, побоюючись проникнення не стільки самих ісламістів, скільки їхніх ідей у благополучне німецьке суспільство. Значні міграційні потоки інших народів, з іншою культурою, релігією, збереженою національною ідентичністю несуть загрозу національній ідентичності європейських країн, тому питання побудови ефективної концепції національно-патріотичного виховання стоїть дуже гостро і для Євросоюзу і особливо – для України.

Перш ніж формулювати/трансформувати/переосмислювати будь-яку діючу концепцію, ми традиційно звертаємось до зарубіжного/європейського/північноамериканського досвіду. То як виховують патріотів за кордоном?

Усі поляки, як один, з гордістю промовляють: «Jestem Polakiem». Польська держава дбає про патріотичне виховання своїх громадян ще з дошкільного віку. А кілька років тому польське Міністерство культури запустило в Інтернет для 4-5-річних дітей освітній веб-сайт, який допомагає юним полякам засвоїти стандарти рідної культури.

Майже половина американських родин прикрашають свій будинок національним прапором. Любити рідну країну в США привчають з пелюшок, і в цьому ключі працює все суспільство – родина, школа, вищі. Державні символи пропагують американські ЗМІ та кіно, у країні діють численні скаутські та молодіжні патріотичні організації. Є в Америці й День патріота. 9 із 10 американців відчувають гордість, коли лунає їхній державний гімн.

У Японії Закон про освіту зобов'язує вчителя самому бути патріотом і прищеплювати учням молодших класів почуття патріотизму і національної гідності, а виховання любові до своєї країни названо головною метою навчання в школі. Японці настільки патріоти, що демонструють свій патріотизм не лише офіційно, а й у будь-якій товариській компанії.

У Франції та Німеччині законодавство жорстко регламентує використання іноземних мов та аудіо-візуальної продукції на іноземній мові. В Данії виписані етичні стандарти суспільства. В багатьох країнах живуть по заповідях з Біблії та Корану. У Китаї, активно просувається жорстка державна

пропаганда патріотичних заходів. Подібні приклади є в усіх провідних країнах світу.

Закони та імперативи глобальної інтеграції вимагають від України чіткого визначення українського шляху розвитку і стратегічного вибору. Неоколоніальна глобалізація чи ефективна і конкурентоспроможна інтеграція в європейські та світові структури в національних інтересах?

Україна — пасивний об'єкт глобалізації чи активний національний суб'єкт глобального розвитку?

Горде гасло «чи іти в чиємусь обозі, чи вести за собою інших» є гаслом націоналізму сьогодення. «Іти поряд з іншими, але залишатися самими собою» — ось достойне гасло сучасної глобалізації. І ця можливість «залишатися самими собою» - це і є збереження національної ідентичності – мета національно-патріотичного виховання.

Гамлетівське «бути чи не бути» століттями звучить рефреном в українській історії, так само, як і «До кого підемо?» Богдана Хмельницького. Більшість європейських націй пройшли шлях утвердження своєї ідентичності у XVIII або XIX ст.; українцям незрівнянно важче торувати цей шлях наприкінці XX—початку XXI ст., у період інтеграційного форсажу, у безмежному просторі глобальних викликів та імперативів.

Щоб самоутвердитись, вижити, компасом на цьому шляху має бути саме національне самоусвідомлення [9].

Безперечно, історія України багата на приклади героїзму, самопожертви, високого духу заради незалежності, утвердження своєї національної держави. Однак переяславський процес досі не припинився. Росія за будь-яких умов намагається утримати Україну в орбіті свого впливу – економічно-енергетичного, політичного, культурного, а відтепер – військового.

У 2011 році, у статті «Россия и изменяющийся мир», опублікованій виданням «Московские новости» Володимир Путін написав, що для Росії є можливість не тільки зберегти свою культуру, а й використовувати її як потужний фактор просування у глобалізованому світі. «Російськомовний

простір – це практично всі країни колишнього СРСР і значна частина Східної Європи. Не імперія, а культурне просування, не гармати, не імпорту політичних режимів, а експорт освіти і культури». За минулі роки патетика Кремля зазнала радикальних змін – завдяки Революції Гідності псевдомірна експансія України не вдалась – сьогодні маємо реальну російсько-українську війну і справжній сплеск патріотичних настроїв на значній території України.

Проте не будемо займатись самообманом. Перебуваючи на Всеукраїнській олімпіаді знавців української мови у м. Харкові, викладачі і студенти ХКТЕІ були вражені тотальною русифікацією мовного простору (навіть в усіх організаційних моментах олімпіади). Під час олімпіади з готельно-ресторанної справи в Одесі у 2014 році до студентів на вулиці підходили молодики і просили «не общатся на украинском».

До соціології. М. Рябчук, в інтерв'ю для видання «Урок української» у 2002 році, зауважує: «Свідоме українство становить, на жаль, приблизно 20% населення (це видно за всіма опитуваннями, виборами, референдумами). Але йому протистоїть не якийсь там свідоме російство чи свідоме советство (свідомих русофілів є теж десь 20%), йому протистоїть величезна маса аморфного населення, яка має дуже розмиту ідентичність». 2003-го, коли через дії Росії в районі острова Коса Тузла виникла загроза територіальній цілісності України, протягом одного тільки місяця частка прихильників української незалежності зросла з 71 до 77%, і тільки після залагодження конфлікту знизилася до 72%.

За даними опитування проведеного Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О.Разумкова у 2007 р на запитання «Чи вважаєте Ви себе патріотом України?» 44,2 % респондентів відповіли «так», 35,6% – «скоріше так», 9,7% – «скоріше ні», 4,3% – «ні», 6,2% – «важко відповісти»^[3]. Згідно результатів соціологічного опитування, що проводилося Центром соціальних досліджень «Софія» в серпні 2007 року, 40% українців хотіли б виїхати за кордон. Ще кожен шостий громадянин України бажає емігрувати назавжди. Кожен десятий опитаний зовсім не пишається своїм

громадянством, «скоріше не пишається» і того більше – 17,2% [4]. У серпні 2008-го, під час вторгнення Росії в Грузію підтримка українцями своєї незалежності зростає з 72 до 83%.

За даними соціологічних досліджень Інституту Горшеніна, що проводилися у березні 2012 року – 65,1% респондентів пишаються тим, що вони є громадянами своєї країни, 17,6% – не пишаються і 17,3% – утримуються з відповіддю.

Анексія Криму призвела до того, що кількість прихильників незалежності України зростає з 83 до рекордних 90% її дорослого населення («Дзеркало тижня», 2014 р.).

За даними соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у кінці 2013 на початку 2014 року, 95 відсотків жителів усіх регіонів України сприймають її своєю Батьківщиною. 84,5 відсотків респондентів вважають себе патріотами України. Зокрема, в західному регіоні – 94 відсотка в центральному – 88,5 відсотків, у східному – 81 процент, у південному – 72 відсоток.

Усі соціологічні дослідження 2014-16 рр. демонстрували нам динаміку зростання патріотичних настроїв. Разом із тим – так само швидко зростають міграційні потоки з України до різних країн Євросоюзу.

Змінюється структура цих потоків, їх орієнтація: опитування свідчать: лише двоє з десяти студентів, що їдуть навчатись у Польщу, планують повертатись в Україну, навіть за умови працевлаштування не за фахом. 70% родин, що рушають у Польщу на заробітки, висловлюють бажання згодом забрати і дітей, аби ті навчались і працювали у Польщі/Євросоюзі.

На запитання «Який із п'ятьох зазначених чинників найбільше об'єднує або може згуртувати народ України в єдину спільноту?» 8,1% респондентів відповіли – «Знання і розуміння української культури та мови», 11,5% – «Спільна культурна й історична спадщина», 11,5% – «Спільні політичні принципи й ідеї», 28,2% – «Рівні права і співіснування в рамках однієї держави (України), 33,4% – «Прагнення до істотного підвищення добробуту всіх

громадян України», 7,3% – «Важко відповісти». Це ще раз доводить – національна ідея, якою б привабливою, патріотичною, духовно насиченою не була, вимагає економічного підґрунтя, правової свідомості, віри пересічного громадянина у справедливість влади і державного устрою.

Перед окресленням складових концепції національно-патріотичного виховання у сучасній вищій школі, зупинимось на стуркурі дефініції «патріотизм».

Таким чином, складовими структури поняття “патріотизм” нами визначено:

1) духовно-моральний (почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею, відчуття духовного зв’язку зі своїм народом);

2) когнітивний (комплексні, глибокі знання з історії та культури Батьківщини, патріотична свідомість);

3) ціннісний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних і культурних національних і загальнолюдських цінностей, серед яких належне місце посідає патріотизм);

4) діяльнісний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо);

5) ідентифікаційний: - етнічна самоідентифікація (толерантне ставлення до представників інших народів на основі позитивної етнічної самоідентифікації); - національна ідентифікація (національна гідність, відчуття своєї належності до нації, позитивне ставлення до співвітчизників); - громадянськість (потреба у належному виконанні громадянських обов’язків).

Отже, національно-патріотичне виховання студентства ми визначаємо як процес вироблення в особистості чіткого уявлення про закономірності розвитку патріотичних ідей, розуміння ролі історичних знань про свою країну, про свій народ, його традиції та звичаї, вироблення стійких патріотичних переконань та уміння відстоювати їх в умовах реальної дійсності на принципах діяльнісного підходу – живучи в країні та працюючи для себе, українського суспільства, української держави.

Для ефективної реалізації концепції національно-патріотичного виховання студентства ХКТЕІ розроблено технологію формування національно-патріотичних рис в студентів. Її складовими є:

- національно-патріотичне виховання як складова змісту освіти (особистість педагога; відображається у досягненні виховної мети кожного без виключення навчального заняття);
- національно-патріотичне виховання студентської молоді засобами мистецтва (за посередництва студентських творчих об'єднань ХКТЕІ; студент одночасно виступає і об'єктом, і суб'єктом мистецького впливу);
- участь у реалізації волонтерських, соціальних проєктів, соціальних акцій, спрямованих на утвердження усвідомленого ставлення до подій, що визначають розвиток сучасної української держави (події Майдану, Революції Гідності, АТО);
- науково-методичне обґрунтування реалізації стратегії національно-патріотичного виховання студентської молоді.

Висновки. Пролонгований військовий конфлікт (російсько-українська війна), економічні кризи, політичні баталії усередині країни, протистояння проросійського Сходу і проєвропейського Заходу призводять до стану аномії усередині нашого суспільства, а громадян охоплює стан напівнімотності, розпорошеності, безпорадності, пригніченості, налаштованості на сплеск агресії, нарешті, самоприниження, покори, догідливого плазування на колінах перед сильним. Німа без'язика маса – безлика й сумирна, як отара, проте всередині її панують сторожкість і недовіра, *bellum omnium contra omnes* – війна кожного проти всіх, загальна ворожнеча – так виглядає опис сучасної української реальності для значної частини населення. «Боротьба за Україну – на кордоні, в Україні, за її межами» – так виглядає реальність для іншої частини українців. Яким буде український прорив у ХХІ столітті? Хто і що стане визначальним чинником?

Погодимось із геніальним Арістотелем, який ще у IV столітті до н.е. відзначав: «Усі, хто розмірковував над мистецтвом керування людьми, переконані, що долі держав залежать, перш за все, від виховання молоді».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бердяев Н. А. Философия неравенства / Н. А. Бердяев– М. : ИМА-прес, 1990. – 228 с.
2. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / пер. с нем. А. Григорьева, В. Седелника ; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
3. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку. За ред. О. Г. Білоруса / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко– К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Гаташ В. Н. Свет и тени глобализации / В. Н. Гаташ // Зеркало недели. – 2003. – № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/SCIENCE/svet_i_teni_globalizatsii-32339.html.
5. Глобальные трансформации: Политика, экономика, культура / пер. с англ. В. В. Сапова и др. / Д. Хелд, Д. Гольдблатт, Э. Макгрю, Д. Перратон. – М. : Праксис, 2004. – 576 с.
6. Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов – Дрогобич : Відродження, 1991. – С. 225.
7. Заграва Е. Глобалізація і Нації / Е.Заграва – К. : Фенікс, 2002. – 64 с.
8. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (етнополітичний аналіз) : монографія. / І. О. Кресіна– К. : Вища школа, 1998. – 392 с.
9. Лизанчук В. Чи можна об'єднати націоналізм і глобалізм? / В. Лизанчук // Дзеркало тижня. – 2004. – № 31.
10. Мельниченко А. Урок української / А.Мельниченко // Рідне слово. – 2003. – № 11-12.
11. Націоналізм: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскип, 2000. – 872 с.
12. Пасько В. Часопис “Ї” / В.Пасько – 2004. – № 35. – С. 24–25.
13. Ренан Э. Что такое нация. / Э.Ренан – СПб., 1988. – С. 36- 37.
14. Рябчук М. Інтерв'ю для “Уроку української” / М. Рябчук– 2002. – № 5- 6. – С. 4.
15. Сміт Е. Д. Національна ідентичність (пер. з англ.) / Е. Д. Сміт– К. : Основи, 1994. – 234 с.
16. Тард Г. Социальная психология : пер. с франц. / Г.Тард – СПб., 1902. – С. 81.
17. Цыганков П. А. Теория международных отношений.: учеб. пособие. / П. А. Цыганков – М. : Гардарики, 2003. – 590 с.
18. Юнг К. Г. Аналитическая философия / К. Г. Юнг– СПб. : ВЕИП, 1994. – С. 55.